T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI

SURİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI VE BİR ÇOCUK EDEBİYATÇISI OLARAK SÜLEYMAN el-İSA

(DOKTORA TEZİ)

Kemal ŞİMŞEK

BURSA-2022

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI

SURİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI VE BİR ÇOCUK EDEBİYATÇISI OLARAK SÜLEYMAN el-İSA

(DOKTORA TEZİ)

Kemal ŞİMŞEK

Danışman:
Prof. Dr. İsmail GÜLER

BURSA-2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalında öğrenci olan 711523012 numaralı Kemal ŞİMŞEK'in hazırladığı "Suriye'de Çocuk Edebiyatı ve Bir çocuk Edebiyatçısı Olarak Süleyman el-İsa " konulu Doktora çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, .../…..../…… günü ……..… - …….. saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasını …..……. (başarılı/başarısız) olduğuna ……..…… (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr.

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Bursa Uludağ Üniversitesi

…./…./2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih …./…./2022

Tez Başlığı / Konusu: Suriye'de Çocuk Edebiyatı ve Bir çocuk Edebiyatçısı Olarak Süleyman el-İsa

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 329 sayfalık kısmına ilişkin 11/10/2022 tarihinde şahsım tarafından ***Turnitin*** adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **% 4**'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dâhil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyân ederim.

Tarih ve İmza
11/10/2022

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı:	Kemal ŞİMŞEK
Öğrenci No:	711523012
Anabilim Dalı:	Temel İslâm Bilimleri
Programı:	Arap Dili ve Belâgatı
Statüsü:	Doktora
Orcid No:	**0000-0001-9321-9383**

Danışman

Prof. Dr. İsmail GÜLER

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum "SURİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI VE BİR ÇOCUK EDEBİYATÇISI OLARAK SÜLEYMAN el-İsa" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Adı Soyadı	: KEMAL ŞİMŞEK
Öğrenci No	: 711523012
Anabilim Dalı	: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Programı	: DOKTORA
Statüsü	: DOKTORA
Orcid No	: 0000-0001-9321-9383

ÖZET

Yazarın Adı Soyadı	: Kemal ŞİMŞEK
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: Arap Dili ve Belâgati
Tezin Niteliği	: Doktora tezi
Mezuniyet Tarihi	:…./…./2022
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. İsmail GÜLER

SURİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI VE BİR ÇOCUK EDEBİYATÇISI OLARAK SÜLEYMAN el-İSA

Tarih boyunca pek çok medeniyet ve devlete beşiklik etmiş olan Suriye toprakları, uzun bir dönem Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir. Coğrafî keşifler, reform ve rönesans hareketleri, sanayi devrimi ve Fransız ihtilali gibi gelişmeler, Batıda siyasî, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda birbirini etkileyen pek çok değişimlere sebep olmuş; bu sayede Batı dünyası birçok büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bu gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki tüm halkları etkilemiştir. Özellikle sanayi devrimi sonrası artan hammadde ihtiyacı, zengin kaynaklara sahip toprakları Batı'nın hedefi haline getirmiştir. Dolayısıyla Batılı devletler, hammadde ihtiyaçlarını karşılamak için dünyanın pek çok bölgesini işgal etmişler; işgal ettikleri coğrafyalarda, planlı bir şekilde Batı kültür ve düşüncesini yaymaya çalışmışlar; kendilerine engel olarak gördükleri imparatorlukları parçalayarak dünyanın pek çok bölgesinde maddi ve manevi sömürünün yollarını açmışlardır.

Batı'nın, ilim, teknik, askeri ve ekonomik alanda kat ettiği ilerlemelerden etkilenen geri kalmış ülkelerin yönetici ve aydınlarının, ilerlemek için Batıya öykünmeleri sömürgecilik faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Çünkü onları taklit etme, özellikle Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yer alan bölgelerdeki pek çok gencin, eğitim için Batılılar tarafından açılan okullara veya oradaki ülkelere özellikle Fransa'ya yönelmesine sebep olmuştur. Böylece İmparatorluk bünyesinde ilerlemek için çözüm olarak sunulan Batı kültür ve düşüncesini takip etmek gerektiği fikri, bu tarz eğitim alarak yetişen aydınlar aracılığıyla yayılmaya başlamıştır.

Batı kültür ve düşüncesinin yayıldığı araçlarından biri çocuk edebiyatıdır. Çocuk edebiyatı, 18-19. yüzyılda toplumsal kalkınma konusunda çocuğun rolünün keşfedildiği Batı'da, özellikle psikoloji, eğitim bilimleri gibi ilimlerin ilkeleri doğrultusunda çocuklara yönelik edebî ürünler yazılmasını ve çocukların o edebî ürünlerde sunulan değerlere göre yetiştirilmesini hedefleyen bir edebiyattır. Çocuk edebiyatı, daha sonra Batı kültür ve düşüncesinden etkilenen coğrafyalarda da yayılmıştır. Modern çocuk edebiyatı ürünlerinin, Arap coğrafyasında 19. yüzyılın ortalarından sonra ilk önce Mısır'da, ardından Suriye'de yazılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra 1920 yılında kurulan Suriye'de de çocuk edebiyatı alanında yazan pek çok edebiyatçı olmuştur.

Edebiyatın toplum için var olduğunu savunan edebiyatçıların, dünyada yaşanan gelişmelerden etkilenmemeleri, içinde yaşadıkları toplumun sorunlara çözüm aramayıp, onlara tepkisiz kalmaları mümkün değildir. Ancak sorunlara çözüm önerilerinin hepsinin aynı olması da mümkün değildir. Çözümlerin bazısı özgün ve millî olurken, bazısı da taklide dayalı ve gayri millî tepkiler olmuştur. 1789 Fransız Devrimi'nden sonra dünyaya yayılan milliyetçilik fikri, 1920 yılında Fransız mandası altında yönetilmeye başlanan Suriye'de de bağımsızlık ve kalkınmak için halk, edebiyatçı ve aydınlar arasında en fazla savunulan düşünce olmuştur. Suriye'nin Fransız manda yönetiminden kurtulup 1946 yılında bağımsızlığını kazanmasından sonra çağdaş Arap edebiyatı alanında eserler yazan Arap milliyetçisi edebiyatçılardan biri Süleyman el-İsa'dır. O, Arap milliyetçiliği aracılığıyla bağımsızlığın ve çağdaş ülkeler seviyesine çıkmanın mümkün olduğunu savunan edebiyatçılardan birisidir. Başlangıçta yetişkinlere yönelik eserler yazan el-İsa, Arap dünyasının yaşadığı geri kalmışlık, işgal ve zulümler sonucunda yetişkinlerden umudunu kesip çocuklar için yazmaya yöneltmiştir. Arapların eski parlak dönemlerine yeniden dönebilmeleri için Arabi kökenlerinden miras alınan Arap milliyetçiliği temeline dayalı, Batılı düşünce tarzını benimseyerek yola devam etmek gerektiğini savunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Süleyman el-İsa, Çocuk Edebiyatı, Suriye'de çocuk edebiyatı, Arap milliyetçiliği.

ABSTRACT

Writer's Name and Surname : KEMAL ŞİMŞEK
Üniversity : Bursa Uludağ University
İnstitution : Social Science İnstitution
Field : Temel İslam Bilimleri
Branch : Arabic Lenguage and Rhetoric
Degree Awarded : PhD
Mezuniyet Tarihi :…../…../2022
Supervisior : Prof. Dr. İsmail GÜLER

CHILDREN'S LITERATURE IN SYRIA AND SULAIMAN al-'ISA AS A CHILDREN'S LITERATURER

Syria, which has been the cradle of many civilizations and states throughout history, was ruled by the Ottoman Empire for a long time. Developments such as geographical discoveries, Reform and Renaissance movements, Industrial Revolution and the French Revolution caused many changes in the Western world that affected each other in political, military, economic, social and cultural areas; In this way, the Western world has made great progress in science, technique, art and economy. The developments in the West also affected the Ottoman Empire and all the peoples within the empire. The increasing need for raw materials, especially after the industrial revolution, made the lands ruled by the Ottoman Empire, which had rich underground and surface resources, a target of the West. The increasing raw material need of the West and the globalization goal of the materialist philosophy that guides the Western mind have been the cause of military and cultural wars in the world. Therefore, Western states occupied many parts of the world to meet their raw material needs; they tried to spread.

The attitudes of the administrators and intellectuals of the countries, which were affected by the advances made by the West in science, technique, military and economic fields, and that lagged behind this progress, that they should follow the same path as the Westerners, facilitated the colonial activities of the Westerners. Because imitation of the West caused many young people, especially in the regions within the Ottoman Empire, to turn to schools opened by Westerners for education or to countries in the West, especially France. Thus, the idea that it was necessary to follow the Western culture and thought, which was presented as a solution in order to progress within the Empire, began to spread through the intellectuals who were educated in Western style.

One of the means of disseminating Western culture and thought has been children's literature. Children's literature is a literature that aims to write literary works for children according to the principles that emerged as a result of developments in fields such as psychology and educational sciences in the West, where the role of the child in social development was discovered in the 18th-19th century, and to raise children according to the values presented in those literary products. Children's literature, which emerged in the West, later spread to geographies affected by Western culture and thought. It is understood that modern children's literature products began to be written in the regions under the domination of the Ottoman Empire (first in Egypt and then in Syria) after the middle of the 19th century. In Syria, which was founded in 1920 as a result of the disintegration of the Ottoman Empire after the First World War, there were many writers who wrote in the field of children's literature.

It is not possible for literati who argue that literature exists for society, not to be affected by the developments in the world, not to have a unique worldview, to not seek solutions to the problems of the society they live in and remain unresponsive to them. However, it is not possible for all solutions to problems to be the same; While some of the solutions were original and national, some of them were imitation and non-national reactions. The idea of nationalism, which spread to the world after the French Revolution of 1789, was the most defended idea among the people, writers and intellectuals for independence and development in Syria, which began to be governed under the French mandate in 1920. One of the Arab nationalist writers who wrote works in the field of contemporary Arabic literature after Syria got rid of the French mandate and gained its independence in 1946 is Suleiman al-Isa. Suleiman al-Isa is one of the writers who argues that it is possible to reach the level of independence and contemporary countries through Arab nationalism. Al-Isa, who initially wrote works for adults, gave up hope from adults as a result of the backwardness, fragmentation, defeat, oppression and suffering experienced in the Arab geography and directed him to write for children. He wrote works defending the ideas that Arab nationalism and Western thought should be taken as an example in order for the Arabs to get out of the situation they are in. He constantly emphasized in his works that Arabs should have an Arabist identity and a Western way of thinking in order to return to their bright days in the old times.

Keywords: Süleyman el-İsa, Children's Literature, children's literature in Syria, Arab nationalism.

ÖNSÖZ

Çocuk edebiyatı kavramı, 18. yüzyılda Batı'da ortaya çıkmış, 19. yüzyılda ise Doğu'da özellikle İslam dünyasında kullanılmaya başlanmıştır. Batı'da, toplumun kalkınma ve varlığını sürdürmesi konusunda çocukların rol ve önemini keşfedilmesiyle beraber çocuk eğitimi konusunda edebî ürünler telif etme ihtiyacı hissedilmiştir. Matbaacılığın ve modern tarzda okullaşmanın da yaygınlaşması bu alandaki girişim ve çalışmaları hızlandırmıştır. Psikoloji ve eğitim bilimleri gibi alanlardaki bilimsel gelişmeler sonucunda belirlenen ilkeler çerçevesinde yeni edebî ürünlerin yazılmasına olanak sağlamıştır. Böylece genel edebiyat içerisinde onun bazı özelliklerini de taşıyan ancak çocuk gelişimi ve psikolojisini dikkate alan; çocukların algı, yaş, anlama seviyelerine uygunluk gibi kendine özgü bir takım ilke, hedef ve özelliklere de sahip çocuk edebiyatı denilen yeni edebî bir türü ortaya çıkmıştır. Bu edebiyatın ortaya çıkması bazı tartışmalara sebep olmuştur. Örneğin, çocuk edebiyatının varlığı, genel edebiyattan farkı, eski çağlarda var olup olmadığı, asıl hedefinin ne olduğu ile ilgili konular tartışılmaya başlanmıştır. Çocuk edebiyatının, başlangıçtan günümüze her ülkede farklı gelişim süreçlerinden geçtiği; her toplumda aynı nesnel, teorik ilke ve hedeflere uygun olarak yazılmadığı da anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada, çocuk edebiyatının Suriye'de ortaya çıkışı, gelişim süreçleri bu alana katkı sağlayan önemli edebiyatçılar ve eserleri; eserlerin çocuk edebiyatının ilkelerine uygunluğu, bu edebiyata yüklenen rolün ne olduğunu ortaya koymak hedeflenmiştir. Toplumların geleceğine yön vermeye çalışan bazı siyasetçi ve düşünürler, kendi düşünceleri doğrultusunda çocuk yetiştirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Gelecek nesilleri, istenilen şekilde yetiştirmek için çocuk edebiyatının bir araç olarak kullanılmasında bir sakınca görmeyen düşünür ve edebiyatçılar da hep varolmuştur. Dolayısıyla Suriye çocuk edebiyatı da bundan nasibini almıştır.

Çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın amacı, yöntemi, sınırlıkları ve farklı tanımları yapılan çocuk edebiyatı kavramının, farklı bakış açılarından hareketle yapılan değişik tanımları bir araya getirilerek genel bir tanımı yapılmaya çalışılmış; çocuk edebiyatının oluşum süreci, özellikleri, hedefleri üzerinde genel olarak durulmuştur.

Birinci bölümde, Suriye'de çocuk edebiyatının başlangıcı, gelişim süreçleri, bu süreçlere yön veren önemli gelişmeler ve bunların etkileri araştırılmıştır. Ayrıca her dönemde farklı türlerde eser telif eden değişik mesleklere mensup öncü bazı edebiyatçıların hayatları, eğitimleri, eserleri ve eserlerinde işledikleri konular tesbit edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, Suriye'nin Fransız manda yönetimi altında yönetildiği dönemde, ekonomik imkânları kısıtlı bir ailede doğan ve Suriye sosyalist Arap milliyetçisi hareketin sembol simalarından biri olan Süleyman el-İsa'nın hayatı, eserleri, düşünceleri; şekil, dil, üslup ve konu bakımından eserleri incelenmiş; ayrıca ona yöneltilen eleştirilere yer verilmiştir. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise Süleyman el-İsa'nın, çocuk edebiyatı ilke ve hedefleri çerçevesinde Suriye çocuk edebiyatındaki yeri, önemi ve oynadığı rol değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Batı dünyasında ortaya çıkan çocuk edebiyatının, Suriye'deki gelişim süreçlerine dair çalışmalara ve alana ışık tutacağı umulan bu araştırmanın her aşamasında rehberlik yapıp, yardımlarını eksik etmeyen danışman hocam Prof. Dr. İsmail Güler'e katkılarından dolayı teşekkür ederim. Görüş ve önerileriyle destek olan Prof. Dr. Mustafa Asım Yediyıldız hocama ve gerek lisans gerek doktora ders dönemlerinde kendilerinden önemli bilgiler öğrenme fırsatı bulduğum hocalarım Prof. Dr. Mehmet Yalar ve Doç. Dr. Hasan Taşdelen'e ayrıca teşekkür ederim. Son olarak lütuf, inayet ve verdiği nimetlerle bu çalışmamızı tamamlamaya muvaffak kılan Allah'a af ve mağfiretini dileyerek hamd ederim.

Kemal ŞİMŞEK
Antalya-Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **ii**
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... **iii**
YEMİN METNİ ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vii**
ÖNSÖZ ..... **ix**
İÇİNDEKİLER ..... **xi**
GİRİŞ **1**
A. ARAŞTIRMANIN AMACI 1
B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 2
C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM, KAPSAM VE SINIRLARI 4
D. ÇOCUK, EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI KAVRAMLARI 6
1. Çocuk 6
2. Edebiyat 8
3. Çocuk Edebiyatı 11
4. Çocuk Edebiyatının Özellikleri 15
4.1. Düzyazıda Bulanması Gereken Dil ve Üslup Özellikleri 15
4.1.1. Kelimelerde Bulunması Gereken Özellikler 15
4.1.2. Cümlelerde Bulunması Gereken Özellikler 16
4.2. Çocuk Şiirinin Dil, Üslup, Biçim, İçerik Bakımından Genel Özellikleri 18
4.2.1. Çocukluk Ruhu 18
4.2.2. Basit Cümle 19
4.2.3. Kolay Sözcük 19
4.2.4. Kısa Vezin/Ölçü 19
4.2.5. Kâfiye ve Kâfiye Çeşitliliği 20
4.2.6. Metnin Kısa Olması 20
4.2.7. Şiirin Biçimsel Zorunluluklarından Uzaklaşmak 20
4.2.8. Müzikalite ve Ritim Özelliği Taşıması 21
4.2.9. Tekrara Yer Vermesi 21
4.2.10. Didaktik Olmalı 21

4.2.11. Konu Seçimi 22
4.3. Çocuk Edebiyatının Hedefleri 23
5. Modern Arap Çocuk Edebiyatı 24
5.1. Şiir ve Nesirde Yabancı Edebiyatı Tercüme ve İktibas Yaparak Taklit Etme Aşaması 26
5.2. Farklı Edebî Türlerde (Şiir, Hikâye, Tiyatro, Şarkı, Marş gibi) Özgün Eserler Telif Etme Aşaması 28
6. Arap Çocuk Edebiyatında İşlenen Başlıca Konular 31
6.1. Arapçılık ve Arap Vatanı 31
6.2. Bilim 34
6.3. Aile 35
6.4. Doğa 36
6.5. Meslekler 37
6.6. Genç Kız 38
6.7. Okul 39
6.8. Dinî ve Ahlâkî Değerler 40

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI

1.1. SURİYE 42
1.2. SURİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI'NIN BAŞLANGICI (OSMANLI DÖNEMİ (1516-1918)) 46
1.2.1.Şiir 47
1.2.2. Tiyatro 48
1.3. MANDA DÖNEMİ (1920-1946) 49
1.3.1.Şiir 50
1.3.2. Hikâye 52
1.3.3.Tiyatro 53
1.4. BAĞIMSIZLIKLA BAŞLAYAN DARBELER DÖNEMİ (1946-1969) 55
1.4.1. Şiir 55
1.4.2. Hikâye 56
1.4.3.Tiyatro 57
1.4.4. Radyo 58

1.5.BA'AS PARTİSİ DÖNEMİ (1969-…) 59
1.5.1.Şiir 62
1.5.2.Hikâye 64
1.5.3.Tiyatro 66
1.5.4.Araştırma ve Eleştiri Kitapları 68
1.5.5. Suriye'de Çocuk Edebiyatı Araçları 69
1.5.5.1.Gazete-Dergi 70
1.5.5.2.Radyo-Televizyon 74
1.5.5.3.İnternet 75
1.6. FARKLI EDEBİ TÜRLERDE ÖNCÜ SURİYELİ EDEBİYATÇILAR 75
1.6.1. Şiir Türünde Öncü Edebiyatçılar 76
1.6.1.1. Muhammed Cemil b. Selim Sultan (1909-1979) 76
1.6.1.2. Cesmanî Habîb Şakrâ (…/1948) 78
1.6.1.3. 'Abdulkerim el-Haydarî (1910-1986) 80
1.6.1.4. Mustafa 'İkrime (1943-…) 82
1.6.1.5. Muhammed Karânyâ (1941-…) 83
1.6.2. Hikâye Türünde Öncü Edebiyatçılar 84
1.6.2.1. Delal Hâtim (1931-2008) 84
1.6.2.2. Nizâr Neccâr (1949-…) 86
1.6.2.3. Adil Ebu Şeneb (1931-2012) 87
1.6.2.4. Zekeriyâ Tâmir (1931-…) 89
1.6.3. Tiyatro Türünde Öncü Edebiyatçılar 91
1.6.3.1. Selim b. Hasan b. Ali el-Hifnî (1890-1940) 91
1.6.3.2. Rıza b. Necmuddîn Safî (1905-1988) 92
1.6.4. Araştırma, İnceleme Türünde Öncü Edebiyatçılar 93
1.6.4.1. Abdullah Ebu Heyf (1949-2017) 93
1.6.4.2. İsa Şemmâs (1947/…) 94
1.6.4.3. Beyân es-Safedî (1956-…) 95
1.7. GENEL DEĞERLENDİRME 97

İKİNCİ BÖLÜM

BİR ÇOCUK EDEBİYATÇISI OLARAK SÜLEYMAN el-İSA

2.1.HAYATI 100

2.1.1. Doğumu ve Çocukluğu 100
2.1.2. Eğitimi 100
2.1.2.1. İlk Öğrenimi 100
2.1.2.2. Ortaöğrenimi 101
2.1.2.3. Lise Öğrenimi 103
2.1.2.4. Yükseköğrenimi 106
2.1.3. Mesleğe Başlaması, Evliliği ve Yürüttüğü Görevler 109
2.1.4. Emekliliği ve Ömrünün Son Yılları 112
2.2. SÜLEYMAN el-İSA'NIN YAŞADIĞI DÖNEMDE SURİYE 114
2.3. ESERLERİ 117
2.3.1. Şiir 117
2.3.1.1. Çocuk Şiiri Alanında Yazdığı Eserler 117
2.3.1.2. Yetişkinlere Yönelik Şiir Kitapları 121
2.3.2. Nesir 128
2.3.3. Tiyatro ve Operet 130
2.3.4. Yabancı Dillerden Arapça'ya Çevirdiği Eserler 131
2.3.5. Yabancı Dillere Çevrilen Eserleri 132
2.3.6. Hakkında Yazılan Eserler 133
2.4. SEYAHATLERİ 134
2.5. ALDIĞI ÖDÜLLER 138
2.6. ESERLERİNDE İŞLEDİĞİ KONULAR 138
2.6.1.Vatan/Yurt 139
2.6.2. Arap Birliği 147
2.6.3. Arap Milliyetçiliği 156
2.6.4. Filistin 162
2.6.5. Toplumsal Konular 172
2.3.7. Doğa ve Doğadaki Canlılarla İlgili Konular 184
2.6.6. Dinlendirici-Eğlendirici Konular 190
2.7. SÜLEYMAN el-İSA'NIN FARKLI KONULARDAKİ GÖRÜŞLERİ 192
2.7.1. Arap Dili Hakkındaki Görüşleri 192
2.7.2. Siyasi Görüşleri 196
2.7.2. Arap Milliyetçiliği 199
2.7.3. Arap Birliği 203

2.7.3. Devrimcilik 205
2.7.4. Sosyalizm 211
2.7.5. Kültüre Bakışı 213
2.8. SÜLEYMAN EL-İSA'NIN EDEBİYATÇILIĞI/ŞAİRLİĞİ 217
2.8.1. Şiir 218
2.8.1.2. Çocuk Şiirine Uygun Bazı Vezinler 220
2.8.1.2.1. الكامل el-Kâmil Vezni/Bahri 220
2.8.1.2.1. الرجز er-Recez Vezni/Bahri 220
2.8.1.2.2. الرمل er-Remel Bahri 221
2.8.1.2.3. المتقارب el-Mütekarib Bahri 221
2.8.1.2.3. المتدارك el-Mütedârik Bahri 221
2.9. SÜLEYMAN EL-İSA'DA ŞİİRLERİNİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ 222
2.9.1. Süleyman el-İsa Şiirlerinde Vezin 222
2.9.1.1. Süleyman el-İsa'nın Kullandığı Vezinler 226
2.9.1.1.1. el- Basît Vezni /Meczu' el-Basît Vezni 226
2.9.1.1.2. el-Kâmil Vezni 228
2.9.1.1.3. er-Remel Vezni 229
2.9.1.1.4. el-Vâfir Vezni 229
2.9.1.1.5. el-Hafîf Vezni 231
2.9.1.1.6. el-Mütedârik Vezni 232
2.9.1.1.7. er-Recez Vezni 233
2.9.1.1.8. el-Hezec Vezni 234
2.9.1.2. Vezin Çeşitliliği 235
2.10. SÜLEYMAN EL-İSA'NIN ŞİİRLERİNDE KÂFİYE 237
2.10.1. Çocuk Şiirinde Kâfiye 238
2.10.2. Kâfiye Çeşitleri 239
2.10.2.1. Revi Harfine Göre 239
2.10.2.1.1. Mutlak Kâfiye 239
2.10.2.1.2. Mukayyed Kâfiye 240
2.10.2.1.3.Basit Kâfiye Türü "el-Muvahhade" 241
2.10.2.1.4. Mürekkeb (Munavva'a) Kâfiye Türü 242
2.10.2.2. Kâfiye Çeşitliliği 247
2.11. TEDVîR 249

2.11. SÜLEYMAN el-İSA ŞİİRLERİNDE MÜZİKALİTE 253
2.11.1. Harf ve Harekelerin Müzikalitesi 256
2.12. DİL VE ÜSLUP YÖNÜNDEN SÜLEYMAN el-İSA ŞİİRLERİ 258
2.12.1. Süleyman el-İsa Şiirlerinde Dil 259
2.12.1.1. Kelime, Terkib ve Ma'nâ Bakımından Dil 259
2.12.1.2. Dilbilgisi Hataları Bakımından Dil 263
2.13. SÜLEYMAN el-İSA ŞİİRLERİNDE İMGE 267
2.14. SÜLEYMAN el-İSA ŞİİRLERİNDE ÜSLUP/EDEBİ SANATLAR 270
2.14.1. Benzetme/Teşbih 270
2.14.2. Mecâz 272
2.14.3. İsti'âre 273
2.14.4. Kinâye 275
2.14.5. Tekrar 277
2.15. SÜLEYMAN EL-İSA'YA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER 281
2.15.1. Dil Bilgisi Kuralları Yönünden 281
2.15.2. Üslup Yönünden 284
2.15.3. Konu ve İçerik Yönünden 287
SONUÇ 289
KAYNAKLAR 295
ÖZGEÇMİŞ 310

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, Suriye'de çocuk edebiyatı ve bir çocuk edebiyatçısı olarak Süleyman el-İsa'dır. Konu, çocuk edebiyatıyla ilgili olunca çocuk edebiyatının kavram, ilke, hedef ve özellikleri de araştırma alanına dâhil edilmiştir. Bu sebeple giriş bölümünde Suriye'de çocuk edebiyatı ve bir çocuk edebiyatçısı olarak Süleyman el-İsa konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için çocuk, edebiyat ve çocuk edebiyatı kavramları; çocuk edebiyatının ilkeleri, hedefleri ve özellikleri ile gelişim süreçleri araştırmaya dâhil edilmiştir.

Çocuk edebiyatının Suriye'deki gelişim süreçlerinin araştırılması, çalışmanın bütünlüğü açısından önemli görülmüş bu sebeple Suriye'de çocuk edebiyatı konusu da ele alınmıştır. Suriye çocuk edebiyatı, Suriye tarihiyle yakından ilgilidir. Bu nedenle Suriye Arap Cumhuriyeti Devleti tarihine zaman zaman atıf yapılarak Suriye çocuk edebiyatının nasıl, neden başladığı, kronolojik olarak sunulmuş; alanın öncü edebiyatçılarına, onların eserlerine, eserlerde yer alan konulara ve alana katıklarına; bu edebiyatın Suriye'deki gelişimine ve süreç içerisinde geçirmiş olduğu içerik ve biçim gibi değişimlere yer verilmiştir.

Suriyeli çocuk edebiyatçılarından biri olan Süleyman el-İsa ve edebî kişiliği tezin ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde bir çocuk edebiyatçısı olarak Süleyman el-İsa'nın hayatı, eserleri, eserlerinde işlediği ana konular, fikirleri, şairliği, şekil, içerik, dil ve üslup bakımından eserlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca Süleyman el-İsa'ya yöneltilen eleştirilere yer verilmiş; bölümün sonunda ise el-İsa'nın edebiyatçılığı, alana katkılarıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

A. ARAŞTIRMANIN AMACI

Coğrafî keşifler, Reform ve Rönesans hareketleri, Sanayi Devrimi ve Fransız ihtilali gibi gelişmeler, Batı dünyasında siyasî, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda birbirini etkileyen pek çok değişime sebep olmuş; bu sayede Batı dünyası ilim, teknik, sanat ve ekonomi sahasında daha önce görülmemiş ilerlemeler kaydetmiştir. Batı'da 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan bu gelişmeler, değişik yollarla Doğu

toplumlarını siyasî, ekonomik, askerî, sosyal-kültürel alanda derinden etkilemiştir. Bu etkilerin açık bir şekilde görülüp, takip edilebileceği alanlardan biri edebiyattır. Zira toplumlarda meydana gelen değişimlerin, sanat, edebiyat gibi alanlara yansımaması mümkün değildir.

Çalışmanın amacı, Batı'da yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkan ve şekillenen çocuk edebiyatının, Suriye'deki gelişim süreçleri, ona yüklenen rolü ve bir çocuk edebiyatçısı olarak Süleyman el-İsa'nın Suriye çocuk edebiyatındaki yeri ve önemini Türk edebiyat çevrelerine ve okurlarına tanıtmaktır.

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Edebiyat, edebiyat için olduğu kadar bir yönüyle de toplum içindir. Çünkü edebiyat hayatla, hayata yön veren düşüncelerle iç içedir. Düşünceler hayatı düzenleyen, değiştiren ona yön veren ilkeleri belirler. Edebiyat ise bu düşünceleri sanat yoluyla ileten araçlardan biridir. Avrupa'da meydana gelen aydınlanma dönemi düşünce hareketlerinin sonucunda ortaya çıkan yeni dünya düzeninin benimsetilmesi konusunda, sanat ve edebiyat araç olarak kullanılmıştır.

Batıdaki gelişmeler, orayla sınırlı kalmamış; Batı'nın, hâkimiyet altına almak istediği coğrafyaları da çeşitli yollarla etkilemiştir. Çocuk edebiyatı bu yollardan biridir. Bu yüzden çocuk edebiyatının, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Arap dünyasında özellikle Suriye'de meydana gelen gelişmeler ve yaşanan değişimler üzerindeki etkileri önemli bir konudur.

19 ve 20. yüzyılda Suriye'de gerçekleşen olay ve değişimlerin izlerini, Suriye çocuk edebiyatında ve Suriyeli bir çocuk edebiyatıçısı olarak Süleyman el-İsa'nın eserlerinde görmek mümkündür. Çünkü Süleyman el-İsa, Doğu toplumlarının geri kalmışlıktan kurtulmasının Batılı fikir ve düşünme metodunun takip edilerek gerçekleşebileceğini savunan bir kişidir. O, modern Suriye Arap Cumhuriyeti'ni kuran Ba'as Partisi'nin kuruluşuna bizzat katılan, ilkelerini hayatının her döneminde hararetle savunan, eserleri yoluyla bu ilkelerin topluma benimsetilmesi konusunda önemli görevler üstlenen bir kişidir. Suriye çocuk edebiyatı ve Süleyman el-İsa'nın bugünkü Suriye Arap Cumhuriyeti'nin yakın tarihininin anlaşılmasını mümkün kılması, bu çalışmayı çok önemli kılmaktadır.

Gerek Arap dünyasında gerek başka ülkelerde Arap çocuk edebiyatı, Suriye çocuk edebiyatı ve edebiyatçıları konusunda birçok araştırma yapılmış ancak bu araştırmaların hiç biri konunun tarihî, siyasî, fikrî ve sanatsal boyutlarını bir arada ve ayrıntılı bir şekilde araştıran çalışmalar olmamıştır.

Bu konuyla ilgili Türkiye'de de çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların son derece genel, yüzeysel, bir tez üzerine inşa edilmemiş, karşılaştırma, tahlil ve eleştiri yapılmadan, sınırlı bilgilerin toplanmasıyla ortaya konulmuş çalışmalar olduğu görülmektedir. Yirmiye yakın Arap ülkesinde çocuk edebiyatı konusunun ele alındığı Yusuf Köşeli'ye ait "Arap Çocuk Edebiyatı" başlıklı doktora çalışması bu konuda örnek olarak verilebilir. Çünkü bu çalışma, tarihî, siyasî ve ekonomik arka buyotlarından; tahlil, eleştiri ve karşılaştırmalardan yoksun, tamamen yüzeysel, genel bir takım sınırlı bilgilerin alt alta sıralandığı bir nitel bir çalışma olarak gözükmektedir. Bu konuda yapılmış çalışmalara bir başka örnek de "Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği) başlıklı Kübra Kilci'ye ait, büyük bölümü Yusuf Köşeli'nin doktora tezinin benzeri nitelikte olan yüksek lisans çalışmasıdır. Zira burada da Suriye çocuk edebiyatı, tarihsel ve ideolojik arka plan ele alınmadan, tartışma, eleştiri ve tahlillerden yer vermeden bir şekilde farklı eserlerdeki bilgilerin derlenerek işlendiği nitel bir çalışma özelliğiyle öne çıkmaktadır. Buraya kadar verilen örneklerdeki bilgiler bu alandaki benzer diğer çalışmalar için de genellenebilir.

Ayrıca Arap dünyasında çocuk edebiyatı denince akla gelen ilk kişi olan Süleyman el-İsa ilgili olarak İtalya'da bir doktora tezi, Cezayir ve Suriye'de birkaç yüksek lisans tezi yapılmış; yapılan bu tezler de Süleyman el-İsa şiirlerinde müzikalite, vezin, konu, metin benzerliği gibi sanatsal niteliklere yoğunlaşan tek boyutlu araştırmalar şeklindedir. Arap dünyasında ve Suriye'de çocuk edebiyatının öncülerinden biri olarak Süleyman el-İsa'yı, hayatını, siyasi fikirlerini; biçim ve tema bakımından eserlerini bütüncül bir şekilde inceleyen bir araştırma bulunmaması, alandaki boşluğu doldurması bakımından bu araştırmanın önemini artıran başka bir boyut olmuştur.

Bu çalışmanın, diğer çalışmalardan en önemli farkı, çocuk edebiyatının Arap dünyasına girişinin arkasında yatan Batı kaynaklı iktisadî, siyasî ve düşünsel arka planın da dâhil edilerek yapılmış olmasıdır. Ayrıca bu araştırmanın, Arap dünyasının batılılaşması konusunda edebiyatçıların oynadığı rol ve çocuk edebiyatına yüklenen görevin de nazarı

dikkate alınarak yapılmış olması onu alandaki diğer çalışmalardan ayıran en büyük özelliğidir.

Çalışmadan elde edilecek sonucun, Suriye ile aynı süreçlerden geçen ülkeler için de genellenebilir olması, buradan hareketle yapılabilecek çıkarımların son dönemlerde yaşanan bölgesel ve küresel birtakım olayların arka planının aydınlatılmasına katkı sağlayabilecek olması araştırmanın önemini artırmaktadır.

C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM, KAPSAM VE SINIRLARI

Çalışma, literatür taramasına dayanan nitel bir çalışma olup kaynak tarama ve doküman incelemesi yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Arap çocuk edebiyatı ile ilgili metodik, ansiklopedik, tenkîd, tahlîl içerikli çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Ancak bu kaynakların büyük çoğunluğu konu, üslup ve şekil bakımından birbirinin kopyası denebilecek derecede benzer özellikler taşımaktadırlar. Örneğin Hasan Şihâte ve Necla Nasîr'in Edebu'l-etfâli'l-'Arab, Mustafa el-Cüveynî'nin Havle edebi'l-etfâl adlı eserleri birbirine çok yakın muhtevaya sahiptirler. Ahmed Zalat'ın Edebu'l-eftâl isimli eseriyle aynı adı taşıyan, Muhammed Hasan Burayğiş, Ahmed Necib, Ali el-Hadidî, Ali Nu'man el-Hitî, İsmail Abdulfettâh, Muhammed Dânî gibi pek çok yazara ait esere bakıldığı zaman bunların bilgi, konu ve üslup bakımından büyük benzerlikler taşıdıkları rahatlıkla görülecektir. Bunun yanında Suriye çocuk edebiyatına özgü olarak yazılmış araştırma ve ansiklopedik kitaplar da mevcuttur. Ancak bu kitapların da bahsedilen kitaplardan sadece Suriye çocuk edebiyatçıları bölümleriyle farklılık arzetmekte olduğu; geriye kalan çocuk edebiyatının kavram, ilke, özellik, hedefler, tarihçe gibi bölümlerde alanda yazılmış diğer kaynaklarla büyük benzerliklere sahip oldukları gözlenmiştir. Dolayısıyla genelde Arap çocuk edebiyatı alanında pek çok kaynağa ulaşılabilse de farklı bilgilere ulaşmanın zorlukları ile karşılaşılmış; özelde de Suriye çocuk edebiyatı ile ilgili sınırlı sayıda kaynağa ulaşılabilmiştir. Bu da çalışmanın sınırlarını genişletmeyi zorlaştırmıştır.

Araştırmada, çocuk edebiyatının Arap dünyasına girişi, Suriye çocuk edebiyatının geçirdiği süreçleri inceleyen yerli yabancı araştırma kitapları ve akademik birtakım çalışmalar taranarak çalışmanın giriş bölümü tamamlanmıştır. Birinci bölüm, Suriye'de çocuk edebiyatının tarihsel gelişimi ve şiir, hikâye, tiyatro türlerinde öncü çocuk edebiyatçılarının hayatları, eserleri ve alana katkıları ile sınırlandırılmıştır. İkinci bölüm ise

çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir. Burada bir çocuk edebiyatçısı olarak Süleyman el-İsa ve edebiyatçılığı konusu ele alınmıştır. İkinci bölüm, araştırmanın evreninin genişlememsi ve amacından sapmaması için yazarın Divânu'l-etfâl, Divânu'l-Cezâyir, 'Alâ tarîki'l-'umr, el-A'mâlu'l-ahîra adlı eserleri, yazarın eserleri hakkında yazılan "Süleyman el-İsa şa'iru'l-'urûbe ve't-tufûle" gibi araştırma kitapları; el-İsa ile ilgili yapılan "Teşkîlu'l-musîka fî şi'ri Süleyman el-İsa Divânu'l-Cezâyir nemûzecen, et-Tenâss fî şi'ri Süleyman el-İsa", gibi akademik çalışmalar ve Tecribetu Süleyman el-İsa, fî istilhâmi't-türâsi'l-'Arabî li'l-etfâl, Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa gibi makalelerle sınırlı tutulmuştur. Çalışma dönem olarak modern Arap çocuk edebiyatının başladığı 19. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Çalışmada şairin şiirlerinin tümüne yer verilmediği gibi, her bir şiirin de tamamı alıntılanmamış, sadece ilgili kısmına yer verilmiştir. Ancak kısa ve şairin düşüncesini tam anlamıyla yansıtması dolayısıyla bazı şiirlerinin tamamı alıntılanmıştır. Şairin, şiir türü telifleri, eserlerinin büyük çoğunluğunu oluşturduğu için daha çok şiirlerinden alıntı yapılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca şairin, farklı konularda fikirlerini beyân ettiği şiirlerine de yer verilmeye gayret gösterilmiştir.

D. ÇOCUK, EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI KAVRAMLARI

Çocuk edebiyatı kavramının tanımına geçmeden önce "çocuk" ve "edebiyat" kavramlarının anlamlarını ayrı ayrı incelemekte yarar vardır. Bu nedenle önce "çocuk" kavramının sözlük ve kavram anlamına bakmamız, ardından "edebiyat" kavramının daha sonra bu iki kelimenin birleşmesinden meydana gelen "çocuk edebiyatı" kavramının ne anlama geldiğine bakmak gerekmektedir.

1. Çocuk

Kaynakların çoğunda "çocuk" ve "çocukluk" kavramlarının farklı tanımları yapılagelmiştir. Görünen o ki bu tanımların her birisi, tanımı yapanların farklı bakış açılarıyla çocuk kavramını tanımlamaya çalışmış olmalarından kaynaklanmıştır.

Türkçe Sözlükte "çocuk" kavramı: "küçük yaştaki oğlan veya kız; soy bakımından oğul veya kız evlat; bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız" olarak tanımlanmaktadır.[1] Ferhan Oğuzkan ve Ruşen Alaylıoğlu çocuk kavramını, "1. Genel anlamda, olgunluğa erişinceye kadar her yaştaki kızlara ve erkeklere verilen ad. 2. İki yaşından ergenlik çağına kadarki hayat dönemi. 3. Doğumlarından 12 yaşına kadar kız ve erkeklerin ortak adı. 4. Erinlik dönemine erişmemiş kimse" olarak tanımlamaktadırlar.[2] Öner Ciravoğlu'na göre ise çocuk "gün gün adım adım olgunlaşan büyüyen, bu amaçla eğitilen insan, yurttaş"tır.[3] Abdullah Şahin ise, "Çocuk, doğum ve ergenlik çağı arasındaki dönemi yaşayan küçük insandır. 0–15 yaş grubunu içine alır"[4] ifadeleriyle tanımlamaktadırlar.

Genel olarak, çocukluk dönemi iki ile on beş yaş arasını kapsayan bir dönem olarak ele alınsa da bu dönemdeki çocukların her birinin hem biyolojik hem de psikolojik açıdan birbirlerinden farklı oldukları saptanmıştır. Bu nedenle bilimsel olarak yapılan inceleme ve araştırmalar neticesinde çocukluk döneminin de kendi içinde alt kısımlara ayrıldığı görülmektedir.

Pedagoji Sözlüğünde Paul Foulquie çocuk kavramını şöyle tanımlamaktadır: "İnsan hayatının ergenlikten önce gelen dönemi. Genellikle üçe ayrılır: 1. İlk çocukluk veya

---

1 Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük,* MEB Yayınları, Ankara, 2005, s. 444.
2 Ruşen Alaylıoğlu, A. Ferhan Oğuzkan, *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1976, s. 52.
3 Öner Ciravoğlu, *Çocuk Edebiyatı*, Esin Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 11.
4 Abdullah Şahin, *"Çocuk ve Çocukluk" Eğitim Fakülteleri için Çocuk Edebiyatı*, Editörler: Ömer Yılar, Lokman Turan, Çocuk Edebiyatı (Eğitim Fakülteleri İçin), Pegem Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 3.

küçük çocukluk (2 yaşına kadar); 2. İkinci çocukluk veya orta çocukluk (2 ile 7 yaş arası); 3. Üçüncü çocukluk veya son çocukluk (7 ile 11-12 yaş arası) bundan sonra ergenlik öncesi çağı gelir."[5] Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ise, "18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır" şeklinde bir ifade bulunmaktadır.[6] 0-18 yaş arası bütün bireylerin çocuk kapsamına alınması yönünde Birleşmiş Milletler'in belirttiği görüş de çocuk kavramının sınırlarına açıklık getirmektedir.

Arapçada; erili الطفل , dişili الطفلة lafzı, tekil ikil, çoğul halleriyle "çocuk" anlamına gelir. Dolayısıyla yeni doğmuş erkek çocuğa الطفل, kız çocuğa ise الطفلة denir. Arap dilinin en eski kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de الطفل /çocuk lafzı, dört yerde geçmektedir. Çocuk/ الطفل lafzının geçtiği Kur'an ayetlerine bakıldığında, kelimenin farklı çocukluk dönemlerinin her biri için özel olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Aşağıda verilen ayetlerin ilk ikisinde ilk çocukluk dönemi, diğerlerinde ise orta ve son çocukluk dönemleri için kullanıldığı görülmektedir.

"Sizi topraktan sonra meniden sonra 'alakadan bebek/çocuk olarak… çıkaran odur."[7]

"…Dilediğimizi belirlenmiş bir süreye kadar bekletiriz, sonra sizi bebek/çocuk olarak çıkartırız." [8]

Orta çocukluk dönemini işaret eden ayette şöyle buyurulmaktadır:

"… ya da henüz kadınların cinsel bölgelerinin farkında olmayan çocuklar.."[9]

Kur'an-ı Kerim'de الطفل /çocuk lafzının son çocukluk dönemi anlamına geldiğini ifade eden ayette de şöyle buyurulmaktadır:

"… Çocuklarınız ergenlik çağına girdikleri zaman…"[10] şeklinde son çocukluk dönemi anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Kelimenin "küçük" anlamı da vardır. Eril veya dişil haliyle الطفل kelimesi aynı zamanda bütün insan ve canlıların "küçüğü"nü ifade etmek için kullanılmaktadır. Örneğin

---

5 Paul Foulquie, *Dictionnaire de la Langue Pedagogique, (Pedagoji Sözlüğü),* çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994, ss. 78-79.

6 www.amnesty.org.tr. *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*, Kısım1, Madde1, Erişim Tarihi:25.02.2019.

7 Kur'ân, 40/67.

8 Kur'ân, 22/5.

9 Kur'ân, 24/31.

10 Kur'ân, 24/59.

لا تنشغل بطفل الأشياء /küçük şeylerle uğraşma[11], cümlesinde olduğu gibi soyut ve mecâzî olarak "küçük" anlamda da kullanılmıştır.

Arapça'da çocuk farklı kavramlarla da ifade edilir. Tıfl /الطفل yanında, es-sabî/ الصبي, el-veled/الولد, el-ğulâm/ الغلام gibi başka kelime/kavramlar da vardır. Ancak bu kavramların üzerinde ihtilaflar vardır. Yeni doğmuş çocuk için "الولد" lafzı; buluğa erene kadarki dönemdeki çocuk için "الصبي"; doğuştan serpilene kadar geçen dönemdeki çocuk için ise "الغلام"[12] kavramı kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi, "çocuk" kavramı ile ilgili olarak yukarıda değinilen sebeplerden dolayı birbirinden farklı birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımların ortak noktaları; çocukluk dönemleri, çocukluk dönemlerinin başlangıç ve bitiş zamanı olmuştur. Yapılan tanımların çoğunda "çocuk/luk" kavramı, genellikle "bebeklik döneminin bitişi ile ergenlik dönemi arasında geçen süreç olarak tanımlanmıştır.

2. Edebiyat

"Edebiyat" kelimesi Arapça "edeb", "أدب" kök fiilinden türemiş bir kelimedir. Arapça'da, "Edeb" أدب يأدب أدبا kelimesi sözlükte, "insanları güzel ve ahlâkî olan davranışlara çağırma", "davet yemeği verme"[13] "insanları yemeğe çağırma"[14], أدب القوم على الأمر "İnsanları bir iş için topladı" cümlesindeki manasıyla da "toplamak" anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla "edeb" kelimesinin "davet yemeği verme"[15] "insanları yemeğe çağırma" manasının yanı sıra toplamak, bir araya getirmek[16] anlamı da vardır.

"Edeb" kelimesinin tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlarda kullanıldığı, anlam değişmesine uğradığı da anlaşılmaktadır. İslamiyet öncesi dönem olan Cahiliye dönemi ve İslam'ın ilk dönemlerinde; "edeb" kelimesi, nefsi terbiye etme ile ilgili ahlâkî anlamlarının yanında ahlak ile ilgili diğer tüm manalarda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Hz. Muhammed (s.a.v), bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadır: أدّبني ربي فأحسن تأديبي "Rabbim beni en güzel bir şekilde edeplendirdi, terbiye etti".[17] Hadis-i şerifte de

---

[11] İbn Fâris, Ebu'l-Hasan Ahmed, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*, Dâru'l-fikr li't-tıbâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî', Mısır,1979, c. III, s.414.

[12] İbrahim Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemu'l-vesît*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Diyarbakır, 2004, s.1067.

[13] İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, 1994, I, s.206.

[14] İbn Faris, Ebu'l-Hasan Ahmed, *Mu'cemu makâyısu'l-luğa*, I, s.75.

[15] İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab*, 1994, I, s.206.

[16] Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b, Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Dâru İhyâi't-turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1997, I, s.128.

[17] Şevkânî, Muhammed b. 'Ali, *el-Fevâidu'l-mecmû'a*, Dâru'l-mektebi'l-İslâmî, Beyrut, 1987, s.289.

görülebileceği gibi "edeb" kelimesi "güzel terbiye, ahlaken eğitilme" anlamında kullanılmıştır.

Mustafa Sadık er-Râfî'î, 'Arab Edebiyat Tarihi adlı kitabında, Emevîler döneminde, eski Cahiliye Araplarının yaşantılarını, şiirlerin anlatan bir gruba "edeb" kelimesinden türemiş مأدّبون "Müeddibûn" "öğreticiler, eğitimciler" adı verildiğinden bahsederek, bu grubun insanlara kendi dönemlerindeki "edebi" yani İslam fıkhı, hadis, tefsir öğrettiklerini anlatmaktadır. Öyle görünüyor ki burada bahsedilen öğretici grubun insanlara öğrettikleri "edeb" bugünkü anlamda "ilim/ler"dir. Buradan anlaşılmaktadır ki "edeb" kelimesi Emevîler Döneminde "ilim/ler", ilmi öğretenlere ise "müeddib" "edeb" öğreten[18] anlamında kullanılmıştır.

Abbasiler Dönemine gelindiğinde "edeb" kelimesine, yöneticiler ve kâtiplerin eğitimi için yazılmış "el-Edebu'l-kebîr ve el-Edebu's-sağîr"[19] ve "Edebu'l-kâtib"[20] gibi kitaplarda rastlanmaktadır. Kitapların adlarından da anlaşılacağı gibi "edeb" kelimesi bu kitaplarda, "eğitim" anlamında kullanılmıştır. "Edeb" kelimesinin manasının hicri üçüncü asırda el-Müberred (ö.286/900) el-Kâmil, isimli eserinde: "söz, şiir ve nesir olarak aktarılan malzeme" diyerek kelimenin manasını belirlemiştir. er-Râfî'î'nin aktardığına göre sonraki yüzyılda "edeb" kelimesi şiir, şair ve yazarlar[21] için kullanılan bir kelime haline dönüşmüştür.

Edep kavramı zaman içerisinde kazandığı çeşitli anlamlarıyla Türk-İslâm kültür tarihine de girmiş, ayrıca Batı dillerindeki "littérature"ün kelimesinin karşılığı olarak kullanılan kelime, XIX. yüzyıla kadar edeb, ilmü'l-edeb veya ulûm-i edebiyye lafızlarıyla ifade edilirken bu yüzyılın sonlarından itibaren günümüzdeki şekliyle edebiyat kelimesinin kullanılmaya başlandığı[22] anlaşılmaktadır.

"Edeb", "أدب" kökünden türeyen "edebiyat" kavramının da birbirleriyle ortak yönleri olan pek çok tanımı yapılmıştır. O tanımlardan birinde dil bilimciler "edebiyat" kavramını Mu'cemul-vasît'de; "ister şiir ister nesir ister tasvir, ister yaşamın bir boyutunu sunma olsun güzel olan her anlatıya edebiyat denir.[23]

---

18 Mustafa Sadık er- Râfî'î, *Tarihi âdâbi'l-'Arab*, Hindavî, Kahire, 2012, s.31-33.
19 Ebi Muhammed Abdullah İbn. el-Mukaffa, *Edebu's-sağîr ve'l-edebu'l-kebîr*, Çıra Yayınları, İstanbul, ty.
20 Ebi Muhammed Abdillah b. Muslim İbn Kuteybe ed-Dineverî, *Edebu'l-kâtib,* Thk., Ali Hasan Faur, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1988.
21 Mustafa Sadık er- Râfî'î, *Tarihi âdâbi'l-'Arab,* s.32-33.
22 https://islamansiklopedisi.org.tr/edebiyat. Erişim tarihi, 8 Temmuz 2020, saat:17:00.
23 İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-vesît,* s.130.

Geçmişten günümüze kadar birçok düşünür, yazar ve edebiyat eleştirmeni, "edebiyat" terimi ile ilgili farklı tanımlar yapmış, terimi yorumlamış ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Ancak bu tanımlardan hiçbiri genel kabul gören bir görüş haline gelmemiştir. Platon ve Aristo gibi düşünürlerin de dâhil olduğu birçok düşünür ve edebiyat kuramcısı edebiyat terimini farklı özellikleri ile tanımlamışlardır. Ne var ki sonraki dönemlerde bu tanımlar hep tartışmalı bulunup, genel kabul görmekten uzak olmuştur. Edebiyat teriminin tam olarak neyi ifade ettiği yüzyıllardır süregelen bir tartışma konusu olmakla birlikte, "edeb" terimin sonuna iki harf eklenerek ilgi ismi şeklinde ortaya çıkan "edebiyat" kavramının çeşitli anlamlarını burada paylaşmak yerinde olacaktır.

İster şiir ister düzyazı olsun okuyan ve dinleyenlerin duygularını etkileyen edebî çalışmalara edebiyat ismi verilir. Edebiyatın bir özelliği de okuyucu ve dinleyiciyi olduğundan daha fazla bilgili kılan, duygu ve düşüncelerine etki eden bir yanının var olmasıdır. Buradan hareketle edebiyat; edebiyatçının, tabiat, tarih, sosyal, kişisel veya hayalî konularla ilintili hayat tecrübelerini sunduğu sözlü, yazılı, sanatsal ifade anlamına gelir denilebilir.

Şu halde edebiyatı, genel ve özel edebiyat şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Genel anlamda edebiyat, sözle şekillenen kitaplara yazılan akıl ürünü demektir. Özel anlamıyla edebiyat, güzel ibaredeki güzel fikir demektir. Edebiyat bu özel anlamıyla, okuyucu ve dinleyiciye mutluluk ve zevk veren güzel sanatlar demektir. Dolayısıyla harika bir kaside, müthiş yaratıcı bir makale, etkili bir hitap iyi bir hikâye tüm bunlar özel anlamıyla edebiyat demektir. Çünkü şiir, hikâye, makale, hutbe tıpkı bir şarkı ve müzik veya güzel bir resim gördüğümüzde hissettiklerimiz gibi dinleyici ve okuyucuya sanatsal zevk verir.[24] O halde edebiyat yeteri ölçüde gönülde sevinç ve mutluluk etkisi uyandıran bir özelliğe sahiptir demek mümkündür.

Dolyısıyla edebiyatı; "malzemesi dile dayanan, insanların duygu, düşünce ve hayallerini dile getiren, edebî ve estetik değeri olan, bayağılık ve çirkinliği kabul etmeyen sözlü ve yazılı ürünlerin tamamıdır"[25] şeklinde tanımlamak da mümkündür.

Burada "çocuk" ve "edebiyat" kavramlarından sonra "çocuk edebiyatı" kavramının ne anlama geldiğine bakmak yerinde olacaktır.

---

[24] Necla Muhammed Ali Ahmed, *Edebu't-tıfl*, s.12.

[25] Dilek Tüfekçi Can, *Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma: Tanımlar, Türler, Teoriler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2012, s.1-5.

3. Çocuk Edebiyatı

Yukarıda "Çocuk" ve "edebiyat" kavramları açıklanmaya çalışıldı. Şimdi bu iki kavramın bir araya gelmesiyle oluşan "çocuk edebiyatı" kavramı üzerinde durulacaktır. "Çocuk edebiyatı" kavramının herkes tarafından kabul gören tek bir tanımı olmamakla birlikte, birbirine benzer, ortak noktaları olan ancak birbirinden de farklı pek çok tanımı yapılmıştır. Bunun nedeni, bazı tanımların; hedef kitleyi, çocuk edebiyatının işlevini, hedeflerini, önemini, bazı tanımların çocuk edebiyatının araçlarını, toplumsal rolünü, zorluk ve karmaşıklığını, bu alanda yazan yazarların sahip olması gereken nitelikleri, bu edebiyatın içerik ve türlerinin dikkate alarak yapılmış olmasıdır. Şimdi sayılan bu farklı bakış açılarına göre yapılan çocuk edebiyatı tanımları ele alınacaktır.

Hedef kitle ve yaş grubu dikkate alınarak yapılan tanımlara göre çocuk edebiyatı şu şekilde tanımlanmaktadır. "Çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserlere denir."[26] "Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır."[27] Çocuk edebiyatı, çocuklara yönelik edebiyattır, farklı iletişim araçları yoluyla çocuklara ulaşan sanatsal çalışmalardır. Çocukların gelişim seviyeleriyle uyumlu duygu ve düşünceleri ifade eder ve düşünce ve hayalleri içeren bir edebiyattır.[28]

Burada yaş grubunun yanı sıra edebî ürünün anlatım şekli ve üslup özellikleri dikkate alınarak yapılan tanımlar da vardır. Buna göre çocuk edebiyatı: "Çocukların ilk çocukluktan (2-6 yaş) çocukluk dönemi sonuna kadar yaşanan çocukluk çağlarına özgü duyarlıkların yalın bir anlatım ve çocuksu bir edâ içinde dile getirilmesiyle oluşan bir edebiyat türüdür". [29]

Yazar ve üründe bulunması gereken nitelikler dikkate alınarak yapılan tariflere de rastlanmaktadır. Bu bakış açısına göre çocuk edebiyatı, "1. Usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel

[26] A. Ferhan Oğuzkan, *Çocuk Edebiyatı*, Sözkesen Matbaacılık, Ankara, 2010, s.2.
[27] Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat* (6. Baskı), TUDEM, İzmir, 2012, s.17.
[28] Ruşdî Tuayme, *Edebu'l-etfâl fî merhaleti'l-ibtidâyye*, Dâru'l-fikri'l-'Arabî, Kahire, 1998, s.109.
[29] Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 1994, s.11.

addır."[30]; "Sanatsal yaratıcı bir iştir, bilim ve araştırmadan yardım alan çocuk edebiyatının kurallarını bilen ve uygulayan hikâye, şiir makale, diyalog gibi çeşitli edebiyat sanatları yoluyla bu işin kurallarını bilen ve uygulayan yeteneği gerektiren edebiyattır"[31] şeklinde tanımlar yapmaktadır.

Çocuk edebiyatının türleri dikkate alınarak yapılan tarifler de vardır. Bu tanımlardan birine göre çocuk edebiyatı yalnızca hikâye, şiir veya nesirden ibaret olmayıp beşeri bilimlerin çoğunu kapsamaktadır. İster edebi, ister bilimsel olsun çocuklar için yazılmış olan her şey, ayrıca tiyatro, televizyon programları gibi çocuklara yönelik olarak hazırlanmış programların tümü[32] çocuk edebiyatı olarak tanımlanmaktadır.

Çocukların algılarını ve edebî türleri dikkate alarak yapılan bir tanım da Hâdî Nuʿmân el-Hîtî'ye aittir. Ona göre "çocukların algılarıyla uyumlu fikir, duygu ve hayaller resmeden ve kıssa şiir tiyatro makale, şarkı biçimindeki sanatsal eserlere"[33] çocuk edebiyatı denir.

Çocuk edebiyatının hedef ve işlevini dikkate alarak yapılan tariflere de çokça rastlamak mümkündür. Bu alanda çalışmaları olan A. Ferhan Oğuzkan, çocukların niçin edebiyat eserlerine muhtaç olduklarını dikkate alarak tanım yapmaktadır: "*Edebiyat hoş vakit geçirtici, eğlendirici bir şeydir. Edebiyat ruha canlılık verir, yaşama gücünü arttırır. Edebiyat hayatı keşf etmeye yardım eder. Edebiyat bir rehberlik kaynağıdır. Edebiyat yaratıcı etkinlikleri teşvik eder. Edebiyat güzel bir dil demektir."*[34]

Yalçın ve Aytaş da çocuk edebiyatını, "*çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayâl, duygu, düşünce ve yeteneklerine, zevklerine hitap eden, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyattır*"[35] şeklinde bir ifadeyle çocuk edebiyatının hedeflerini dikkate alarak tanımlamışlardır.

Dr. Hasan Şihâte yaptığı tanımda, çocuk edebiyatının işlev ve hedeflerinin bir başka yönünü öne çıkarmaktadır. Ona göre çocuk edebiyatı, "*çocuklara sorularının, araştırmalarının, keşif ve çabalarının cevaplarını bilme, hayallerini kullanma, çocuk*

---

30 Peter Hunt, *Introduction to Children's Literature (Çocuk Edebiyatına Giriş),* Oxford University Press, Oxford, 1994, s. 4.
31 Ahmed Zalat, *Edebu'l-etfâli'l-'Arabî*, Dâru hibetu'n-Nil, Kahire, 1998, s.109.
32 Abdulfettâh İsmail, *Edebu'l-etfâl,* Dâru'l-Arabiye li'l-kuttâb, Kahire, 2000, s. 18.
33 Hâdî Nuʿmân el-Hîtî, *Edebu'l-etfâl, felsefetuh funûnuh ve vesâituh*, el-Hey`etu'l-Mısriyyetu'l-'âmme li'l-kitâb, Mısır 1977, s.13.
34 A. Ferhan Oguzkan, *Çocuk Edebiyatı,* s.5.
35 Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara, 2002, s.5.

edebiyatının kazandırdığı yeni deneyimleri kazanma fırsatı verir. Çocuk edebiyatı özgüven, sürekli araştırma ruhu, öğrenme aşkı fırsatı sunar. Daha çok araştırma ve keşif için ilmi kazanımlar elde etme fırsatı verir. Çocuk edebiyatı, çocukların yeteneklerinnin keşfedilip ortaya çıkarılması konusunda temsil ve olumlu davranış geliştirme fırsatı verir, yaratıcılık özelliğini geliştirir." Muhammed Abdurrauf eş-Şeyh, "*çocuğun akıl ruh ve sosyal gelişim özelliklerini de dikkate alacak şekilde, İslam öğretileri ışığında çocuğun kişiliğini inşa etmek gibi belli hedefleri gerçekleştirmek için dili araç olarak kullanan bir edebiyattır*" şeklinde bir tanım yaparak çocuk edebiyatının dinî boyutuna dikkat çekmiş; Nebil Râğıb ise, "*çocuk edebiyatı beğeni duygusu oluşturma, hayal kurma, hayatın gerçeklerini kavrama, başka şahıslarla doğrudan iletişim kurmayı hedefler. Aynı şekilde erdemli insan davranışını bilme, yaratıcı ve yenilikçi olma, sorumluluk alma, hayatta doğru-yanlışı keşfetme gibi hedefleri gerçekleştirmeyi hedefler"*[36] şeklindeki tanımıyla bu edebiyatın, çocukların hayatı tanıma, iyi bir vatandaş olarak doğru yaşama ve sosyalleşmesi gibi daha farklı bir özelliğine dikkat çekmektedir.

Çocukların gelişim ve kazanımları bakımından yapılan bir tanımda ise çocuk edebiyatı; "*çocukların düşünsel, duygusal ve toplumsal yönden gelişmelerine katkıda bulunmak, gizli yeteneklerini ortaya çıkarmak için yapılan yayın etkinliklerine topluca verilen addır*"[37] denilmektedir.

Yalçın ve Gıyasettin Aytaş yaptıkları bir başka tanımda yukarıdaki tanımlarda değinilen özelliklerin yanı sıra sözlü edebî ürünleri de çocuk edebiyatına dahil ettikleri görülmektedir. Onlara göre "*çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayallerine, duygularına, düşüncelerine, yeteneklerine ve zevklerine hitap eden, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı verimlerin tamamıdır."*[38]

P. W. Musgrave, çocuk edebiyatının önceki nesillerin sahip oldukları bilgi ve değerleri sonraki nesillere öğretme aracı olması özelliğine dikkat çekerek söz konusu edebiyatın okuryazar bir toplum için adeta bir hazine niteliğinde olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: "*Çocuk edebiyatı, ebeveynler ve toplumda yer alan kişiler açısından, gelecek*

---

36 Ahmed Zalat, *Edebu'l-etfâli'l-'Arabî*, Dâru hibetu'n-Nil, Kahire, 1998, s.110-113.

37 Roger Sale, *Grolier International Americana Encyclopedia*, c. IV, Medya Holdingi A.Ş., İstanbul, 1993, s.293.

38 Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 17.

nesillere öğretilmesi düşünülen değer yargılarının onlara ulaştırılmasında en mükemmel kaynaktır."[39]

Mustafa Ruhi Şirin, çocuk edebiyatını yukarıdaki tanımlara benzer şekilde tanımlamakla beraber onun çocuksu yönüne, çocuklara görelik özelliğini de dahil eden bir tanım yapmıştır. O, çocuk edebiyatını *"çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu edebiyat"* [40] olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda verilen tanımlarda geçen unsurları bir araya toplayan daha geniş ve genel tanımlarla da karşılaşmak mümkündür. Bu tanımlardan birine göre çocuk edebiyatı, *"Temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; duyguda, dilde, düşüncede çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden çocuğun gelişmesine katkı sağlayan; çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır."*[41]

Benzer bir tanımda yazılı olmayan sözlü ürünler de çocuk edebiyatına dâhil edilmiştir; "*Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine; hayallerine, duygularına, düşüncelerine, yeteneklerine ve zevklerine hitap eden, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı edebî ürünlerin tamamıdır.*"[42]

Yapılan tanımlara bakılarak; çocukluk çağında bulunan insanların hayâl, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı eserlerin bütünü çocuk edebiyatı olarak nitelendirilebilir. Görüldüğü gibi, çocuk edebiyatı ile ilgili farklı bakış açılarıyla, birçok tanım yapılmaktadır. Bu noktadan itibaren, yapılmış olan tanımlar dikkate alınarak ortak bir değerlendirme yapmak uygun olacaktır.[43]

---

39 Dilek Tüfekçi Can, *Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma: Tanımlar, Türler, Teoriler*, s. 22.

40 Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatı,* s.9.

41 Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, Kök Yayıncılık, Ekim, Ankara, 2007, s.16.

42 Alemdar Yalçın; Gıyasettin Aytaş, *Çocuk Edebiyatı*, s.17.

43 Daha fazla bilgi için bk.: Kemal Demiray, *Türkçe Çocuk Edebiyatı*. (12. Baskı) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s.16.; Enver Naci Gökşen, *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*. (Geliştirilmiş 5. Basım) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 9.; A. Ferhan Oğuzkan, *Çocuk Edebiyatı*, (7. Basım) Anı Yayıncılık, Ankara, 2001, ss. 2-3; Alemdar Yalçın ve Gıyasettin Aytaş, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 5-6; Zeki Gürel, *İkibine Doğru Çocuk Edebiyatımız*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2001, s.3; Ülkü Tamer, *Çocuk Edebiyatı, Çocuk Edebiyatı Yıllığı* (hzl. Mustafa Ruhi Şirin), Gökyüzü Yayınları, İstanbul, 1988, s. 330; Selahattin Dilidüzgün, *Çocuk Kitaplarında Yazınsal Nitelik. I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*, (hzl. Doç. Dr. Serdar Sever) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 257.

4. Çocuk Edebiyatının Özellikleri

Çocuk edebiyatı, edebiyatın bütün niteliklerini taşımaktadır. Bununla birlikte amaç, işlev, dil ve üslup bakımından yetişkin edebiyatından farklı bazı özelliklere de sahiptir.

Beş duyu organı yoluyla elde edilen tüm verilerin zihinde oluşturduğu duygu ve düşüncelere ifade denir. Bu ifadeler hareket, ses ve kelimeler yoluyla olur. Kelimelerle ifade de duygu, düşünce ve olayları sözlü ya da yazılı olarak anlatmaktır. Bu anlatımın bir sanat halini almasıyla edebiyat meydana gelir. Kelimelerle ifade, günlük hayatta meramı ihtiyaç boyutunda anlatırken, edebî ifade ise edebiyat sanatının kendine has kurallarına da uyarak anlatımı gerçekleştirir. Yazılı ifade kültür, dili, edebî dil, resmi dil gibi isimlerle adlandırılır. Edebî dil, günlük dile kâfiye, ölçü, kelime sayısı; mecâz, teşbih, isti'âre, kinâye gibi edebî sanatlara ait unsurların da katılmasıyla ortaya çıkan dildir. Edebî dili sanatçının kendine özgü bir şekilde sunması da üslubu meydana getirir. Dolayısıyla üslup, sanatçının bir olayı, duygu ve düşünceyi biçim ve içeriğin belirlediği araç ve yöntemleri kullanarak kendine özgü bir şekide belirlediği anlatımdan doğan edebî değer ölçüsüdür denebilir.[44]

Çocuğa yönelik bir yapıtta dil ve üslup, çocuğun gelişim seviye ve sürecine uygun olmalıdır. Yaş gruplarının düzeyi, dil ve üslup konusunda belirleyici olur ancak bu durum metnin edebî niteliğini düşürmez. Önemli olan çocuklar tarafından anlaşılan ama aynı zamanda da sanatsal kalabilen bir dil bulmaktır.[45] Bu sebeple çocuk edebiyatında kullanılan dil ve üslubun sade ve basit olması gerekir. Dil ve üslubun sade ve basit olması konuyu ve kurguyu basitleştirmez. Yetişkinlerin dünyasına ait olay ve olgular çocukların seviyesine uygun dil, üslup ve kurguyla anlatılırsa çocuk edebiyatı özelliği kazanmış olur.

4.1. Düzyazıda Bulanması Gereken Dil ve Üslup Özellikleri

Aslında düzyazı türündeki çocuk edebiyatında bulunması gereken dil ve üslup özellikleri genel olarak diğer türler için de söz konusudur. Bu yüzden düzyazıda yer alan kelime ve cümlelerin sahip olduğu özellikler şiirde yer alan kelime ve cümlelerde de bulunması gerekir.

4.1.1. Kelimelerde Bulunması Gereken Özellikler

---

[44] Mehmet Önal, *Edebî Dil ve Üslup*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı. 36, Erzurum, 2008, s.23-47.

[45] Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatı Kültürü*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.56.

Kelimeler, cümlenin zorluk ya da kolaylığını belirleyen unsurlardandır. Çocuğun alışık olmadığı, seviyesinin üzerindeki zor kelimeler, onun öğrenimini zorlaştırır, anlamasını engeller. Bu yüzden çocuklar için yazlılan eserlerde dilin doğasına zarar vermeden bilinen kolay kelimelerin kullanılması gerekir. Ancak bu çocuklar için yazılan metinlere yeni kelimeler eklenmemesi gerekir demek değildir. Tam tersine makul bir oranda aşamalı olarak kolay tekrarlarla metinlere yeni kelimelerin eklenmesi gerekir. Böylece çocuklar, yeni kelimelere aşina olur, alışır, o kelimeleri anlar ve onları rahatlıkla kullanabilir.

Çocuk edebiyatı metinlerde kullanılan kelimelerin, harf sayısı, kelime türü ve anlam bakımından sahip olmaları gereken özellikler şeklinde üçe ayırmak mümkündür.

Kelimeler, harf sayısı bakımından ne kadar az olursa çocukların seviyelerine o kadar uygun olur. Harf sayısı arttıkça kelimenin zorluğu artar. Bu yüzden çocuklar için kısa kelime uzun kelimeye göre daha kolaydır. Çünkü uzun kelime konuşma, hece ve kullanım konusunda çocuklara ağır gelir. Kelimeler tür bakımından isim, fiil ve harf şeklinde üçe ayrılır. Kelimenin türü de onun kolaylık seviyesini belirler. Somut anlamlı olmaları dolayısıyla isimler soyut anlam ifade eden fiillere göre daha kolaydır. Çocuklar için yazılan edebî metinlerde somut anlamlı isimlere daha çok yer verilmelidir. [46] Bu yüzden çocuk edebiyatı ürünlerinde, somut anlamlı ve çocukların ihtiyaçlarını giderecek konularla ilişkili anlamları içeren kelimelere daha fazla yer verilmesi gerekir ki bu basit, somut ve kolay kelimeleri kullanarak öğrenebilsin, kendisini ifade edebilsin.

Çocuk edebiyatı ürünlerinde kullanılan kelimelerle ilgili ammice/sokak dili gibi Arapça'ya özgü bir konu da vardır. Yazılı olmayan dilde kullanılan ammice/ fasih olmayan kelimelerin kullanımının çocuk edebiyatı ürünlerinde yer almaması gerekir. Çünkü bu tür kelimeler dilin doğru kullanımına zarar verir ve çocuğun doğru dil becerilerinin gelişimini engeller.

4.1.2. Cümlelerde Bulunması Gereken Özellikler

Kelimeler, cümleyi meydana getirir. Cümleler de kendi içinde özne, yüklem ve diğer öğelereden meydana gelir. Yapı bakımından cümleleri basit, bileşik ve karmaşık cümleler şeklinde üçe ayrmak mümkündür. Kolay ve basit cümleler çocuklar tarafından hızlıca anlaşılır.

---

[46] Ahmed Necib, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen*, Dâru'l-fikri'l-'Arabî, Kahire, 1991, s.45-49.

Cümlelerin kolaylık ve zorluğunu belirleyen başka bir takım özellikler daha vardır. Bunlar da cümlenin ifade ettiği fikrin kolaylığı, cümlenin uzunluk-kısalığı, cümlenin öğelerinin sıralı olup-olmayışı, cümle çeşidi, cümlede kullanılan fiilin çatısının türüdür.

Cümlenin fikir yönünden kolaylığı, cümlenin kapsadığı fikrin somut veya soyut oluşuna bağlıdır. Çocuklar için sunulan metinlerde fikrin somut olması gerekir. Çünkü ilkokul sonuna kadar çocuklar somut işlemler dönemindedirler ve soyut fikirleri anlayamazlar. Cümlenin uzunluk ve kısalığı, onun kolaylık ve zorluğunun sebebi olabilir. Çok kısa cümle mananın anlaşılmasını engelleyen bir özete neden olabilir. Çok uzun bir cümle de cümlenin ana öğelerinin arası açıldığı için karışıklığa neden olabilir. Bu da dikkatin dağılmasına yol açabilir. Bundan dolayı cümlenin, çocuğun seviyesine uygun olacak şekilde kısa olması gerekir.[47] Çünkü çocuklar, sabırsızdırlar, beklemeye tahammülleri yoktur bu yüzden cümleden hızlıca sonuç almak isterler.

Cümlenin öğelerinin yerini değiştirmek de cümlenin zorluğunu artıran sebeplerdendir. Sebepsiz bir şekilde takdim ve tehirde aşırılık çocukların cümleyi anlamasını zorlaştırır. Cümlenin içindeki ana öğelerin arasına yan unsurların girmesiyle öğelerin birbirinden uzaklaşması cümlenin zorluğunu artırır.

Cümlenin çeşidi de kolaylığını etkiler. Cümleler isim cümlesi ve fiil cümlesi olmak üzere ikiye ayrılır. Çünkü isimler değişmez sabit niteliğe sahiptirler. Bu yüzden isim cümleleri genel olarak fiil cümlelerinden kolaydır. Çocuklar için yazılan metinlerin ilk dönemlerde daha çok isim cümlelerinden oluşmalıdır. Fiiller çatı bakımından etken ve edilgen çatılı diye ikiye ayrılır. Etken çatılı fiil cümlesi, edilgen çatılı fiil cümlesinden kolaydır.[48] Çünkü etken çatılı fiil cümlesinde fiilin öznesi açık olduğu için edilgen çatılı fiilden daha kolaydır. Bu sebeple çocuk edebiyatında daha çok etken çatılı fiillerden oluşan cümlelerin kullanılması gerekir.

Çocuk edebiyatı, yetişkin edebiyatı ürünlerinde bulunması gereken dil, üslup, sanatsallık gibi genel niteliklere sahip olmanın yanında kendine özgü özelliklere de sahiptir. Yukarıda bahsedilen çocuk edebiyatına ait dil ve üslup özellikleri tüm edebî metinlerin de sahip olması gereken özelliklerdir. Ancak çocuk şiiri için yukarıda sayılan niteliklerin yanı sıra çocukların seviyelerine özgü ölçü ve biçim gibi başka özellikler de vardır.

---

47 Hadî Nu'man el-Hitî, *Edebu'l-etfâl felsefetuh funûnuh vesâituh*, s.98-102.
48 Necla Muhammed Ali Ahmed, *Edebu't-tıfl*, s.52-53.

4.2. Çocuk Şiirinin Dil, Üslup, Biçim, İçerik Bakımından Genel Özellikleri

Çocuk edebiyatının genel ve özel nitelikleri vardır. Genel olarak çocuk edebiyatı özel olarak da çocuk şiiri sonradan ortaya çıkan bir türdür. Dolayısıyla bu alanda oluşan kurallar çocuk edebiyatı ürünlerinin sunulmaya başlamasından sonra zamanla tecrübe oluştuğu anlaşılmaktadır. Eski dönemlerde çocuklar için yazılan, söylenen şiirler belki vardı. Ancak o dönemlerdeki şiirler, çocuk psikolojisi, çocuk gelişimi, çocuğun ihtiyaçlarını bilinçli olarak gözeten ve pedagojik ilkeler dikkate alınmadan nasihat veya çocuğu eğlendirme maksadıyla yazılan veya söylenen şiirler olduğu bilinmektedir.

18. yüzyılda Batı'da toplumun kalkınması konusunda çocuğun öneminin farkına varılması ve onun zorunlu eğitim-öğretime tabi tutulması, çocuklara yönelik bir edebî türe ihtiyacın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Aynı dönemde eğitim bilimleri, çocuk psikolojisi ve gelişimi gibi bilim dallarının ortaya çıkmasıyla birlikte adı geçen bilim dallarının verileri dikkate alınarak çocuklara yönelik ürünler de yazılmaya başlanmıştır.[49] Böylece çocuk şiirine ait belirgin kurallar, alana yoğunlaşan şairlerin onlarca yılı alan çabalarının sonunda oluşmuştur denilebilir.

Şiir, düzyazıya göre çocuklara daha yakın bir edebî türdür. Çünkü şiirler, çocukların seviyelerine uygun basit, kısa cümleler, ritmiklik gibi birtakım özelliklere sahiptirler. Düzyazıdaki uzun cümle ve terkipler, henüz birer ikişer kelime kullanarak meramını anlatmaya çalışan çocukların seviyesinin üzerindedirler. Bu yüzden çocukların düzyazıdan çok şiire yatkın oldukları ve ona daha fazla ilgi duydukları herkes tarafından tecrübe edilen bir gerçektir.

Çocuğun dil gelişimlerinde şiirden yararlanmak gerekir. Faydalanılması gereken çocuk şiiri bir takım özelliklere sahip olmalıdır. Bu özellikler, pedagojik, psikolojik ölçütlerden, sanatsal araçlara, bu araçların şairler tarafından kullanılma yöntemine varıncaya kadar geniş bir alanı kapsar. Başarılı bir çocuk şiirinde bulunması gereken asgarî özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

4.2.1. Çocukluk Ruhu

Çocuklar için yazılmış herhangi bir eserin çocukluk ruhunu içermesi gerekir. Yani yetişkinlerin psikoloji ve düşüncelerine, dert ve sorunlarına yer vermemesi gerekir.

[49] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.378.

Olaylara çocuğun dünyasından hareketle bakmalıdır.[50] Çünkü çocuk şiiri yazan şaire düşen şey, herhangi bir meseleye içindeki çocuk penceresinden bakmaktır. Yani eşyayı ifade ederken çocuğun üslubuyla yaratıcı bir şekilde ifade etmek, çocuğun gözüyle bakmak gerekir.

4.2.2. Basit Cümle

Şiiri meydana getiren cümlelerin basit olması gerekir. Cümlenin basit olması demek cümlenin kısa olması, cümlelerde takdim tehir olmaması, cümlede kullanılan fiillerin edilgen çatılı olmaması, cümleyi meydana getiren öğelerde hazif olmaması demektir.[51] Şiir, çocuğa manayı ulaştıracak etken çatılı, az ögeli basit cümlelerden oluşmalıdır.[52] Çünkü çocuklar, karmaşık, devrik, ana öğeleri arasında farklı öğelerin bolca yer aldığı cümeleler gibi düz cümle kurgusuna aykırı cümleleri anlamakta zorlanırlar.

4.2.3. Kolay Sözcük

Çocuk şiirinde sadece cümlelerin değil cümleyi oluşturan kelimelerin de kolay olması lazımdır. Çocukların kelime hazineleri sınırlı sayıda basit kelimeden ibarettir. Bu durum da şairi, çocukların sözcük dağarcığındaki basit sözcükleri dikkate alarak yazmaya mecbur etmektedir. Ayrıca şairin, ifade etmek istediği manayı, çocuğun anlamasını engellemeyecek kelimelerle vermesi gerekir.

Çocuk şiirinde asıl olan maksadı kolay kelimelerle, çocuk için yazmaktır. Kolay kelime demek kullanımı yaygın olan kelime demektir. Ancak çocuk şiirinde yeni kolay kelimeler kullanılabileceği gibi çocuğun kelime hazinesi ve ifade gücünü geliştirmek için bazen dağarcığında olmayan zor kelimeler de kullanılabilir.

Söz konusu Arap çocuk şiiri olunca avamın kullandığı dile ait kelimelerin fasih Arapça'da karşılığı varsa fasih olanının, yoksa avamın kullandığı Arapçada kullanılan kelimenin çocuk şiirinde kullanılabileceği[53] görüşünü ileri sürenler olmuştur.

4.2.4. Kısa Vezin/Ölçü

---

50 Mustafa Ruhi Şirin, *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.107-109.

51 Hasan Şihâte, *Edebu'l-etfâli'l-'Arab dirâse ve buhûs*, ed-Dâru'l-Mısriyyetu'l-Lubnaniyye, Kahire, 1994, s.221-230; Hadî Nu'man el-Hitî, *Edebu'l-etfâl felsefetuh funûnuh ve vesâituh*, s.98.

52 Cemil Memmedov, *Modern Türk Çocuk Şiirinin Dil ve Üslup Özellileri*, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Baku/Azerbaycan, Mart 2013, Sayı 2, s.330.341; Meral Alpay, vd., *Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Kitapları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1975, s.88.

53 Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.38.

Şiirde uzun vezinler, çocukların algı ve gelişim seviyelerinin üzerinde olduğu için çocuk şiirinde uygun değildir. Çağdaş çocuk edebiyatı çalışmalarının başladığı ilk dönemlerde çocuklar için yazılan şiirlerde, yetişkinler için yazılan şiirlerde kullanılan uzun şiir vezinler kullanılmıştır. Ancak çocuk gelişimi, çocuk psikolojisi ve benzeri alanlardaki bilimsel gelişmeler sonucunda oluşan çocuk şiiri tecrübesi, çocukların seviyelerine daha uygun vezinleri ortaya çıkarmıştır.[54] Bu yüzden her ne kadar bazı öncü Arap çocuk şairleri, Araplara özgü geleneksel uzun aruz vezinleriyle şiir yazmışlarsa da başarılı çocuk şiirleri kısa vezinlerle yazılmalı düşüncesi benimsenmiştir.

4.2.5. Kâfiye ve Kâfiye Çeşitliliği

Kâfiye, şiirde önemli iki unsurdan biridir. Ancak çağdaş yazarlara göre kâfiye çeşitliliği de çocuk şiirinde önemli hususlardandır. Kâfiye çeşitliliği yoluyla şiirdeki ritmik tekdüzelik kırılmış olur. Şiirdeki tekdüzeliğin kırılması şiiri çocuğun seviyesine daha da uygun hale getirir. Çünkü tekdüzelik çocuğu bıktırır.

Burada çeşitlilikten kasıt, yeni bir veznin yanında başka bir yeni veznin getirilmesi veya bir satırdan diğerine farklı bir vezin tekrarının yapılması demektir ki bu da birden çok kâfiyenin bir şiirde aynı anda kullanılmasını sağlamıştır.[55] Şiirde vezin ve kâfiye çeşitliliği yetenek gerektirdiği için çok az şair şiirlerinde farklı kâfiye çeşitlerini başarıyla kullanabilmişlerdir.

4.2.6. Metnin Kısa Olması

Çocuk şiiri için herhangi bir satır sınırlamsı yoktur ancak beytin ve şiirin kısa olması gerekir. Bu yüzden metin eğer anaokulu çocuğuna yazılacaksa çok kısa olmalıdır. Ancak çocukluk dönemlerine göre bu kısalık uzayabilir. Manzum çocuk hikâyeleri, düzyazı anlatımlı hikâyelerden daha fazla çocuğun dikkatini çektiği için onlar bu konu dışında tutulabilir.[56] Dolayısıyla her halükârda çocuklar için yazılan şiirlerin hitap ettiği çocuk grubunun seviyesine göre bir kısalıkta olması gerekir. Uzun şiirler, çocukların yaş ve algı seviyelerine üzerinde oldukları için çocuklara sıkıcı gelirler.

4.2.7. Şiirin Biçimsel Zorunluluklarından Uzaklaşmak

---

[54] Hasan Şihâte, *Edebu'l-etfâli'l-'Arab dirâse ve buhûs*, s.221-230, 381. ; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.381.

[55] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.382.

[56] Hadî Nu'man el-Hitî, *Edebu'l-etfâl felsefetuh funûnuh vesâituh*, s.98; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.384.

Şiir sanatına özgü vezin, kâfiye ve benzeri bir takım biçimssel zorunluluklar vardır. Ancak şiir sanatının gerektirdiği bu zorunluluklar çocuk şiiri yazan şairler için mutlak bağlayıcı olmamalıdır. Çocuk şiiri yaş, algı, gelişim seviyesine uygunluk gibi çocuk şiirine ait kurallara ve eğitim bilimlerinin ilkelerine uymak zorundadır. Çünkü çocuk şiiri, şairlere şiir sanatının zorunlulukları konusunda istedikleri gibi tasarruf etme olanağı verir.[57] Dolayısıyla şairler, çocuk şiiri yazarken dil, üslup, vezin, kâfiye gibi konularda şiirin temel kuralları dışına çıkabilirler. Burada şair için gereken şey, şiir sanatının zorunluluklarından uzak metinler sunmaktır. Bu çocuk şiirine özgü bir durumdur aynı zamanda öğretim ilkelerine de uygundur.

4.2.8. Müzikalite ve Ritim Özelliği Taşıması

Çocukların doğasında var olan ritme eğilim özelliği, çocuk şiirinin ritmik olması ihtiyacını doğurmuştur. Çünkü ritimlerin çocuklar üzerinde çok büyük etkisi vardır. Çocuklar, günlük aktiviteleri yerine getirirken elleri, ayakları, başlarıyla kendiliğinden ritim tuttuklarına herkes şahit olmuştur. Bu yüzden ritmik şiirlerin çocuklar üzerinde etkileri çok fazladır.[58] Dolayısıyla etkili, başarılı çocuk şiirlerinin ritmik, müzikalite özelliklere sahip olması gerekir.

4.2.9. Tekrara Yer Vermesi

Kelime, beyit, ölçü ve kâfiye tekrarı gibi farklı çeşitleri olan tekrar olgusu çocuk şiirlerinde bulunması gereken özelliklerden biridir. Çocuk şiirinde farklı tekrar türlerine çokca yer verildiği çocuklar için yazılan şiirlerde görülmektedir.

Tekrarlar, çocukların şiirden zevk almasını sağlamak, onları eğlendirmek, şiiri sıkıcılıktan kurtarmak gibi özelliklere sahiptir. Ayrıca tekrarlarda bulunan ritmik olma özelliği çocukların şiire tepki vermelerine de sebep olur. Ancak burada kastedilen tekrar, şiirde sanatsal bir görevi yerine getiren, ustalıkla yapılan tekrardır.[59]

4.2.10. Didaktik Olmalı

Didaktik/öğretici şiir, belli bir düşünceyi aşılamak veya belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, bir ahlak dersi çıkarmak amacıyla öğretici nitelikte yazılan, duygu yönü az olan şiir türüdür.[60] Her toplum, sahip olduğu değerleri erken yaştan itibaren yeni nesillere

---

57 Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.388.
58 Ahmed Necib, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen,* s.98-99.
59 Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.37.
60 https://tr.wikipedia.org/wiki/Didaktik_şiir. Erişim tarihi 19.05.2021, saat:15:00.

aktarmaya çalışır. Şiirde var olan biçimsel özelliklerin, çocukların ilgisini çektiğini farkeden şairler onlara iletmek istedikleri öğretileri ve vermek istedikleri eğitimi şiir yoluyla ulaştırmaya çalışmışlardır. Çocuk şiirinin didaktik olması demek onun vatan, coğrafya veya diğer bilimler konusunda bilgiler veren, sanattan yoksun öğretici manzumlara dönüşmesi demek değildir. Başarılı bir didaktik şiir, bilgi verme, eğitme özelliğinin yanı sıra sanatsal özelliklerini de koruması gerekir. Eğer didaktik çocuk şiiri bilimsel bilgilerin öğretildiği şiire dönüşürse, bu onun sanatsal değerini düşürür. [61] Çünkü didaktiklik çocuk şiirinin hedeflerinden sadece bir tanesidir yoksa asıl amaç değildir.

Çocuk edebiyatı kavramının ve ilkelerinin yeterince oturmadığı ya da anlaşılmadığı dönemlerde çocuklara doğrudan nasihat etmeyi amaçlayan didaktik şiir metinleri bolca sunulmuştur.[62] Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir şey vardır. Çocukları rahatsız eden, kendini baskı altında hissettiren, aşırı didaktik metinler çocuğun edebiyattan soğumasına sebep olabilir.

4.2.11. Konu Seçimi

Çocuk şiirinde biçim ve üslubun yanı sıra çocukların yaş, algı seviyelerine uygun konu seçimi de önemlidir. Konu seçimi çocuğa göre olmalıdır. Konular, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını göre seçilmelidir.

Çocuğun çevresindeki her şey, ona sunulan edebiyata konu edilebilir. Hayvanlar, mevsimler, dağlar, denizler, ağaçlar, bitkiler gibi çocuğun ilgi duyduğu konuları içeren metinler çocuğun şiire ilgisini artırır. Ayrıca mizahi diyaloglar, eğlenceli kolay hikâyeler şiiri daha da cezbedici kılar. Konu seçiminde ağıt, endişe, üzüntü, vatan hasreti, anne-baba hasreti gibi olumsuz duyguları pekiştirecek konulardan, şiddet ve salt eğlence konusunu işleyen metinlerden kaçınılmalıdır.[63]

Çocuklar için uygun olmayan konulardan biri de düşüncelerin yoğun olarak işlendiği çeşitli siyasal ideolojilere ait metinlerdir. Siyasi metinler pek çok ülkede erken yaşlardaki çocuklara verilmeye çalışılmıştır. Mustafa Ruhi Şirin'e göre "çocukları toplumsal sorunların içinde tutan ve yönlendirme amaçlı hiçbir kitap, hangi dünya görüşü için yazılmış olursa olsun, iyi çocuk kitabı değildir. İyi çocuk kitabı, çocuğa kendi

---

61 Ahmed Necip, *Edebu'l-eftâl 'ilm ve fen,* s.151; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.391.

62 Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış,* s.42.

63 Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.255.

gerçeğini yalın ve içtenlikle yansıtabilen kitaptır."[64] Çünkü bu tür konular yetişkinlerin üstlenmesi gereken ağır sorumlulukları çocukların omuzlarına yüklemektir ki bu durum da çocukların çocukluklarını yaşayamamalarına sebep olabilmektedir.

Otoriter bir tutumdan beslenerek çocuğu kesin bir iyi ve kötü ayrımına götüren ideolojik metinleri okuyan çocuk, eleştirel düşünme yeteneğinden yoksun, tek yanlı ve güdümlü yetişir. Sağlıklı bir siyasi düşünceyi tamamen soyutlayan bir kitap düşünülemez. Ancak ideoloji edebiyatın önüne geçmemelidir. Çocuklar için yazılan metinlerde tema ya da anlatılmak istenen düşünce doğrudan değil de dolaylı bir şekilde sunulmalıdır.[65] Bu noktada, felsefesini gizleyen bir edebiyat, doğrudan ideolik düşünceyi empoze eden edebiyattan çok daha iyidir.

4.3. Çocuk Edebiyatının Hedefleri

Çocuk edebiyatı, çocukların gelişim dönemleri ile yakından ilişkilidir. Çocukların eğetiminde ve akademik başarılarında büyük rol oynar. Çocuk edebiyatı bir yandan eğlendirirken diğer yandan öğretir ancak eğlendirmenin ötesine hedeflerinin olduğu da açıktır. Dil gelişimi, okuma-yazma öğrenimi, duygu ve algı gelişiminin yanında çevre, kültür ve dünya hakkında bilgi edinme gibi akademik eğitim için de zemin oluşturur.

Genel olarak bakıldığında, çocuk edebiyatının amaç ve işlevi çocukların kendilerine güven duymalarını sağlama, sevme-sevilme, başarma, bir grubun üyesi olma, oyun oynama, estetik zevk edinme, öğrenme gibi ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak[66] şeklinde sıralanmaktadır.

Çocuk edebiyatı, çocuk ve çocukluğa bakıştaki değişimlerle eş zamanlı bir şekilde değişirek bugüne ulaşmıştır. Çocuk edebiyatındaki amaç ve işlev değişikliği modernizm ve modern dünyada çocuğa ve toplumun çocuğa atfettiği öneme bağlı olarak hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Örneğin La Fontaine'in 1668 de yazdığı fabllarından, Jonathan Swift'in yazdığı Güliver'in Gezileri'ne kadar ilk dönem çocuk kitapları, biçimden çok içeriğin önemsendiği, bilgi aktarmak ve fayda sağlamayı hedefleyen kitaplardır. Çocuk kitabı yazımında ikinci aşama, Batı'daki modern çocukluk tasarımıyla eş zamanlı olarak ortaya

---

64 Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, s. 42.
65 Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, Kök Yayıncılık, s. 42.
66 Mübeccel Gönen, *Alanın Bileşenleri Bağlamında Çocuk Edebiyatı Öğrenmenin Amacı ve İşlevi*, https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/277.pdf. Erişim tarihi 24 Haziran 2021, saat: 14:50.

çıkan, çocuğun yetişkinden farklı büyüme, gelişme, algı ve anlama özelliklerine sahip olduğunun keşfedildiği aşamadır. Charles Dickens'ın 1838'de yazdığı Oliver Twist, Rudyard Kipling'in 1894 yılında yazdığı Orman Çocuğu adlı çocuk kitapları modern çocuğa uygunluk ilkesini hedeflemektedirler.[67] Modern çocuk edebiyatının bu ikinci döneminde yazılan eserlerin de sadece çocukları eğlendirme hedefiyle yazıldıkları açıktır.

Çağdaş çocuk edebiyatının üçüncü dönemi ise ilk okuyucusu çocuklar olan kitaplardır. Çocuğun nesne konumundan özne konumuna gelmesiyle çocuğa uygun kitap yazma geleneği çocuk edebiyatındaki değişimin temel dinamiği olmuştur. Bu yüzden üçüncü dönemin temel özelliği ise konuda, temada, dilde, biçem ve üslupta çocuğa uygun bir edebiyat olarak tanımlanabilecek "çocuğa görelik" kavramı olmuştur.[68] Bu dönemde yazılan eserler için, J. Matthew Barrie'nin 1904'te yazdığı Peter Pan, H. Eleanor Porter'ın 1913 basılan Polyanna adlı kitapları örnek vermek mümkündür.

Çocuklar toplumların gelecekleridir. Toplumlar çocuklarla varlıklarını, kültürlerini sürdürebilirler. Bu nedenle doğuştan sahip olduğu yetenek, ilgi ve kabiliyetlerin erken yaşlardan itibaren tespit edilip çocuğa ona göre eğitim verilmesi gerekir. Çocuk edebiyatı, çocukların eğitiminde önemli olan pek çok ihtiyaça cevap vermeyi hedeflemelidir.

Çocuk edebiyatı genel olarak estetik, eğitim, kültürel bilgi gibi önemli birtakım değerlerin çocuklarda kök salmasını hedefler. Çocuk edebiyatı bir yandan eğlendirirken diğer yandan öğretir ancak dil gelişimi, okuma-yazma öğretimi, algı gelişimi gibi gelişimsel kazanımların yanında çevre, kültür, dünya hakkında bilgi edinme gibi akademik kazanımlara da zemin oluşturur.[69]

5. Modern Arap Çocuk Edebiyatı

Çağdaş Arap çocuk edebiyatının yaklaşık olarak 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren başladığı kabul edilmektedir. O dönemlerde çocuk edebiyatı, tıpkı

---

67 Mustafa Ruhi Şirin, *Edebiyat ve Çocuk Edebiyatın Amacı ve İşlevi*, https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3_Mustafa%20Ruhi%20ŞİRİN%20_%20Edebiyat%20ve%20Çocuk%20Edebiyatı%20Edebiyatın%20Amacı%20ve%20İşlevi.pdf. Erişim Tarihi, 24 Haziran 2021, saat: 14:36.

68 Mustafa Ruhi Şirin, *Edebiyat ve Çocuk Edebiyatının Amacı ve İişlevi*, https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3_Mustafa%20Ruhi%20ŞİRİN%20_%20Edebiyat%20ve%20Çocuk%20Edebiyatı%20Edebiyatın%20Amacı%20ve%20İşlevi.pdf. Erişim Tarihi, 24 Haziran 2021, saat: 14:36.

69 Mübeccel Gönen, *Alanın Bileşenleri Bağlamında Çocuk Edebiyatı Öğrenmenin Amacı ve İşlevi*, https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/277.pdf. Erişim tarihi 24 Haziran 2021, saat: 14:50.

Batıdaki gibi eğitim-öğretim faaliyetlerine bağlı olarak yürütülen bir faaliyet, eğitim-öğretimin tamamlayıcı bir unsuru gibi algılanmıştır.[70]

Çağdaş Arap çocuk edebiyatı, bu alanda Avrupa'da meydana gelen gelişmelere öykünme ile başlamıştır demek mümkündür. Çünkü Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında yaşayan Arap halkları geri kalmışlığa çözüm olarak; Reform, Rönesans, Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan milliyetçilik akımı ve ulus devleti gibi gelişmelerle kalkınıp ilerlediği varsayılan Avrupalılara öykünüp, her alanda onların izlediği yolu izleyerek ilerleyebileceklerini düşünmeye başlamışlardır. Haddizatında 18. yüzyıldan çok önce İslam dünyasında yaşanan durgunlaşmaya ve gerilemeye çare olarak ortaya çıkan "ihya" hareketi 19. yüzyıldan itibaren nahda diye adlandırılan Arap milliyetçiliği temeline dayanan düşünceyle hedefe ulaşılacağı kanaati yaygınlık kazanmıştır.[71] Bu düşünce ve anlayışın doğal sonucu olarak Arap ülkelerinde özellikle Arap değişimine öncülük eden Mısır'da 19. yüzyıldan itibaren Batılı tarzda okullar açılmaya, ilim ve teknik alandaki gelişmeleri öğrenmek için Batı'ya öğrenciler gönderilmeye başlanmıştır. Buralarda Batılı tarz eğitim gören Arap gençler, çağdaş dünya çocuk edebiyatlarından tercümeler yapmıştır. Matbaanın da yaygınlaşmasına rastlayan bu dönem, farklı düşünce ve akımların hızlıca yayılmasını sağlamış böylece fikir ve edebiyat dünyasında yeni bir dönemin kapıların aralanmasına sebep olmuştur.[72] Genel olarak çağdaş Arap edebiyatını özel olarak çağdaş Arap çocuk edebiyatını doğru anlamak için 19. yüzyılı ve bu dönem edebiyatını oluşturan siyasi ve toplumsal sebepleri iyi tahlil etmek gereklidir. Çünkü bu dönem, genel olarak çağdaş Arap edebiyatının, özel olarak da çocuk edebiyatının geri kalmışlıktan kurtulmanın bir aracı olarak görüldüğü bir dönem olmuştur.

Mısır, Arap dünyasının Batı'ya açılan kapısı mesabesinde olduğu için eskiden beri Batı'da meydana gelen her türlü gelişmenin etkisinin görüldüğü ilk yer olma özelliğine sahip bir ülke olmuştur. Dolayısıyla Arap dünyasında, Batı'daki çocuk edebiyatı çalışmalarının ilk örneklerinin görüldüğü yer de Mısır olmuştur. Bu sebeple çağdaş Arap çocuk edebiyatının gelişiminden söz edileceği zaman, bu edebiyatın Mısır'daki gelişim

---

70 Hadî Nu'man el-Hîtî, *Edebu'l-etfâl felsefetuh fünûnuh vesâituh,* s.103-104; Ahmed Zalat, *Edebu't-tufûle usûluh ve mefâhimuh ve ruvvâduh*, eş-Şeriketu'l-Arabiyye li'n-neşr ve't-tevzî', Kahire, 1997, s.84.

71 Marshall G.S. Hodgson, *İslâm'ın Serüveni Bir dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, (Birinci Baskı), İz Yayıncılık, İstanbul 1995, III, 290.

72 Rümeysa Zeynep Ulaş, *Arap Edebiyatında Çocuk Şiiri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belağatı Bilim Dalı, İstanbul, 2017, s.19.

sürecine değinmek gerekir. Çünkü diğer Arap ülkelerinde bu alandaki çalışmalar, Mısır'daki çocuk edebiyatı alanındaki gelişmeleri takip ederek ilerlemiştir.

5.1. Şiir ve Nesirde Yabancı Edebiyatı Tercüme ve İktibas Yaparak Taklit Etme Aşaması

Napolyon'un, 1798-1801 yıllarında Mısır'ı işgal etmesiyle başladığı kabul edilen Arap Rönesansının/en-Nahda, Arap dünyasında özellikle de Mısır'da birçok alanda olduğu gibi çağdaş Arap edebiyatı alanında da zamanla önemli gelişmelerin yaşanmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Özellikle Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın, Batılı tarzda okullar açması, batı dillerini ve modern ilimleri öğrenmeleri için Batı'ya öğrenciler göndermesi, 1819'da Kahire'nin Bulak bölgesinde ilk matbaanın[73] kurulmasıyla Batı dillerinden özellikle Fransızcadan birçok eserin tercüme edilerek Arap edebiyatına kazandırılması[74] gibi yenilikler yaşanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Rifâ'a Rafî' et-Tahtâvî (1801-1873), Ali Mubârek (1823-1893), Nasif el-Yazici (1800-1871), Ahmed Fâris eş-Şidyak (1804-1887), Butrus el-Bustânî (1819-1883), Mahmud Osman Yusuf Celal (1828-1898), Muhammed el-Herrâvî (1835-1939) Ahmed Şevkî (1868-1932), Ali Fikrî (1879-1953) gibi öncüler Arap kalkınmasını gerçekleştirmek için eğitim-öğretim ve edebiyat alanında bir yenilik hareketine girişmişlerdir.

Muhammed Ali Paşa döneminde kırk kişilik burslu öğrenci grubuyla beraber çağdaş modern Batı bilimlerini öğrenmek amacıyla 1826 yılında Fransa'ya gönderilen, Arap Nahda/Rönesans Haraketi'nin öncülerinden Rifâ'a Rafî' et-Tahtâvî, çağdaş Arap çocuk edebiyatının temellerini atma girişimini başlatan ilk kişi olarak kabul edilmektedir. et-Tahtâvî bu alandaki tecrübelerini ve tavsiyelerini paylaştığı "el-Murşidu'l-emîn li'l-benât ve'l-benîn (1875)" isimli kitabında Arap medeniyetine ait şiir ve nesir türü eserlerinin bir kısmını çocuk edebiyatına nakletmiştir. O, halkın ve çocukların eğitiminde süreli yayınların öneminin farkında olduğu için "Ravdatu'l- medârisi'l-Mısriyye (1870)" dergisini çocuklara özel olarak çıkarmıştır. Dergide öğretmen ve öğrencilerin hikâye ve

[73] Bulak Matbaası, Mısır'da Kahire'nin güneyindeki Bulak adlı şehirde kurulan ilk matbaadır, ticaret, sanayi ve sayfiye şehridir.

[74] Turgut Kut, *"Bulak",* DİA, İstanbul, 1992, VI, 387.

kasidelerine yer verilmiştir. et-Tahtâvî, bu çalışmalarıyla kendisinden sonra gelen edebiyatçıların takip edebilecekleri bir çığır açmıştır.[75]

et-Tahtâvî'nin, kız ve erkek çocuklara yönelik olarak bir rehber kitabı niteliğinde olan "el-Mürşidu'l-emîn li'l-benât ve'l-benîn" adlı kitabı, çocuk eğitimi, dinî inançlar, erkeklerin kadınlardan üstün yönleri, eğitim-öğretim, kitap okuma ve etüt, edebî sanatlar ve diğer bilimler arasındaki ilişki, vatan, milliyetçilik gibi konulardan oluşturmaktadır.[76]

Kitap, eğitim alanında çocuklara yönelik olarak yazılmış ilk eser olarak nitelense de doğrudan nasihatvari bir üsluba sahip olması dolayısıyla çocuk edebiyatı ilkelerine uygun bir üsluba sahip görünmemektedir. Ancak çocukların davranışlarını değiştirme konusunda faydalı olabileceği söylenebilir.

et-Tahtâvî'den sonra öğrencisi Muhammed Osman Yusuf Celal gelir. O, şiirsel nazmından etkilendiği Fransız masalcı La Fontaine'nden yaklaşık iki yüz şiirsel hikâyeyi tercüme ederek "Uyûnu'l-yevâkız fi'l-emsâli ve'l-mevâiz" basmıştır. Kitap, Fransız edebiyatından Arapça'ya tercüme yapılarak, yazılmış ilk çağdaş Arap çocuk edebiyatı girişimi özelliği taşımaktadır. Çift kâfiyeli şiir şeklinde yazılmış, tercümede, orijinal eserin aslına bağlı kalınmamış, yazarın okuduğunu anladığı şekilde tercüme ettiği bir eser olmuştur. İki yüz manzum hikâyeden oluşan bu kitapta yazar, La Fontaine ve fabl türünde yazılan diğer eserleri taklit etmiştir. 'Umûm Ma'ârif Vekâleti, 1894 yılında kitabın birinci baskısınının Mısır'daki ilkokullarda okutulmasına karar vermiş ancak eser 1908 yılında basılabilmiştir.[77] Kitapta yer alan şiirlerin çoğu, çocukları eğitmek, onlara güzel ahlak edindirmek, hayvan ve kuşların dilinden yazılan şiirsel hikâyeler yoluyla çocuklara bilgeliği öğretmek maksadıyla kaleme alınmıştır.[78]

Çağdaş Arap çocuk edebiyatında Muhammed Osman Yusuf Celal'den sonra Ahmed Şevkî, en önemli kişi olarak kabul edilir. Ahmet Şevkî de tıpkı kendinden öncekiler gibi La Fontaine masallarını taklit ederek birçok manzum hikâye yazmıştır. 1898 yılında çocuklara yönelik olarak yazdığı şiir ve manzum hikâyeleri de içeren "Şevkiyyât" adlı eserini neşretmiştir. Ali el-Hadidî'ye göre "Şevkiyyât", Arap dünyasında

---

75 Muhammed Hasan Burayğiş, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 1998, s.80-83; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.111.

76 Yusuf Köşeli, *Arap Çocuk Edebiyatı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2011, s.26.

77 Ahmed Zalat, *Edebu't-tufûle usûluh ve mefâhimuh ve ruvvâduh*, s.71.

78 Ahmed Şevkî, *Dîvân-i Şevkî li'n-nâşie*, Hazl., Ahmed Süveylim, 1.Basım, Dâru'ş- şurûk, Kahire, 2007, s.13; Sa'd Zallâm, *Şevkî ve't-tufûle*, Mecelletu kulliyyeti'l-luğâti'l-'Arabiyye, Câmi'atu'l-Ezher, Ss.4, 1986, s.6; Muhammed Hasan Burayğış, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, s.83-87.

çocuklara yönelik edebî telif hareketinin başlangıcı mesabesinde bir eserdir.[79] Şevkî, eserin mukaddimesinde, Mısırlı çocukların gelişmiş ülkelerde olduğu gibi hikmet, ahlak ve edebiyatı kendi akılları oranında edinmeleri için La Fontaine'nin şiirlerine benzer bir şekil ve üslupla çocuklar için eserler yazdığını ifade etmektedir.[80] Şevkî, yakın arkadaşı Halîl Mutrân'ı, *"Fransız ve Arap üslubuyla söz söyleyebilen, arkadaşım Halîl Mutrân*'ı *yardımlaşarak çocuk ve kadınlar için bir şiir ortaya çıkarmayı böylece diğer edebiyatçı ve şairlerin bu hayali gerçekleştirebilmelerine yardımcı olalım"*[81] şeklinde teklifte bulunarak birlikte çocuk edebiyatının temellerini atmaya davet etmiştir.

Ahmed Şevkî'den sonra Ali Fikrî, 1903 yılında yayınladığı "Musâmerâtu'l-benât/Kızların Gece Sohbetleri" adlı eseriyle çocuk edebiyatına farklı pencereler açmıştır. Eserde sokak oyunlarında söylenen tekerlemelerden, dinî ve ahlâkî tavsiyelere ve kadınların özelliklerine varıncaya kadar farklı konulara yer vermiştir. Ardından "en-Nushu'l-mubîn fî mahfûzâti'l-benîn, fî terbiyeti'l-benîn, fî terbiyeti'l-benât" adlı eserleri ile kız ve erkek çocukların eğitimi ve yetiştirilmesine dair eğitsel ve ahlâkî amaçlı pek çok şiir yazmıştır.[82]

1911 yılına gelindiğinde İbrahim el-Arab'ın çeşitli dinî ve bir takım ahlâki bilgi ve değerleri konu alan şiirlerini yazdığı "Âdâbu'l-Arab" adlı eseri yayınlanmıştır. Eser batı edebiyatını taklit ederek, oradan tercüme ve iktibaslar yapılarak yazılmış bir eser niteliğindedir. el-Arab şiirlerinde anlatmak istediklerini Ahmed Şevkî'den farklı bir tarzda, sembolik ifadelerden ve göndermelerden uzak bir şekilde, doğrudan nasihatvari bir üslupla ifade etmiştir.[83]

5.2. Farklı Edebî Türlerde (Şiir, Hikâye, Tiyatro, Şarkı, Marş gibi) Özgün Eserler Telif Etme Aşaması

Arap edebiyatında, çocukların dil ve idrak seviyelerine uygun ilk özgün eser Muhammed el-Herrâvî (1835-1939) tarafından 1922 yılında "Semîru'l-etfâl li'l-benîn/Erkek Çocukların Arkadaşı", 1923 yılında da "Semiru'l-etfâl li'l-benât/Kız Çocukların Arkadaşı" adıyla neşredilen şiir divânıdır. Yazar, 1924 yılında her bir cildi farklı dönemlerdeki çocukların seviyelerine uygun olan dört ciltlik "Eğâni'l-etfâl/Çocuk

---

79 Ali el-Hadidî, *fî edebi'l-etfâl*, Mektebetu'l-anglo'l-Mısriyye, Kahire, 1988, s.245-251.
80 Ahmed Süveylim, *Etfâluna fî 'uyûni'ş-şu'arâ'*, Mektebetu'l-usra, Kahire, 2002, s.152.
81 Ahmed Şevkî, *Dîvân-i Şevkî li'n-nâşie*, , s.13.
82 Muhammed Dânî, *Edebu'l-etfâl*, Dâru'l-beydâ, Fas, 2019, s.17.
83 Ali el-Hadidî, *fî edebi'l-etfâl*, s.242; Ahmed Zalat, *Edebu't-tufûle usûluh ve mefâhimuh ve ruvvâduh*, s.74.

Şarkıları" adlı eseri yayınlamıştır. el-Herrâvî 1928-1929 yılları arasında da anaokulu çocukları için tekerleme ve şarkıları bir araya getirerek bir eser telif etmiştir. Yalnız Mısır'da değil genel anlamda çağdaş Arap çocuk edebiyatına bakıldığında nesirde Kâmil el-Keylânî, şiirde ise Muhammed el-Herrâvî, çağdaş Arap çocuk edebiyatına yön vermiştir[84] denilebilir. Çünkü bu iki isim, kendilerinden önceki dönemin yazarlarına nazaran özgün eserler verme açısından yenilikçi döneminin temsilcisi olma özelliğine sahiptir.

Muhammed el-Herrâvî'nin çalışmaları dikkatlice okunduğunda onun, çocuklara özgü yazım hareketine ciddi şekilde eğilen bir öncü olduğu görülecektir.[85] Bu bilgilerden hareketle el-Herrâvî'nin, Arap çocuk edebiyatını, yaş ve algı seviyelerien uygun eserler yazma aşamasına taşıyan ilk kişi olduğunu söylemek yerinde olur.

el-Herrâvî 1924 yılında neşredilen "Eğâni"l-etfâl/Çocuk Şarkıları" isimli dört ciltlik eserinin her bir cildinde, farklı çocukluk dönemlerine hitap eden şarkıları bir araya getirmiş, eserinde nesir türü hikâyelere de yer vermiştir. el-Herrâvî, eserlerini kolay ve akıcı bir üslupla kaleme almıştır. Ayrıca gerek seçtiği hafif vezinler, gerek konuların hayatın içinden olaylara dayanması, onun şiirlerinin ezberlenmesini kolaylaştırmıştır. Konu olarak bakıldığında ise onun şiirlerini didaktik şiirler başlığı altında değerlendirmek doğru olur. Bunların içinde dinî, millî, insanî, ahlâkî şiirlerin yanı sıra icatlar ve oyunlardan bahseden şiirleri de vardır.[86] Eserin, sayılan özellikleri dikkate alındığında döneminin çocuk edebiyatı alanında yazılmış eserlerin karakteristik özelliklerini tam manâsıyla yansıtmaktadır demek mümkündür.

el-Herrâvî, şiirlerinin yanı sıra çocuklar için "ez-Zi`b ve'l-ğanem/Kurt ve Kuzu" gibi dramalar da yazmıştır. Gerek manzum gerekse mensur çalışmalarında el-Herrâvi, dinî, ahlakî ve millî konulara ağırlıklı olarak eğilmiştir. Dinî konulardaki manzumlarına örnek olarak "Seyyiduna Nuh, Seyyiduna İsa, el-Kur'ân'ul-Kerîm"; ahlâkî içerikli manzum eserlerine örnek olarak "el-Kalbu li'l-cemi', Tehiyyetu'l-lika', el-Emâne"; millî konuları içeren eserlerine ise "Mısr li'l-Mısriyyîn, Neşîdu'n-Nîl" isimli eserleri örnek verilebilir. Yazarın bunlardan başka okul ile ilgili marş, şiirleri; dinî bayramlar münasebetiyle yazdığı

---

84 Muhammed Hasen Burayğış, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, s.83-87; Ahmed Zalat, *Edebu't-tufûle usûluh ve mefâhimuh ve ruvvâduh*, s.75.

85 Muhammed Hasen Burayğış, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, s.83-87; Ahmed Zalat, *Edebu't-tufûle usûluh ve mefâhimuh ve ruvvâduh*, s.76.

86 Hadî Numan el-Hîtî, *Sekâftu'l-etfâl*, el-Meclisu'l-vatani li's-sekâfeti ve'l-funûn ve'l-âdâb, Kuveyt,1988, s.203.

manzumeler, oyun şarkıları ve bilimsel icatlar hakkında yazdığı şiir ve marşları da vardır.[87] el-Herrâvî, eserlerinde dinî ve millî konulara da yer vermesi bakımından çağdaş çocuk edebiyatçıları arasında kültürel mirasa büyük önem atfmesi yönüyle ön plana çıkmaktadır.

1927 yılına gelindiğinde Kâmil Keylanî (1897-1959), çağdaş Arap çocuk edebiyatında nesir türünde hikâye telifleriyle öncü olmuştur. Onun henüz okul çağına gelmemiş çocuklara yönelik olarak 1927 yılında neşrettiği "Sindibâd el-bahrî"[88] adlı hikâyesi, ilk modern hikâyecilik girişimi kabul edilmektedir.[89] Çünkü Keylanî, kendisini çocuk edebiyatına adamış ve çağdaş çocuk edebiyatının ilkelerine dikkat ederek eserini telif etme konusunda öncü rolüne sahiptir.

1940'lı yıllar, Arap ülkelerinde çağdaş eğitimciler arasında çocuk edebiyatına ilginin arttığı yıllar olarak göze çarpmaktadır. Muhammed Mahmud Rıdvan'ın İslam tarihinden ilham alarak yazdığı "el-Kısasu'l-İslâmiyye" isimli eserinde yer alan tiyatro ve piyesleri okul tiyatrolarında büyük bir ilgi görmüştür. Muhammed Rıdvan'dan sonra Ahmed Berânik, Muhammed Said el-Arban, Mahmud Zehran gibi çocuklara yönelik şiir, hikâye, tiyatro türünde eserler yazan pek çok eğitimci-öğretmen bu alana fazlaca katkıda bulunmuştur.[90] Çünkü çocuk edebiyatı, bu dönemde okul programının içinde okul ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin bir parçası olan bir edebî tür olarak algılanmıştır.

1930'lu yıllar, "çocuk edebiyatı" kavramının, süreli Arap yayınlarında kavram olarak yer almaya başladığı dönem olarak göze çarpmaktadır. Gazete ve dergilerde çocuk edebiyatı kavramı, özellikleri ile ilgili yazı başlıkları sıkça görülmeye başlanmıştır. Bu tarihten önce neredeyse eğitim-öğretim hedefleriyle; değerler eğitimi, adab-terbiye öğretimi ve dil becerileri kazınımına önem vermeyle sınırlı kalan[91] bul alan artık kavramlarıyla ortaya çıkmaya, tartışılmaya başlanan bir alan olma yoluna girmeye başlamıştır denilebilir.

Sonuç olarak ilk dönem, çağdaş Arap çocuk edebiyatı, özellikle La Fontaine, Ezop gibi çocuk edebiyatı alanında yazılmış yabancı hikâyelerin taklit, iktibas ve tercüme edildiği dönemdir denilebilir. Fakat ikinci dönem, farklı dergi gazete kitap, çocuk dergisi,

---

87 Yusuf Köşeli, *Arap Çocuk Edebiyatı*, s.26-27.

88 Abdurrahman Muhammed Bedevî, *Kâmil Keylânî ve sîretuhu'z-zâtiyye,* el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-'âmme li'l-kitâb, Kahire, 1999, 35-37.

89 Muhammed Hasen Burayğış, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, s.83-87.

90 Ahmed Zalat, *Edebu't-tufûle usûluh ve mefâhimuh ve ruvvâduh,* s.79.

91 Ahmed Zalat, *Edebu't-tufûle usûluh ve mefâhimuh ve ruvvâduh,* s.80-81.

radyoları, televizyonları ve görsel işitsel araçlar yoluyla Arap çocuklara özgü şiir, hikâye, tiyatro türlerinde büyük oranda özgün, eserlerin verildiği dönem olmuştur.

Birinci dönem tedrici olarak yerini yirminci yüzyılın son kırk yılında ikinci döneme bırakmıştır. Arap çocuk edebiyatı, tarihinde ilk defa süreli özel yayınlarda da kavram olarak, makale ve eleştiri yazılarının konusu olmuş daha sonra ise bunu yakın zamanda ortaya çıkan çocuk edebiyatı araştırmaları hareketi takip etmiştir. 1950'li yılların başında Arap çocuk edebiyatçıları, çocuk edebiyatının ilke ve özelliklerini belirleyebilmek için gelişim psikolojisi, modern pedagoji teorileri, okuma araştırmaları gibi pek çok bilim dalıyla ilişkili canlı bir alana yönelmiştir. Bu ilimlerle beraber çocuk edebiyatının dili, tahlili, içeriğine özgü yeni ürünlerin yanı sıra çocuk edebiyatının ana meselelerini ele alan eserler de telif edilmeye başlanmıştır.[92] Arap çocuk edebiyatının felsefî ve teknik boyutlarıyla beraber içerik ve sanatsal çerçevelerinin ele alındığı bu tür eserler, daha özgün ürünlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlaması bakımından önemlidir.

6. Arap Çocuk Edebiyatında İşlenen Başlıca Konular

Arap çocuk edebiyatında işlenen konular, dünya çocuk edebiyatında işlenen konularla benzerlik arzetmektedir. Ancak Arap kültür ve tarihinin özellikle yakın tarihin modern Arap çocuk edebiyatında, dünya çocuk edebiyatından farklı bir takım konuların yer almasına sebep olmuştur.

6.1. Arapçılık ve Arap Vatanı

Vatan konusu, Arap çocuk edebiyatının başlangıç döneminden bu yana ele alınan konuların başında gelir. Burada vatandan kasıt, Arapların yaşadığı ülkeleri içine alan vatanının tamamıdır. Arapların, özellikle 20. yüzyılda gerçekleştirmeyi hayal ettikleri büyük Arap birliği rüyası, bu edebiyata vatan konusuyla yansıtılmıştır. Arap coğrafyası bu dönemde en fazla vatan ve özgürlük ile ilgili kayıpları ve sancıları yaşadı. Bunun neticesinde vatan ile ilgili değerler, en fazla işlenen konuların başında gelmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arap coğrafyasının sömürgeci güçler tarafından işgal edilip parçalanmasından sonraki süreçte vatan kavramı daha çok ulusal devlet sınırlarını ifade eden bir kavram olarak; ancak bununla beraber genel olarak tüm Arap coğrafyasını

[92] Ahmed Zalat, *Edebu't-tufûle usûluh ve mefâhimuh ve ruvvâduh*, s.84-86.

ifade etmek için de kullanılmıştır. Örneğin, Suriyeli şair Selim el-Hifnî'nin şiirlerindeki gibi bazı şiirler vatan kavramından genel olarak bahseder.[93]

Çocuk edebiyatı ürünlerinde vatan konusu özgürlük, Arap birliği, Arap milliyetçiliği, Arap dili, Arap tarih ve kültürü, bayrak, Filistin sorunu, Filistin direnişi ve intifada konularıya iç içe çoğu zaman birlikte işlendiği gözlenmektedir. Halil Mutran'ın "el-Hurriyye", Cemil Sultan'ın şiirsel hikâye üslubuyla yazdığı "Hazihî Dârî" ve Fahri el-Bârûdî'nin "Bilâdu'l-Arab Evtânî" adlı şiirleri vatan ve onunla ilişkili konuların işlendiği şiirlere örnek verilebilir.

بلاد العرب أوطاني　　من الشام لبغدان

من نجد إلى يمن　　إلى مصر فتطوان

فهبوا يا بني قومي　　إلى العلياء العلم

فغنوا يا بني أمي　　بلاد العرب أوطاني[94]

Arab ülkeleri vatanımdır　　Şam'dan Boğdan'a

Necd'den Yemen'e　　Mısır'dan Tatvan'a

Ey kavmimin çocukları　　Bayrağı yüceltmek için kımıldayın.

Ey annemin çocukları　　Arap ülkeleri vatanımdır şarkısını söyleyin.

Arap çocuk edebiyatçıları, geri kalmışlıktan kurtulup geçmişteki parlak dönemlerine dönmek için çarenin yine kendi öz kültür ve tarihlerine dayanmak ve oradan güç alarak geleceği inşa etmek düşüncesinden hareket etmişler. Bu sebeple Arap tarih ve kültüründen ilham alarak geri kalmışlıktan kurtulabilecekleri düşüncesini yeni nesillere aktarmak amacıyla tarih ve kültürlerini konu edinen çokça eser vermişlerdir. Böylece çocuklarda aidiyet duygusu ve kimlik bilinci oluşturmayı hedeflemişlerdir. Süleyman el-İsa'nın "Yezûru'l-evlâdu Tedmur/Çocuklar Tedmür'ü ziyaret ediyor" şiiri Arapçılık düşüncesini tarihi, kültürel köklerden yardım alarak yeni bir Arap milliyetçisi kimlik oluşturmayı hedefleyen şiirlere güzel bir örnektir.

تدمر الخالدة بيتكم من قديم

أمة واحدة وتراث عظيم

[93] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, el-Hey'etu'l-âmmetu's-Suriyye li'l-kuttâb vezâretu's-sekâfe, Şam, 2008, s.345.

[94] Ahmed Zalat, *Edebu'l-etfâli'l-Arabî*, s.143.

إلى الأمام إلى الأمام

نستعرض التاريخ والأيام

نرى هنا ما شاده أجدادنا العظيم

إلى الأمام إلى الأمام

نبني كما بنوا وفوق ما بنوا

نعيش للعطاء نعيش للفداء

للوحدة الكبرى إلى الأمام[95]

Ölümsüz Tedmür eski evinizdir

Tek millet ve büyük kültür

İlerle ilerle

Geçmişi ve geçmiş günleri hatırlıyoruz

Burada büyük atalarımızın kurduğu şeyi görüyoruz

İlerle ilerle

Yaptıklarının aynısını yapalım hatta onların yaptıklarının da üstünde

Vermek için yaşayalım feda etmek için yaşayalım

Büyük birlik için ilerle.

Filistin davası ve intifada konusu, sadece Filistinli çocuk edebiyatçıları için değil tüm Araplar için XX. yüzyılın ortalarından beri Arap çocuk edebiyatında çokça işlenen konulardan olmuştur. Ayrıca Arap dünyasındaki Batı tarafından desteklenen sun'i yönetimlere başkaldırma ve İsrail işgalciliğine karşı direniş konulu edebî ürünler çokça işlenen konulardandır. Direniş şiirleri, şarkıları, filmleri gibi görsel ve yazılı eserler daha önce hiç olmadığı kadar yer bulmuştur. Abdülhakîm Ebû Câmûs duygularını Neşîdü'l-İntifâda/Ayaklanma Marşı adlı şiiri intifada konusunun işlendiği şiirlere örnek verilebilir.

نسشيد الانتفاضة

لحظة الحزن تبدت في انهمار الأدمع

[95] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab, Şam, 2003, s.69-70.

والجماهير تحدت حقد نار المدفع

فاصبري يا أمنا. واسلمي يا قدسنا[96]

Ayaklanma Marşı

Hüzün anı ortaya çıktı gözyaşları selinde

Kalabalıklar meydan okuyor top ateşinin nefretine

Ey annemiz sabret ey Kudüs'ümüz güvenli kal.

6.2. Bilim

Arap çocuk edebiyatında yer alan bir başka konu da bilimdir. Bilim, geri kalmışlığa ve yeniden dirilişe yegâne çözüm olarak gösterilen konulardandır. Bu yüzden eserlerde, geri kalmışlıktan kurtulmak için ilim öğrenmeye teşvik, bilimin önemsenmesi gibi temalara çokça yer verildiği görünmektedir. İlim konusu genellikle çalışma ve okul konularıyla iç içe sunulmaktadır. Genç dimağlara adeta kalkınmak ve ilerlemek için okumak, ilim öğrenmek ve çok çalışmak gerektiği mesajı verilmektedir. Mesela Libyalı şair Mustafa b. Zekeriyâ'nın "ve'lem bienne'l-ilme nûrun" isimli şiiriyle, Suriyeli Enver Sa'id Enis el-'Attâr'ın "Medresetî" adlı şiirinde ilim ve okul konuları bu üslupla işlenmiştir.

واعلم بأن العلم نور والجهل لا يأتي بخير

من مارس العلوم يجني ثمار المجد حيث[97]

İlmin bir nur olduğunu, cehaletin de hayırla gelmediğini bil.

Kim ilimleri öğrenirse orada saygınlık meyvelerini toplar.

مدرستي مدرستى يا بهجتي ومطلبي

لأنت موئل الصبا ومسرحي وروضتي[98]

Okulum okulum ey sevincim ve arzum

Sen çocukluk sığınağı, oyun evim ve bahçem.

---

96 Abdulhakîm Ebû Câmûs, *Ferâşe fî semâi râ'ife*, 1.Basım, Merkez Ûgârît, el-Bîreh, 2001, s.26.
97 Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.273.
98 Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.339.

İlim öğrenme konusuyla birlikte işlenen konulardan biri olarak disiplinli çalışmanın sembolü olarak saat konusu, ona bağlı olarak da zaman, zamanın önemi ve zamanı doğru şekilde değerlendirmeyle ilgili konulara da yer verilmiştir. Bu yüzden zamanın konu edildiği bolca eser yazılmıştır. Saat, çocuklar için disiplinin sembolü olarak sunulmuştur. Bazen saatin saniye sayarının çıkardığı ritmik sesle, çocuklara saat ve zaman kavramları ritmik şarkı veya oyunlar yoluyla verilmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki şiir bunun güzel bir örneğidir.

تن تن تن يدق الآن

تحدد الأوقات

….

تعلم الناس[99]

Tik tok tik tok şu an vuruyor

Zamanı belirliyor

…

İnsanlara öğretiyor.

6.3. Aile

Arap çocuk edebiyatında ele alınan bir diğer konu da ailedir. Aile, çocuğun içinde yaşadığı, büyümeye başladığı ilk çevredir. Ailenin çocuk edebiyatında işlenen temel konulardan birisi olması doğaldır. Bu bu sebeple ailenin temel taşı olan anne-baba ve kardeş sevgisinin işlendiği aile konusu, önem atfedilen öncelikli konulardan biri olmuştur.

Edebiyatçıların büyük çoğunluğu, aile ve ailenin bireyleri özellikle anne-baba konulu eserler yazmışlardır. Süleyman el-İsa'nın annesine olan sevgisini ifade ettiği "Mama/Anne" adlı şiiri, anne konusunu işleyen şiirlerin tipik bir örneği olarak verilebilir.

أنت نشيدي عيدك عيدي

بسمة أمي سر وجودي[100]

Anne! Sen benim şarkımsın bayramın bayramım

Annemin gülümsemesi varlığımın sebebi.

[99] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.354.
[100] Süleyman el-'Îsa, *Dîvanu'l-etfâl,* 1.Basım, Dâru'l-fikr, Şam, 1999, s.9.

Mahmûd eş-Şelebî "Uhibbu Ebî" isimli şiirinde baba sevgisini şu mısralarda ifade etmeye çalışmaktadır.

أحب أبي...وأشكره

ولا أنفك ...أذكره

أجالسه... أسامره

أدعو الله...ينصره

وأخلص في محبته[101]

Babamı seviyorum... ona teşekkür ediyorum

Dilimden düşürmem... onu anar dururum

Onunla oturur... geceleri sohbet ederim

Allah'a dua ederim... ona yardım etsin

Tertemiz bir sevgiyle onu severim.

6.4. Doğa

Arap çocuk edebiyatında, doğa ve doğada var olan her şeye dair farklı gözlemler, doğa konusu başlığı altında sunulmuştur. Çünkü düşünen, soruşturan, etrafındaki varlıklarla iletişime geçerek onları öğrenmeye çalışan çocuklar için doğada özel bir çekicilik vardır. Çocuk edebiyatçıları, doğanın çocuklar üzerindeki cezbedici etkisinden dolayı doğa konusuna araç olarak kullanarak ona eserlerinde bolca yer vermişlerdir. Bu yolla çocuğun, doğayı tanıması, doğadaki canlı cansız tüm varlıklar hakkında bilgi edinmesi hedeflenmiştir. Doğa başlığı altında doğadaki bitkilerden hayvanlara, mevsimlerden, göllere, denizlere, akarsulara, gök cisimlerine, doğa olaylarına kadar her konuya yer verilmiştir.

Arap çocuk edebiyatında doğa konusunu işleyen eserler, başlangıçta okul kitapları içerisinde yer almıştır. Doğa ve doğada var olan varlıklarla ilgili konular, çocuklara doğayı tanıtma, doğa ile ilgili bilgileri kavratma, onları eğlendirme ve bir takım değerleri benimsetme hedefiyle işlenmiştir.[102]

[101] Mahmûd eş-Şelebî, *ed-Dîk ve'n-nehâr*, Râbıtatu'l-kuttâbi'l-Urduniyyîn, Amman, 1982, s.31.
[102] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.346-349.

Şair Ahmed el-Hûtî'nin "el-vurûd ve'ş-şecere" adlı şiirinde, Ömer Ferrûh'un "Şitâ'" ve "el-Harîf", Abbâs el-Akkâd'ın "el-Kamer" isimli eseri doğa konusunun işlendiği çocuk edebiyatı ürünlerine örnek verilebilir.

فضفض الماء يا قمر وانقش النور في الحجر

وانظم الغصن بالندى والثم الزهر في الشجر

واجعل الكون ضاحكا عن سماء من الغرر

وأملك الليل مفردا مع الشمس في البكر[103]

Ey ay! Su bol akıt ve ışığını taşa nakşet

Dalı çiy damlasıyla nazmet ve ağaçtaki çiçeği ört

Evreni güldür parlak gökyüzüyle

Ve geceyi yalnız bırak erken vakitteki güneşle.

6.5. Meslekler

Daha önce de ifade edildiği gibi çocuk edebiyatında konular, bazen müstakil olarak bazen de iç içe geçmiş bir şekilde işlenebilmektedir. Arap çocuk edebiyatında, Arapların içine düştükleri geri kalmışlık halinden kurtulmak için okula gidip çalışıp ilim öğrenmek, bu sayede bir meslek edinmek ana fikri işlenirken; çalışmak, meslek edinmek, meslek erbabı olmak ve bizzat mesleklerin kendileri gibi birçok konunun, bu konuyla beraber işlendiği gözlemlenmektedir.

Meslekler, mesleklerin önemi, meslek edinmenin gerekliliği, mesleklere özendirme, özellikle el işleri, ustalık gerektiren mesleklere yönlendirme gibi konular çocuklar için yazılan eserlerde epeyce yer almıştır. Ayrıca mesleklerin konu edildiği eserlerde, insanların günlük hayattaki mücadeleleri de diğer konular arasında yer almıştır.

Meslekleri ele alan eserlere Muhammed el-Herrâvî'nin "el-Bustân" adlı şiiri; Süleyman el-İsa'nın "Ammî Mansûr neccâr" adlı şiiri örnek verilebilir.

أنا الفلاح في مصرا أرد ترابها تبرا

فلا تبقى يدي قفرا بواديها ولا فقرا

فمن نخلي لكم رطب ومن كرمي لكم عنب

[103] Abbâs Mahmud el-Akkâd, *Dîvân min devâvîn*, Nahdatu Mısr li't-tıbâ'a ve'n-neşr ve't- tevzî', Kahire, 2001, s.55.

ومن غنمي لكم عهن ومن بقري لكم سمن[104]

Ben Mısır'da bir çiftçiyim. Toprağını altına döndürüyorum.

Vadilerinde çorak arazi, fakirlik kalmaz

Sizin için ağacımda hurma, bağımda üzüm var

Koyunlarımda yün, ineğimde yağ var.

عمي منصور نجار

يضحك في يده المنشار

قلت لعمي عندي لعبه

اصنع لي بيتا للعبه

هز الرأس وقال

أنا أهوى الأطفال[105]

Amcam Mansur marangozdur

Onun elinde testere gülümser

Amca dedim, elimde bir oyuncak var

Benim için ona bir ev yap

Başını salladı ve dedi ki

Ben çocukları severim.

6.6. Genç Kız

Çağdaş Arap çocuk edebiyatçıları, kalkınmak, gelişip ilerlemek için kadının da günlük hayatta yer alması gerektiği fikrinden olsa gerek "el-Fetât/Genç kız" konusuna da eserlerinde işlemişlerdir. Ayrıca bu konu ile beraber kadın-erkek eşitliği, kadının özgürlüğü, onun yetiştirilmesi, kadınların eğitim, iş hayatı ve sosyal yaşama katılımının teşvik edilmesi" [106] gibi konular çocuk edebiyatı eserleri içinde çokça yer alan konulardandır.

---

[104] Ahmed Ali Ken'an, *et-Tufûle fi'ş-şi'ri'l-'Arabî ve'l-'âlem me'a nemâzic şi'riyye li'l-etfâl*, Dâru'l-fikri'l-mu'âsır, Beyrut, 1995, s.32.

[105] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.49.

[106] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.353; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.352.

İlk dönemlerde kadın konusu işlenirken verilen mesajlar, çocuk edebiyatının ilkelerine aykırı olarak nasihatvari bir üslupla doğrudan verilirken daha sonraki dönemlerde çocuk edebiyatının ilkelerine uygun olarak dolaylı bir şekilde verilmeye başlanmıştır.

Toplumun kalkınması için kadına büyük iş düştüğüne inanan dönemin şairleri, şiirlerinde kadınlara seslenmişler, onları çalışmaya, ilim öğrenmeye, sosyal hayata davet etmişlerdir. Aşağıdaki şiir bunun en güzel örneklerindendir.

بنت بلادي هيا لنرقى

طول الرقاد يورث الرقا

أنت مرادي علما وخلقا

إلى الحياة أيا فتاتي

إلى الحياة إلى الحياة[107]

Ülkemin kızı haydi yücelelim

Uykunun uzunluğu esareti miras bırakır

Sen ilim ve ahlak olarak gayemsin

Hayata ey kızım

Hayata hayata.

6.7. Okul

Okul, aileden sonra çocukların en fazla zaman geçirdiği önemli bir yaşam alanıdır. Çocuğun hayatındaki konumu ve öneminden dolayı okul konusu, okuma yazma araç-gereçleri, öğretmen, okul törenleri, arkadaşlıklar vb. konular edebiyatçılara söz söyleyebilecekleri geniş imkânlar sunmasından dolayı okul konusu da bolca eser yazılan konulardandır. Ayrıca okul, geleneksel eğitim tarzıyla bilim yapılamayacağını, ilerlemek için modern tarzda okullarda, çağdaş bilimleri öğrenmek gerektiğini savunan edebiyatçılar okulu ilerlemenin bir sembolü olarak sunmuşlar, okulla ilgili pek çok eser yazmışlardır.

Ahmed Şevkî'nin el-Medrese/Okul adlı şiirinde okulun diliyle okulu çocuklara sunar.

[107] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s. 353.

أنا المدرسة اجعلني كأم لا تمل عني

لا تفزع كمأخوذ من البيت إلى السجن

.....

أنا المصباح للفكر أنا المفتاح للذهن

أنا الباب إلى المجد تعال ادخل على اليمين[108]

Ben okulum anne gibi benden bıkma

Evden alınıp hapse atılmış gibi korkma

…..

Ben düşüncenin lambası zihnin anahtarıyım.

Ben izzete açılan kapıyım gel sağdan gir.

6.8. Dinî ve Ahlâkî Değerler

Her toplum sahip olduğu dinî ve ahlâkî değerleri yeni nesillere çocuk edebiyatı yoluyla öğretmeyi hedefler. Arap çocuk edebiyatı alanında da dinî bilgileri öğretme amacıyla yazılmış çok fazla eser vardır. Eserlerde, peygamberlerin hayatı, dinî ve ahlâkî değerlerin anlatıldığı hikâyelere bolca yer verilmektedir.

Mısırlı çocuk edebiyatçısı İbrahim el-Arab, dinî ve ahlâkî değerleri çocuklara öğretmek amacıyla eserler yazan öncü edebiyatçılardandır. O, dinî ve ahlâkî değerleri çocuklara sevdirmek, öğretmek, benimsetmek amacıyla şiir yazdığını aşağıdaki dizelerinde açıkça ifade etmektedir.

وبعدُ فهذه حكمة ومواعظ لتهذيب أخلاق وإصلاح أحوال

عن الطير في جو السماء أخذتها وفي القفز عن ظبي وذئب ورنبال

لخدمة أوطاني وإعلاء شأنها. صرفت نفيس النظم والعمر والمال

وما أرتجي حسن الثناء من امرئ. فيا ليتني أنجو من القيل والقال[109]

Bu hikmetli sözlere, öğütlere gelince
Ahlâkı güzelleştirmek, sorunları çözmektir amacı.

---

[108] Ahmed Şevkî, *Divânu Ahmed Şevkî*, Dâru Sâdır, Beyrut, 2014, s.302.

[109] İbrahim el-Arab, *Âdâbu'l-'Arab*, Nezâretu'l-me'ârifi'l-'umûmiyye, Matba'atu'l-emîriyye, Kahire, 1913, s.2.

Gökyüzünde uçarken kuşlardan söz ettim,
Zıplarken bir geyikten, bir kurttan, bir aslandan

Vatanıma hizmet etmek, şanını yüceltmek için
Nazmın değerlisini, ömrü ve parayı sarfettim

Kimseden güzel övgü beklemedim,

Keşke dedikodudan kurtulabilsem.

BİRİNCİ BÖLÜM
SURİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI

1.1. SURİYE

Suriye adı, bugünkü Suriye, Filistin, İsrail, Ürdün ve Lübnan'ı kapsayan bölgeye verilen isimdir. Antik çağda bölge "Suriye" olarak adlandırılmaktadır.[110] Modern dönemde ise "Suriye" denilince Akdeniz'in en doğudaki kıyılarından Arap çölüne, Lazkiye'den San'a'ya kadar uzanan bölge kastedilmektedir.

Osmanlı hâkimiyeti altına girinceye kadar kadim Suriye coğrafyasında değişik dönemlerde farklı ırk ve dinlere mensup insanların kurduğu pek çok devletin bölgede kurulması sebebiyle Suriye, kozmopolit yapıya sahip bir bölge olma özelliğini tarih boyunca sürdürmüştür. Bu özellik, bölgede siyasi istikrar ve hâkimiyetin kurulup/korunması konusunda tarih boyunca sürekli sorunlara sebep olmuştur. Bu durumun, Osmanlı Devleti'nin bölgeyi idare ettiği dönemde de ondan sonraki dönemlerde de sürdüğü bilinmektedir. Çünkü bölge, kozmopolit yapısının yanında her dönemde yerel ve uluslararası çekişmelerin yaşandığı bir saha olma özelliğine de sahiptir.

Suriye, konuyla ilgili yapılan araştırmalarda uygarlığın ve yerleşik hayatın başlangıç noktası olarak kabul edilen bir bölgededir. Bölgenin bilinen en eski sakinleri M.Ö. 5000 yıllarına kadar uzayan Natufein kültürünü ortaya çıkaran halklardır.[111] Bölge, sırasıyla Akadlar (M.Ö.2240-2000), Arumiler (M.Ö. 2000-1800), Yamhad Krallığı (M.Ö. 1750-1550), Mittanni Devleti (M.Ö. 1500-1360) tarafından yönetilmiştir.[112] M.Ö. 1286 yılında yapılan Kadeş Antlaşmasıyla Suriye'nin kuzeyine Hititliler, güneyine ise Mısırlılar hâkim olmuşlardır. Hititlilerden sonra Aramiler ardından Asurlular (M.Ö. 612) daha sonra Medler bölgede hâkimiyet kurmuşlar onlardan sonra da Babil egemenliği başlamıştır. M.Ö. 539'da Persler yerleşmişler daha sonra da M.Ö. 333'te Büyük İskender'in Suriye'yi ele

---

[110] Elhan Nuriyev, *Suriye Siyasi Tarihi,* http://www.21yyte.org/tr/arastirma/Suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi. Erişim tarihi 06. 09. 2020, saat, 14:00.

[111] Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, Ankara Ticaret Odakı Yay., Ankara, 2005, s.9.

[112] Elhan Nuriyev, Suriye Sayasi Tarihi, http://www.21yyte.org/tr/arastirma/Suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi. Erişim tarihi 06. 09. 2020, saat, 14:00.

geçirmesiyle bölge Makedonyalıların yönetimi altına girmiştir.[113] M.Ö. 64 yılında Roma İmparatorluğu yönetimi altına giren Suriye'de, Roma İmparatorluğunun parçalanmasından sonra M.S. IV. yüzyılda yaklaşık bir buçuk asır sürecek olan Bizans hâkimiyeti dönemi başlamıştır.[114]

Halid b. Velid komutasındaki orduların 634'te denetimi sağlamasıyla, Suriye'de Müslüman Arap devletlerinin egemenliği başlamış ve yavaş yavaş bölgede Müslüman-Arap kültürü hâkim hale gelmiştir.

Emevilerin 660 yılından itibaren hâkim olduğu Suriye toprakları, 750'den itibaren Abbasilerin kontrolüne geçmiş böylece halifelik merkezi Şam'dan Bağdat'a taşınmış ve bölge eski önemini kaybetmiştir. Abbasilerden sonra Suriye toprakları üzerinde Müslüman-Hristiyan mücadelesi başlamıştır. Abbasilerin zayıflamasıyla Suriye, Mısır'daki Tolunoğulları'na bağlanmıştır.[115] Tolunoğulları'nın yıkılmasından sonra Suriye'nin kuzeyi Halep'teki Hamdaniler'e güneyi ise Mısır'a egemen olan İhşidiler'in egemenliği altına girmiştir. Daha sonraki dönemlerde güçlenerek Mısır'ı ele geçiren Fatımi orduları, 969 yılında Filistin'i ve ardından da Şam'ı ele geçirmişlerdir. 11. yüzyılda, Suriye'de başlayan Büyük Selçuklu Devleti'nin hâkimiyeti, Haçlı Seferleri nedeniyle kısa sürmüştür. 1128 yılında Selçuklu emirlerinden Nureddin Zengi, Suriye'yi geri almıştır. 1171'de ise, Zengilerin komutanı olarak Mısır'a giren Selahaddin Eyyubi, Fatımi Delveti'ne son vererek Suriye ve Mısır'ı içine alan güçlü Eyyübi Devleti'nin temellerini atmıştır. 1260 tarihinde Sultan Baybars komutasındaki Memluk Ordusu, Ayn Calut Savaşı'nda Moğolları yenmiş ve Suriye'de hâkimiyeti sağlamıştır.[116] Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Mercidabık Savaşı'nda Memluk ordusunu yenmesiyle Suriye, Osmanlı topraklarına katılmış ve XX. Yüzyılın başına kadar (1918) bölge Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Suriye'deki Osmanlı hâkimiyeti yaklaşık dört asır sürmüştür.[117]

---

[113] Volkan Aydos, Meltem Duran, *Suriye Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası Yay., İstanbul, 2000, s.20.
[114] Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, Ankara Ticaret Odakı Yay., Ankara, 2005, s.29.
[115] Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, s. 21-29.
[116] Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, s. 21-42.
[117] Elhan Nuriyev, Suriye Siyasi Tarihi, http://www.21yyte.org/tr/arastirma/Suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi, s. 2.

1918 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında idare edilen Suriye, 1918-1920 yıllarında Şerif Hüseyin'in iki yıl süren Birleşik Arap Krallığı[118] sınırları içinde kaldıktan sonra 1920-1946 yılları arasında Fransız manda yönetimi altında girmiştir.[119]

1946 yılından sonra bağımsızlığını kazanıp, Suriye Arap Cumhuriyeti adını almış ve ilki 1969, ikincisi 1971 yılında yapılan Hafız Esed askeri darbelarine kadar neredeyse her iki yılda bir yaşanan darbelerle geçen istikrarsız bir sürece girmiştir.[120] Ülke, 1969-1971 Hafız Esed askeri darbelerinden sonra 2011 yılına kadar Baas Partisi iktidarı altında Esed ailesi tarafından yönetilmiştir.[121] 2011 yılından sonra ise Arap ülkelerinde otoriter rejimlere karşı demokrasi talebiyle başlayan ve Suriye'ye de sıçrayan Arap Baharı ile ülkede ciddi çatışmalar yaşanmış ve parçalanmanın eşiğine gelmiştir.

Yukarıda özet halinde verilen Suriye tarihi ile ilgili bilgilere bakıldığında Suriye'de çocuk edebiyatının hangi tarihten itibaren başlatılacağı sorusunun cevaplanması gerekir. Çünkü çocuk edebiyatı çalışmalarının başladığı ilk dönemlerde Bilad-ı Şam olarak adlandırılan bölgenin sınırları ile bugünkü Suriye Arap Cumhuriyeti'nin sınırları aynı değildir. Bu nedenle Bilad-ı Şam ile günümüz Suriyesi'nde doğmuş veya yaşamış edebiyatçılar Suriyeli olarak kabul edilmiş, onların çocuk edebiyatına katkı yapmaya başladıkları tarih de Suriye'de çocuk edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilerek araştırmanın sınırı belirlenmiştir.

Örneğin gerek Osmanlı Devleti döneminde gerekse 1918-1920 yılları arasında kuruluşu ilan edilen Birleşik Arap Devleti sınırları içinde doğup, çeşitli resmi görevler yapıp ve çocuk edebiyatı alanında çalışmalar yapan bazı edebiyatçılar, İngiltere ve Fransa'nın bölgeyi işgalleri sonucu sınırların yeniden çizilmesiyle ihdas edilen yeni Arap ülkeleri içinde kalmış veya zaman zaman birinden diğerine geçip orada yaşamaya başlamış olsalar da hepsi Suriyeli edebiyatçılar olarak kabul edilmiştir. Çocuklar için marş ve şiirler

---

[118] Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, çev., Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995, s. 260; M. Derviş Kılınçkaya, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2004, s. 93; Aydos, Volkan Aydos, Meltem Duran, *Suriye Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası Yay., İstanbul, 2000, s. 23; Muhittin Ataman, *Suriye'de İktidar Mücadelesi: Ba'as Rejimi Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum*, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Nisan 2012. www.setav.org | Nisan 2012; Özge Özkoç, *Suriye Ba'as Partisi: Kökenleri Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)*, Mülkiyeliler Birliği Yay., Ankara, 2008, ss. 20-22.

[119] Ö. Faruk Abdullah, *Suriye Doyası*, çev., Hasan Basri, Akabe Yay., İstanbul, 1992, s.36-37.

[120] Ahmet Bağlıoğlu, *Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri,* e- makalat Mezhep Araştırmaları, VI/2, Güz 2013, ss. 498-499, www.emakalat.com.

[121] Sabahattin Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Ba'as Partisi ve İdeolojisi,* İstanbul, Bir Yay., 2004, s.192.

yazan Mustafa el-Ğalâyînî'yi Suriyeli saymamak mümkün değildir. Her ne kadar sonradan başka ülkelere geçip oralarda ikamet etmişse de o, aslen Suriyelidir. Çünkü Birleşik Arap Devleti'nin ilan edildiği iki yıllık dönemde iç işleri bakanlığında bürokratlık yapmıştır. Muhammed el-Haymânî el-Lübnânî, Bilad-ı Şam sınırları içinde yer alan bir başka ülke olan Ürdün'de ikamet etmiştir. İzzuddîn Alemuddîn el-Lübnânî de aynı şekilde Arap devriminin önde gelen simalarından biridir. Bilad-ı Şam'ın beş ayrı ülkeye bölünmesinden sonra Irak'a göç etmiştir.[122] Hayatlarının bir dönemini başka ülkelerde sürdürmüş olsalar da sayılan bu edebiyatçılar aslen Suriyelidirler.

Suriye'de çocuk edebiyatı, tüm Arap dünyasına öncülük eden Mısır çocuk edebiyatı tecrübesinden daha sonra ama aynı süreçlerden geçerek, ondan etkilenip ve onu taklit ederek başlamıştır demek yerinde olur. Her ne kadar Mısır'da çocuk edebiyatının başlamasına öncülük eden Mısırlı ilk edebiyatçılardan beş-on sene sonra birkaç Suriyeli çocuk edebiyatçısı eserler kaleme almış olsalar da Suriye çocuk edebiyatı tecrübesinin, girişim, çaba ve ürün yoğunluğu bakımından Mısır'dakinden çok daha sonra başladığı anlaşılmaktadır. Çünkü Suriye'deki çalışmalar sınırlı ve münferit bir takım girişimlerden ibaret iken Mısır'da çocuk edebiyatı çalışmaları Mısır'ın tam tersine yoğun ve yaygın olarak yürütülen çalışmalar olmuştur.

Ancak Suriye'de çocuk edebiyatı alanındaki çalışmaların daha önce başladığını öne sürenler de vardır. Onlara göre Suriye'deki çocuk edebiyatı çalışmaları gerek Arap, gerek Arap olmayan araştırmacılar tarafından yeterince araştırılmayıp, göz ardı edildiğinden erken dönem Suriye çocuk edebiyatı çalışmaları gün yüzüne çıkmamıştır. Dolayısıyla Suriye'deki çocuk edebiyatı çalışmaları ile ilgili araştırmalar yeterince yapılmadığı için Mısır'dan geri kalmış gözükmektedir. Bu görüşte olanlar, Suriye'nin çok erken dönemlerden itibaren dünyaya açılmış olması dolayısıyla çocuk edebiyatı alanındaki tercüme ve telif faaliyetlerinin Mısır'dakinden daha önce başlamış ve yaygınlaşmış olması gerektiğini savunmaktadırlar. Buna örnek olarak da Suriyeli Nikola Mesâbkî'nin Bulak adlı bir matbaayı kurduğunu ve 1822 yılında Arapça ve Fransızca pek çok kitap yazan Rafeal Zahur'un kitaplarının bu matbaada basıldığını delil olarak göstermektedirler.[123] Ancak Bulak adlı matbaa, daha önce de geçtiği gibi Mısır'ın başkenti Kahire'nin güneyinde aynı isimli şehirde kurulmuştur. Matbaanın Suriye'li bir müteşebbis tarafından

[122] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.122.
[123] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.90.

korulmuş olması ihtimali onun, Suriye'de kurulduğu ve ilk çocuk edebiyatı faaliyetlerinin de Suriye'de başladığı iddiasına delil gösterilemeyeceği açıktır.

1.2. SURİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI'NIN BAŞLANGICI (OSMANLI DÖNEMİ (1516-1918))

Osmanlı Devleti'nin gerileme ve dağılma dönemlerine denk gelen bu dönem, Suriye topraklarında Hristiyan misyonerler tarafından siyasi, ticari ve eğitim gibi alanlarda yoğun faaliyetlerin yürütüldüğü dönemdir. Osmanlı Devleti'nin Suriye coğrafyasındaki idari kontrolünün zayıflamasıyla bölgede yaşayan farklı etnik ve dinî gruplara mensup halklar, geri kalmışlıktan kurtulmak ve ilerlemek için farklı arayışlara girmişlerdir.

Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Suriye'de yabancılar tarafından okullar açılmış; açılan bu modern tarzdaki okullara rağbet artmış; buralara kaydolan öğrenciler misyonerler tarafından eğitilerek, devşirilmeye çalışılmıştır.[124] Örneğin Fransa, açmış olduğu okullar aracılığıyla Suriye'nin en küçük köylerine kadar sokulmuştur. Müslüman çocuklara da açık olan bu okullardan mezun olan öğrencilere iş vaadinde bulundukları için de halkın bu okullara ilgisi de çok yüksek olmuştur.[125]

Öte yandan Osmanlı topraklarında yabancılar tarafından açılan okullarda okuyan öğrenciler, buralarda öğretmen olarak görev yapan misyonerler ve Mısır valisi Muhammed Ali Paşa döneminde Fransa'ya gönderilen[126] öğrenciler vasıtasıyla Batıyla iletişime geçilmiştir. Bunun neticesinde Batı'da ortaya çıkan milliyetçilik, ulusçuluk gibi siyasi; sosyalizm, liberalizm, komünizm gibi ekonomik[127] ve tiyatro, çocuk edebiyatı gibi sanatsal pek çok gelişme Osmanlı idaresi altındaki topraklara girmiş, yayılmış ve taraftar bulmuştur.

Suriye'deki ilk çocuk edebiyatı girişimleri de Suriye'de açılan okullarda okuyan ve eğitim için Batı'ya özellikle de Fransa'ya giden öğrenciler tarafından başlatılmıştır. Batı tarzı okullardan mezun olan bu öğrenciler, kendi ülkelerinde de Batı tarzı bir kalkınmanın gerçekleşmesi için Batılı düşünce ve hareket tarzının takip edilmesi gerektiğini

---

[124] David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, (çev: Mehmet Harmancı), İstanbul, 1993, s.45; Halil İnalcık-Nejat Göyünç-Heath W. Lowry, *Osmanlı Araştırmaları IV*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1984, s.95-109; Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi,* (Çev: Yavuz Alagon), İstanbul, 1997, s.290, 291.

[125] Halil İnalcık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, *Osmanlı Araştırmaları IV*, s. 109-110.

[126] Ömer Osman Umar, *Suriye'de Fransız Emperyalizmi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 12, Sayı: 1, Elazığ, 2002, ss. 297-310.

[127] Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, s.260; M. Derviş Kılınçkaya, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, s.93.

savunmuşlardır. Bu sebeple Batı çocuk edebiyatı ürünlerini tercüme, taklit ve iktibas ederek bu alandaki ilk eserleri vermişlerdir.

Arap çocuk edebiyatı, özelde Suriye çocuk edebiyatı Batıda gelişen düşünce ve sanat akımlarının etkisi altında, onları taklit ederek serüvenine başlamıştır. Arap ülkeleri, geri kalmışlık ve cehaletin pençesinden kurtulmak için Batı'da ortaya çıkan fikri, siyasi hareketleri ve Batılı yaşam tarzına uymak gerektiği kanaatine varmışlardır. Böylece Batılılar eğitim ve kültür yoluyla Müslümanlar özellikle Araplar üzerinde egemen olmaya başlamışlardır. Bu çerçevede Batılıların ilk önemsediği şey, seküler fikirleri desteklemek insanları İslam'dan uzaklaştıracak farklı inançları teşvik etmek olmuştur. Bunu da çağdaşlık, kalkınma, ilerleme ilim kisvesi altında yapmışlardır.[128] Bu durumun doğal bir sonucu olarak çocuk edebiyatı da Batı çocuk edebiyatının taklit edilimesiyle başlamıştır.

1.2.1.Şiir

Osmanlı dönemi Suriye'sinde çocuk edebiyatı alanındaki ilk çabalar, bu konuda öncü olan Mısır'daki gibi şiir tercümesi çalışmalarıyla başlamıştır. Suriyeli eğitimciler, telif üslubu bakımından manzum öykünün Mısır'daki öncüsü Ahmed Şevkî'nin metodunu takip etmişlerdir.[129] Ancak Suriye'de şiir alanında özgün teliflerin ortaya çıkması çok daha sonra başlamıştır.

Mevcut araştırmalarda yer alan bilgilere göre Suriye'de çocuk edebiyatı, 19. yüzyılda Rizkulllah Hassun'un (1825-1880), 1867 yılında pedagojik şiirsel hikâyelerden oluşan "en-Nefesât" adlı divânını yayınlaması, 1876 yılında dünyaca tanınan çocuk edebiyatçısı Rus yazar İvan Kirilov'un hayvanların diliyle yazdığı bazı hikâyelerini Rusça'dan Arapçaya şiir şeklinde çevirmesi ile başlamıştır.[130] Rızkullah Hassun'un "en-Nefêsât" adlı kitabı, Mısırlı ilk çocuk edebiyatçılardan olan Muhammed Osman Yusuf Celal'in "el-'Uyûnu'l-yevâkız fi'l-emsâli ve'l-mevâ'iz" adlı kitabının yayınlanmasının üzerinden on yıldan az bir süre sonra çocukların eğitimi için yayınlamış bir kitap olma özelliğine sahiptir.[131]

Hassun'un "en-Nefesât" adlı kitabının yayınlanmasından sonra Osmanlı yönetimindeki Suriye topraklarında çocuk edebiyatı alanında yazılmış birkaç kitaba daha

---

[128] Muhammed Hasan Burayğış, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, s.92-93.
[129] Sabahattin Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Ba'as Partisi ve İdeolojisi*, s.192.
[130] Abdullah Ebu Heyf, *Edebu'l-etfâl fî Suriye*, Dâru'l-kuttâbi'l-Arabî, Şam 2003, s. 22; Muhammed Hasan Burayğış, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, s.89.
[131] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.90.

rastlamak mümkündür. Bu kitaplar, 1866 yılında Luis Sabuncî'nin "Usûlu'l-kırâeti'l-Arabi ve't-tehzibâti'l-edeb", "en-Nefâis li't-telâmîzi'l-medâris", 1900 yılında Georgeus Hemmâm'ın "Medâricu'l-kırâe" adlı altı ciltlik kitabı ve 1910 yılında Georgeus Şilhut'un, "en-Nuhbetu min emsâli La Fontaine" adlı kitabı, büyük oranda Rızkullah Hassun'un metodu takip edilerek yazılmış kitaplarıdır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde çocuk marşları türünde eserlerle öne çıkan çocuk edebiyatçıları da vardır. Bunlar arasında 1912 yılında "Heyyâ binâ" sonraki yıllarda "Unşûdetu'l-'âmil" adlı marşların ve dönemin edebiyatçılarının şartların etkisiyle yazmaya meyilli oldukları "vatan" konusunu işleyen "Evtânuna" adı altında bir araya topladığı "Divânu'z-Ziriklî" adlı divanın yazarı Hayruddîn b. Muhammed ez-Zirikli; klasik Arap şiiri biçiminde "Savtu'l-vatan", Arap kız çocuklarına yazılmış "Uğniyye" gibi kasidelerin ve "Şehîdu'l-ğadri's-Sıhyevnî" gibi şiirsel romanların yazarı Abdulkadir b. Muhammed b. Muhammed el-Mübarek'i saymak mümkündür.[132]

Osmanlı Devleti yönetimi altında bulunduğu yıllarda Suriye'de çocuk edebiyatı alanındaki ilk dönem ürünleri, genel olarak Mısır'daki gibi şiir telîfi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde çocuk edebiyatının masal, hikâye, tiyatro gibi nesir türünde teliflere ise bu dönemde nadiren rastlanmaktadır.

1.2.2. Tiyatro

Osmanlı dönemi Suriye'sinde çocuk tiyatrosu alanına katkıları bulunan ilk kişi, şair ve eğitimci Semir b. Hasan b. Ali b. Ali el-Hifnî olmuştur. Cezâyir kökenli olan el-Hifnî, yaşadığı dönemin sosyal, siyasal şartlarının doğal bir sonucu olarak teliflerinde daha çok Arapçılık, vatan ve ilimle ilgili konulara yer vermiştir. el-Hifnî'den sonra şiir ve manzum hikâye yazımlarının yanında "es-Sevratu'l-'Arabiyyetu'l-kubrâ" ve "Halid b. Velid" gibi tiyatro eserleri de bulunan Abdulkadir b. Muhammed b. Muhammed el-Mübarek ilk dönem Suriyeli çocuklar için tiyatro yazanlardan biri olmuştur.[133]

Ancak ilk dönemlerdeki bu çalışmaların, kendilerinden önceki tiyatro eserlerini taklit eden ve onların iktibası ile ortaya konan bireysel çabalardan öteye geçmediğini de hatırlatmakta fayda vardır.

---

[132] *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn*, https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "ع" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.95,147.

[133] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.122,147; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn*, https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "ع" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00.

1.3. MANDA DÖNEMİ (1920-1946)

Suriye, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Arap coğrafyasında ihdas edilen devletlerden biridir. Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden Fransa tarafından işgal edilen Suriye, 1946 yılına kadar Fransız manda yönetimi altında idare edilmiştir. Manda yönetimi yıllarında pek çok alanda olduğu gibi çocuk edebiyatı alanında da gelişmeler meydana gelmiştir.

Sanayi Devrimi'nden sonra hammadde ihtiyaçlarını karşılamak için sömürge arayışına giren Batılı Devletler, Osmanlı topraklarında milliyetçilik, bağımsızlık, özgürlük kisvesi altında yürütülen bölücü ve ayrılıkçı fikirleri teşvik edip desteklemesi[134][135] ve diğer başka sebepler sonucunda Osmanlı Devleti yıkılmıştır. Böylece Suriye gibi pek çok ülke, Batılıların bağımsızlık vaadiyle Osmanlı'dan ayrılmışlar; İngiltere, Fransa gibi devletlerin sömürgesi altına girmiştir. Suriye, kısa süreli bağımsızlıktan sonra Fransız manda yönetimi tarafından yönetildiği süreçte manda idaresine bağlı olarak görev yapan eski dönem siyasi elitler tarafından kurulan kukla hükumetler tarafından idare edilmiştir. Ancak Fransa bu süre zarfında Suriye'de köklü siyasi ve kültürel değişiklikler yapabilmek için toplumun üst tabakasındaki çoğunluğu oluşturan eski Sünni yerel elitler yerine toplumun alt tabakasında yer alan dinî ve etnik azınlıkları destekleyerek onların resmi ve özel sektörlere yerleşip, ilerlemelerine zemin hazırlamıştır.[136] Fransız manda yönetiminin bu çabaları, Suriye'de iç siyasal ve sınıf çatışmalarına zemin hazırlamış; bu durum Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından sonra ülkeyi karışıklığa sürüklemiştir.

Bu dönem, Bağımsızlık vaadiyle Osmanlı Devleti'ne karşı gösteri yapıp isyanları destekleyen Arap milliyetçisi hareketlerin, kendi içlerinde seküler ve millî muhafazakâr şeklinde kırılmalar yaşadığı; seküler Arap milliyetçisi kanadın, manda yönetiminin kontrolünde kurulan yerel iktidarlara karşı mücadeleye giriştiği dönemdir.[137]

Okullarda Fransızcanın zorunlu olarak okutulduğu manda döneminin siyasi havasının, bu dönemde telif edilen çocuk edebiyatı ürünlerine yansıdığı görülebilmektedir.

---

[134] Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, s.260; M. Derviş Kılınçkaya, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, s.93.

[135] Ayşe Tekdal Fildiş, *Günümüzde Suriye'de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış,* Ortadoğu Analiz 2013, cilt 52, sayı 5, ss.55-62; Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika*, (ed) Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, Nobel Yay., Ankara, 2016, s. 15-18.

[136] Ayşe Tekdal Fildiş, *Günümüzde Suriye'de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış,* cilt 52, sayı 5, ss.55-62.

Çünkü manda döneminde yazılan eserlere damgasını vuran ana konular, Arap milliyetçiliği ve bağımsızlık konuları olmuştur.

1.3.1.Şiir

1920-1946 yılları arasında manda yönetimi altında yönetilen Suriye'de özellikle 1930'lu yıllardan sonra çocuk edebiyatı ürünlerinin, başlangıçta büyük oranda şiir olmak üzere sonra çok az da olsa diğer edebî türlerde ilerleyişine devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu dönem yazar ve aydın kesiminde genelde Arap dünyasının özelde Suriye'nin içinde düştüğü siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel problemlerin çözümünün Arap milliyetçiliği düşüncesi ile çözülebileceği düşüncesi hâkimdir. Problemlerin çözümü için ise Arap kültüründen ve değerlerinden beslenen yeni yetişen nesillerin yetiştirilmesi gerektiği fikri, yazarlar tarafından benimsenmiştir. Bundan dolayı dönemin edebî ürünlerinin çoğunun ana içeriğinin, Arap kültürüne ait değerler ve Arap milliyetçiliğini savunan ve teşvik eden konulardan meydana geldiği görülmektedir. Mısır'da olduğu gibi ilk dönem Suriyeli çocuk edebiyatçılarının büyük çoğunluğunun eğitim-öğretim camiasından olmaları, çocuk edebiyatını okul programının bir parçası gibi görmeleri, okul çağındaki çocukların yeni dönemin kurucu nesli olarak yetiştirilmesi düşüncesi dönemin eserlerinin konularının belirlenmesinde belirleyici rol oynamıştır.

Bu durumu Muhammed Kâraniyâ Manda dönemi Suriye çocuk edebiyatı ile ilgili görüşlerini ifade ederken şöyle dile getirmektedir: *Çocuk edebiyatı sanatının Suriye'deki başlangıcı, bu sanatın eğitim-öğretimin kucağında geliştiğine ve çocuklar için yazan kişilerin çoğunun da eğitimci ve öğretmen olduğuna işaret etmektedir. Bu yüzden Suriye'de çocuklar için yazanların ürünleri, otuzlu-kırklı yıllarda egemen olan eğitim-öğretim programlarının genel hedeflerini destekleyen Arap milliyetçiliği, vatan, ahlak, ilim ve anne-baba sevgisi gibi değerleri ihtiva ediyordu. Bunu o dönemin çocuk edebiyatı alanında yazan Mustafa Savvaf, Cemil Sultan, Enver Sultan, Abdulkerim Haydari ve Nusra Said'in eserlerinden anlamak mümkündür.*[138] Beyân es-Safedî'ye göre Abdulkerim el-Haydarî, Suriye'de ömrünü eğitim-öğretime ve çocuk edebiyatına adayan ve bu alanda nitelikli özgün eserleri vermeye başlayan ilk kişidir. [139]

---

[138] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.27.

[139] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.110, 149; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn*, https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "ع" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00.

Kaynakların büyük çoğunluğunda yer alan bilgilerdeki genel kanaatin, Suriye'de çocuk edebiyatı tecrübesinin, 1920'li yıllardan itibaren Mısır tecrübesinden de yararlanarak yoğun ve belirgin bir şekilde şiirle başladığı yönündedir. Yazarların kişisel gayretlerinden ibaret olan ilk dönem Suriye çocuk edebiyatı eserleri, o dönemlerde henüz çocuk edebiyatının ilkelerini belirleyen eleştiri ve araştırma kitapları da olmadığından telif edilen ürünler, bu edebiyatın kriterlerinden uzak bir şekilde yazılmıştır. [140]

Avrupa ve Mısır'da da olduğu gibi ilk dönemlerde Suriye'de yayınlanan çocuk edebiyatı ürünleri, okullarda öğrenim gören çocuklara yönelik olarak yazılmıştır. 1922 yılında "el-Bulbulu's-sarî'" adlı ilk şiiri yayımlanan Bedevi el-Cebel lakaplı Muhammed Süleyman el-Ahmed, Suriye'de manda döneminde Batı sömürgeciliğine meydan okuyan çocuk edebiyatçısı şairlerdendir.[141] 1923 yılında Şam'da Abdurrahman es-Sefercelânî'nin ilkokul öğrencilerine yönelik olarak kaleme aldığı "Silsiletul-mahfuzati'l-Arabiye" isimli üç ciltlik şiir kitabı bu dönem çocuk edebiyatı ürünlerinin en güzel örneklerinden biridir. [142] Yine 1920 yılında şiirlerine insancıl ruh ve barış ruhunun hâkim olduğu "Teâhû kemâ kâle'l-mesih ve Ahmed" ve 1920 yılında "Vatan" adlı şiirlerin yazarı Mihayl Hayrullah el-Virdî; çocuklara yazdığı marşlarını "Enâşidu'l-fityân" adlı divânda "Munâcâtu'l-vatan" kasidesi gibi çoğu dinî, millî konulu kasidelerini 1926 yılında yayımlanan "Divânu's-sevrati's-Suriyye" adlı kitabında toplayan, pek çok kasidesi döneminin gazete ve dergilerinde yayımlanan eğitimci, gazeteci Teysir Muhammed Ali Şerif Zebyan ve 1928 yılında Kültür Bakanlığı tarafından ilk şiir mecmuası yayımlanan, klasik Arap şiiri tarzını bozmadan hamasi çocuk şiiri yazan, "Ya'bne Suriya tekaddem" adlı şiirin yazarı, ömrünü eğitim-öğretimle meşgul olmakla geçiren Bedruddin el-Hamid,[143] yirminci yüz yılın ilk çeyreğinde çocuk edebiyatı eserleriyle öne çıkan şairlerdendirler.

1930'lu yıllarda Suriye'de çocuk edebiyatının gelişimi, bazı şairler tarafından çocuk dergilerinde yayınlanan kaside ve marşlarla devam etmiştir. Bu yüzden Suriye'de çocuk edebiyatının gelişmesinde çocuk dergileri büyük rol oynamaya başlamıştır denebilir.

---

[140] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s. 17-24.

[141] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.152; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn*, https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "م" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00.

[142] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.16.

[143] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.147.; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn*, https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "ت" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00.

Dergilerin yanı sıra aynı yıllarda müstakil eserlerin de yayımlanmaya başladığı anlaşılmaktadır.

1932 yılında Cesmanî Şakra, Suriye'de yayımlanan ilk çocuk şiiri divânı unvanını kazanan "Ravdatu'l-etfâl" adlı divânını yayımlamıştır. 1936 yılında Mustafa es-Savvâf'ın yazdığı, öğrenci olan ve olmayan tüm Arap çocuklarına hitap eden vatanla ilgili marşlardan oluşan "Enâşîdu'ş-şebâb" isimli eseri; 1937 yılında Abdulkerim el-Haydarî'nin Halep'deki Matbaatu'n-Nasr isimli matbaada basılan "Hadîkatu'l-eş'ari'l-medresiyye" adlı divânı; yine 1937 yılında Şam'da el-Hâşimiye Medresesi eğitim-öğretim müfredatı kapsamında Cemîl Sultân, Enver Sultan ve Abdurrahman es-Sefercelânî tarafından müşterek olarak yazılan, iki bölüm halinde yayınlanan "el-İstizhâru'l-musavver fî edebi'l-benîn ve'l-benât" adlı eser, manda dönemi Suriye'sinde çocuk şiiri alanında yayınlanan ilk kitaplara örnek olarak gösterilebilir.[144] Otuzlu yıllarda Suriye'de çocuk şiirine katkıda bulunanlardan biri de "Savtu'l-cudud" adlı şiiriyle millî bilinci uyandırmak isteyen, "Eğaridu't-telamiz" ve "Menhecu't-terbiyye ve't-ta'lîm/Eğitim-Öğretim Metodu" adlı kitapları yazan eğitimci, çocuk edebiyatçısı Edîb et-Takî olmuştur. Edvar Nikola İlyas Markus, otuzlu yıllarda "Eyyuha't-tıfl" gibi pek çok çocuk kasidesi ve "Neşidu Nâşi'e", "Neşîdu istikbâl medresî", "Neşîd medresî" gibi okul marşı, "Muhâvera Medresiyye" gibi okul piyesi, farklı okul kademelerine yönelik okul kitabı yazan eğitimci yazarlardan biri olmuştur. Otuzlu yılların sonuna doğru 1938 yılında çocuk şiiri alanında çocuğun dil ve duygu gelişim evrelerini dikkate alarak çocuğun seviyesine uygun, "Medresetî" ve "İbnetî Rafîf" adlı kasideleriyle öne çıkan eğitimci, şair, Arap Milliyetçisi, devrimci, aktivist Ömer b. Yahya b. Halid el-Ferecî[145] manda dönemi çocuk edebiyatçılarına örnek olarak verilebilir.

1.3.2. Hikâye

Edebî yazınlar genel anlamda şiir ve düzyazı (nesir) şeklinde iki kısma ayrılır. Tıpkı şiirde olduğu gibi düz yazı türünün de masal, hikâye, anı, öz yaşam hikâyesi, tiyatro gibi alt türleri vardır. Bu çalışmada Suriyeli çocuk edebiyatçılarının büyük çoğunluğunun,

---

144 Muhammed Karâniyâ, *Bidâyâtu kıssati'l-etfâl fî Suriye*, bkz. http://www.syrianstory.com/comment29-5.htm. Erişim Tarihi: 27 Nis 2019, Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.90-109, 150-171.

145 Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.110, 149; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn*, https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "ع" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00.

düz yazı türünde daha çok hikâye ve tiyatro eserleri telif etmesinden dolayı bu iki türde yazılan eserlerin araştırılmasına ağırlık verilmiştir.

Hikâye ya da öykü, gerçek ya da gerçeğe yakın bir olayı aktaran kısa, düzyazı şeklindeki anlatıdır. Kısa oluşu, yalın bir olay örgüsüne sahip olması, genellikle önemli bir olay ya da sahne aracılığıyla tek ve yoğun bir etki uyandırması ve az sayıda karaktere yer vermesiyle roman ve diğer anlatı türlerinden ayrılır.[146]

İnsanlar, karakter ve davranışlarını güzelleştirmek, bilgilerini artırmak; hayatın farklı yanlarını, kâinatın ve diğer varlıkların farklı boyutlarını görmek için hikâyelerden yararlanmışlardır. Çünkü her toplumda bireyler kendilerini ifade etmek, fikirlerini ve düşüncelerini başkalarına aktarmak için hikâyeleri bir araç olarak kullanmıştır. Aynı zamanda toplumlar, hikâyeleri disiplin ve terbiye öğretimi konusunda bir araç olarak da kullanmışlardır.[147]

Kâmil el-Keylanî, hem tüm Arap dünyasında hem de Suriye'de düzyazı türü hikâye yazımında öncü rolüne sahiptir. Suriye'li eğitimci çocuk hikâyecileri, bu konuda onun izini takip etmişler ve ilkokul öğrencilerinin hikâye konusundaki ihtiyaçlarını Kâmil el-Kilani'nin eserleriyle giderme yoluna gitmişlerdir. Çünkü Kâmil el-Kilânî'nin hikâyeleri, farklı konuları ihtiva etme, özenli bir Arapça'ya, örnek gösterilebilecek sanatsal yapıya sahip olma niteliklerini taşımaktadırlar.[148] Dolayısıyla Suriye çocuk edebiyatı ve Suriyeli çocuklar onun yazmış olduğu hikâyelerden bolca faydalanmıştır denilebilir.

1.3.3.Tiyatro

Suriye'de çocuk tiyatrosu, 1940'lı yıllardan itibaren bazı tiyatro gruplarının okul müsamerelerinde sergilediği drama ve kukla oyunlarına dayanmaktadır.[149] Ancak bu tarihten önce münferid de olsa bazı tiyatro eserlerinin yazıldığı anlaşılmaktadır. Muhammed el-Meczûb'a ait olan ve 1935 yılında Lazkiyye'de yayımlanan "Min turâsi'l-ubuvve" başlıklı bir tiyatro eseri[150] buna örnek olarak gösterilebilir.

---

146 https://tr.wikipedia.org/wiki/Hikâye. Erişim Tarihi 30.06.2022, saat:15:00.
147 Hadi Numan el-Hîtî, *Sekâftu'l-etfâl*, s. 171.
148 Semer Rûhî Faysal, *Vâki'u kısasi'l-etfâl fi Suriye,* el-Mevkıfu'l-edebi, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab, Dımeşk, 1979, Sayı 97, s.38-58.
149 Cemil Hamdavî, *Mesrahu'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabi, Dunya'l-Vatan,* http://Puplit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html. 24 Temmuz 2019, 10:00.
150 *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn,* https://www.almoajam.org/lists/inner/2358. bkz "م" maddesi, Erişim tarihi, 11 Ağustos 2019, saat, 12:20.

Oyun, çocuğun zihinsel, duygusal ve dil gelişiminde en önemli etkenlerden biridir. Oyun, içgüdüsel olarak çocuğun hayatında vazgeçemediği bir etkinliktir. Çocukluk döneminin vazgeçilmez olgusu olan oyunun, çocuklara verilmek istenen eğitim, bilgi ve becerilerin öğretilmesinde bir araç olarak kullanılması düşüncesinden[151] hareketle oyun şeklinde icra edilen tiyatro metinleri yazımı pek çok edebiyatçıyı cezbetmiştir.

Arapça'da mesrah, temsil gibi kelimelerin karşılığı olan drama, Arap çocuk edebiyatı kaynaklarında bazen Mesrahu't-tıfl, bazen de Drâmâ't-tıfl olarak geçmekle birlikte her iki kullanım da genel olarak çocuk tiyatrosu kavramını karşılamaktadır. Bir eğitim aracı olarak kullanılan drama, dramatik eğitim, Batı ülkelerindeki gelişimine paralel olarak Arap çocuk edebiyatına çok geç giren bir kavramdır. [152]

Burada çocuk edebiyatı türlerinden biri olan tiyatronun, şiir ve hikâye türlerindeki kadar çok eser verilen bir alan olmadığını da vurgulamak gerekir. Fakat çocuk tiyatrosunun öneminin farkına varılmış olacak ki bu alanda da eserlerin geç ve az da olsa yazılmaya başlandığı görülmektedir.

Suriye'de çocuk tiyatrosu denince en önemli, en meşhur iki isim dikkat çekmektedir. Bunlar Nasrî el-Cevzî ve Rıza Safî'dir. Nasrî el-Cevzî, 1940 yılından itibaren pek çok çocuk tiyatrosu eseri telif etmiştir. "Ummetun Tatlubu'l-hayât", "Hafletu 'aşâ'", "Basim el-Haddâd", "Harun er-Raşîd", "'Ale'l-bâğî tedûru'd-devâir" ve "Ma'cûnu'l-hubb" gibi tiyatro metinleri Nasrî el-Cevzî'nin telif ettiği tiyatro eserleridir. Yazar, "Filistînu len Nensâki", "Zekâu'l-kâdî", "el-'Adlu esâsu'l-mulk", "Vefâu'l-eshâb", "Hattâmu'l-asnâm" gibi bölümlerden oluşan "Silsiletu'l-mesrah li'l-etfâl" adlı bir tiyatro dizisi de yazmıştır.[153] 1942 yılında Trablus-Lübnan'da basılan "el-Mehva's-sahik" adlı şiirsel tiyatroyu yazan Hâmîd Hasan[154] da manda döneminde tiyatro yazan yazarlardandır.

Suriye Yazarlar Birliği üyesi, öğretmen, şair ve yazar olan Rıza Sâfi, edebiyat sahasındaki eğitimci yazarlardan biridir. Arap milliyetçiliği fikirleriyle tanınan yazar, öğrencilerde Arap milliyetçiliği ruhunu uyandırmak için birçok okul tiyatrosu metni telif etmiş, bu tiyatrolar okullarda temsil edilmiştir. 1945 yılında telif ettiği "Seyyidu'l-hirer"

---

151 Yusuf Köşeli, *Arap Çocuk Edebiyatı*, s.139-141.

152 Hadi Numan el-Hîtî, *Sekâftu'l-etfâl*, s. 299.

153 Cemil Hamdavî, *Mesrahu'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî*, Dunya'l-Vatan, http://Puplit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html. 24 Temmuz 2019, 10:00.

154 Emil Ya'kûb, *Mu'cemu'ş-şuarâ' munzu bed'i 'asri'n-nahda*, Dâru Sadr, 1. Cilt, 1. Baskı, Beyrut, 2004, s.305. http://awu.sy/?page=DetMembers&id=368&lang=ar. Erişim tarihi 10 Ağustos 2019, saat 19:20; https://www.marefa.org/حامد_حسن_معروف. Erişim tarihi, 10 Ağustos 2019, saat:19:20.

adlı eseri Mektebetu'l-etfâli'l-musavver eliyle Halep'te basılmıştır. Yazar ayrıca "Fedaiu'l-müneccimin", "Ma'reketu'l-Kâdisiye" [155] isimli tiyatro eserlerini de telif etmiştir.

Suriye'de çocuk tiyatrosu yazınlarının konularını, ülkenin o dönem manda yönetimi altında olması dolayısıyla şartlar gereği daha çok Arap birliği, Arap milliyetçiliği, bağımsızlık, vatan sevgisi, ahlak, adab gibi konular başta olmak üzere başka birçok konunun Arapların tarihsel, kültürel mirasından referanslarla serd edildiği görülmekterdir.

1.4. BAĞIMSIZLIKLA BAŞLAYAN DARBELER DÖNEMİ (1946-1969)

Bu dönem, Fransız manda yönetiminin sona erip Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından 1967 yılına kadar süren dönemi kapsamaktadır.

Bu dönemde Suriye, manda idaresi altında kaldığı dönemde Fransızlar tarafından oluşturulan şartlar nedeniyle yaklaşık yirmi yıllık iç çekişmelerin, neredeyse her iki yılda bir gerçekleşen askeri ve siyasi darbelerin yaşandığı istikrarsız bir döneme girmiştir.[156]

Gerçekleşen her askeri darbe sonucunda devlet kurumlarında tasfiyelerin yaşandığı, iç çekişmelerle siyasi ve ekonomik istikrarın zayıfladığı bu dönem, çocuk edebiyatının da gerilediği bir dönem olmuştur.

1.4.1. Şiir

Fransız mandasından kurtulup bağımsızlığın kazanılması konusunda en önemli saik olan Arap milliyetçiliği ve Arap vatanının bağımsızlığ düşüncesinin zirve yaptığı bu dönem ilim, teknik, sanatta kalkınma, atılım yapmaya gelindiği fikrinin yaygınlık kazandığı ancak buna imkânın olmadığı dönemdir. Bu dönemin şartları, yazılan eserlerlerin konularına da yansımıştır.

Bağımsızlık döneminde şiir yazımı, daha çok okulların müfredatında yer alan kitaplar aracılığıyla sürmüştür. Ülkenin içinde bulunduğu şartlardan dolayı çocuk edebiyatında gerileme görülse de bu dönemde yazılan eserlere daha çok vatan ve milliyetçilik konuları hâkimdir. Tercüme ve ve iktibas nitelikli ürünlerle beraber az sayıda özgün şiirlerin de bu dönemde yazıldığı görülmektedir.

Nusra Said'in, birinci bölümünü çocuklar, ikinci bölümünü gençler için yazdığı marşlardan oluşan, 1945 yılında Halep'te basılan "Divânu eğâni't-tufûle" adlı kitabı bu

---

[155] https://homsstory.com/رضا-صافي-الشاعر-والأديب/. Erişim tarihi, 10 Ağustos 2019, saat:19:30.

[156] Ahmet Bağlıoğlu, *Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri*, www.emakalat.com., ss. 498-499.

döneme aittir.[157] 1964 yılında şair Ebu Sulma "Eğâni'l-etfâl" adlı on yedi kaside ve marştan oluşan divânı bağımsızlık dönemi çocuk edebiyatı ürünlerindendir. 1968 yılında "Dünya 'ala'ş-Şam" adlı divânı ve "en-Nefahâtu'ş-Şamiyye" adlı milliyetçi ruhun hâkim olduğu kasideleri ve "Neşîdu't-tullâb" gibi pek çok meşhur öğrenci marşının yazarı, Arap milliyetçisi fikirleriyle tanınan Selim b. Kâmil Abdillah ez-Zirikli bağımsızlık döneminde de yazan şairler arasında yer alır.[158] Halil b. Ahmed Muhtar Merdem Bek, "ez-Zuarâ'" isimli şiiriyle bu dönemde dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. O, milliyetçi ve hamasi duygularla yazdığı şiirlerinde, milliyetçi bilincin oluşturulması yanında insan hayatının iyileştirilmesi[159] gibi konulara yer vermiştir.

1.4.2. Hikâye

Hikâye yazımı, Suriye'de ilk dönemlerde şiir kadar önemsenmemiş, ancak dünya edebiyatından veya eski Arap kültüründen nakledilen az sayıda hikâyenin dergilerde ya da müstakil kitap şeklinde yayımlandığı anlaşılmaktadır.

Çocuklara yönelik olarak yazılan hikâyelerin ortaya çıkışı şiir kadar eski ve yaygın olmamıştır. Tıpkı şiirde olduğu gibi hikâyeler de okul programları içinde okul kitaplarında yer almış ancak bu dönemde hikâye yazımının, şiir yazımının benimsenip yaygınlık kazandığı[160] kadar benimsenip yaygınlık kazanmdığı görülmekdir.

Hikâyeler, büyüleyici bir şekilde çocukların ilgisini çekerler. Çocuklar öykülerin büyüleyici dünyasında kazanmaları gereken pek çok öğretiyi, davranışı eğlenerek, hayal kurarak edinirler. Hikâyelerin, çocukların mizaçlarının şekillenmesinde oynadığı önemli rolün bilincinde olan pek çok edebiyatçı, çocuklara iletmek istedikleri mesajları öyküler yoluyla anlatmayı tercih etmişlerdir. [161] Bu sebeple ilk dönem hikâye yazarlarının büyük çoğunluğu, eğitim-öğretim alanında faaliyet gösteren eğtimci ve öğretmenler arasından çıkmıştır.

---

[157] Kübra Kilci, Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamaşı Yüksek Lisans Tezi), 2018, s.37.

[158] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.148; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn,* https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz. "س" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00; Kübra Kilci, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği),* s.39.

[159] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.110, 151; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn,* https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "خ" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00.

[160] Muhammed Karâniyâ, *Bidâyât Kıssati'l-etfâl fî Suriye,* http://www.syrianstory.com/comment29-5.htm. Erişim tarihi: 5 Ağustos 2019. 12:00.

[161] Hâdî Nu'mân el-Hîtî, *Sekâfetu'l-etfâl,* s. 171.

Suriye Arap Cumhuriyeti 1946 yılında bağımsızlığına kavuşmuş ve o tarihten sonra Suriye'de eğitim- öğretim faaliyetleri geniş çapta yayılmaya başlamıştır. Bunun doğal sonucu olarak öğrencilerin okuyacakları kitaplara olan ihtiyaç da artmıştır. Sadece okullardaki öğrencilerin değil, okul dışındaki çocuklardan da kitap arayanların sayısı artmıştır. Bazı yayıncılar da bu talep doğrultusunda efsaneler ve halk hikâyelerden alıntılar yapıp, bunları çocukların yaşlarına uygun bir şekilde basitleştirip yayımlamışlardır. Bu hikâyeler, "Elf Leyle ve Leyle" ve "Kelîle ve Dimne"den bazı seçmeler ile fabl, seyahat, efsane türü ve savaşları konu alan bazı hikâyelerden oluşmaktadır. Bu hikâyeler arasında peygamberlerin, bilgelerin ve kahramanların hayatlarını anlatan hikâyeler de bulunmaktadır. Bunların içeriğine bakıldığında ise çoğunun şeytan, dev, cüce ve hayvanları konu edindiği görülmektedir.[162]

Hikâye ve hikâye türleri anlanında da birçok yazar ve eserden söz etmek mümkündür. Bu alanda eser veren en önemli yazarlar arasında 1953 yılında "Enînu'l-Ard" ve 1961 yılında "'Indemâ Yecî'u'l-etfâl" adlı hikâyeleri yazan Samîm eş-Şerîf, 1954 yılında "el-Kevâkibu'l-ihdâ 'aşera" ve 1956 yılında "Sevratu'l-hurriyye" adlı hikâyeleri yayınlanan Muhammed Meczûb, 1969 yılında "Mâte'l-benefsec" Nizar Neccâr sayılabilir.[163] Bu dönemde yazılan hikâyelerin, daha çok tercüme ve taklit ürünlerden meydana geldiği unutulmamalıdır.

1.4.3.Tiyatro

Suriye'de çocuk tiyatrosu 1940'lı yıllardan 1960'ların sonuna kadar okul dramalarıyla sınırlı kalmış gözükmektedir.

Okullardaki kutlama ve şenliklerde kullanılacak metinlere ihtiyaç duyulmasından dolayı meşhur edebiyatçıların çoğu okul tiyatrosuna yönelmeye başlamışlardır. Abdulvehhab Ebû's-Sûd, dönemin çocuk tiyatrosunun en önemli yazarlarından biridir.[164] 1957 yılında "Ceyşu'l-etfâl/Çocuk Ordusu" adlı tiyatrosu Şam'daki "el-Munteda's-sekâfeti'l-edebi" adlı yayınevi tarafından yayımlanan Rıza Sâfî, 1960 yılında tek bölümden oluşan "el-Faslu'l-cemîl" ve "et-Tıflu'l-cemîl" adlı oyunları yazan 'Âdil Ebû Şeneb, 1968 yılında "el-Hansâ/Hansa" isimli tiyatronun yazarı Hamid Hasan tiyatro alanında eser veren

---

[162] Abdurrezzak Ca'fer, *Edebu'l-etfâl fî Suriye ve 'alâkâtuhu bi't-turâsi'l-'Arabi*, el-Mevkifu'l-edebi, aded mumtaz, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab, sayı, 208-210, Şam, 1988, s.19.

[163] Semer Rûhî Faysal, *Müşkilât kasasi'l-etfâl fî Suriye*, Menşûrât İttihâdi'l-kuttâbi'l-'Arab, Suriye, 1981, s. 181.

[164] Cemîl Hamdâvî, *Mesrahu'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî,* https://pulpit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html.

diğer yazarlardandır. Adil Ebu Şeneb, kendisiyle yapılan bir mülakatta "el-Faslu'l-cemil" adlı tiyatrosunu, çocuklara özgü tiyatroya duyulan acil ihtiyaçtan dolayı yaşları 7-10 yaş arasında değişen çocuklara yönelik olarak yazıp küçük bir kitapçıkta bastırdığını, o yıllarda Suriye'de bu edebî türün yaygın olmadığını, çocuk edebiyatı alanında ise hikâye, şiir ve tiyatro yazan yaklaşık iki yüz çocuk edebiyatçısının olduğunu ifade etmiştir.[165]

Tiyatro, Suriye çocuk edebiyatında edebî türler içerisinde şiir ve hikâyeciliğe oranla daha az yoğun girişimin olduğu, daha az eserin verildiği, geç gelişen edebî tür olmuştur.

1.4.4. Radyo

Suriye, sahip olduğu şartlar, içinden geçtiği süreçler dolayısıyla dünyadaki pek çok bilimsel ve teknolojik gelişmeyi dünyanın çoğu ülkesinden sonra takip edebilmiş, bilim ve teknolojinin imkânlarını çocuk edebiyatı alanında çok geç kullanabilmiştir.

19. Yüzyılın sonlarında keşfedilen 20. yüzyılın başlarından itibaren dünyada kullanılmaya başlanan radyo, Suriye'de ancak bağımsızlığın kazanıldığı 1946 yılında üstelik çok sınırlı bir alanda yayın yapacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Suriye çocuk edebiyatının, radyo gibi teknolojik bir aracın imkânlarından da geç yararlanmaya başlamış olduğu anlaşılmaktadır. Radyonun imkânlarından yararlanma konusunda geç kalmak, çocuklara yönelik radyo programları alanında geç kalmayı beraberinde getirmiştir. Yeni kurulan bağımsız Suriye'nin maddi ve manevi değerleri yeni nesillere aktarma konusunda etkili bir toplumsal iletişim aracı olan radyoculuk alanında dünyadan daha fazla geri kalmamak için çalışmalara başlanmıştır.

Suriye'de radyo, ilk defa 1946 yılında Şam'da çok dar bir alana yayın yapacak şekilde kurulmuştur. Suriye'nin birçok bölgesine radyo istasyonlarının kurulması ve radyo sayısının artmasıyla radyoculuk gelişmiş, radyoların yayın alanı da genişlemiştir. Böylece Suriye'nin büyük bölümüne yayın yapan Şam Radyosu'nda pek çok Suriyeli ve Arap sanatkâr programlar sunmuşlardır. Bu sanatkârlar arasında Ebu Selma diye bilinen şair Abdulkerim el-Keremî 1960'lı yıllarda çocuk programları sunmuştur. Aynı şekilde Emel Dekkak'ın sunduğu, çocukların seviyelerine ve çocuk edebiyatı konularıyla uyumlu

---

[165] Cemîl Hamdâvî, *Mesrahu'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî*, https://pulpit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html, https://homsstory.com/-رضا-صافي-والأديب-الشاعر/, 20 Temmuz 2020, 20:00; Adil Ebu Şeneb, *İstiftâ*', el-Mevkifu'l-edebi, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab, Sayı 11, Dımeşk, 1974, s.98-142; https://www.marefa.org/حامد_حسن_معروف. Erişim tarihi, 10 Ağustos 2019, saat:19:20.

üslubuyla "Nadi'l-etfâl" adlı programda çocuklara yönelik yayınlar yapıldığı görülmektedir.[166]

1956 yılında sadece Halep bölgesine özgü yayın yapan yerel Halep Radyosu kurulmuştur. Halep'te kurulan radyoda günlük iki saatlik yayınında, müzik ve haber programları sunulmuştur. Kurulan yeni radyolarla radyoculuğun gelişmesiyle beraber radyolarda idari yapılanmalardaki değişimler, radyonun çocuk edebiyatının bir aracı olarak kullanıldığının göstergesi niteliğindedir. Örneğin Halep Radyosu'nda kültür programları dairesi, dinî programlar dairesi gibi dairelerin yanında çocuk programları dairesine de yer verilmiş olması, Halep Radyosu'nun çocuklara yönelik programlar sunmuş olduğu göstermektedir. "Savtu'ş-Şebab" Radyosu'nda da tamamı yerel yazarlar tarafından yazılan çocuklara yönelik tiyatro ve diziler yayınlanmıştır.[167] Ancak Suriye radyoculuğunun ilk dönemlerinde çocuk programlarında yer verilen eserlere ve içeriklerine taranan kaynaklarda rastlanamamıştır.

1.5.BA'AS PARTİSİ DÖNEMİ (1969-…)

Bu dönem, Fransızların Yeni Suriye Devleti ordusuna asker yetiştirmek için Humus'ta kurdukları "Özel Doğu Akdeniz Birlikleri/Levant Özel Birlikleri" [168] adlı askeri okulundan mezun olan sosyalist, seküler, Arap milliyetçisi, Ba'as Partisi'ni destekleyen askerlerin 1963-1967 yıllarında gerçekleştirdiği darbeyle Ba'as Partili[169] dönemdir. Suriye, o tarihten sonra Ba'as partisi hükumetleri tarafından, sıkı denetim ve baskı ile 2011 yılına kadar yönetilmiştir. Ba's idaresi ülkenin gelişip ilerlemesi yerine ideolojisinin bekası ve halka zorla benimsetilmesi için çalışmış; düşünce ve inanç gibi pek çok alanda özgürlükleri kısıtlamış; halka vadettiği refahı sağlayamamıştır. 2011 yılında Arap Baharı diye isimlendirilen, halkın refah, özgürlük için sokağa dökülmesiyle başlayan iç savaş ve parçalanma dönemine girmiştir.

Ba'as Patili dönemde bilim, sanat gibi alanların da içinde olduğu her alana Ba'as ideolojisi mührünü vurmuştur. Bu dönem çocuk edebiyatı ürünleri de bundan nasibini fazlasıyla almıştır.

---

166 Sinan Satik, "Huna'l-izâ'atu's-Suriyye" https://doc.aljazeera.net/تقارير/هنا-الإذاعة-السورية-من-دمشق-إذاعة-كل-ا/, 23 Temmuz 2019, 14:00.

167 http://www.bostah.com/تاريخ-الإذاعة-السورية.html. 23 Temmuz 2019, 14:00.

168 Doğan Şentürk, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası, Saddam'ın Ba'ası*, Alfa Yay., İstanbul, 2003, s. 13.

169 Kamel Abu Jaber, *Arap Ba'as Sosyalist Partisi*, (Çev. Ahmet Ersoy), Ankara: Altınok Matba'ası, 1970, s.28.

Suriye'de çocuk edebiyatının 19. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak gelişimini sürdürmeye başlamış olduğu kabul edilmektedir. Ancak bazı çocuk edebiyatı eleştirmen, araştırmacı ve yazarları, Suriye'de çocuk edebiyatının gerçek başlangıcının, merkezinde Süleyman el-İsa (1922-2013), Zekeriyâ Tâmir (1931-…), Hâsib Kiyâlî (1921-1993), Adil Ebu Şeneb (1931-2012), Murad es-Sibâ'î (1914-2001), Abdullah 'İd (1936-2004) ve diğerleri gibi tanınmış edebiyatçıların yer aldığı Suriye Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından 1969 yılında basılan "Usâme" isimli derginin doğuşuna yakın bir dönemde başladığını iddia etmektedirler. Dolayısıyla Suriye'de çocuk edebiyatının başlangıcının, müstakil bir ürünün basılması yoluyla değil bir basın yayın aracı olan çocuk dergisi yoluyla tamamlandığını ifade etmektedirler.[170] Aslında buradan hareketle Suriye'de planlı, sistemli, bilinçli çocuk edebiyatı çabalarının, tam manasıyla yirminci yüzyılın son çeyreğinde başladığını söylemek mümkündür.

Çünkü bu dönemden önceki çocuk edebiyatı çalışmaları birkaç özgün girişim istisna edilerek söylenecek olursa tamamen taklit ve iktibasa dayanan çalışmalardan oluşmaktadır. Çocuk edebiyatı eleştiri, araştırma ve ilkelerine dayalı, bilinçli ve planlı ürünler ise Üsâme adlı derginin basılmaya başladığı dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır.

Suriye'nin 1967 yılında İsrail ile yapılan savaşta büyük bir yenilgi alması, ülke içinde birbirini etkileyen büyük siyasi, askeri, iktisadi, sosyal ve kültürel değişimlere sebep olmuştur. Savaşta yaşanan hezimetten sonra ülkede askeri darbe olmuş, siyaset, bürokrasi ve özellikle de ordudaki muhalifler tasfiye edilerek Ba'as Partisi, iktidarı gele geçirmiş ve bu tarihten sonra kendisine muhalif olan herkesi ya tasfiye ederek ya da ülke dışına sürerek ülkedeki iktidarını perçinlemiştir. İsrail hezimetinin faturası millî birlik ve şuurdan yoksun oldukları düşünülen yetişkinlere kesilmiş, hedefe ulaşmak için Baas Partisi'nin düşünceleriyle yetişecek yeni bir neslin acilen yetiştirilmesi gerektiği planlanmıştır. Bundan dolayı Suriye'de o güne kadar yetişkinler için yazan yazarların büyük çoğunluğu çocuklar için yazmaya başlamışlardır. Böylece 1970'li yıllara kadar farklı görüş ve hedeflerle ilerlemeye devam eden çocuk edebiyatı, Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle beraber, siyasi otoriteyle ilintili gazete-dergi, yayınevi, resmi veya sivil kurum ve kuruluşlarların himaye ve desteğiyle yürüdüğü yeni bir döneme girmiştir. Bu sebeple çocuk edebiyatı eserleri, özellikle Suriye istihbarat ve güvenlik kuruluşlarıyla bağlantılı, çoğunluğu onların belirlediği özel niteliklere sahip edebiyatçılar tarafından siyasi

[170] Ahmed Zalat, *Edebu'l-etfâli'l-'Arab, dirâse mu'âsira fi't-te'sîl ve't-tahlîl*, 1.bs., Dâru hibetu'n-Nil li'n-neşr ve't-tevzî', Mısır, 1998, s.83.

otoritenin duruşunu ifade eden basın-yayın araçlarında ürünlerini yayınlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu tarihten sonra Baas Partili siyasi ve yöneticilerin onay ve yönlendirmeleri doğrultusunda ürünler yazmak bu dönemin edebiyatçıların ve ürünlerinin başarısının ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Suriye Kültür Bakanlığı, İttihâdu'l-küttâbi'l-'Arab sivil toplum kuruluşu ve aynı zamanda yayınevi tarafından basılan kitapların konu ve içerikleri ile et-Talâi'î ve Usâme dergilerinde yayımlanan ve tamamen Suriye Ba'as Partisi ideolojisinin propagandası niteliğindeki yazıları bu iddianın kanıtı olarak göstermek mümkündür.[171] Böylece bu dönemde yalnız çocuk edebiyatı değil edebiyatçıların çoğunun da siyasi otoritenin belirlediği geçici gündemleri ifade etme aracına dönüştüğü anlaşılmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak çocuklara yönelik olarak yazılan yazılarda, yetişkinlerin üstlenmesi gereken Filistin davası, işgalci İsrail'e karşı direnme gibi çocukların üstlenemeyeceği ağır sorumluklar çocuk edebiyatına ve çocuklara yüklenmiştir.

Suriye'de 1969-1970'ten itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti, Ba'as Partili yeni döneme girilmesiyle parti ideolojisini toplumun tüm katmanlarına benimsetmek için çocuk edebiyatını araç olarak kullanma düşüncesinin, Suriye'de çocuk edebiyatına yönelmeyi artıran en başat etken olduğunu söylemek gerekir.[172] Çünkü parti ideolojisinin topluma benimsetilmesi ve yayılması için işe çocuklardan başlamak gerektiği, çocuklara ulaşmak için en uygun aracın ise çocuk edebiyatı olduğu düşüncesi bu dönemde hâkim olan düşüncedir. Buna delil olarak Ba'as Partisi'nin yılmaz savunucusu Süleyman el-İsa'nın, hükûmet kurulur kurulmaz eğitim bakanlığında müsteşarlık gibi kilit göreve getirilmesi; okul müfredatlarında yer alan kitaplarda Ba'as Partisi ideolojisini destekleyen diğer bir çocuk edebiyatçısı olan Zekeriyâ Tâmir gibi çocuk edebiyatçılarının ürünlerine bolca yer verilmesi örnek verilebilir.

Suriye'de çocuk edebiyatçılarının yazdıkları eserlerin neşri iki yolla hedef kitle olan çocuklara ulaşmıştır. Birincisi, Kültür bakanlığı ve Arap Yazarlar Birliği'nin temsil ettiği resmî kurumlar; ikincisi ise özel yayın evleri ki bu özel yayın evlerinin en başta geleni Ba'as Partisi'ne tabi olan "Talâi'u'l-Ba's" kuruluşudur. Resmi okulların her kademesinde okutulan ders kitaplarında yer alan yazıların büyük çoğunluğunu özellikle bu kurum ve

[171] Edhem Mes'ûd el-Kâk, *Edebu'l-etfâl fî Suriye beyne istiğlâli's-sultâti ve hâceti'l-muctema'*, Merkez Âfâk el-Meşrıkî, https://www.orientalhorizons.net/index.php?id=79&articles=1511092713. Erişim tarihi 20.08.2019, saat 20:00,

[172] Muhammed Hasan Burayğış, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, s.105.

kuruluşlar eliyle yayımlanan çocuk edebiyatı ürünleri oluşturmuştur.[173] Böylelikle Suriye çocuk edebiyatı, devletin resmî ideolojisinin sıkı denetimi altında, resmî ideolojinin benimsetilmesi ve savunulması için kullanılan bir araç görevini üstlendiği bir döneme girmiştir denilebilir.

1.5.1.Şiir

Baas Partisi'nin yavaş yavaş iktidara hâkim olmaya başladığı 1963 yılından iktidara kesin olarak geldiği 1969-71 yıllarından itibaren, Suriye'de çocuk şiiri alanında eser veren birçok şair vardır. Bu şairler arasında ilk akla gelen isimler; Suriye'de çocuk edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan ve 1969 yılında "Dîvânu'l-etfâl", 1970 yılında "Enâşîd li's-sığâr" ve "es-Sayf ve't-talâi`i'" gibi birçok şiir divânının yanı sıra çocuklar için manzûm dramalar yayınlayan Suleymân el-'Îsâ;[174] 1970 yılında "Uğniyetu selc" adlı şiir kitabı yayınlanan Ahmed Yûsuf Dâvûd, "Mâzâ kâle'l matar li'l-'asâfîr" ve "Uğniyât li-'ursi't-tufûle" adlı çocuk şiir divânları yayınlanan İbrâhîm 'Abbâs Yâsîn; "'Usfûru'l-cenne" ve "Kasas şi'riyye kasîra cidden" adlı şiirleri yayınlanan Şevkî Bağdâdî; yine 1970'li yıllarda "Uğniyetu'l-mağlûl", "Munâcâtu't-tayr", "Terkîsu't-tıfl" adlı üç kasideyi gelenekçi şiir üslubu ve yetişkin diliyle çocuk şiiri yazan Şefîk b. Derviş Cebrî[175]; 1980 yılında "el-Mecd li't-tufule" ve "Nehru'l-hubb" adlı şiir divânları yayınlanan Muhammed Karânyâ; "Men ra'a'l-'ummâl" ve "el-Kameru yuġannî li'l-etfâl" gibi birçok şiir divânı yayınlanan Muhammed Munzir Lutfî; "el-Ğayme temrah", "'Usfûru's-selc" ve "Tuyûru'l-kelâm" gibi birçok şiir divânı yayınlanan Muvaffak Nâdir; "Enâşîdu'l-mecd" ve "Fiyetu'ş-Şems" adlı eserlerin sahibi Velîd Muşavvih; "el-Eğânî" ve "Tahyâ'ş-şecera" adlı divânların sahibi Beyân Safedî; "er Reyâhîn" adlı eseri yayınlanan Câbir Hayırbek; "el-Esvât li`l-etfâl" adlı şiir kitabı yayınlanan Jack Sabrî Şemmâs; "Uğniyât li-Kameri't-tufûle" adlı eserin sahibi Mîha`il 'Îd; "Vatani'l-'Arabî" ve "el-Beytu'l-'Usfûr" gibi birçok şiir divânı yayınlanan Cemâl 'Allûş; "el-Fusûl" ve "Kasâ`idu uhrâ" adlı eserin sahibi Hayrî 'Abd Rabbih[176]; okuma ve ezber konularında pek çok okul kitabı telîfine iştirak eden, "et-

[173] Semer Rûhî Faysal, *Vâki'u kısasi'l-etfâl fî Suriye,* Sayı 97, s.38-58.

[174] Abdulazîz el-Mekâlih, *el-Vechu'd-dâ`i', Dirâsât 'anî'l-edeb ve't-tıfli'l-'Arabî,* Menşûrât vezârati's-sekâfe, 2. Baskı, Irak, 1986, s. 75.

[175] Muhammed Hasan Burayğış, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, s.105; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.146; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn,* https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "ش" maddesi, Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00.

[176] Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fi'l-vaṭani'l-'Arabî,* el-Hey´etu'l- Mısriyyetu'l-'âmme li'l-kitâb, Mısır, 2007, s.105-143; 'Abdulfettâh Ebû Me'âl, *Edebu'l-etfâl dirâse ve tatbîk,* Dâru'ş-Şurûk, (2. Baskı), Ürdün, 1988, s.25; Hayfâ Şerâyiha, *Edebu'l-etfâl ve mektebâtuhum,* el-Matba´atu' l-vataniyye, 2.

Tıflu'l-kâri'/Okuyan Çocuk" adlı kasidenin eğitimci yazarı Emced b. Hüsni b. Mahmud et-Trablusî sayılabilir.[177]

1979 yılı Dünya Çocuk Yılı olarak ilan edilmiştir. Dolayısıyla bu yıllar, çocuk edebiyatı ürünlerinin nitelik ve niceliklerini artırmaya yönelik çabaların daha fazla önemsendiği yıllar olmuştur. Başlangıçta kişisel çaba ve girişimlerle ortaya çıkan Suriye çocuk edebiyatı, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab, Suriye Eğitim ve Kültür Bakanlığı ve Munazzametu't-talai' gibi resmi kuruluşlar tarafından çocuklara yönelik ürünlerin devlet ve özel kuruluşlar eliyle neşredildiği bir döneme girmiştir. Çünkü bahsi geçen kuruluşlar bu tarihten itibaren yoğun bir şekilde şiir mecmuaları yayımlamaya başlamışlardır.

İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab yayınevi tarfından basılan şiir mecmualarına, 1979 yılında Hâlid el-Hazrecî'nin "el-Emel", 1980 yılında Memduh es-Sekkâf'ın "Neşîdu's-sabah", 1981 yılında "Şâtı'u bilâdî", yine 1981 yılında Salih Hevârî'nin "'Asâfîru bilâdî" adlı eseri ve 1982 yılında Beyân es-Safedî'nin "el-Eğâni" [178] adlı şiir mecmuaları örnek verilebilir.

Suriye Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan şiir mecmualarına gelince bunlar arasında 1979 yılında Hayri 'Abd Rabbih'in "Fusûl ve kasâid uhrâ", 1984 yılında Muhammed Ebû Ma'tûk'un "Selâsu mesrahiyyât ğinâiyye li'l-etfâl", Muvaffak Nâdir'in "el-Ğaymetu temrah" ve Sâlih Hevârî'nin "Katlu'l-hâmân" [179] adlı antolojileri yer almaktadır.

Suriye'de çocuk edebiyatı alanında şiir yazan bazı şairlerin şiirlerinin, Usâme ve et-Tali'i dergilerinde yayımlandığı görülmektedir. "Usâme" dergisinde şiir yazan şairlere gelince bunlar arasında Muhammed Karânyâ, İsa Şemmâs, Rıza Sâfî, Hayrî 'Abd Rabbih, Ma'şûk Hamza, Mahmud Muflîh el-Bekr, İsa Eyyûb, Beyân es-Safedî, Abdulhalik Servet, Corc 'İsa, Halil Rıdvan, 'Âdil Dîb Âğâ, Dâvûd el-Yasin, Muhammed Mudar Suhîta, Muhammed Munzir Lutfî, Georgias Nâsîf, Adnan Kaytâz, Cihad Ahmed, Abdulaziz Dakmân, Ziya Kasabacî, Rıyâd es-Salih Hasan, Cemal Abdulcabbar 'Alûş, Şevkî Bağdâdî, Arif el-Hatîb, Said Kundakçî, Velid Meşûh, Semîr Murad, Muvaffak Nâdir, Muvaffak

---

Baskı, Ürdün, 1983, s.34; Sa'îd Ahmed Hasan, *Edebu'l-etfâl ve mektebâtuhum*, Muessesetu'ş-Şark, Ürdün, 1981, s.39-41.

[177] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.110, 151; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn*, https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz. "أ" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00.

[178] Kübra Kilci, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği),* s.40.

[179] Kübra Kilci, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği),* s.40.

Hıdır ‘Akârî, Faysal el-Haclî, Bessâm el-‘Abîd el-Buleybil, Nebil Yasin, Cemal Cuma, Mustafa Hıdır, Rıdvan eş-Şeyh Muhammed ve Vefik Hansan’ı örnek göstermek mümkündür.“et-Talî‘î” dergisinde şiir yazan şairlere ise Süleyman el-‘İsa, İbrahim Abdullah İbrahim, Kemal Abdülkerim, ‘İsa Eyyûb, Rıyâd Dervîş, Makbule eş-Şalak, Memdûh es- Sekkâf, Muhammed Munzir Lutfî, Muhammed Velid el-Mısrî, Hind Harun ve Georgias Nâsîf’i[180] saymak mümkündür.

Baas Partisi’nin Suriye’de iktidara gelmesinden sonra siyasi alanda yaşanan değişime paralel olarak yayımlanan şiirlerde işlenen ana temaların dönemin ruhuna uygun olarak çeşitlenip değişmeye başladığı da anlaşılmaktadır. Bu dönemde çocuk şiirlerinde vatan, Arapça, tarihe mal olmuş meşhur Arap şahsiyetlere ait fikir ve uygulamaların Ba’as ideolojisine uygun olanlarını içeren konular, anne, baba, dede, çalışma, öğretmen, mevsimler, bitkiler, hayvanlar, spor, sağlık, hobiler, meslekler ve oyunlar gibi hayatın farklı boyutlarını kapsayan konulara yer verildiği görülmektedir.

1.5.2.Hikâye

Suriye’de çocuk hikâyeciliği Ba’as Partisi’nin iktidara geldiği 1970’li yılların başlarında parlamaya başlamıştır demek yerinde olur. Çünkü “Usame” dergisinde çocuklara yönelik hikâyeler da yayımlanmaya başlanmasıyla beraber hikâyeciliğin de önü açılmış gözükmektedir. Yazarlar, bu alanda daha önce yazılmış olanları taklit ederek hikâyeler telif etmenin yanı sıra tercüme ve iktibaslar yaparak çocuklara yönelik hikâyeleri neşretmeye başlamışlardır.

Çocuk hikâyeciliği alanında bu dönemde başarılı özgün telifleri de bulunan yazarlar vardır. Bunlar arasında Zekeriyâ Tâmir, Abdullah ‘Abd ve ‘Adil Ebu Şeneb’i örnek vermek mümkündür. Suriye Kültür Bakanlığı, farklı zamanlarda bu yazarların telif ettikleri eserleri basarak onları teşvik edip desteklemiştir.[181] Bakanlığın bu yazarları desteklediği, onlara ait hikâyelerin Kültür Bakanlığı’nın yayınevi aracılığıyla yayımlamasından anlaşılmaktadır.

1970 yılında “Ve Yadhaku’ş-Şeytân” ve 1990 yılında “Hikâyetu ceddî” adlı hikâyeleri yazan Ulfet el-İdlibî; 1971 yılında “el-Emîretu’s-sağîra”, 1972 yılında çocuklar ve gençler için alıntı hikâyeler neşreden ve “Muhtârât mine’l-kısasi’l-‘âlemiyye li’l-etfâl”

[180] Kübra Kilci, *Suriye’de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği),* s.41.
[181] Muhammed Ourot, *“Arap Dünyasında Çocuk Edebiyatı Hakkında Nitel Bir İnceleme (Suriye Örneği)”* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2016, s.33.

adlı kitabı yayımlanan Mueyyed el-Keylânî; 1972 yılında "er-Rîşu'l-cemîl" ve 1976 yılında "Necmetu's-sabah" adlı hikâyeler gibi birçok hikâye yazan Eyyûb Mansûr; 1975'de "Kısasu'l-butûle li'n-nâşi'îne", 1977'de "el-Hayevânâtu'l-mûsîkiyye" ve 1978'de "Limâzâ hazinetu'l-ʿasâfîr" adlı hikâyeleri yayınlanan Nizâr Neccâr; 1973 yılında 10 kitaptan oluşan "Eyyâmu'l-ʿArab" adlı hikâye serisini yazan Halîl Hindâvî, 1973 yılında Suriye Kültür Bakanlığı tarafından "Limaza sekete'n-Nehr" adlı kitabı yayımlanan ve 2000 yılında 37 kitaptan oluşan "Kısasun li`l-etfâl" adlı hikâyeleri yazan, çağdaş Suriye ve Arap edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Zekeriyyâ Tâmir; 1973 yılında "es-Seyfu'l-Haşebî", 1977'de "et-Tıflu'ş-şucaʿ" ve 1979'da "Esdikâu'n-Nehr" adlı hikâyeler gibi birçok hikâye yazan ʿÂdil Ebû Şeneb; 1974 yılında el-"Hamâmetu'l-Beydâ" adlı tercüme hikâye ile birlikte 1982 yılında "Şeceretu'z-zeytûni's-sağîra" adlı hikâyeler gibi birçok hikâyesi yayınlayan Delâl Hatim; 1975 yılında "el-ʿUsfûru'l-musâfir" adlı hikâyenin yazarı, Suriye çocuk edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan ʿAbdullah ʿAbd; 1976 yılında "eş-Şumûsu's-selâs", 1978 yılında "el-Ernebu Kasîru'l-uzun" adlı tercüme hikâyelerinin yanı sıra "Ekberu serve" gibi birçok hikâye ve roman yazan Mihâ`îl ʿÎd; 1975 yılında "Hikâye min Dımeşk" adlı hikâyeyi yazan Ahmed Yûsuf Dâvûd; 1976 yılında 50 kitaptan oluşan "Mâzin es-sağîr", 1979 yılında "el-Kamer Yuhibbu'l-etfâl" ve "Visâm mine'l-yâsemîn" adlı hikâyelerle birlikte birçok roman, şiir ve araştırma kitapları yayınlanan Muhammed Karâniyâ; 1976 yılında "Silsiletu'l-hukemâ li'l-etfâl" adlı hikâyeyi yayınlayan Semer Rûhî el-Faysal, 1978 yılında "Kâleti'l-verde li's-sinûn ve'n-numûr fî'l-yevmi'l-ʿâşir", 1979 yılında "er-Rıhletu't-tavîle" ve 1981 yılında "el-Hucûmu'l-kebîr" adlı hikâyelerin yanı sıra birçok tercüme hikâye ve roman yazan Muvaffak Ebû Tavk; 1981 yılında yayınladığı "ed-Dîku'l-ebyad ve'd-Dîku'l-esved" adlı hikâyeyle başladığı çocuk hikâyeleri serisine birçok hikâyeyi katan ʿÂrif el-Hatîb; "Mâzâ Kâleti'l-ʿAsâfîr", "Şeceretu'l-leymûn" gibi birçok hikâyenin yanı sıra "er-Risâletu'z-Zerkâ'" ve "el-ʿUsfûru'z-zehebî" adlı romanların yazarı Faysal el-Hacelî; 1982 yılında 50 kitaptan oluşan "Silsiletu'l-Ebtâl/Kahramanlar Serisi", 20 kitaptan oluşan "Kasasu'l-Kur`ân" ve 16 kitaptan oluşan "Kasasu'l-Enbiyâ" adlı dinî içerikli hikâye serileri gibi onlarca hikâyenin yazarı Ahmed eş-Şevhân; 1986 yılında "el-Bustânu'l-Cemîl", 1989 yılında "Rıhletu'n-nehr" ve 2000 yılında "Lev Kuntu Hisânen" adlı hikâyeleri yazan Âsif ʿAbdullah; 1993 yılında "Silsile Mâzin" ve 1997 yılında "Silsile Samî" gibi toplam 23 kitaptan oluşan hikâye serilerinin yanı sıra 2002 yılında "Lûlû ve Fûfû" gibi birçok hikâye yazan Georges Nâsîf; "el-Kunfuz ve'd-difdaʿ", "el-Melik Dâvûd ve'l-hicâra" adlı hikâyelerin yanı sıra

1992 yılında "Ğâbetu'l-vatâvît" ve "Matâru's-seratân" adlı romanları yazan Cemâl Cuneyd; 2000 yılında "el-ʿAsâfîr lâ tuhibbu'z-Zucâc" gibi birçok hikâyenin ve" Sindrellâ", ve "el-Hulm ve'l-mustakbel" adlı romanların yazarı Lînâ el-Keylânî; "eş-Şerîf el-İdrîsî" adlı biyografik hikâye ve "el-Emîru'l-Ğazâl" adlı hikâyelerin yazarı Cemâl ʿAllûş; "Zâlike's-Sadâ", "ʿÂdetu'l-ʿasâfîr" adlı hikâyelerin yazarı Hanân Dervîş; "Cebelu's-sukker" ve "Kasru'l-Lûr" adlı hikâyeler gibi birçok hikâye yazan Hayruddîn ʿAbîd; "el-Esâbiʿu's-sihriyye" ve "el-Buʿdu'l-Hâmis" adlı bilim-kurgu hikâyeler gibi birçok hikâye ve roman yayınlayan Tâlib ʿUmrân[182] ve burada isimlerini teker teker sayamayacağımız onlarca kişiyi çocuk hikâyeciliği alanına katkıda bulunan edebiyatçılara örnek olarak vermek mümkündür.

Suriye'de canlılık kazanan çocuk hikâyeciliği alanında 1970-2003 yılları arasında yazılan ve yayımlanan hikâyelerin sayısının hızla arttığı görülmektedir. Hikâyelerin yayımlanmasına Dâru'l-Celîl, Dâru's-Sekâfe, Dâru'l-Haris, Dâru'l-Halebî, Dâru's-Sekâfe, Dâru'l-Mustakbel, Dâru'l-Fikr, Dâru'l-Mâ'rife, Dâru'l-Mecd ve Dâru'l-Muesseseti'l-'İlmiyye[183] gibi birçok yayınevinin iştirak ettiği anlaşılmaktadır.

1990'lı yıllarda onlarca çocuk hikâyesinin basıldığı ve "Usâme" ile "et-Talai'î" dergilerinde de yüzlerce öykünün yayımlandığı bilinmektedir. Bu yıllarda genel itibariyle karakterler bir veya bir grup çocuk, tabiat olayları, hayvanlar, yetişkinler, cansız varlıklar seklinde karsımıza çıkmaktadır. Çoğu yazar, hitap ettiği kesimin yaşını ve sosyal statüsünü göz önünde bulundurmayarak kendi fikirlerini hikâyelerindeki kahramanlarr aracılığıyla aktarmaya çalışmıştır. Karakterlerini pozitif bir yapıda, zeki, çalışkan, doğasever, bilerek hata yapmaktan kaçınan kısacası bütün kötülüklerden uzak bir şekilde okuyucuyla buluşturmuşlardır. Karakterlerine isim vermekten ziyade, onları meslek isimleriyle ya da akraba fertlerinin isimleri bazen de sıfatlarıyla adlandırma yolunu tercih etmişlerdir.[184]

1.5.3.Tiyatro

1970'li yıllardan itibaren Suriye çocuk edebiyatı alanında bütün türlerde görülen gelişmeye paralel olarak çocuk tiyatrosu türünde de canlanma başlamıştır. 1976 yılında

[182] Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî,* s. 105-143; Semer Rûhî Faysal, *Muşkilât kasasi'l-etfâl fi Suriye*, s.181; Mecelletu'l-mevkıfi'l-edebi, *'ani'l-edebi'l-etfâl fi Suriye*, 1988, Sayı: 208, 209, 210, s. 18-20, 36-38.

[183] Muhammed Ourot, *"Arap Dünyasında Çocuk Edebiyatı Hakkında Nitel Bir İnceleme (Suriye Örneği)"*. s.34.

[184] Nureddîn el-Haşimî, *Kıssatu'l-etfâl fi Suriye fi't-tis'înât / eş-Şahsiyye fi'l-kıssati't-tıfliyye*, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab el-mevkifu'l-edebi, S.400, Şam, 2004, ss.52-57.

resmi kararnamelerle okul tiyatrolarının kurulması kararlaştırılmıştır. Devlet, bu tiyatroların düzenlemesi, desteklemesi ve teşvik edilmesi görevini bizzat kedisi üstlenmiş; Baas Partisi'ne bağlı "Munazzametu't-Talâi'i'l-Ba's" kurumunun kuruluşundan itibaren her yılın nisan ve mayıs aylarında çocuk tiyatrosu festivali düzenlemesine öncülük etmiştir. Festivale ülke içinden ve dışından çocuk tiyatro grupları davet edilip temsilleri gösterime sunulmuştur.[185] 1976 yılında Eğitim ve Kültür Bakanlığı kararı ve desteğiyle okullarda tiyatro derslerinin okutulmaya başlanması ve tiyatro okullarının kurulmasıyla birlikte özellikle 1980'li yıllarda bu alana eğilen birçok yazarın eserleri yayınlanmaya başlamıştır. Eğitim ve Kültür Bakanlığının desteğiyle faaliyete başlayan ve Abdullatif Fethi'nin yönetimindeki kukla tiyatrosunun en önemli yazarları Necat Kassâb Hasan, Necat el-Muradi, Yusuf Harb, Delal Hatim ve Hasan Muhammed Yusuf gibi çocuk tiyatrosu yazarları olmuşlardır.[186]

Ba'as Partisi'nin iktidara gelmesiyle beraber Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nda müsteşar olarak göreve başlayan ve "el-Mustakbel ve'n-nehr" adlı manzum dramaları yazan Suleymân el-İsa; "Selâsu mesrahiyyât li'l-etfâl ve't-tilmîz", "Ahmed yebhasu ʿani'l-hurriyye" ve "Melhametu'l-eyyâmi'l-Filestîniyye" gibi birçok drama yazan Muhammed Ebû Maʿtûk; "el-Visâm", "et-Timsâhu't-tâ`ir" ve "es-Semeketu'z-zehebiyye" gibi birçok drama yazan ve çizgi film hazırlayan Muhammed Sellâm el-Yemânî; "ʿAntara ve fetâ'l-ʿaṣr", "Ene ve zevcetî", "Memleketu'l-Cahîm", "Baʿde'l-maʿrake" gibi oyunları yazan ʿAbdulvahhâb Ebû's-Suʿûd; 1981 yılında "Mahkeme fî'l-ğâbe" gibi bazı dramalar yazan Ahmed Yûsuf Dâvûd; "Cebelu'l-benefsec", "el-Aʿdâdu'sukkeriyye" adlı oyunlar gibi birçok oyun yazan Nuruddîn el-Hâşimî; 1980 yılında "Sarhatu's-se'r" adlı çocuk tiyatrosu dizisini yazan Rıza Sâfî; 1982 yılında "Tişrîn ve'l-etfâl" adlı oyunu yazan ʿAbdulkerîm Habîb; "Karyetu'l-ahlâm", "Selâsu Mesrahiyyât li'l-etfâl", "Medînetu'z-Zuhûr" gibi birçok drama yazan Heysem Yahyâ el-Havvâce; "Selâsu Mesrahiyyat ve el-milyûnîr" adlı iki tercüme draması ve "en-Nemlu'l-ğanî" tiyatronun yazarı olan Mihâ`il ʿÎd; "Ahlâm Necme" ve "Risâle mine'l-Mirrîh" adlı dramaları yazan Hayruddîn ʿAbîd; "el-Esdikâ`" adlı dramanın yazarı ʿAbdû Muhammed; "es-Sindibâd" ve "Leyâlî Şehriyâr" gibi dramalar yazan Riyâd ʿİsmet; "Cusse fî'l-makhâ" adlı oyunu yazan ʿAbdulfettâh Revvâs Kalʿâcî ve

[185] Cemîl Hamdâvî, *Mesrahu'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî,* https://pulpit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html, 25 Temmuz 2019, 10:00.
[186] Cemîl Hamdâvî, *Mesrahu'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî,* https://pulpit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html, 25 Temmuz 2019, 10:00.

"es-Sayyâdu'l-melik" adlı tiyatro yazarı Velid Mi'mârî[187] gibi daha pek çok yazar, tiyatro sahasında eserler telif eden edebiyatçılardandır.

Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın kararıyla 1983 yılında bir çocuk tiyatrosu kurulmuş, bu tiyatro "Alauddin ve'l-misbâhu's-sihrî" gibi doğu kültürüne ait eserlerin yanı sıra çoğu dünya edebiyatlarından Arapça'ya çevrilen tiyatro eserlerini sahnelemiştir. [188]

Siyasi anlamda artık yeni bir döneme giren Suriye'de Baas Partisi'nin ideallerinin yerleşmesi ve kök salması çabalarının izleri, çocuk edebiyatı ürünlerinin içeriğine yansıdığı görülmektedir. Bu dönemde devletin ve rejimin asıl önceliğinin rejimin bekası, Filistin davası ve işgalci düşman olarak kabul edilen Siyonist İsrail'e karşı direniş konularının özellikle 1980'li yıllardan itibaren Suriye çocuk tiyatrosunda sergilenen eserlerin ana konularının merkezine yerleşmiştir. Bu konuların yanı sıra Arap milliyetçiliği vatan; çağdaş dünyada popüler olan doğa, çevre, özgürlük, bağımsızlık ve çocukların ev-okul yaşantıları gibi konu ve değerler yoğun olarak işlenmiştir. Bu tiyatrolara, Salih Hevârî'nin "Katelu'l-hamâm, 'Asâfîru bilâdî"[189], Muhammed Ebu Ma'tuk'un "Selâsu mesrahiyyât li'l-etfâl, sittu mesrahiyyât li'l-etfâl"[190], İsa Eyyub'un "el-Melik ve'r-rebî'" ve "er-Rağîf"[191], Ahmed Yusuf Davud'un "'Seferetu Gılgamış"[192] isimli tiyatroları örnek olarak verilebilir.

1.5.4.Araştırma ve Eleştiri Kitapları

1950'li yıllardan itibaren Arap edebiyat çevreleri, gelişim psikolojisi, modern pedagoji teorilerinin gelişimi neticesinde ortaya konulan ilkeler ışığında çocuk edebiyatı eserleri telif etmenin zorunluluğunu keşfetmişlerdir. Bu tarihten itibaren yavaş yavaş eleştiri, tahlil ve araştırma kitapları yazımına yönelen edebiyatçılar olmuştur.

Çocuk edebiyatının ana meselelerini ele alan yazınlar yazılmış böylece bu edebiyatın diline, içeriğine ve tahliline özgü tenkit, teori ve ilkelerin ortaya atıldığı yeni ürünler de ortaya çıkmıştır.[193] Arap dünyasında özellikle Mısır'da ortaya çıkmaya başlayan

---

[187] Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî*, s.105-143.
[188] Mehyâr Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, Dimeşk, Dâru Şehrâzâd, 2004, s.681, https://homsstory.com/رضا-صافي-الشاعر-والأديب/, 24 Temmuz 2019, 10:00.
[189] https://ar.wikipedia.org/wiki/صالح_هواري.
[190] https://www.goodreads.com/author/show/3223019._
[191] https://ar.wikipedia.org/wiki/عيسى_أيوب. Erişim tarihi: 27.06.2021, saat:15:00.
[192] https://ar.wikipedia.org/wiki/أحمد_يوسف_داود. Erişim tarihi: 27.06.2021, saat:15:00.
[193] Ahmed Zalat, *Edebu'l-etfâli'l-Arab dirâse tahlîliyye fi't-te'sîl ve't-te'vîl*, Dâru hibetu'n-Nili'l-Arabiyye li'n-neşr ve't-tevzî'ʿ, el-Ğîza, 1988, s.86.

bu eserlerin Suriye'ye de yansıdığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla önceden yazılmış olan eserlerin tahlil ve tenkitleri dikkate alınarak yeni edebî ürünler yazılmaya başlanmıştır.

20'nci yüzyılın son çeyreğinde Suriye'de çocuk edebiyatı alanında basın, tiyatro, sinema ve televizyon gibi bütün alanlarda yayınlanan artan yoğunluktaki ürünlere paralel olarak yazılan onlarca edebî eleştiri ve araştırmanın yanı sıra çocuk edebiyatının ilke ve kurallarını ele alan çalışmalarda da artış meydana gelmiştir. 1981'de Semer Rûhî Faysal'ın yazdığı, mevcut çocuk edebiyatına ait eserlerin eleştirisini yapan, yeni terimlerle alana katkı sağlayan, alanın bilimsel çerçevesini çizen "Muşkilâtu kısasi'l-etfâl" ve "Edebu'l-etfâl ve Sekâfetuhum ve Sekâfetu't-tıfli'l-ʿArabî" isimli iki kitabı; 1983'te Abdullah Heyf'in yayımladığı "Edebu'l-etfâl nazariyyen ve tatbîkiyyen" isimli alan araştırması; Nizar Neccar'ın çocuk kültürü ile ilgili birçok konuya değindiği 1994 tarihinde neşredilen "Fî edebi'l-etfâl" isimli eseri; 1996 yılında İsa Şemmâs'ın "Kitâbetu'l-kıssati't-tıfliyye fî Suriye" adlı eseri; Muhammed Karânyâ'nın 2002 yılında yayımlanan "Kasâidu'l-etfâl fî Suriye" ile 2008'de yayımlanan "Zavâhiru't-tecdîd fî kasîdeti'l-etfâl fî Suriyâ" ve "el-Etfâl ve's-sinema ve'ş-şebâb ve'l-edeb" isimli eserleri[194] ve ʿAbdurrezzak Caʿfer'in "Edebu'l-etfâl", "et-Tıfl ve's-sekâfe" adlı eserleri[195] bu alanda yapılan çalışmalar arasında en başta anılması gereken önemli eserlerden bazılarıdır.

Suriye'de çocuk edebiyatı ile ilgili yapılan çalışmaların belki de en önemlilerinden birisi Mihyar 'Adnan el-Mellûhî'nin "Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn/Yirminci Asır Suriye Çocuk Edebiyatı ve Edebiyatçıları"[196] başlıklı ansiklopedik çalışmasıdır. Yazar eserinde yirminci yüzyılda Suriye'de çocuk edebiyatı alanında eser yayımlamış, tanınmış veya az tanınmış binden fazla edebiyatçının özgeçmişleri ve bu alana katkıda bulundukları eserlerin adlarını kayda geçirmiştir. [197] Fihrist niteliğinde olan bu eser, Suriye'de çocuk edebiyatı alanındaki araştırma kitaplarının zirveye ulaştığını adeta tescilleyen bir kitap niteliğindedir.

1.5.5. Suriye'de Çocuk Edebiyatı Araçları

[194] Muhammed Karâniyâ, *Zavâhiru't-tecdîd fî kasîdeti'l-etfâl fî Suriye,* İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab, Dımeşk, 2008, s.20.
[195] Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî*, s.105-143.
[196] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'etu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn,* Dâru Şehrezâdi'ş-Şam li't-tibâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî', 1. Baskı, Dımeşk, 2004.
[197] Suriye'de 2011 yılında başlayan iç karışıklıktan dolayı Suriye ve diğer Arap ülkelerinde kitapçılarda kitaba ulaşılamamaktadır. Kitabın pdf formatında bir nüshası Fransa'da bulunan kız kardeşiyle iletişime geçilerek elde edilmiş ve bu çalışmada kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca el-Mellûhî'nin kız kardeşi ağabeyinin adıyla açtığı https://www.facebook.com/MhyarALMallouhi/posts/754752721543032/. adresli kendi facebook sayfasında kitabın sayfalarını zaman zaman paylaşmaktadır.

Suriye'de son dönemlerde çocuk edebiyatı ürünleri, kitapların yanı sıra gazete, dergi, radyo-televizyon vb araçlar yoluyla da sunulmaya başlanmıştır.

1.5.5.1.Gazete-Dergi

Suriye'de çocuk edebiyatı alanında kitapların yanı sıra gazete ve dergilerin de yayınlandığı görülmektedir. Edebiyatçıların, çocuklara yönelik yazdıkları eserleri gazete ve dergilerde yayınlamaları dolayısıyla gazete ve dergiler bu alanın gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır.[198] Suriye'de Osmanlı'nın son dönemi ve Fransız Manda İdaresi altında geçen yıllarda yayınlanan gazete ve dergiler; 1883'te "Kevkebu'l-bedri'l-münîr" dergisi, 1911'de "el-Medrese" gazetesi, 1913 yılında Humus'ta "eş-Şebibe" 1919'da Şam'da "en-Nâşi'e", 1919'da Şam'da "el-Medrese", 1924'de "et-Tilmîz", 1924'te Halep'te "el-Keşşâfu'l-'Arabî", 1931'de Şam'da öğrenciler tarafından basılan "Lisânu't-talebe", 1933'te "el-Mu'allimîn" dergisinin eki olarak basılan "Enîsu't-telâmîz", Hayri es-Savvâf'ın çıkardığı "el-Bakalurya ve's-sertifika" 1935'te Muhtâr el-Haffâr'ın çıkardığı "Risâletu'l-hâtib" ve 1934'te "et-Terbiyye" isimli dergiler olmuştur.[199]

Bu dönemdeki gazete ve dergilerde yayınlanan eserler, aynı dönemde kitaplarda yayınlanan eserler ile konu, biçim, üslup ve dil bakımından farklı değilledir. Müellifler çoğunlukla kitap neşreden kişilerdir. Kitap yazmayıp gazete ve dergilerde yazısı neşredilen yazar sayısı çok nadirdir.

Bağımsızlığın kazanılmasından hemen sonra ülkenin her alanda kalkınma hedefi doğrultusunda alana katkı sağlaması amacıyla gazete ve dergiler basılmaya başlanmıştır. Özellikle okullar ve okuldaki sosyal-kültürel faaliyetler çalışmaların bir parçası olarak öğrenciler tarafından neşredilen gazete ve dergilerin sayısında belirgin bir artış olduğu anlaşılmaktadır.

Bu maksatla Halep'te ilkokul öğrencilerine yönelik olarak 1947 yılında Abdullah el-Hatip tarafından çıkarılan "et-Tıfl" dergisi basılmıştır.[200] Aynı yıl Şam'da yaz ayları hariç ayda iki defa çıkarılan "el-Andelîb" adında bir okul dergisi yayınlanmıştır. Zuheyr el-Kavâdirî ve Mustafa el-Bahra'nın sahibi oldukları derginin iki yıl yayımlandıktan sonra

[198] Muhammed Karâniyâ, *Bidâyât kıssati'l-etfâl fî Suriye*, bkz. http://www.syrianstory.com/comment29-5.htm. Erişim Tarihi: 27 Nis 2010.
[199] Muhammed Karâniyâ, *Zavâhiru't-tecdîd fî kasîdeti'l-etfâl fî Suriye*, İttihâdu'l-kuttâbi'l-Arab, s. 90; Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.667-670.
[200] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.670-671.

1949 yılında yayım faaliyeti sona ermiştir.[201] 1948 yılında Halep'te "eş-Şems" adlı aylık dergi Rabıtatu Medreseti'l-Melik Faysal tarafından basılmıştır. 1950'de aylık olarak Devhatu'l-edeb enstitüsü öğrencileri tarafından "ed-Devha" adlı dergi basılmıştır. 1951 yılına gelindiğinde Şam'da aylık, kültürel ve sosyal öğrenci dergisi olan "Savtu't-talebe" dergisi, 1955'te Şam'da 13-18 yaş dönemi çocuklarına yönelik haftalık spor "el-Fityân", "Savtu't-tilmîz", bir okul dergisi olan Haseke Lisesi öğrenci ve öğretmenleri tarafından basılan "Sâneviyyatu'l-Haseke", 1956'da genel yayın yönetmenliğini İzzet Şa'lan'ın yaptığı, diğer Arap ülkelerinde de öğrenci dergisi haline gelen, ayda iki defa basılan kültürel, eğitsel ve sosyal bir dergi olan "et-Tâlibu'l-'Arabî" dergileri neşredilmiştir.[202]

Suriye Ba'as Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra çocuklara yönelik eserlerin yayınlandığı gazete ve dergilerin hem kurucuları hem de dergilerde yayınlanan yazılar, partinin destek ve denetimi altına girmiştir. Daha önceki dönemlerde basılan gazete ve dergiler daha çok münferit girişimler, okul veya enstitü veya buralarda okuyan öğrenciler tarafından kurulmuştur. Buralarda yazılan yazılarda ise farklı görüşlere mensup yazarların eserlerine yer verilmiştir. Bu dönemle birlikte yayın araçları, yazarlar ve eserleri üzerindeki denetimden dolayı devletin desteklemediği gazete ve dergilerin sayısının hızla azaldığı, yazılan yazıların fikir ve içeriklerinde ise devletin resmî ideolojisine uygun tekdüzeliğin hâkim olduğu bir döneme girmiştir. Basın yayın araçları adeta devletin resmî ideolojisinin savunucusu, onun benimsetilmesi için kullanılan araçlar haline dönüşmüştür.

1969 yılında kurulan ve bir yıl sonra da kapanan, Zekeriyâ Tâmir'in editörlüğünü yaptığı "er-Râfî'"[203] adlı derginin devamı niteliğinde olan ve 1970 yılında Suriye Kültür Bakanlığı tarafından ayda iki defa yayınlanan "Usâme"[204] dergisi yayım hayatına başlamıştır.[205] Pek çok araştırmacı tarafından Suriye'de çocuk dergiciliğinin ilk çağdaş, öncü örneği olarak gösterilen "Usâme" dergisi, Arap ümmetinin değerleri konusunda Arap çocuklarını bilinçlendirmeyi ve onları faydalı bilgilerle, doğru Arap kültürüyle teçhiz edip

[201] Emel Hamdi Dekkâk, *el-Kıssa fi mecellâti'l-etfâl ve devruha fi tenşi'eti'l-etfâl ictimâ'iyyen*, el-Hey'etu'l-'âmmetu's-Suriye li'l-kuttâb, Dımeşk, 2012, s.79.

[202] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.675-677.

[203] Râfî dergisi 1969 (bazı kaynaklarda 1970) yılında Muessesetu'l-vahde li'tibâ'a ve'n-neşr (Sahifetu's-sevra, Devrim Gazetesi) tarafınadn basılmıştır. Dergi, her haftanın cumartesi günü yayımlanmıştır. her sayısında renkli resimli hikâye, bazen çocuk kasidesi, Arap kahramanlardan söz eden bir köşe, Râfî'nin arkadaşlarına aiz bir bölüm, bir sayfa da soru ve cevaplı bölüm yer almaktadır. Derginin tahrir başkanlığını Zekeriyâ Tâmir yapmış, Tamir'in kendisi ve Süleyman el-İsa gibi dönemin İttahad kuttâbi'l-'Arabî kuruluşuna üye olan pek çok çocuk edebiyatçısı teliflerini bu d ergide yayımlamışlardır.

[204] Derginin sayılarına pdf olarak ulaşmak için bkz., http://syrbook.gov.sy/index.php?ACT=1&Mid=9&Sid=4, 31 Temmuz 2017.

[205] Şu'ayb Abdulmun'im el-Ğabâşî, *Sahafetu'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabi*, 1.bs., 'Alemu'l-kutub, Kahire, 2002, s.151; Mihyar Adnan el-Mellûhi, *Mevsû'atu edebu'l-etfâl ve udebaihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn* s.676.

eğlendirmeyi hedeflemiştir. Tercüme ve telif hikâyelerin yanı sıra, baş makale, şiir, dünyadan haberler, küçük sanatçılar, çocukların tanışmak için dergiye gönderdikleri yazıların paylaşıldığı köşe, onların kendi yazı ve resimlerinin yayınlandığı köşe gibi bölümlerden oluşan Usâme Dergisi birkaç yıl yayınlandıktan sonra yayına ara vermiş daha sonra 1989 yılında Adil Ebu Şeneb'in editörlüğünde ayda bir defa olmak üzere yayın hayatına devam etmiştir.[206]

Gazetecilik alanında ise es-Sevra/Devrim Gazetesi, zaman zaman çocuklara yönelik yazıların yayınlanması için bir sayfa ayırmıştır. Ancak gazetenin çocuk köşesi istikrarsızlığı nedeniyle önemini yitirmiştir. el-Ba'as Gazetesi'nin çocuk edebiyatına ayırdığı köşe de es-Sevra gazetesinden farklı olmamıştır. Ba's Gazetesi de çocuk edebiyatına bir köşe ayırmış ancak o da es-Sevra'da olduğu gibi istikrarsız bir yayın çizgisi izlemiştir. Ancak Tışrin Gazetesi, çocuklar için ayırdığı köşeye güçlü bir destek ve büyük bir önem vermiştir. Gazete, çocuk ve yetişkin kesime hitab eden hikâyeler yayınlamıştır. Çocuk hikâyesi neşriyatı için günlük bir köşe tahsis etmiş, eser telîfi konusunda yazarları teşvik etmiştir. Faaliyete 1979 yılında başlayan el-Ba'su'l-Bâdiye Gazetesi, bu dönemde çocuklara yönelik yazıların yayınlanması için haftalık tam bir sayfa tahsis ederek alana katkı sunan bir başka gazete olmuştur.[207]

1984 yılında Dâru Talâi'i'l-Ba's matbaası tarafından yaz ayları dışında kalan aylarda aylık dergi olarak basılan "et-Talâi'i" dergisi, yayın hayatına başlamıştır. 6-9 yaş dönemi çocuklarına hitap eden derginin yazar ve çizerleri "Usâme" dergisindekilerle aynı kişilerdir. Dergide, baş makale, tercüme hikâyeler, telif hikâyeler, resimli hikâyeler, şiir, basitleştirilmiş bilim köşesi, Suriye'nin bazı coğrafî bölgelerini ve Arap âlimlerini tanıtan bölümlere yer verilmiştir.[208]

1991 yılında "el-Ğad" adlı derginin ekinde verilen "Etfâlu'l-Ğad" adlı dergi yayına başlamıştır.[209] Anılan dergiler dışında "Ervâ" ve "Tişrîn" adındaki dergiler de Suriye'de çocuk dergileri arasında yerlerini almışlardır.[210]

---

[206] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.676; Emel Hamdi Dekkâk, *el-Kısısa fî mecellâti'l-etfâl ve devruha fî tenşi'eti'l-etfâl ictima'iyyen*, s.79-80.
[207] Semer Rûhî Faysal, *Vâki'u kısasi'l-etfâl fî Suriye*, Sayı 97, s.38-58.
[208] Kübra Kilci, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği),* s.49.
[209] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.678.
[210] Kübra Kilci, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği)*, s.49.

Gazete ve dergiler bu döneme kadar devletin destek ve sıkı denetimi altında faaliyetlerini yürütmüş, devletin resmî ideolojisini savunan, destekleyen yazar ve çizerlerin eserlerini yayınlamışlardır.

Ba'as Partisi'nin iktidara geldiği ilk yıllarda yoğun bir şekilde parti ideolojisine endeksli olarak yürütülen çocuk edebiyatı çalışmaları, rejimin ayakta kalma korkusunun azaldığı, kendine güveninin arttığı 1980-90'lı yılladan sonra aynı yıllarda dünyada yaşanan gelişmelere de paralel olarak konu bakımından farklılaşmaya başlamıştır. Özellikle 2000 yılından sonra çocuk edebiyatı ürünlerinin konularının, ulusallıktan çıkıp uluslararası boyuta geçtiği, yoğun ideolojik fikirlerin işlendiği konulardan oyun, eğlence, spor, sanat, bilim, bilim kurgu gibi konulara evrildiği gözlemlenmektedir. Ancak basın yayın araçları üzerindeki sıkı devlet denetiminin bu yıllarda da sürdüğü unutulmamalıdır.

2000'li yılların başlarında Suriye'de çocuk dergileri kervanına yeni başka dergiler de katılmıştır. Bunlardan biri 2001 yılında Şam'da ilk sayısı basılan, geleceğin gençlerinin dergisi sloganıyla 7-16 yaş arası çocuklara hitap eden, genel yayın yönetmenliğini Mâhir Sibâğ'ın yaptığı Japon Space Toon şirketinin dergisinin tercümesinden ibaret olan aylık dergidir. Derginin içeriğini spor, oyun, eğlence, medeniyet ansiklopedisinden bilgiler, yarışmalar gibi konular oluşturmaktadır. Aynı derginin kız çocukları için ilk sayısı 2004 yılında basılan Space Toon (li'l-Benat) adlı dergi ayda bir defa olarak basılmaya başlanmıştır. Şam'da 2003 yılında aylık olarak basılmaya başlayan bir diğer dergi ise Nilüfer dergisidir. Meryem Cüveycati'nin genel yayın yönetmenliğini yaptığı Lina Zanbak, Eymen el-Bitar, Maria Da'duş gibi yazarların katkı sağladığı görülmektedir. Dergide Dimya ve Rim'in anıları, sizin gibi olmak isityorum, tanışma, yarışma, hikâyeyi tamamla, yaşlı ninem gibi günlük hayatın içinden konulara yer verilmiştir.[211]

2011 yılına gelindiğinde ise "Şame"[212] adlı dergi Suriye Kültür Bakanlığı tarafından anaokulu çocuklarına yönelik olarak yayımlanmaya başlamıştır. Dergi, basit bilgilerin yanında, hikâyeler, resimli diyaloglar, resim yarışmaları, resim boyama, sağlık ve çevre konularına dair yönlendirmelerden oluşan bölümlerden meydana gelmektedir.[213]

---

[211] https://www.arabccd.org/files/0000/833/موسوعة%20مجلات%20الأطفال.pdf. Erişim tarihi 20 Temmuz 2020, saat:21:30.

[212] Derginin sayılarına pdf olarak ulaşmak için bkz., http://syrbook.gov.sy/index.php?ACT=1&Mid=10&Sid=4 , Erişim tarihi 20 Temmuz 2020, saat:21:30.

[213] Kübra Kilci, Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamaşı Yüksek Lisans Tezi), 2018. s.49.

Arap ülkelerinde çocuk basını alanında yapılan en önemli çalışmalardan biri olan Sıhâfetu'l-etfâl fi'l-vatani'l-ʿArabî adlı eserin yazarı Şuʿayb el-Ğabâşî, Suriye'de çocuk basını konusunu; *"Suriye, çocuk basını alanında yayınlanan gazete ve dergilerin miktarı açısından Mısır, Suudi Arabistan, Irak gibi diğer bazı Arap ülkelerine göre biraz daha geride olduğu izlenimini vermektedir. Ancak, Suriye'de çocuk basını alanında sadece Suriye'de değil, tüm Arap dünyasında hatırı sayılır bir üne kavuşan ve yüzlerce Arap yazarın çalışmalarının yayınladığı Usâme ve et-Tâli'â gibi çok önemli çocuk dergileri yayınlanmıştır.*[214] *1969 yılında yayınlanan ve editörlüğünü Zekeriyâ Tâmir'in üstlendiği aylık "Râfî'" adlı dergi, 1970 yılında ismini "Usâme"*[215] *olarak değiştirmiş ve Zekeriyâ Tâmir'in yanı sıra birçok Suriyeli edebiyatçının katılımı ve katkılarıyla on beş günde bir yayınlanmaya başlamıştır"*[216] şeklindeki ifadeleriyle özetlemektedir.

1.5.5.2.Radyo-Televizyon

Toplumların sahip oldukları maddi ve manevi değerleri yeni nesillere aktarma konusunda etkili birer toplumsal değişim-dönüşüm aracı olan radyo ve televizyonun büyük rolünün olduğu herkes tarafından tecrübeyle kabul edilmiş bir gerçektir. Çocukların dinleme, konuşma becerilerinin yanı sıra hayal dünyalarının da gelişmesine katkı sağlayan radyo ve televizyonun, dünyadaki pek çok ülkeden geç de olsa Suriyeli yeni nesillerin yetişmesine katkı sağlaması için kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

Suriye televizyonu, 23 Temmuz 1960 günü Suriye ile Mısır'ın birleşmesinin bir sonucu olarak Mısır televizyonu ile aynı günde Şam'daki stüdyolarından siyah-beyaz olarak başlamış, 1978 yılından sonra da renkli olarak yayın hayatına devam etmiştir.[217] Böylece Suriye Televizyonu'nda da çocuklara yönelik programlar yerini almıştır. Haftalık olarak yayınlanan, zaman zaman okullardan çağrılan çocukların seslendirdiği şarkılar ve "Nâdi'l-etfâl" kulübündeki çocukların dans ve şarkılarından oluşan şarkıların seslendirildiği "Nâdi'l-etfâl" adlı programın yanı sıra günlük olarak yayınlanan "Ribu'l-fehman" ve "Mesrahu'l-'ara'is" isimleriyle bilinen programlar, televizyonda yayınlanan çocuk programları olmuştur.[218]

---

[214] Şuʿayb ʿAbdulmun'im el-Ğabâşî, *Sihâfetu'l-etfâl fi'l-vatani'l-ʿArabî*, 1.bs., ʿÂlemu'l-kutub, Kahire, 2002, s.151.

[215] Derginin sayılarına ulaşmak için bkz. http://syrbook.gov.sy/index.php?ACT=1&Mid=9&Sid=4&Cid=21. Erişim tarihi 20 Temmuz 2020, saat:21:30.

[216] Şuʿayb ʿAbdulmun'im el-Ğabâşî, *Şu'ayb, Sihâfetu'l-etfâl fi'l-vatani'l-ʿArabî,* s. 151; ʿAbdulfettâh Ebû Meʿâl, *Edebu'l-etfâl dirâse ve tatbîk*, s.33.

[217] https://ar.wikipedia.org/wiki/التلفزيون_السوري, Erişim tarihi, 23 Temmuz 2019, saat, 13:00.

[218] Kübra Kilci, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği),* s.52.

Suriye'de Baas Rejimi'nin iktidarını sağlamlaştırmaya başladığı seksenli yıllardan itibaren rejimin iktidara geldiği ilk yıllardaki seküler, sosyalist katı Arap milliyetçiliği gibi ilkelerde hafifleme ve yumuşamalara paralel olarak çocuklara yönelik yayınlarda yabancı kökenli programlara da rastlanmaya başlanmıştır.

Suriye televizyonunda 1980'li yılların sonundan itibaren eğitim programlarında meydana gelen değişiklikler doğrultusunda Cuma ve Pazar günlerinde çocuklar için yayınlanan yabancı yapım çizgi film ve eğitici filmler "İftah ya Simsim" isimli bir saatlik televizyon programın da yayınlanmıştır. Programda "Munazzametu talai'i'l-ba's" adlı kuruluş bünyesindeki çocukların sunduğu bazı tiyatroların yanında yabancı romanların filme uyarlanmış şekilleri de sunulmuştur.[219]

Suriye'de çocuk edebiyatı alanında radyo ve televizyonun bir araç olarak kullanılmasına diğer ülkelere kıyasla geç başladığı görülmektedir. Ancak özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bu alanda kayda değer bir mesafe kaydedilmiş, çocuklara yönelik program ve programcıların sayısında önemli artışlar olduğu tespit edilmiştir.

1.5.5.3.İnternet

İnternet, günümüzde hayatın hemen hemen her alanına girmiş, en yaygın olarak kullanılan iletişim aracı olmuştur. Yeni nesiller, hızla gelişen internet çağının nesilleri olmuşlar, interneti bilmeyen ve kullanmayan neredeyse kimse kalmamıştır. İnternetin yaygınlaşması ile birlikte edebiyatçı ve edebî ürünler üzerindeki sıkı denetim büyük oranda kalkmıştır. İnternetin bu etkin ve büyülü gücünden faydalanmak isteyen Suriyeli çocuk edebiyatçıları da bu alana girmekte gecikmemişler; ürünlerini hızla internet ortamına aktarmışlardır.

Çocuk edebiyatı alanında ürütilmiş yazılı, işitsel, görsel eserler ile tenkit, tahlil araştırma/makale şeklinde yazılmış eserlere artık internet sayfaları aracılığıyla ulaşmak mümkün hale gelişmiştir.

1.6. FARKLI EDEBİ TÜRLERDE ÖNCÜ SURİYELİ EDEBİYATÇILAR

Suriye'de çocuk edebiyatına bilinçli ve devlet destekli yöneliş 1970 yılından sonra başlamıştır. Çocuklara yönelik eserler yazan yazarlar, genelde şiir, hikâye, tiyatro gibi farklı edebî türlerde eserler yazmışlardır. Ancak bazı yazarların eserlerinde bir edebî türe

[219] Kübra Kilci, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği)*, s.52.

yoğunlaştıkları da görülmektedir. Örneğin Süleyman el-İsa'nın eserlerinin büyük çoğunluğunu şiir, Zekeriyâ Tâmir'in eserlerinin çoğunluğunun hikâye türünde eserler olduğu görülmektedir.

1.6.1. Şiir Türünde Öncü Edebiyatçılar

Çocuk edebiyatçılarının büyük çoğunluğu şiir türünde eserler yazmışlardır. Yukarıda da değinildiği gibi farklı dönemlerde alana katkı sağlamış, kendi döneminin öncüsü olmuş bazı yazarlar öne çıkmıştır. Burada bariz bir takım özellikleri dolayısıyla ön plana çıkan şiirler kaleme alan yazarlara yer verilecektir.

1.6.1.1. Muhammed Cemil b. Selim Sultan (1909-1979)

Cemil Sultan, 1909 yılında Şam'da doğmuştur. İlköğrenimini el-Meliku'z-Zâhir Medresesi daha sonra ise Şam'da bulunan el-Medresetu't-techiziyyetu'l-ula diğer adıyla 'Anber Medresesi'nde almıştır. Şam'daki Hukuk Enstitüsü'nde hukuk öğrenimi, Edebiyat Yüksekokulu'nda ise edebiyat öğrenimi görmüştür. Kısa bir süre avukatlık yapmış daha sonra 1940 yılında Fransa'ya gitmiş orada edebiyat alanında doktora unvanı aldıktan sonra Şam'a dönmüştür. Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne hoca olarak atanmış ardından bir dönem Ma'arif Bakanlığı'na bağlı Şam Lisesi'nde müdürlük yapmıştır. Çocuklara yönelik pek çok kasidesi bulunan Cemil Sultan emekli olduktan sonra 2 Mayıs 1979 günü Şam'da vefat etmiştir.[220]

Cemil Sultan, pek çok eser yazarak Suriye çocuk edebiyatına katkıda bulunmuştur.

Cemil Sultan'ın, "Muslim b. Velid" isimli eseri 1931 yılında; "Ebû Temmâm" adlı eseri 1950; 1967 yılında "Cerîr"; 1967 yılında "Fennu'l-kıssa ve'l-mukâveme" isimli eseri, "Hati'e", "Sâri'u'l-ğavânî", "Kuttâb şi'r", "Şa'ir 'ala serir mine'z-zeheb", hukukçu olmasından mütevellid çocuk hukuku alanında yazdığı "Hukuku't-tıfl" adlı kitabı yazdığı eserleri örnek verilebilir.[221]

Sayılan eserlerin yanı sıra yazarın asıl kitapları çocuk şiiri alanında telif ettiği kitaplardır. Çocuklara yönelik olarak yazdığı şiirleri, "el-İstizhâru'l- musavvar fî edebi'l-benîn ve'l-benât" adlı kitapta yayınlamıştır.[222]

---

[220] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'etu edebi'l-etfâl ve udebâihim fi Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn,* s.298; https://alencyclopedia.com/2-محمد-جميل-سلطان/, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2019, saat: 09:30.

[221] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'etu edebi'l-etfâl ve udebâihim fi Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn,* s.298; https://alencyclopedia.com/2-محمد-جميل-سلطان/, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2019, saat: 09:30.

[222] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.100.

Yazarın, çocuklara yönelik olarak yazmış olduğu ulaşılabilir en eski metni, 1927 yılında neşredilen kasidelerdir. Kasidelerden biri müzikal şeklinde yazdığı "el-Veled ve'l'usfur" başlıklı şiiridir. Bu kaside Suriyeli bestekârlardan Mustafa Savvaf tarafından bestelenmiştir.[223]

Cemil Sultan'ın şiirlerinde, yaşadığı dönemin şartlarına paralel olarak "diriliş, Arap milliyetçiliği, vatan ve bayrak" düşüncesini yansıtan temalara vurgu hâkimdir. Sonraki yıllarda şairin tecrübesi geliştikçe yazılarında kullandığı dil sadeleşmiş, akıcı hale gelmiştir. Aynı zamanda eserlerinde çocuğun dünyasını çevreleyen ev, okul, cadde, soba, havuz, tavuk, horoz, dükkân, kitap, kalem, doğa çevre gibi farklı konu ve değerleri işlemeye de başladığı görülmektedir.

Alandaki tecrübesi arttıkça dönemin şartlarının doğal bir sonucu olarak vatan ve bayrak gibi değerleri daha yaratıcı, harika bir üslupla aktarmaya başladığı da görülmektedir. O, "'Uşşu'l-hamame" adlı şiirde kuş yuvası ile vatan arasında benzerlik kurarak vatanın savunulmasının zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Mesajlarını bazen hayvanlara ait bazı nitelikleri sembolize ederek dolaylı olarak veren yazar; "Biladî" adlı kasidesinde olduğu gibi bazen de herhangi bir sembolü araç olarak kullanmadan doğrudan verdiğine rastlanmaktadır.[224]

Şair eserlerinde, yaşadığı dönemin siyasi şartları ve aldığı eğitimin tesirinden kaynaklanmış olacak ki Arap milliyetçiliğini övme, onunla gururlanma bilincini muhataplara aktarmaya çalışmıştır.

Cemil Sultan'ın 1927 yılındaki ilk denemesi olan "Yâ Merbide'ş-şummi'l-usûd/Ey Mert Aslanların Toplanma Yeri/Evi/Yurdu" adlı ve "el-Veled ve'l-'usfur" [225] adlı diyalog tarzındaki şiirini, Arap halklarını övmek, milliyetçi değerleri ön plana çıkarmak maksdıyla yazdığını anlamak mümkündür.

Şair genellikle yazdığı kasidelerde pedagojik değerlere yer verir. Örneğin "ed-Dîk" adlı kasidesinde horozdan bahsederken hareket etme ve çalışmayı överek "çalışma" değerini zarif bir şekilde işlerken "'Amelu's-sabah" adlı şiirinde ise çocuğu çalışmaya, tertipli olup Allah'a şükre yönelendirmeye çalışmatadır. Çocukların eğlenerek öğrenmesine katkı sağlayan "İhzer" adlı şiirinde yarım bırakılan bulmacayı tamamlama

[223] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.101.
[224] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.101-104.
[225] Beyân es-Safedî, Şi'ru'l-*etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.103.

görevini çocuklara bırakarak eğlenerek öğrenmeye yönelik yeni bir şiir türü sunmaktadır. Bunların yanında çocuk edebiyatında en çok işlenen konulardan biri olan çocuklara en yakın varlık olan "anne" konusunu işleyen şiir de yazmıştır. [226]

Arap coğrafyasının emperyalist güçler tarafından parçalanıp yeni devletlerin oluşturulmasından sonra 1947 yılında Filistin topraklarının işgal edilerek İsrail Devleti'nin kurulması ardından 1967'de Arap devletlerinin İsrail ile yapılan savaşta aldıkları ağır yenilgi bütün Müslüman halkları olduğu gibi özellikle Arap dünyasını derinden yaralamıştır. Şair bu duruma kayıtsız kalmamış ve belki de çocuk edebiyatı alanında yazdığı en son eseri, Filistin davasından ümitvar bir üslupla bahseden şiiri olmuştur. [227] Bu Cemil Sultan'ın, yaşadığı dönemin iç ve dış siyasi gelişmelere duyarsız kalmadığını da göstermektedir.

Şairin, eserlerinde dil üslup bakımından yetişkinler için kullanılabilecek bazı zor ve uzun cümlelere yer verdiği görülmektedir. Onun çocuk şiirleri, kolay, sade, olumlu pek çok değeri içermektedir. Kısa ve sınırlı uzunluğa sahip kasidelerinde daima çocuk edebiyatının bir gereği olan vezin ve kâfiye çeşitliliğine yer vermiştir. Çocuk şiirlerinin kısa olması gerektiğinin bilincinde olmasından olacak ki şiirleri, genellikle iki veya dört beyitten oluşmaktadır.[228]

Cemil Sultan, eserlerini müstakil bir antoloji şeklinde yayınlamayıp okul kitaplarında neşretmekle yetinmiştir. Onun yaptığı en büyük şey kendisi gibi iki eğitimci olan Enver Sultan ve Abdurrahman es-Sefercelani'in yazımına yardımcı oldukları başkalarına ve kendisine ait olan seçme şiirleri "el-İstizhar el-Musavver" [229] adlı kitapta yayımlamak olmuştur.

Cemil Sultan'ın eserleri de tıpkı kendinden önceki ve kendi dönemindeki yazarlarda olduğu gibi konu, dil ve üslup bakımından taklit dönemi eserlerinin tüm özelliklerini yansıtmaktadır.

1.6.1.2. Cesmanî Habîb Şakrâ (…/1948)

[226] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.103-107.
[227] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s. 107.
[228] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.108.
[229] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.109.

Cesmanî Habib Şakrâ, (…./1948) Humuslu bir kadın çocuk edebiyatçısıdır. Şam'da ikamet etmiş, 1948 yılında Humus'ta vefat etmiştir.[230]

Suriye'de erkek şairlerin sayısı bir hayli fazladır. Ancak nadiren de olsa bunlar arasında kadın şairelere de rastlamak mümkündür. Cesmanî Şakrâ, 1934 yılında "Ravdatu'l-etfâl" isimiyle, tamamı çocuklar için yazılmış şiirlerden oluşan bir şiir antolojisini bastırmıştır. Eser, küçük kız ve erkek öğrenciler için yazılmış didaktik şiirlerden oluşmaktadır. [231]

Cesmanî Şakrâ'nın, çocuk şiirinde bulunması gereken özelliklerin bilincinde olduğu kitabının kısa mukaddimesinde ifade ettiği düşüncelerinden anlaşılmaktadır. Ancak o, çağdaşı diğer edebiyatçılar gibi üslup olarak doğrudan vaaz diliyle hitap etme yolunu tercih ederek pedagojik ilkelere ters düşmüştür.

Çünkü orada şiirlerini, pedagojik hedefleri gözeterek, şiirde bulunması gereken dil, üslup ve biçim özelliklerinin bilincinde olarak "Ravdatu'l-etfâl" adlı antolojiyi öğrenciler için yazdığını ifade etmektedir. Ayrıca kırk sayfadan meydana gelen antolojinin her bir sayfasında on beş beyitten az olmayan şiirlere yer vermiştir. Antoloji, sabah tesbihatıyla/dualarıyla başlamaktadır. Şaire, yaşadığı dönemdeki insanların çoğunun muhafazakâr yapıya sahip olması dolayısıyla eserlerinde dinî yönlendirmelere çokça başvurmuştur.[232]

Cesmanî Şakrâ, eserlerinde hayatın her alanına dair konulara yer vermiştir. Sanki o, Allah, aile, anne, baba, okul, kitap, kar, yeni yıl, öğretmen, yardım etmek gibi pek çok farklı konuyu işleyerek etrafındaki dünyayı çocuğa tanıtmak istemektedir. Onun "Selc" [233] adlı şiiri bunun en güzel örneğidir.

---

[230] Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn terâcimu musannifi'l-kutubi'l-'Arabiyye,* s.475; ayrıca bkz., https://books.google.com.tr/books?id=CLtGCwAAQBAJ&pg=PT484&lpg=PT484&dq=شقرا+جسماني&source=bl&ots=fcveLlU2VH&sig=ACfU3U0U4sljcJVhMOiOVMEVAwMdj3nLhg&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjj2fHplPfqAhVliIsKHXNCBx44ChDoATAAegQICBAB#v=onepage&q=شقرا%20جسماني&f=false. Erişim tarihi: 30 Temmuz 2019, Saat:15:00; https://alencyclopedia.com/?s=جسمان+شقرا. Erişim tarihi: 30 Temmuz 2019, Saat:15:00.

[231] Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn terâcimu musannifi'l-kutubi'l-'Arabiyye*, s.475; ayrıca bkz.https://books.google.com.tr/books?id=CLtGCwAAQBAJ&pg=PT484&lpg=PT484&dq=شقرا+جسماني&source=bl&ots=fcveLlU2VH&sig=ACfU3U0U4sljcJVhMOiOVMEVAwMdj3nLhg&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjj2fHplPfqAhVliIsKHXNCBx44ChDoATAAegQICBAB#v=onepage&q=شقرا%20جسماني&f=false. Erişim tarihi: 30 Temmuz 2019, Saat:15:00; https://alencyclopedia.com/?s=جسمان+شقرا. Erişim tarihi: 30 Temmuz 2019, Saat:15:00.

[232] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.117.

[233] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.119.

Beyân es-Safedî'ye göre antolojide yer alan şiirler, vezin, kâfiye ve biçimsel çeşitlilik bakımından başarılı şiirlerdir. Tüm şiirler, kısa, çok ritimli, çok kâfiyeli şiirlerden oluşmaktadır. Cesmanî Şakra'nın önemi, Suriye çocuk edebiyatına katkısı olan ilk kadın şaire olması dolayısıyla değildir. Onun asıl önemi, çocuklar için tam bir şiir antolojisi bastıran ilk Arap kadın şaire olmasından, hatta yabancı kaynaklardan iktibas yapmadan şiir antolojisi bastıran ilk kişi olmasındandır. [234]

1.6.1.3. 'Abdulkerim el-Haydarî (1910-1986)

Haydarî, 1910'da Halep'te doğmuş 1986 yılında aynı yerde ölmüştür. İlköğrenimini ve Halep'te almış, liseden mezun olduktan sonra hukuk eğitmi için Fransa'ya gitmiştir. İkinci dünya savaşının patlak vermesi üzerine ülkesine dönmek zorunda kalmıştır. Eğitim-öğretim alanında 1978 yılında emekli olana kadar Helep'teki okul ve enstitülerde 40 yıl öğretmen olarak çalışmıştır. Suriye'de çocuk edebiyatı alanında eser veren hukukçu müelliflerden biridir.

el-Haydarî, "Hadîkatu'l-eş'âri'l-medresiyye" adlı kitabını 1937 yılında Halep'teki en-Nasr Matba'ası'nda bastırmıştır. Kitap, 1950'li yıllarda yeniden basılmıştır. "el-Mahfûzâtu't-ta'rife" adlı eseri, 1945 yılında basılmıştır. "Nazzâratu'ş-Şeytan" adlı telifi 1947 yılında "Mecelletu't-tıfli'l-'Arabî" dergisinde yayımlanmıştır. Haydari'nin "ed-Dâd" ve "et-Tıfl" dergilerinde yayımlanan şiirleri de vardır. Yazarın ayrıca "Ravdatu'l-Buleybil" çocukları tarafından sahnelenen pek çok opera eseri ve hikâye telifleri de vardır. Abdulkerim el-Haydarî'nin iki tane de çocuklara yönelik imla ve inşa kitabı bulunmaktadır. Bunlar, ellili yılların başında basılan "el-Muncid fi'l-imlâ'" ve "Me'âlim fi'l-inşâ'" adlı kitaplarıdır.[235]

Yazarın şiirleri, çocuk ve gençlerin dünyasını betimleyen konuları kapsamaktadır. Teliflerinde çocuk yazını metodunu takip eden yazar kolay lafızlar, basit terkipleri, ritim çeşitliliğiyle beraber basit şiir vezinlerini kullanmayı tercih etmiş; çeşitli eğitim değerleri, ilkeler, güzel Ahlâkı teşvik, çocuğun akıl dünyasına uyan betimlemelere ve şiirde tek kâfiye türüne önem vermiştir.[236]

---

[234] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.120.

[235] https://pt-br.facebook.com/1041017155927655/photos/-1910-هـ-1407-1328-الأديب-الشاعر-عبدالكريم-الحيدري-1317408494955185/مولد-في-مدينة-حلب-وفيها-ت-1986/, Erişim tarihi: 30 Temmuz 2019, Saat: 13:30; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.110.

[236] https://pt-br.facebook.com/1041017155927655/photos/-1910-هـ-1407-1328-الأديب-الشاعر-عبدالكريم-الحيدري-1317408494955185/مولد-في-مدينة-حلب-وفيها-ت-1986/, Erişim tarihi: 30 Temmuz 2019, Saat: 13:30.

Abdulkerim el-Haydarî, Suriye'deki başlangıç dönemi çocuk şiiri çalışmalarının en önemli isimlerinden biridir. Şair, hayatını eğitim-öğretime adadığından öğretmenlik yaptığı yıllarda çocukların dünyasını anlama konusunda edindiği tecrübe dolayısıyla onları anlama konusunda özel bir yeteneğe sahip olmuştur. Onun bu yeteneği yazmış olduğu çocuk edebiyatı ürünlerine de yansımıştır. Ayrıca el-Haydarî, sanatsal açıdan çocuk şiirinin Suriye'deki gerçek öncüsü sayılır. O, nitelikli teliflerindeki tecrübesi konusunda Mısır çocuk edebiyatının gerçek öncüsü sayılan Muhammed el-Herrâvî'ye benzetilebilir.

Şair, "Hadîkatu'l-eş'ari'l-medresiyye" kitabının mukaddimesinde kitabı eğitim-öğretim camiasının saygın insanlarına, Arap kız ve erkek çocuklarına hediye ettiğini, çocuklara estetik şiir zevkinin yanı sıra okuma ve inşa konularında şiir ve düzyazı örnekleri sunduğunu belirtmektedir.[237] el-Haydarî'nin kitabının mukaddimesinde yazdıkları, Suriye'de çocuk şiirinde yeni bir anlayışın bilinçli çabasını ortaya koymaktadır. Bu çaba da dünyaya açılım, eğitime önem verme, yabancı kitapların tercüme edilmesi, Arap kültürünün geçmiş ve geleceği arasında bağ kurmadır.

Abdulkerim el-Haydarî de tıpkı kendisinden önceki ve çağdaşı olan şairler gibi yaşadığı dönemin siyasi, fikri gelişmelerinden etkilenmiş, bu etkinin izlerini de eserlerine yansıtmıştır. Bundan dolayı vatan konusu, şairin Arap çocuklarının gönlüne yerleştirmek istediği değerlerin en başında gelir. Çağdaşı diğer edebiyatçılar gibi Arap milliyetçisi olan el-Haydari eserlerinde, Arap vatanının devamından, birleşik büyük Arap krallığı fikrinden bahseden temaları işlemiştir.

Ona göre Arap vatanı, Suriye ile sınırlı değil Arapların yaşadığı tüm Arap ülkelerini içine alan vatandır. Onun Arap milliyetçiliği, yabancı ticaret mallarına satın almaktan kaçınıp Arap vatanına ait millî ticaret mallarının alım satımını teşvik edecek kadar hayatın her alanını kapsayan bir milliyetçiliktir. Bu yüzden "Neşîdu'l-vatan" adlı kasidesinde Arap vatanının kalbine hançer gibi saplanan işgalci, siyonist İsrail Devleti'ne sözü getirip onları gaspçı olarak nitelemiştir. el-Haydarî, "Birlik Kuvvettir" [238] adlı marşında, Arapların karşı karşıya olduğu problemlerden kurtulmasının dinî ve bölgesel anlaşmazlıkları bir kenara bırakmakla, birlik ve kardeşlikle mümkün olduğunu savunmaktadır.

el-Haydarî, şiirlerinde başka konulara da yer vermiştir. Örneğin "Testeykizu hayevânâtu'l-fellâh" adlı şiirde zarif, hoş bir üslupla çiftçilik mesleği, horoz vb. çiftlikte

[237] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.111.
[238] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.111-112.

bulunan hayvanlar, erken kalkmak, çalışmak gibi konulara yer vermiştir. Şair böylece çocuklara didaktik bir üslupla hayvanların ses ve isimlerini öğretmeyi hedeflemiştir. O, aynı şekilde ilim ve eğitim-öğretim konularını da şiirlerinde işleme konusunda başarılı olmuştur. el-Haydarî'nin, okul kitaplarında meşhur olan iki kasidesi vardır bu kasidelerden birincisi, çocuklara sayı saymayı öğretmeyi hedeflediği "Hisâbî" ikincisi ise okumayı öğrenen çocuğun sevincini, onun diliyle anlattığı "Te'allemtu'l-kırâ'e" adlı şiirdir. el-Haydarî'nin şiirlerinde işlediği bir diğer konu/değer ise anne konusudur. Şair anne konusunda da iki kaside yazmıştır. Bunlar "'Îdu'l-umm" ve "el-Ummu fi'l-menzil" adlı kasidelerdir. Bu ikisi şairin en başarılı kasideleridir. Çünkü çocuk şiirinde güzellik tekrarlara dayanır ki şair bu iki örnekte tekrarlara bolca yer verilmiştir. Şairin, tabiat, ağaç, mevsim, yağmur ve bahçe gibi doğaya ait unsurların konu edildiği altı tam kasidesi de vardır. Bu kasidelerde üslup kısa diyaloglara, sade dil, ritimik yapı ve tasvir çeşitliliğine dayanmaktadır.[239]

Şair, şiirlerinde genelde çocuk kasidesine uygun bir şekilde kısa vezinler tercih. Fakat bazen de fikir, dil ve vezin bakımından çocuk şiirlerinin sahip olması gereken özellikleri belirleyen sınırların dışına çıktığı da görülmektedir. Şairin, "Te'ehheb li ahzi's-se'r" [240] adlı şiirini çocuk şiiri için uygun olmayan "Tavîl" vezninde yazması buna örnek olarak gösterilebilir.

Her şeye rağmen el-Haydarî, Suriye çocuk edebiyatında özgün telif girişimi çabalarıyla hatırda tutulacak öncü edebiyatçılardandır. Fransa gibi Batı çocuk edebiyatının öncülerinden olan bir ülkede hukuk eğitimi alması, orada Fransız çocuk edebiyatıyla tanışması, uzun eğitimci tecrübesi gibi özellikleri onun özgün eserler telif etmesine yardımcı olmuş gözükmektedir.

1.6.1.4. Mustafa 'İkrime (1943-…)

Mustafa Muhammed 'Adnan 'İkrime, Lazkiye'nin Benna köyünde 1943 yılında dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini köyünde tamamladıktan sonra olan "es-Sâneviyyetu's-sınâ'iyye" isimli liseden mezun olmuştur. 1958 yılından itibaren şiir yazmaya başlamıştır. Eserleri Suriye gazete ve dergilerinde neşredilmiştir. Şam'da televizyon yayınlarında uzman sanatçı olarak çalışmış, pek çok Arap radyosuna birçok drama eseri yazmıştır. 1979 yılında "Feta'l-İslam/Müslüman Genç", 1992 yılında "ve hatta Terdâ" adlı şiir divânlarını

[239] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.114.
[240] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.116..

yazmıştır. Çocuklara yönelik olarak "Cuzûr ve furû'" gibi resimli, şiirsel pek çok hikâye; "Ecmelu ma ğanna'l-etfâl", "Sayhatu şi'r" ve "Yakaza" gibi çocuk şiir ve şarkıları yazmıştır. "Cundu'l-kirâme" adlı eser çocuklara yönelik olarak yazdığı dramadır. Yazarın, "Dirâse 'an eş-şair Ömer Ebi Rîşe" gibi araştırma yazınlarının yanı sıra "min defteri'l-hayat" isimli alaycı, eleştirel makaleleri de vardır.[241]

Şair Mustafa 'İkrime, otuz yıldan fazla çocuk şiiri yazmaya devam eden, çocuklara yönelik pek çok şiir antolojisi bastıran ve pek çok başarılı eser yazan az sayıdaki kişilerden biridir. Şair eserlerinde, çocuğun hayatının tamamını kapsayacak kadar farklı konulara yer vermiştir. Anca onu, çağdaşı diğer edebiyatçılardan ayıran en önemli yön eserlerinde dinî temaya ağırlık vermesidir. "el-Hira" [242] adlı şiirinde olduğu gibi İslam kültürü ve sembollerine yönelmiştir. Bu yüzden eserlerine dinî hava hâkimdir.

1.6.1.5. Muhammed Karânyâ (1941-…)

Suriye'nin İdlib ilinin Eriha Beldesi'nde 1941 yılında dünyaya gelmiştir. Yükseköğrenimini tamamladıktan sonra bir müddet maliye bakanlığında çalışmıştır. Sonra ortaokul ve liselerde Arapça dersi öğretmeni olarak görev yapmıştır. Arap Yazarlar Birliği'nin İdlib'de kurulduğu 1994 yılından beri birliğin İdlib delegesi ve başkanı olarak çalışmıştır. Kuveyt'te yayımlanan Mama Yasin Dergisi'nin ve Suudi Arabistan'da yayımlanan haftalık er-Riyad Dergisi'nin ilavesinin tahririne iştirak etmiştir.[243]

Yetişkin ve çocuklara yönelik pek çok şiir, hikâye, kısa hikâye, kıssa telîfinin yanında Suriye'de çocuk edebiyatı alanında şiir ve kıssa alanlarında araştırma ve eleştiri telifleri de bulunmaktadır.

Yazarın çocuk edebiyatı alanındaki telifleri; 1965 yılında Şam'da yayımlanan "Nevâdir ve Fükâhât Edebiyye", 1975 yılında Halep'te basılan "Eriha 'Arus Mesâyifi'ş-Şimal", 1976 yılında Halep'te yayımlanan beş ciltten oluşan "Silsiletu Mâzini's-sağir", 1979 yılında Halep'te basılan çocuklara yönelik kısa hikâyelerden oluşan "Visâm mine'l-yasemin", 1980 yılında Halep'te basılan çocuk şiirlerinden oluşan "el-Mecd li't-tufule", 1986 yılında Şam'da Vezâratu's-sekâfe basımevi tarafından basılan çocuklara yönelik kısa hikâyelerden oluşan "el-Kamer yuhibbu'l-etfâl", 1994 yılında Vezâratu's-sekâfe basımevi

[241] Emil Ya'kûb, *Mu'cemu'ş-şu'arâ' munzu bed'i 'asri'n-nahda*, s.1261.
[242] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.157. 0
[243] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.504-505128; Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî,* s. 130-131; http://www.syrianstory.com/karana.htm. Erişim tarihi 22 Ağustos 2019, saat 19:25.

tarafından basılan çocuk şiirlerinden oluşan "Nehru'l-hubb", 1995 yılında İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab yayınevi tarafından basılan çocuklara yönelik kısa hikâyelerden oluşan "es-Sahrâ ve'l-Bahr", 1996 yılında Vezâratu's-sekâfe eliyle Şam'da basılan "El'âbuna'l-hulve", 2000 yılında İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab yayınevi tarafından Şam'da basılan kısa çocuk öykülerinden oluşan "Sirbu 'Asâfîr" adlı eserleridir. Yazarın ayrıca "Kıssa kasîra fî Suriye", "Kıssatu'l-etfâl fî Suriye" ve "Kasâidu'l-etfâl fî Suriye" adlı çocuk edebiyatı alanında araştırma telifleri de bulunmaktadır. Muhammed Karânyâ'nın yetişkinlere yönelik teliflerine örnek olarak ise 1996 yılında eş-Şeriketu'l-'âlemiyye basımevi tarafından Beyrut'ta yayınlanan "Ente ehlâ/Sen En Tatlısın", "Leyle Semer" adlı eserleri gösterilebilir.[244]

Muhammed Karânyâ, Suriye çocuk edebiyatının olgunlaşma dönemi olarak kabul edilebilecek seksenli, doksanlı yıllarda çocuk edebiyatı alanında şiir, kısa hikâye, roman araştırma kitapları yayınlayan ender yazarlardan biri olması sebebiyle özgün bir yere sahip önemli bir yazardır. Özellikle Suriye'de kısa hikâyecilik ve Suriye çocuk hikâyeciliğinin temel ilkelerinin belirlenmesi konusunda yazdığı araştırma kitapları yolayla tanınmaktadır

1.6.2. Hikâye Türünde Öncü Edebiyatçılar

Suriye çocuk edebiyatının ilk dönemlerinde hikâye türü edebî ürünler yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Ancak ilerleyen dönemlerde bu türde de eserler ortaya koyan yazarlar ortaya çıkmış; böylece bu alana da damgasını vuran öncü edebiyatçılar olmuştur.

1.6.2.1. Delal Hâtim (1931-2008)

Gazeteci, roman ve çocuk hikâyesi yazarı, kadın ve çocuk hakları aktivisti Delal Hâtim, 1931 yılında Şam'da doğmuştur. 1955 yılında Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili bölümünden mezun olmuş, 1962 yılından itibaren Suriye Eğitim ve Kültür Bakanlığı bünyesindeki, Mahvu'l-ummiyye, el-'Alâkâtu'l-'âmme, el-İrşâdu'l-kavmî, Mecelletu'l-ma'rife ve Merâkizu's-sekâfe gibi müdiriyetlerde çalışmıştır. Bakanlıktaki görevinden ayrılıp basımına katkıda bulunduğu ve üç yıl da yayın yönetmenliği görevini yürüttüğü Mecelletu'l-mer'eti'l-'Arabiyye/Arap Kadın Dergisi adlı dergi ve İttihâdu'l-mer'e/Kadın Birliği adlı kuruluştaki çalışmalara kendini adamıştır. 1970 yılında Üsâme

[244] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn,* s.504-505128; Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî,* s. 130-131; http://www.syrianstory.com/karana.htm. Erişim tarihi 22 Ağustos 2019, saat 19:25.

Dergisi'nin genel yayın yönetmenliği görevini üstlenmiştir. 1975 yılında Suriye Arap Cumhuriyeti İletişim Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren SANA adlı Suriye resmi haber ajansında görev almıştır. 1976 yılının sonunda Üsâme Dergisi'nin genel yayın yönetmenliği görevini üstlenmiş ve ölümüne dek bu görevi sürdürmüştür. 1984 yılında Arap Birliği'nin verdiği Kültür, Sanat ve Bilim ödülünü hikâye dalında "Hadase fî yevmin rebi'î/İlk Bahar Gününde Olay" adlı hikâyesiyle almıştır. Çocuklara yönelik radyo dizileri yapımında çocuk edebiyatı alanına katkıları bulunan Delal Hâtim'in iki tane de kukla tiyatrosu için yazmış olduğu tiyatro metni vardır. Çocuk edebiyatı alanında hem Suriye hem de bütün Arap dünyasının en üretken yazarlarından biri olarak dikkat çeken yazar, Cem'iyyetu'l-hikâye ve'r-rivaye/Hikâye ve Roman Derneği üyesidir.[245]

Suriye'deki diğer çocuk yazarlarından farklı olarak eserlerinin neredeyse tamamı yetişkin ve çocuklara yönelik olarak yazdığı düzyazı şekilndeki hikâyelerden oluşmaktadır.

Delal Hâtim'in çocuk edebiyatına kazandırdığı hikâyeleri; 1974 yılında Vezâratu's-Sekâfe basımevi tarafından basılan, tercüme çocuk hikâyelerinden oluşan "el-Hamâmetu'l-beyda/Beyaz Güvercin", 1976 yılında Vezâratu's-sekâfe eliyle basılan "es-Semâ'u tumtiru hirâfen", 1980 yılında birinci baskısı, 1982 yılında ikinci baskısı Dâru'l-feta'l-'Arabî eliyle neşredilen "ed-Dîkü'l-esved", 1980 yılında birinci, 1981 yılında ikinci baskısı yapılan Dâru'n-nurs eliyle Lübnan'da basılan "ma Ecmele'l-'âlem!", 1982 yılında Dâru'l-feta'l-'Arab yayınevi tarafından basılan "Bâlûnu Rime", 1982 yılında yayınlanan "Şeceretu zeytûni's-sağîra", 1983 yılında basılan "ma Hadese fî yevmin rebî'î", 1983 yılında yayınlanan "Ders İstisnâî", 1984 yılında İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab yayınevi tarafından basılan "Müzâkarâtü 'aşratu kurûş", 1985 yılında basılan "Edfe'u mekân fi'l-'âlem", 1987 yılında basılan "el-Hulmu'l-cemil", 1989 yılında basılan "ez-Zehra ve'l-hacer", 1993 yılında basılan uzun, resimli "Cuha fi'l-feza", Kuveyt'te basılan "Kasru'l-mermer" adlı bilimkurgu hikâyesi, 1994 yılında basılan resimli, uzun hikâyesi "Cuha ve lusûsi't-tuhef", 1996 yılında basılan "Hikâyât min tufuleti Zeyneb" ve "Kâne ya ma kâne" adlı eserleri çocuklara yönelik eserleridir.[246]

Yetişkinlere yönelik roman telifleri de bulunan Delal Hâtim, kadın gazeteci, bürokrat, çocuk ve yetişkinler için hikâye ve roman yazarı, çocuk ve kadın hakları aktivisti,

[245] http://www.syrianstory.com/d.hatemme.htm. Erişim tarihi 19 Ağustos 2019, saat 11:30; https://ar.wikipedia.org/wiki/دلال_حاتم. Erişim tarihi 19 Ağustos 2019, saat 11:30

[246] http://www.syrianstory.com/d.hatemme.htm. Erişim tarihi 19 Ağustos 2019, saat 11:30; https://ar.wikipedia.org/wiki/دلال_حاتم. Erişim tarihi 19 Ağustos 2019, saat 11:30

radyo ve televizyonlarda çocuklara yönelik dizi yapımcısı kimliğiyle Suriye ve Arap dünyasında çocuk edebiyatı alanında çok yönlü kimlik ve özellikleriyle öne çıkan biri olması sebebiyle çocuk edebiyatçıları arasında zikredilmeye değerdir.

1.6.2.2. Nizâr Neccâr (1949-…)

Çocuk hikâyecisi ve yazarı Nizâr Neccâr, 1949 yılında Hama'da doğmuştur. Şam Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuştur. Şam Üniversitesi Yüksek Araştırmalar diploması sahibi yazar, öğretmen olarak çalışmış daha sonra gazetecilik ve edebî alanda çalışmalar yapmak için öğretmenliği bırakmıştır. İttihâdu's-sahâfîyyîne'l-'Arab/Arap Gazateciler Birliği üyesi olan yazar, Hama'da çocuk ve gençlere yönelik "Te'al nekra'/Haydi Okuyalım!" isimli dergiyi çıkarmıştır. Çocuklara yönelik bazı hikâyeleri, İngilizce, Rusça, Almanca, Arnavutça, Farsça ve İsveççe'ye tercüme edilmiştir. Nizâr Neccâr'ın edebî çalışmalarıyla ilgili "el-Kıssatu't-tıfliyyetu's-Suriyye" başlığıyla akademik çalışma yapılmıştır.[247]

1975 yılından itibaren telifleri Suriye çocuk edebiyatı alanında neşir yapan Usâme Dergisi'nde yayınlanmaya başlamıştır. Yazarın çocuklara ve gençlere yönelik yayınlanan yirmi yedi eserinden bazıları şunlardır.

1975 yılında yayınlanan "Kısasu'l-butûle li'n-nâşi'în", 1976 yılında yayımlanan "Ehlâmu'z-zi'b", 1978 yılında çocuklar için renkli hikâyelerden oluşan "el-Hayavânâtu'l-mûsîkıyye", aynı yıl çocuklar için hikâyelerden meydana gelen "Limâzâ hazineti'l-'asâfîr", 1981 yılında yayımlanan çocuk hikâyesi "Kâle'l-kıtâru's-sağîr", aynı yıl çocklar için hikâyelerden oluşan "Hikâyâtu 'İyâd", 1973 yılında uzun çocuk hikâyelerinden meydana gelen "Sayha mine's-semâ'", 1986 yılında yayımlanan "Tıfletun ismuhâ Rezân", aynı yıl yayımlanan "Fârisu'l-kal'ati's-sağîr", 1997 yılında Dâru'l-hadâik basımevi tarafından Beyrut'ta basılan çocuk hikâyesi "Şükran ya 'Ummî", 1988 yılında çocuk hikâyelerinden oluşan "Beytunâ's-sağîr", 1998 yılında çocuk hikâyelerinden oluşan İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab yayınevi tarafından Şam'da basılan "fî Dârina sa'leb" adlı eserleridir. Nizâr Neccâr'ın ayrıca bu telifleri dışında 1995 yılında Arap Yazarlar Birliği tarafından çocuk

[247] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.620-622; Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu küttâbi'l-etfâl fî'l-vatani'l-'Arabî,* s. 137; http://awu.sy/?page=DetMembers&id=885&lang=ar. Erişim tarihi 23 Ağustos 2019, saat 14:00; http://www.syrianstory.com/n.najare.htm. Erişim tarihi 23 Ağustos 2019, saat 14:00.

edebiyatı alanında kaynak olarak kullanılabilecek nitelikte olan "Fî edebi'l-etfâl" adlı araştırma telifi de bulunmaktadır.[248]

Suriyeli çocuk edebiyatçılar arasında çocuk, genç ve yetişkinlere yönelik kısa ve uzun, yazılı ve resimli hikâye telifleriyle beraber çocuk edebiyatı alanında araştırma kitabı teliflerinde bulunmuştur. Yurt dışında altıdan fazla eseri yabancı dile tercüme edilen ender edebiyatçılarından biri olması bakımından önemlidir.

1.6.2.3. Adil Ebu Şeneb (1931-2012)

Adil Ebu Şeneb, Hicazlı bir baba ve Şamlı bir annenin çocuğu olarak 1931 yılında üniversiteye girmeden önce dinî kültürünü artırdığı Emevi Cami ile büyük bir iştahla roman ve hikâye kültürünü edindiği el-Mektebetu'z-Zâhiriye adlı kütüphanenin bulunduğu Şam'ın el-Kımeriye mahallesinde doğmuştur. Daha sonra Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe ve Psikoloji bölüme girmiştir. 1940'lı yılların sonu ellili yılların başlarındaki üniversite öğrenciliği sırasında pek çok gazetede çalışmıştır. 1958 yılında gerçekleşen Suriye-Mısır birleşmesiyle basılmaya başlanan el-Vahde/Birlik gazetesinde kültür bölümünde Suriye-Mısır birlikteliği bozuluncaya kadar genel yayın yönetmeni olarak çalışmıştır.[249]

Adil Ebu Şeneb, tiyatro, sanat alanında yazılara ek olarak on diziden fazla meşhur radyo draması ve televizyon draması yazmıştır. Daha pek çok alanda yaratıcı, başarılı teliflerde bulunan Ebu Şeneb, Üsâme Dergisi kurulunca üniversitede okumuş olduğu psikloji bölümünden edindiği bilgilerden de faydalanarak çocuk gelişimi ve psikolojisi biliminin bilgilerini bilmeyi gerektiren çocuk edebiyatı alanında öncü, usta, yetenekli yazarlardan biri olmuştur.[250]

Adil Ebu Şeneb, pek çok farklı işle iştigal etmesine rağmen hikâye yazımını asla bırakmamıştır. Yazdığı kısa kıssaları, radyo sunuculuğu yapan arkadaşı vasıtasıyla radyoda yayınlanmıştır. Bu gelişme, ona eserlerini "el-Elvân" adlı radyo programı aracılığıyla

---

[248] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.620-622; Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fî'l-vatani'l-'Arabî,* s. 137; http://awu.sy/?page=DetMembers&id=885&lang=ar. Erişim tarihi 23 Ağustos 2019, saat 14:00; http://www.syrianstory.com/n.najare.htm. Erişim tarihi 23 Ağustos 2019, saat 14:00.

[249] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Sûriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.26-29; https://ar.wikipedia.org/wiki/عادل_أبو_شنب. Erişim tarihi 15 Ağustos 2019, saat 13:40; http://www.syrianstory.com/a-adel.htm. Erişim tarihi 15 Ağustos 2019, saat 13:40.

[250] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Sûriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.26-29; https://ar.wikipedia.org/wiki/عادل_أبو_شنب. Erişim tarihi 15 Ağustos 2019, saat 13:40.

radyoda sunma tecrübesi kazandırmıştır. Böylece radyoda, düşünce, edebiyat ve sanat hakkında program yapma imkânı bulmuştur.

Adil Ebu Şeneb, 1950 ile 1970 yılları arasında Suriye'de çocuk edebiyatı ürünlerinin azaldığı bir dönemde çocuk edebiyatına katkıda bulunan az sayıdaki yazarlardan biridir. O kısa hikâyeden, makele ve araştırma, hatta tiyatroya kadar pek çok alanda yazmıştır.

1956 yılında Şam'da basılan "'Âlem velâkinnehu sağîr", 1963 yılında Şam'da basılan "es-Suvvâru merru beytena", 1982 yılında basılan "el-Hisânu'l-benefsecî" ve "Kısas uhrâ" adlı eserleri çocuklara yönelik olarak yazdığı kısa hikâyelere örnek olarak gösterilebilir. Yazarın doğduğu çevre, yaşadığı mahalle ve orada yaşayan şahıslardan ilham alarak yazdığı "Verdetu sabah" adlı eseri roman teliflerinden biridir. Ebu Şeneb, yaşadığı dönemde roman ve gazete mesleğinin sınırlarını aşıp tiyatro ve sanat tarihi alanında araştırma kitabı yazan ender yazarlardandır. 1964 yılında Şam'da basılan "Mesrah Arabi Kadîm ke Karagöz", 1971 yılında Şam'da basılan "Kâne ya ma kane" ve 1978 yılında Şam'da basılan "Bevâkiru't-te'lîfi'l-mesrahî fî Suriye" adlı eserleri, araştırma alanına kazandırdığı eserler olmuştur. Yazar, birçok çocuk tiyatro/draması da telif etmiştir. 1960 yılında Şam'da basılan "el-Faslu'l-cemîl" ve "et-Tıflu'l-cemîl" adlı eserleri de çocuk tiyatrosu alanına kazandığı eserlerdir. Tiyatro alanındaki bir diğer eseri de 1987 yılında dönemin Suriye devlet başkanı Hafız el-Esed'e jest olarak yazdığı "Hâfîzu'l-Esed/Hâfız Şa'bun tecessede fî racul" adlı tiyatro eseridir. Çocuklara yönelik kısa hikâyeleri 1973 yılında Şam'da basılan "es-Seyfu'l-haşebî", 1977 yılında Şam'da basılan "et-Tıflu'ş-şucâ'" ve 1979 yılında Şam'da basılan "Esdikâu'n-nehr" adlı kısa kıssalara örnek olarak gösterilebilir. Televizyon dizileri de kaleme alan yazarın en meşhur televizyon dizileri; "Hâratu'l-kasr", "Fevziyye", "Haze'r-racul fî hatar" ve "ez-Zâhifûn" adlı dizileridir.[251]

Adil Ebu Şeneb, tiyatro, makale ve hikâye gibi farklı birçok alanda halk kültürü, gelenek-görenekler, Suriyeli meşhurlar gibi birbirinden farklı alandaki bilgileri bir araya toplama çabası içine girmiş özellikle ihmal edilen çarşı hamamları, âlim sohbetleri, halk pazarları, bayram, yemek pişirme ve benzeri pek çok konu hakkında yazmıştır. Yazarın bu çabaları onu Suriye halk kültürünü ihya çalışmaları bakımından vazgeçilmez başvuru kaynağı haline getirmiştir.

---

[251] Mihyar Adnan el-Mellûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebaihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.26-29; https://ar.wikipedia.org/wiki/عادل_أبو_شنب. Erişim tarihi 15 Ağustos 2019, saat 13:40.

1.6.2.4. Zekeriyâ Tâmir (1931-…)

Suriyeli edebiyatçı, gazeteci ve kısa öykü yazarı Zekeriya Tâmir, 1931 yılında Şam'ın el-Bahsa ilçesinde dünyaya gelmiştir. Soylu ama fakir bir ailenin çocuğu olan Tâmir, doğduğu şehirde ilköğrenimini tamamladıktan sonra ailesinin maddi imkânsızlıklarından dolayı 1944 yılında 13 yaşında iken öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Çeşitli işlerde çalıştıktan sonra dayısının yanında sevdiği demircilik mesleğine başlamıştır. Şam'ın kenar mahallelerinden birinde bulunan bu demirci dükkânında on iki yıl boyunca çalışıp, sürekli okuyarak edebiyat alanında kendini geliştirmeye çalışmıştır.[252]

Tâmir'in içinde bulunduğu zor sosyo-ekonomik şartlar onu, Suriye Komünist Partisi'ne üye olmaya itmiştir. Partide tanıştığı bazı edebiyatçı ve kültürlü kimseler aracılığıyla partinin çekirdek kadroları arasına girmiş, Suriye Yazarlar Birliği ve Arap Yazarlar Birliği'nin kuruluşunda rol almıştır. İlk hikâyesini 1956 yılında yayınlamış ve yine aynı yıl gazetecilik alanına adım atmıştır. Bu yıllarda üyesi olduğu Komünist Partisi'nden kovulmuştur. Daha sonra Arap Yazarlar Birliği'nde yayın genel yayın yönetmenliği, el-Mevkifu'l-edebî dergisinin yazı işleri sekreterliği, Kültür Bakanlığında Telif ve Tercüme müdürlüğü, 1960-1963 yılları arasında Cidde televizyonunda ekran yazarlığı, Arap Kütüphaneler Birliği başkan yardımcılığı, 1969-73 yılları arasında Suriye Kütüphaneleri başkanlığı, Suriye Basın Yayın Kurumu üyeliği, 1969 yılında er-Rafî ve 1970 yılında kurulan "Usâme" çocuk dergisinin genel yayın yönetmenliği, Arap Edebiyatçılar Derneği üyeliği, Suriye Televizyon Draması Bölümü başkanlığı, Suriye Sinema Müessesesi'de Özel Bölüm Sinema Senaryoları Komisyonu başkanlığı ve Kültür Bakanlığı tarafından aylık olarak çıkarılan el-Mârife dergisinin yazı işleri müdürlüğü gibi basın-yayın alanında yazarlık ve yöneticilik, resmi kurumlarda bürokratlık yapmıştır.[253]

1981 yılından itibaren Londra'ya yerleşen Tâmir, burada haftalık olarak yayınalanan ed-Dustûr dergisinde edebî yazılarını ve siyasi düşüncelerini neşrederek aktarmayı sürdürmüştür. Daha sonra Mecelletu't-Tedâmûn adlı dergide ve Mecelletu'n-

---

[252] Aya Zamzam, *Zekeriyâ Tâmir'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Öğretmenliği Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2013, s.5.

[253] Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî,* s.114; Kübra Kilci, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı Zekeriyâ Tâmir Örneği*, s.72-74; https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B2%D9%83%D8%B1%D9%8A%D8%A7_%D8%AA%D8%A7%D9%85%D8%B1. Erişim tarihi 23 Ağustos 2019; http://www.syrianstory.com/z-tamer.htm. Erişim tarihi 23 Ağustos 2019.

Nâkid adlı dergide "Kale's-sultân li'l-vezîr" adlı kendisine ait bir köşe ile yazmaya devam etmiştir.

Tâmir'in, hikâyelerine seçtiği kahramanlar, daha çok tarihi şahsiyetlerdir. Seçtiği bu şahsiyetleri güncel siyasi olayların içine çekmiş, ve onlara gerçekte ifa ettikleri misyonlarından farklı bir kimlik kazandırmıştır. Böylece günümüz problemlerini, hikâyelerine seçtiği tarihi kahramanların şahsiyetleri üzerinden gündeme getirmiştir. Bu türden hikâyelerini 1980 itibariyle Mecelletu'd-Davha adlı dergide "Gönle Mutluluk Veren Hatıralar" adlı kösesinde yazmaya başlamıştır.[254]

Zekeriyâ Tâmir, edebiyat sahasındaki teliflerinden dolayı birçok ödüle layık görülmüştür. 2000 yılında Beşşâr el-Esed Devlet ödülü, 2001 yılında Sultan el-'Avîs Kültür ve Edebiyat ödülü, 2009 yılında Miterabulyos el-Mâcidî b. Zâhir Arap Edebiyat ödülü ve Kahire Buluşmaları Kısa Hikâye ödülüne layık görülmüştür.[255]

Eserleri, Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, iki kitabı İspanyolca, üç kitabı Sırpça, Bulgarca, Rusça'ya çevrilen yazarın, 27 çocuk hikâye telîfi bulunmaktadır. Arap ülkeleri ve diğer pek çok farklı ülkede hakkında yüksek lisans, doktora tezlerinin yanında dergilerde makaleler yazılmıştır.

Tâmir'in, çocuk edebiyatı alanına kazandırdığı eserlerden bazıları şunlardır. 1973 yılında yayımlanan "Limâzâ sekete'n-nehr", 1979 yılında yayınlanan "Bilâdu'l-erânib", 1982 yılında yayımlanan "el-Cerâd fi'l-medîne", 2000 yılında yayımlanan "Kısas li'l-etfâl" , 2010 yılında yayımlanan "Nasâih muhmele", Dâru'l-hedâik tarafından 2010 yılında yayımlanan "Keyfe natrudu'z-zi'b", "es-Silsiletu'l-kısasiyye li'letfâl", 2012 yılında yayımlanan "el-Hakîmu's-sâmin", Dâru'l-Âdâb tarafından yayımlanan "Yevm bilâ medrese", "es-Sayyâdu'l-kâdim", "Keyfe sârati'd-decâce dîken", "el-Kıttâtü'l-keslâne", "el-Ernebu'l-ebyad"; Dâru'l-Asale tarafından yayımlanan "el-Ecnihatu's-sağîra", "Evvelu'd-dürûs", "el-Cîrân" adlı eserlerdir.[256]

Yetişkin ve çocuk edebiyatı alanında hikâye, roman ve kısa hikâye teliflerinin yanında edebî eleştiri, siyasi ve kültürel pek çok makalesi bulunan Zekeriyâ Tâmir, taklit

[254] Kübra Kilci, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği)*, s.74.
[255] http://www.syrianstory.com/z-tamer.htm. Erişim tarihi 23 Ağustos 2019.
[256] http://www.syrianstory.com/z-tamer.htm. Erişim tarihi 23 Ağustos 2019; https://ar.wikipedia.org/wiki%D8%B2%D9%83$D8%B1%D9%8A%D8%A7%_%D8%AA%D8%A7%D9%85%D8%B1. Erişim tarihi 23 Ağustos 2019.

ve tercüme dönemi hikâyeciliğini aşarak Arap dünyasının en meşhur özgün hikâye yazanların öncüsü olmuştur.

1.6.3. Tiyatro Türünde Öncü Edebiyatçılar

Suriye çocuk edebiyatında şiir ve hikâye türüne oranla tiyatro alanında, çok daha az sayıda eser yazılmıştır. Bazı yazarlar şiir, hikâye ve tiyatro türünde eserler yazmışlardır. Ancak eserlerinin çoğunluğunu tiyatro türü eserlerin oluşturduğu yazar sayısı yok denecek kadar azdır. Buna rağmen bu türde önemli eserler yazan yazarlar da vardır.

1.6.3.1. Selim b. Hasan b. Ali el-Hifnî (1890-1940)

Muhammed Selim el-Hifnî olarak da bilinen Cezâyir asıllı, şair, hattat, Selim el-Hafnî, 1890 yılında Şam'da doğmuştur. Suriye ve Ürdün'de yaşamış, Arapça, şer'i ilimleri Muhammed el-Mubârek el-Kebîr'den tahsil etmiştir. Musıkî ve hat sanatı konusunda büyük bir yeteneğe sahip olan el-Hifnî, Mısır ve Şam'lı büyük usta sanatçılardan, klasik Endülüs şiirinin bestelenmesiyle ortaya çıkan muvaşşahat isimli şiir türünü, repertuar ve ritim öğrenmiştir. Şam'daki Emeviye Medresesi'nde Arapça, hat ve musîkî dersleri vermiştir. Öğrencileri arasında milliyetçi fikirleri yayması sebebiyle Suriye'deki Fransız manda yönetiminin öfkesine neden olmuş ve istifa ettirilerek Ürdün'ün doğusuna sürgün edilmiştir. Orada dönemin Ürdün başbakanı Rıza Paşa er-Rikâbî tarafından karşılanmış ve es-Selt şehrinde bir liseye Arapça öğretmeni olarak teyin edilmiştir. Ürdün'de beş yıl kaldıktan sonra Suriye'ye dönmüş, Suriye mahkemelerinde uzman olarak çalışmıştır. 4 Mart 1940 günü Şam'da vefat etmiştir.[257]

Suriye'de 1920'li yıllarda en fazla çocuk kitabı neşreden kişi olarak kabul edilen el-Hafnî, pek çok marş, şiir ile çocuk edebiyatı alanına katkıda bulunmuştur. O aynı zamanda ilk dönemlerde Suriye çocuk tiyatrosuna en fazla katkısı olan kişilerden biri olarak kabul edilmektedir.

Kasideleri, çağdaşı diğer edebiyatçılarda da olduğu gibi genellikle vatan, ilim, Arapçılık ilgili konulardan oluşmaktadır.

"Ehvâke ya vatanî" adlı şiirinde işldiği ana tema vatandır; "Te'allemû" ve "el-'İlm" başlıklı şiirlerinde ise eserlerinde sıkça işlediği ilim konusuna yer vererek dikkatleri bu

[257] Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn terâcimu musannifî'l-kutubi'l-'Arabiyye*, s.245; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn*, https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "S" maddesi. Erişim tarihi 30 Temmuz 2019, Saat: 14:00.

alana çekerek tıpkı Batı toplumları gibi kalkınmak için ilim öğrenmek gerektiğini vurgulamaya çalışmıştır. el-Hifnî, eserlerinde Arap milliyetçiliği fikrini ise ilim konularıyla iç içe geçmiş bir şekilde işlemiştir. "Ma'şera'l-'Arab" adlı marşta gelecek nesillere seslenerek onları, tarihte büyük bir medeniyet kurup ışığını dünyaya yayan ecdatlarının izinden yürümeye davet etmektedir.[258]

Selim el-Hifnî, çocuk kasidelerinde musikinin yanı sıra beyitlerin oluşumunda kâfiye, ölçü ve ritim gibi özelliklere çocukların ilgili ve eğilimli olduğunun bilincinde olduğundan olsa gerek kasidelerini bu niteliklere uygun olarak telif etmiştir. [259] "Bâbu'l-'alî" adlı şarkısında çocukların şiirde görmek istediği müzikaliteye, beyit ve kâfiye çeşitliliğine özel önem göstermesi buna örnek olarak verilebilir.

el-Hifnî, konu bakımından ağıt, kutlama, methiye, ve yergi gibi klasik Arap şiir türlerinin dışına çıkmış ancak kâfiye ve biçim bakımından çağdaşları gibi Halil b. Ahmed'ın tarzı olan Halilî aruz biçimini takip etmiştir.

1.6.3.2. Rıza b. Necmuddîn Safî (1905-1988)

Suriye'nin Humus şehrinde 1907 yılında doğmuştur. 1918 yılında Humus'ta babasının hocalık yaptığı Küttab adı verilen bugünkü ilkokul mesabesindeki okulda sarf, nahiv gibi Arapça gramer; beyân, bed'i gibi belağatın ve mantık ilmini öğrenmiştir. Daha sonra Humus şehir mescidinde Şeyh Hamid Abdulcelil'in ders halkalarına katılmıştır.[260] Daha sonra Şam'a göç etmiş orada Abdulkadir el-Mubârek'in ders halkasına gidip gelmeye başlamıştır. 1951 yılında Şam Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Mezuniyetinden sonra Humus kırsalında öğretmen olarak çalışmış daha sonra "el-Emel" dergisinin genel yayın yönetmeni olarak bu şehre yerleşmiştir. Orada "Halimetu's-Sa'diyye" ortaokulunu kurmuştur. Humus'da "Feta'ş-şark" gazetesinde çalışmaya başlamış gazetede çalıştığı dönemde şehrin şairleriyle iletişim kurunca şiirleri yayılmıştır. Şiirleri bu yolla Beyrut "el-Ahrâr" ve Şam "el-Kabes" gazetelerinde neşredilmiştir. Mason Teşkilatı'na intisab eden Rıza Safî, teşkilatın Yahudi kökleriyle bağlantısını keşfedince

[258] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s.122-126.
[259] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, s. 126..
[260] Emil Bedî' Ya'kûb, *Mu'cemu'ş-şu'arâ' munzu bed'i 'asri'n-nahda*, s.440.

sessizce üyelikten çekilmiştir. 1937 yılında Arap Yazarlar Birliği ve İslamî Hayır Cemiyeti'ne üye olmuştur.[261]

Rıza Safî, çağdaşlarının çoğu gibi Arap milliyetçisidir. Suriye ile Mısır arasında 1958 yılında gerçekleşen birleşmenin sona ermesinden sonra 1961 yılında aktif siyasetten ayrılmıştır. Gençliğinin baharında kulakları duymaz hale gelen Safî, 1988 yılında Humus'ta vefat etmiştir. Ardında pek çok telif bırakmıştır. Şiir ürünlerini bastığı "'alâ cenâhi'z-zikrâ/Hatıralar" adlı dört ciltlik kitabı Vezâratu's-Sekâfe yayınevi tarafından Şam'da 1980 yılında basılmıştır. Onun Mecelletu't-turâsi'l-'Arabi dergisinin Ocak 1985 18. sayısında "İla Şa'ir Nezir el-Hüsâmî" adlı bir şiiri ve adı "Sarhatu's-se'r" olan çocuklara yönelik Vezâratu's-sekâfe eliyle Şam'da 1980 yılında basılan tiyatrosu da vardır. Rıza Safî'nin farklı pek çok konuda yazdığı edebî makâleleri de bulunmaktadır. İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab ve Mecelletu't-turâsi'l-'Arabî eliyle basılan bu makaleler el-Mevkifu'l-edebî dergisinde neşredilmiştir. [262]

Rıza Safî'nin şiiri klasik Arap şiirinin tekrarı gibidir. Biçim ve nazım konusunda eski büyük şairlerle yarışacak kadar şiir yeteneğini ispatlamıştır. Eserlerinde işlediği ana temalar ise dönemindeki edebiyatçıların konularıyla benzerlik göstermektedir.

1.6.4. Araştırma, İnceleme Türünde Öncü Edebiyatçılar

Suriye'de çocuk edebiyatı tecrübesinin kazanılmasıyla beraber bu alanda araştırma, inceleme ve eleştiri kitaplarının da yazılmaya başlamıştır. Araştırma, inceleme ve eleştiri kitabı yazan yazarların aynı zamanda şiir, hikâye türünde çocuk edebiyatı ürünleri yazan yazarlar oldukları da görülmektedir.

1.6.4.1. Abdullah Ebu Heyf (1949-2017)

1939 yılında Rakka'da doğmuştur. Rakka'da liseyi bitirdikten sonra Şam Üniversitesi'nde Arap Dili bölümünü okumuştur. Sovyetler Birliği'nde dil bilimi üzerine doktora yapmış ikinci doktorasını modern edebî eleştiri alanında Şam Üniversitesi'nde

[261] Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn terâcimu musannifi'l-kutubi'l-'Arabiyye,* s.245; *Mu'cemu'l-bâbtîn li şu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karneyni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn,* https://www.almoajam.org/lists/inner/7663. bkz "ر" maddesi, Erişim tarihi, 05 Ağustos 2019, Saat: 11:00.

[262] Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn terâcimu musannafi'l-kutubi'l-'Arabyye,* s.245; *Mu'cemu'l-babâtin lişu'arâi'l-'Arabiyye fi'l-karni't-tâsi'a 'aşara ve'l-'ışrîn,* https://www.almoajam.org/lists/inner/7663. bkz "ر" maddesi, Erişim tarihi, 05 Ağustos 2019, Saat: 11:00.

yapmıştır. Lazkiye'deki Câmi'atü Tışrin üniversitesinde hoca olarak çalışmıştır. Arapların kültürel problemlerine eğilerek edebiyat eleştirisi ve kısa hikâye yazımına hayatını adayan, Arap entelektüellerinin en öne çıkan edebiyatçılarından biri olmuştur. Arap Yazarlar Birliği yürütme kurulu üyeliği, "Kıyadetu şebabiyyeti's-sevra/Gençlik Devrimi Liderliği" derneği üyeliği, "Cem'iyyetu'l-kıssa ve'r-rivaye" üyeliği yapmıştır. Suriye'de basılan "Ceridetu'l-'usbu'i'l-edebi" gibi haftalık gazete ve "el-Mevkifu'l-edebi" gibi dergilerde genel yayın yönetmenliği yapmıştır.[263]

Çocuk edebiyatı alanında, "eş-Şebâb ve'l-edeb", "el-Etfâl ve's-sinema" "el-Kıssatu'l-'Arabiyye ve'l-Ğarb" "et-Tenmiyetu's-sekâfe li't-tıfli'l-'Arabî" ve Edebu'l-etfâl nazariyyen ve tatbikiyyen", "Edebu'l-'Arabi ve Tehaddiyatu'l-hadase", "en-Nakdu'l-edebiyyu'l-'Arabiyyu'l-cedid fi'l-kıssati ve'r-rivaye" gibi birçok araştırma ve eleştiri kitaplarının da yazarıdır.[264]

Suriye çocuk edebiyatı alanında son dönemde araştırma ve eleştiri kitaplarının yazımına yönelimin arttığı gözlenmiştir. Abdullah Ebu Heyf, bu alana hem kısa hikâye hem de eleştiri ve araştırma kitapları yazarak katkıda bulunan yazarlardandır. Eserlerinin isimlerinden de anlaşılacağı gibi o, teori ve uygulama bakımından alana katkıda bulunması yönüyle diğer edebiyatçılardan ayrılmaktadır.

1.6.4.2. İsa Şemmâs (1947/…)

Şair, edebiyat ve eğitim bilimi araştırmacısı, yazar İsa eş-Şemmâs, 1947 yılında Suriye'nin Humus ilinde doğmuştur. 1968 yılında Humus Eğitim Fakültesi Arapça Öğretmenliğinden mezun olmuştur. 1983 yılında eğitim bilimleri alanında yeterlilik belgesi, 1984 yılında yüksek araştırma diploması almaya hak kazanmıştır. 1987 yılında eğitim bilimleri alanında yüksek lisans yapmıştır. 1993 yılında eğitim metodları alanında doktora yapmıştır. 1968 yılı ile 1983 yılları arasında Arapça öğretmenliği ve okul yöneticisi olarak görev yapmıştır. 1991-1997 yılları arasında ise Şam Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışıp orada dersler vermiştir. 1993-97 yılları arasında Şam'da eğitim müdürlüğünde sürekli uygulama biriminden sorumlu olarak çalışmıştır. Okul kitapları geliştirme programına iştirak etmiştir. Bir süre "et-Talî'î" dergisinde çalışan Şemmâs Bulgar edebiyatından Arapçaya şiir tercümeleri yapmıştır.

[263] http://awu.sy/?page=show_det&category_id=91&id=1923&lang=ar. Erişim tarihi 13 Ağustos 2019, saat 20:00; http://www.syrianstory.com/apohyffe.htm. Erişim tarihi 13 Ağustos 2019, saat 20:00.

[264] http://awu.sy/?page=show_det&category_id=91&id=1923&lang=ar. Erişim tarihi 13 Ağustos 2019, saat 20:00; http://www.syrianstory.com/apohyffe.htm. Erişim tarihi 13 Ağustos 2019, saat 20:00.

Suriye'de Çocuk edebiyatı ve eğitim bilimi alanında araştırmalar yapmış, çocuklar için hikâye ve şiirler yazmıştır. Arap Yazarlar Birliği üyesi olan yazarın bazı yazıları Üsâme adlı Suriye çocuk dergisinde yayınlanmıştır. Şam radyosunda 1995 yılından 2004 yılına kadar "Şu'ûnu't-terbiyye" başlıklı haftalık eğitim programı hazırlamıştır. Daha sonra aynı programı uydudan yayın yapan bir eğitim televizyonu programına dönüştürmüştür. 2004 yılında dört aylığına İngiltere'ye bilimsel araştırma görevi için gönderilmiştir. Orada Suriyeli aile ile İngiliz ailesini karşılaştıran "Ailede cinsiyet eğitimi" adlı pedagojik bir araştırma yapmıştır. Yazar halen çalıştığı üniversitede yüksek lisans öğrencilerine genel eğitim ve esasları, bilimsel araştırma metotları adlı iki dersi vermeye devam etmektedir.[265]

Yazarın, şu ana kadar yetişkin ve çocuklara yönelik şiir, hikâye ve eğitim alanında araştırma olmak üzere yaklaşık yirmi üç kitabı yayınlanmıştır. 1980 yılında Bulgar yazar Angel Karaliyçev'den tercüme ettiği çocuk hikâyelerinden oluşan "Rafîku'd-dirâse", 1996 yılında Şam ve Fas'ta Dâru Meşrik tarafından yine Angel Karaliyçev'den tercüme edilen çocuk hikâyesi "es-Sadâkatu'l-ebediyye ve kıssa uhra", 2006 yılında Vezâratu's-sekâfe basımevi tarafından yayımlanan "Semir ahlâmu't-tufule" adlı hikâyeleri; 1994'te Şam'da Dâru'l-yenâbi' tarafından çocuklar için yazdığı "Ğannu me'î" adlı şiir telifleri;1996 yılında Vezâratu's-sekâfe basımevi tarafından yayınlanan "el-Kısasu't-tıfliyye fî Suriye" ve 2004 yılında aynı yayınevi tarafından yayımlanan "Edebu'l-etfâl beyne's-sekâfe ve't-terbiye" adlı araştırma kitapları onun yetişkin ve çocuklara yönelik olarak yayınlanan eserlerine örnek olarak verilebilir.[266]

İsa eş-Şemmâs, Suriye çocuk edebiyatına akademisyen kimliğiyle yetişkin ve çocuklara yönelik şiir, hikâye ve araştırma yazılarının yanında radyo ve televizyon programları yoluyla da katkıda bulunmuştur. Akademisyen kimliğine sahip olma özelliği onu Suriyeli çocuk edebiyatçıları arasında farklı kılmıştır. Yazar son dönem çocuk edebiyatçıları gibi bu alanda araştırma ve inceleme kitabı da yazmıştır.

1.6.4.3. Beyân es-Safedî (1956-…)

Suriye'de çocuk edebiyatı alanında bilinçli ve özgün çalışmaların ortaya çıkması için çocuk edebiyatının konu, şekil, sanat ve felsefe bakımından nasıl olması gerektiği ile ilgili araştırma ve eleştiri yazıları yazan; çocuk edebiyatının ilke ve kuralları çerçevesinde

---

[265] Mihyar Adnan el-Mullûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Sûriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.32; http://www.awu.sy/?page=DetMembers&id=775&lang=ar. Erişim tarihi 21 Ağustos 2019, saat 19:00.

[266] Mihyar Adnan el-Mullûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Sûriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.32; http://www.awu.sy/?page=DetMembers&id=775&lang=ar. Erişim tarihi 21 Ağustos 2019, saat 19:00.

özgün şiir ve hikâye türü eserlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunan son dönem edebiyatçılarından biridir.

Beyân es-Safedî, 1956 yılında Suriye'nin Süveyda ilinin el-Ğariye Köyü'nde doğmuştur. Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili bölümünün yanı sıra İdari Bilimler bölümünden mezun olmuştur. Bağdat'taki Daru's-sekafeti'l-etfâl'de 1982 yılından 1997 yılına kadar kültür yazarı olarak; 'Aden ve San'â'da 1989-1997 yılları arasında Yemenu's-Sevrî Gazetesi'nde başkan, Suriye Kültür Bakanlığı tarafından basılan Üsâme Dergisi'nde 2003-2006 yılları arasında genel yayın yönetmeni olarak çalışmıştır. 2011 yılında Suriye'de başlayan Arap Baharı gösterilerine kadar Suriye Yazarlar Genel Teşkilatı'nda uzman olarak çalışmaya devam etmiştir.[267]

Eserleri, farklı birçok Arap gazete ve dergilerinde yayımlanmıştır. Onun pek çok okuma, bestelenmiş görsel ve işitsel çalışmaları vardır.

Beyân es-Safedî, çocuklar için "el-Medresetu'l-'Acîbe" adlı tiyatroyu; Suriyeli yönetmen İsam Musa'nın televizyona uyarladığı "el-Me'ânî" adlı çocuk dizisini; "Hikâyâatu's-sayyâd 'Aşur" adlı dizinin şarkısının sözlerini yazan, Suriye televizyonunda yayınlanan "İftah ya Simsim" isimli meşhur dizinin müziğinin sözlerine katkıda bulunan yazarlardan da biridir. Çalışmaları, pek çok Arap ülkesinde okul kitaplarına dâhil edilmiştir. Çocuklara yönelik bazı şiirleri, Necm Abdullah gibi bestekârlar tarafından bestelenmiştir. Bazı çocuk kasideleri ve hikâyeleri Fransızca ve Rucça'ya tercüme edilmiştir. Yetişkin ve çocuklara yönelik pek çok şiir, hikâye yazıları bulunan es-Safedî'nin edebî araştırma alanında da telifleri bulunmaktadır. [268]

Çocuklara yönelik olarak, 1978 yılında Dâru'l-Âdab tarafından on cilt olarak yayımlanan "Hikâyât Cemile", "Eğla kelime", "Hikâyât sağira", "Levhât", "Bitâkatü Mahabbe", meşhur Suriyeli şair Süleyman el-İsa ile 1989 yılında müşterek yazdıkları "Ğannu", 1982 yılında İttahâdu'l-küttabi'l-Arab yayınevi tarafından basılan "el-Eğânî", 1987 yılında Dâru'l-kuttâbi'l-'Arab yayınevi tarafından basılan "Tehyâ", 1986 yılında Misbâhu Alâuddîn", 2005 yılında şiir ve nesirlerinden seçme yazılarından oluşan "el-Keşkul", 2009 yılında "Zâte nehâr", 2014 yılında Vezâratu's-sekâfe basımevi tarafından

[267] Mihyar Adnan el-Mullûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Sûriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.370-272; Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fî'l-vatani'l-'Arabî*, s. 108-109; https://ar.wikipedia.org/wiki/بيان_الصفدي. Erişim tarihi 18 Ağustos 2019, saat 16:00.

[268] Mihyar Adnan el-Mullûhî, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Sûriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, s.370-272; Mahmûd Kâsım, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fî'l-vatani'l-'Arabî,* s. 108-109; https://ar.wikipedia.org/wiki/بيان_الصفدي. Erişim tarihi 18 Ağustos 2019, saat 16:00.

basılan “Tehyâ ebeden”, 2015 yılında Vezâratu’s-sekâfe yayınevi tarafından basılan 1975-2000 yılları arasındaki çocuk şiirlerini topladığı “Vatanî kalbi” adlı şiir kitabı, 2015 yılında Dâiretu’s-sekâfe ve’l-i’lam eliyle basılan “Divânu’t-tıfli’l-‘Arabi” adlı şiir çalışmaları; “Hikâyât Arabiyye”, “Vâdi’ş-Şems”, “Cezîratu’l-mahabbe”, “’Usfûr”, “Hikâyât kable’n-nevm”, “Hikâyât min türâsina”, 2009 yılında “Kısas li’l-etfâl”, 2014 yılında “Nesrin tensâ daimen” adlı iki hikâye kitabı ve ayrıca bir de “Şi’ru’l-etfâl fi’l-vatani’l-‘Arabî” [269] adlı araştırma ve eleştiri kitabı gibi pek çok eserin yazarıdır.

Şiir, hikâye, edebî araştırma ve eleştiri kitabı yazarı, eleştirmen, gazeteci kimlikleriyle tanınan Beyân es-Safedî, Suriye’de son dönemde çocuk edebiyatı alanında farklı türlerde eser veren yazar olması bakımından meslektaşlarından ayrılmaktadır.

Suriye’de çocuk edebiyatı alanında araştırma, inceleme ve eleştiri türü yazarlara Muhammed Karanya, Semer Ruhi Faysal gibi önemli isimleri dâhil etmek de gereklidir.

1.7. GENEL DEĞERLENDİRME

Tarihsel ve toplumsal nedenlerle diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Suriye’de de modern çocuk edebiyatı batı ülkelerine göre çok sonradan başlamıştır. Yukarıda belirtildiği üzere Suriye’deki çocuk edebiyatının ilk dönemlerinde yabancı hikâyeler Arapçaya tercüme edilmiş ancak daha sonra yazarlar, bu durumun Suriye-Arap kültürü bakımından tehlikeli olduğunu, tercüme edilen yabancı eserlerin hiçbir fayda vermeyeceği ve yerli bir edebiyatın yerli edebiyatçılar tarafından yazılıp da çocuklara sunulmasının daha faydalı olacağını düşünmeye başlamışlardır. Bundan dolayı son kırk yılda Suriye’de millî çocuk edebiyatı uyanmaya başlamış, yazar ve edebiyatçılar, çeviri ve uyarlama eserler yerine özgün çalışmalar ortaya koymaya başlamışlardır. Bu dönemde yazarlar ilhamlarını daha çok kendi tarihleri ve eski Arap kültüründeki fedakârlık ve kahramanlık örneklerinden alarak eserlerini telif etme çabası içine girmişlerdir. Ancak buna rağmen yine de bazı yazarlar dışa özellikle de resmi ideolojinin etkisi dolayısıyla dışarıdan tercüme ve nakil yoluyla alınan çocuk edebiyatı ürünlerini vermeye devam etmişlerdir. [270]

---

[269] Mihyar Adnan el-Mullûhî, *Mevsû‘atu edebi’l-etfâl ve udebâihim fî Sûriye bi’l-karni’l-‘ışrîn*, s.370-272; Mahmûd Kâsım, *Mevsû‘atu kuttâbi’l-etfâl fî’l-vatani’l-‘Arabî,* s. 108-109; https://ar.wikipedia.org/wiki/بيان_الصفدي. Erişim tarihi 18 Ağustos 2019, saat 16:00.

[270] Husâm el-Hatib ve dğr, *el-Kıssatu’l-kasîra fî Suriye*, İttihâdu’l-kuttâbi’l-Arabî, Şam 1977. s. 92.

Bu yüzden Suriye'de çocuk edebiyatı ürünlerinin genel olarak üç aşamadan geçtiğini söylemek mümkündür. Birincisi yabancı edebiyatı tercüme ve iktibas; ikincisi taklit/uyarlama; üçüncüsü ise özgün eserler telif etme aşamasıdır.

Birinci aşama özellikle La Fontaine ve Ezop vb. çocuk edebiyatı alanında yazılmış yabancı hikâyeleri tercüme ve iktibas eden kişilerin teliflerde bulunduğu dönemdir. İkinci dönem, tercüme edilen yabancı kaynaklı eserleri taklit veya onları kendi kültürlerinden eserlere uyarlama yoluna gittikleri dönemdir. Üçüncü dönem ise Arap çocuklara kendi yaşadıkları çevreye özgü manzum şiir, hikâye, dinî tiyatrolar gibi büyük oranda özgün orijinal eserlerin, kitap, çocuk dergisi, gazete ve bazı Arap radyo, televizyonları ve diğer görsel işitsel araçlar yoluyla eserler verilmeye başlanan dönem olmuştur. İşaret edilmesi gereken bir nokta da çocuk edebiyatının tüm dönemlerde okul programları ile iç içe bir şekilde yürütülmesi gereken bir faaliyet olarak algılanmasıdır.

Değinilmesi gereken bir diğer nokta da Arap dünyasında ve Suriye'de çocuk edebiyatı yazarları, bu edebiyatın kaynağı ve işlevi konusunda birbirine zıt iki farklı görüşü benimsemişlerdir. Birinci görüşün temsilcileri, yabancı edebiyatlardan tercüme ve iktibas yapmayı bırakıp maziye dönüp oradaki güzel ve iyi örnekleri günümüze taşımak gerekir şeklindeki görüşü benimsemişlerdir. Diğer görüşün temsilcileri ise maziyle olan bağların bütünüyle koparılıp bu yapılamıyorsa Arap kültürünün kendi ideolojilerine uygun olan kısımlarının alınıp gerisinin atılmasıyla yeni çocuk edebiyatı ürünlerinin yazılması ve yabancı çağdaş ürünlerin tercüme edilmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır.[271] Bu iki görüş arasındaki fikir ayrılığı çocuk edebiyatı alanında telif edilen eserlerin konularına, orada sunulan değerlere de yansımıştır.

Ancak Suriye'de çocuk edebiyatının geçirmiş olduğu dönemleri, kesin hatlarla birbirinden ayırmak da zordur. Çünkü her ne kadar özgün eserler daha son dönemde üretilmiş olsa da son dönemde birinci ve ikinci dönemin özelliklerini taşıyan eserlerin de neşredilmeye devam ettiği de görülmektedir.

Suriye Kültür Bakanlığı'nın çocuklara yönelik dünya çocuk edebiyatının klasik eserlerinin tercüme yoluyla nakledilmesi konusunda açık çabası bu durumun en bariz örneğidir. Pek çok Suriyeli yazar, özellikle hikâyecilik alanında nakledilen ürünleri taklit etmeye çalışmışlardır. Ancak başarılı, ciddi hikâye ve hikâyecilere de rastlanmaktadır. Her ne kadar Suriyeli yazarlar, yazdıkları hikâyelerde yabancı örneklerden etkilenmemiş

[271] Abdurrezzak Ca'fer, *Edebu'l-etfâl fî Suriye ve 'alâkatuhu bi't-turâsi'l-'Arabî*, s. 96.

oldukları konusunda ısrar etseler de eserleri yabancılar tarafından kaleme alınan eserlere yakın gözükmektedir. Hikâyelerin az bir kısmı Zekeriyâ Tâmir'in hikâyelerinde olduğu gibi dikkatleri üzerlerine çekecek kadar özgündürler. Yabancı edebiyatlardaki kıssa alanında yapılan tercüme, iktibas ve taklit çabaları şiir alanında aynı oranda gerçekleşmemiştir. Miha'il İd, İsa Fetûh gibi bazı şairler yabancı çocuk şiirlerinden tercüme ile Arapça'ya nakil yapan şairler olsalar da şiir sanatının iktibas ve taklide hikâyecilik sanatı kadar yatkın olmaması sebebiyle[272] şiir alanında Süleyman el-İsa şiirlerinde olduğu gibi özgün ürünlerin ortaya çıkmıştır denebilir.

Özetle, Suriye'de çocuk şiiri özellikle ilk dönemlerde yetişkinler için şiir ve hikâye yazan yazarların kişisel çaba ve deneyimlerinden ibarettir. Bu dönemdeki çocuk edebiyatı ürünleri, konu, biçim, sanat bakımından ciddi eleştiri süzgecinden geçen ürünler olmaktan uzak olmaları dolayısıyla edebî değerleri bakımından sonraki dönemde yazılanlara kıyasla az olmuştur. Ancak üçüncü dönem olan son dönemle birlikte çocuk edebiyatı alanında yazılan teknik ve sanatsal açıdan araştırma, eleştiri ve tahlil kitapları yazılmış, çocuk edebiyatının ilke ve çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır. [273] Bu çalışmalarla beraber özgün çocuk edebiyatı ürünlerinin de ortaya çıkmaya başlamıştır.

[272] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.14
[273] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.23.

İKİNCİ BÖLÜM
BİR ÇOCUK EDEBİYATÇISI OLARAK SÜLEYMAN el-İSA

2.1.HAYATI

2.1.1. Doğumu ve Çocukluğu

Süleyman el-İsa, 1921 yılında Hatay'ın Samandağ ilçesine bağlı eski adı Nu'ayriye/ Nahırlı yeni adıyla Aknehir olan köyde, ekonomik şartları çok iyi olmayan bir ailede; ev hanımı bir anne ve çiftçi, şair, küttâb[274] adı verilen geleneksel eğitim kurumunda öğretmenlik yapan bir babanın oğlu olarak doğmuştur. Doğduğu köy, Asi Nehri'nin kıyısında yer alan Besâtin el-'Âsi diye bilinen bölgede dut, incir, zeytin ve çeşit çeşit meyve ağaçlarıyla bezeli, yaklaşık yirmi haneli, birer ikişer parsellik toprağa sahip bir grup çiftçinin oturduğu doğanın koynunda yem yeşil bir köydür.[275] Süleyman el-İsa, çocukluğunun ilk on iki yılını, hayatının ilerleyen yıllarında yazdığı şiirlere ilham kaynağı olacak olan bu köyde geçirmiştir.

el-İsa, "Vâil yebhasu 'an vatanihi'l-kebîr/Vâil Büyük Vatanını Arıyor"[276] isimli eserinde anlattığı gibi çocukluğundan itibaren babasının yazıp okuduğu şiirleri dinleyerek, babasının kendisine ezberlemeyi zorunlu kıldığı klasik dönem Arap şairlerin şiirlerini ezberleyerek, oynayarak, köylerinin önünden geçen nehirde yüzerek çocukluk günlerini geçirmiştir.

2.1.2. Eğitimi

el-İsa, ilköğrenimine geleneksel usûlde eğitim verilen küttâbda başlamış, ortaöğrenimini Hatay merkezde tamamladıktan sonra, lise tahsiline Hama, Lazkiye ve Şam'daki liselerde devam etmiş, yüksek öğrenimini ise Bağdat'ta tamamlamıştır.

2.1.2.1. İlk Öğrenimi

Süleyman el-İsa, beş altı yaşlarına geldiğinde doğduğu köyde okul bulunmadığı ve şehirde bulanan okula da maddi imkânsızlıklardan dolayı gidemediği için temel eğitimini, köyün diğer çocuklarıyla beraber küttâb adı verilen okulda almıştır. Başlangıçta köy dışında derme çatma bir yapı küttâb olarak kullanılırken sonra babası Şeyh Ahmed el-

[274] Kuttâb, genelde açık havada ağaç altında veya basit bir odalı yapıda, okur-yazarlığı iyi olan bir kimsenin çocuklara yönelik düzenlediği bir çeşit okur-yazarlık kursunun verildiği yer.
[275] Mehmet Karasu-Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, Ürün Yay., Ankara, 2010, s.57-58.
[276] Süleyman el-İsa, *Vâil Yebhasu an vatanihi'l-kebîr,* Vezâratu's-sekâfe, Şam, 2003.

İsa'nın köylülerin de yardımıyla kendisi için yaptırdığı iki katlı evin alt katına taşınmıştır. Böylece çiftçilik ve küttâbda öğretmenliğin yanı sıra şair de olan babası, onu yetiştirme sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu yolla ilk kültürünü ve düşünce yapısını şekillendiren temel eğitimini babasından almaya başlamıştır.[277] Şeyh Ahmed'in kuttâbında, çocuklara Kur'an ezberi yaptırıldığından dolayı Süleyman el-İsa, babasına arz edilen ezberleri dinle dinleye daha 6-7 yaşlarındayken Kur'an'ı kolayca ezberlemiş, bu sayede Arapça'nın kural ve üslupları onun zihnine kolayca kazınmıştır.[278]

el-İsa, küttâbda Kur'an ezberi yanında okuma-yazma, dört matematik işlemi, Reşîd eş-Şertunî'nin "Arapça Sarf Nahiv Kuralları" adlı kitabından sarf ve nahiv ilmini babasından öğrenmiştir. Eski Arap şairlerinden Mutenebbî gibi eski şairlerin şiir divânlarını ve Ahmed Şevkî, Hafız İbrahim, Halil Mutran, Ma'ruf er-Rusafî, ez-Zehavî ve Bedevî el-Cebel gibi çağdaş şairlerin onlarca şiirini babasının gözetiminde ezberlemiştir. O, ayrıca babasının, para biriktirip büyük çaba harcayarak şehirden köye getirttiği, Sayda'da basılan "İrfan" ve "Hilal" adlı Arapça dergilerde yayınlanan Arap milliyetçisi yazarların yazılarını babasından dinleyerek büyümüştür.[279]

Milliyetçi Arap düşünürlerin makalelerinin yayınlandığı bu dergiler, ileride onun düşüncelerinin şekillenmesinde önemli rol oynayacaktır. O, çocukluk kültürünün temellerini oluşturan bu kaynaklarla ilgili hatıralarını, "Vâil, Büyük Vatanını Arıyor" ve "Hey Çocuklar! Gelin Size Çocukluğumu Anlatacağım" adlı eserlerinde açıkça itiraf etmektedir.

2.1.2.2. Ortaöğrenimi

Süleyman el-İsa, babasının ekonomik imkânları kısıtlı olduğu için şehirdeki okula gidene kadar köyde babasının öğretmenlik yaptığı küttâbda geleneksel usulde eğitim alarak ve eşsiz güzellikteki doğada akranlarıyla oyunlar oynayarak günlerini geçirmiştir. Okula gidememe hikâyesiyle ilgili duygularını, "Vâil Büyük Vatanını Arıyor" isimli kitabında şu ifadelerle anlatmaktadır. *"Vâil'in (Süleyman el-İsa) babası Şeyh Ahmed, bazı kitapları el yazısıyla yazarak kazandığı para ve okuttuğu öğrencilerin velilerinden aldığı cüz'î ücretten biriktirdiği birkaç kuruş sayesinde, büyük oğlunu okutmak için Antakya'ya gönderdi. Abisi*

[277] Husâm el-Hatib, *Süleyman el-İsa el-Mevhibetu ve'l-fenn,* Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.110-111.
[278] Süleyman el-İsa, *Tecribetiye'ş-şi'riyye,* Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.566.
[279] Süleyman el-İsa, *Tecribetiye'ş-şi'riyye,* s.567.

Antakya'ya gidince, Vâil, şehir hayatını, oradaki okulu merak etmeye başladı, oraları görmeyi aklına koydu. Abisi ona, okulu, öğretmenleri, öğrencileri, dersleri, okuduğu sınıfı, kütüphaneyi ve öğrendiği Fransızcayı anlatırdı. Bazı hafta sonları ona kitaplar getirirdi. Okuduktan sonra tekrar okula iade ederdi. Vâil, abisi gibi Antakya'daki okulda okumayı çok istiyordu. Ancak babasının iki çocuğunu Antakya'da okutacak maddi olanağı yoktu. O, beklemek zorunda idi. Şehirdeki okula kayıt olana kadar elinde kitap ve şiirlerini yazdığı küçük mavi kaplı defteri ile bahçenin yolunu tutarak köydeki günlerini geçirdi."[280]

el-İsa, on iki yaşına gelince, babasından kendisini şehirdeki okula göndermesini ısrarla istemiştir. Hatay'da Fransız lisesinde okuyan abisinin okulu bitirmesinden sonra o zamanlar Antakya merkezde yine Fransızlar tarafından açılan Affan Ortaokulu'na kayıt olmak için 1934 yılında köyden şehre gitmiştir.

el-İsa, şehre gitme hikâyesini şöyle anlatmaktadır: *"Okula girmekte geciktim. Çünkü babam büyük kardeşimi okuması için Antakya merkeze göndermişti aynı anda iki çocuğu okutmaya gücü yoktu. O yıllarda bölge Fransız işgali altındaydı. Bölgede ilk liseyi de Fransızlar açtılar. Maddi durumumuzun çok kötü olmasına rağmen babam ağabeyimi o liseye yazdırdı. Masrafını karşılamak için kitap tensih etti. O arada ben de "okula gideceğim" diye babama yalvardım. Tek hedefim, dileğim benim de ağabeyim gibi Antakya'da bir okula gitmemdi. Büyük bir binada değişik derslikler, değişik öğretmenler, her sınıfta sıralar, sıraların altında çanta koyacak yerler, çantalarda, kitaplarla yiyecekler, her dersin sonunda teneffüs… ne kadar hoş şeylerdi. Kardeşim okulunu bitirip şehirden dönünce bu sefer ben okumak için şehre gittim.*"[281]

Hatay'a giden el-İsa, ortaokula kayıt olma hikâyesini ise şöyle anlatmaktadır: "*1934 yılında okula gitme zamanım geldi. Küçük bir köy çocuğu olarak tarihi Antakya kentine geldim. İçinden Asi Nehri akan Antakya bana çok ama çok büyük görünmüştü. Kaydolmak için okula gittim. Okulumdaki müdür Şeyh Salih Ğânim idi. Ben gitmeden önce ağabeyim onunla görüşmüş ve benim şair olduğumu anlatmış. O güne kadar epey şiir yazmış, binlerce beyit ezberlemiştim. Ağabeyim de okula başlamadan bana Fransızca öğretmeye başlamıştı. Müdür bana "Okulumuzda beş sınıf var hangisine gitmek istersin?" dedi. Müdür beni beşinci sınıfa vermek istiyordu. Benim yaşım onlara göre çok küçüktü.*

[280] Mehmet Karasu-Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s.44.
[281] İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-arzi ve'l-ecyâli'l-kâdime*, Şa'iru'l-'urûbe ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, 350.

Beşinci sınıftan korktum, dördüncü sınıfa kaydolmak istedim. Besâtin el-Âsi gibi küçük bir yerden gelip kentin büyük okulunda dördüncü sınıfa yerleşmek beni çok heyecanlandırmıştı."[282]

Ortaokula kaydolan el-İsa, anılarında okula başladığı gün ile ilgili olarak düşüncelerini şöyle tarif etmektedir. *"Affan Ortaokuluna başladığım ilk gün okul müdürü, bütün okul öğrencilerini büyük bir salonda topladı. Beni yanına alarak kürsüye çıktı, diğer öğrencilere tanıttı: "Bu arkadaşınız Süleyman el-İsa, okulumuza yeni başladı. Kendisi şairdir. Şimdi size şiirlerinden okuyacak" dedi. Şiirlerimi okuduktan bir gün sonra Antakya'da "Köyden gelen küçük bir çocuk çok güzel şiir yazıp okuyormuş" diye söylentilerin yayılması sebebiyle okulun ilk gününde şairliğim tescillenmiş, benimsenmiş oldu."*[283]

Ortaokulda Fransızlar tarafından zorunlu olarak okutulan Fransızca'nın yanı sıra matematik, fen bilimleri, coğrafya, Kur'an ve Arapça dersleri de almıştır.[284]

Şiir konusundaki mahareti onu bir anda şehrin gündemine oturtmuştur. O günlerde Hatay'da Arap milliyetçisi gruplar tarafından kurulan Nâdi'l-'Urûbe/Arapçılık Lokali'ne şiir okuması için davet edilmiş orada seküler Arap milliyetçisi Zeki Arsuzî ile tanışmıştır. Böylece ortaokula kayıt olduktan sonra her gün köy ile Hatay arasındaki yolu yürüyerek gidip gelmeye; okulda ve Arapçılık Lokali'nde şiirler okuyarak günlerini geçirmeye başlamıştır.

Bu arada el-İsa'nın beşinci sınıfa başladığı 1934 yılı Hatay'da "intifada" yılı ilan edilmiştir. O da, Arap vatanının tanık olduğu ilk intifadada insanları cesaretlendirmek için şiirler okumakta, gösterilere katılan kalabalık halka hitaplarda bulunmuştur. Bu durum el-İsa, on altı yaşına gelene kadar yani 1938'e kadar sürmüştür.[285]

2.1.2.3. Lise Öğrenimi

Hatay'da, işgalci güçlere karşı ilan edilen intifada hareketinin başlamasından iki veya üç yıl sonra Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla Affan Ortaokulu'nda okuyan Süleyman el-İsa ve beraberindeki yaklaşık yüz yirmi kişilik kız ve erkek öğrenci grubu, bir sonbahar

[282] Mehmet Karasu-Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s.57-59.
[283] Mehmet Karasu-Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s. 59.
[284] İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-arzi ve'l-ecyâli'l-kâdime,* 351.
[285] İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-arzi ve'l-ecyâli'l-kâdime,* s.351.

günü öğrenimlerine devam etmek için Hatay'dan ayrılıp Suriye'ye geçmiştir.[286] Süleyman el-İsa ve beraberindeki arkadaşlarının Suriye'ye geçiş hikâyeleriyle ilgili farklı iki rivayet vardır.

Bunlardan birincisi bizzat şairin kendi anılarında anlattığı rivayettir. [287] Şair orada, Arap vatanının başka bir bölgesinde yani Suriye'de onlarca öğrenci arkadaşıyla beraber vatanın bölünmüşlüğüne, işgal edilmesine karşı çıkmak; birlik, bütünlük ve bağımsızlığını sağlamak amacıyla direnişe devam eden başka Arap şehirlerinde faaliyetlere devam etmek için Suriye'ye geçtiklerini ifade etmektedir.

Diğer rivayet de şairin çocukluk arkadaşı Zeki Özkaya'ya aittir. Zeki Özkaya'ya göre ise; *"Fransızlar, Hatay'ın 1939 yılında Türkiye'ye katılmasından kısa bir süre önce ortaokul ve lisede okuyan Süleyman el-İsa ve onlarca arkadaşını, kendi kontrollerinde okutmak ve meslek sahibi yapmak vaadiyle Suriye'nin Hama şehrinde inşa edip hazırladıkları yurtlu bir okula beraberlerinde götürdüler."*[288]

Fransızların ilk önce Halep'e götürdüğü öğrenciler, şehre sokulmamışlar; Halep'ten sonra Hama'ya götürülmüşler, orada şartları beğenmeyen öğrencilerin bir bölümü Hatay'a geri dönüş yapmış, geriye kalanlar da kendileri için hazırlanan okula yerleştirilmiştir.[289]

Süleyman el-İsa ise bu olayı hatıratında farklı anlatmaktadır. Suriye'ye geçince Halep'te kendilerinin hoş karşılanmadıklarını, Fransız yetkililerden emir alan yöneticilerin, kendilerini Halep'te istemediklerini bildirmelerinden sonra Hama şehrine yöneldiklerini, Hama'da durumlarından haberdar olan halkın Hatay'dan gelen öğrenci gurubunu sevinç gösterileriyle karşılandıklarını, orada bir okula yerleştiklerini anlatmaktadır.[290]

Süleyman el-İsa, Suriye'ye gittikleri ilk dönemde Hama ve Lazkiye'deki okullar arasında iki yıl boyunca gidip gelmiş, daha sonra 1941 yılında lise öğreniminin geri kalanını tamamlamak üzere Şam'a yerleşmiştir.

Şam şehrinin, Beredâ Nehri kıyısındaki es-Sibkî Mahallesi'nde[291] bulunan Cevdet el-Haşim Lisesi'ne başlamıştır. Lise öğrenimi süresince arkadaşlarıyla beraber aynı mahallede bir binanın bodrum katında ikamet etmiştir. Burada Zeki Arsuzî'den, fikri

[286] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, Dâru'l-Hafiz, Şam, 2007, s.13.
[287] Mehmet Karasu-Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı,* s.44; Melike Ebyad, *Rihletu kifâh,* s.14; Süleyman el-İsa, *Tecribetiye'ş-şi'riyye*, s.575.
[288] Mehmet Karasu- Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s.114.
[289] Mehmet Karasu- Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s.115.
[290] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.20.
[291] Mehmet Karasu-Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s.49-51.

temeller almıştır. Onun bu oluşumunda Cevdet el-Haşim Lisesi'nin öğretmen ve öğrencilerinin payı da çok olmuştur.[292] Ayrıca Fransız manda yönetimi, Fransızca'yı her eğitim basamağında zorunlu yaptığı için lisede Fransız dili ve kültürünün yanı sıra İngilizceyi de öğrenmeye başlamıştır.[293] Bu iki dil, gelecekte şairin yazılarında ve düşünce hayatında onun dışa açılan kapıları olmuştur.

Şam'daki bu evde Zeki Arsuzî, Sıdki İsmail, ortaokul müdürünün akrabası Vehib el-Ğanim ve Hataylı bir grup arkadaşıyla beraber yaşamaya başlayan Süleyman el-İsa'nın düşünceleri, oturdukları bu evde tekâmüle ermiştir demek yerinde olur. Daha doğrusu el-İsa'nın dünyaya bakışı ve şiirlerinin ana teması bu evde oluşmuştur demek mümkündür.[294] Çünkü Zeki Arsuzî, bu evde onlarla birlikte ikamet etmiş, onlara Arap tarihi, Arapçılık düşüncesi, siyaset, sosyalizm ve devrimci mücadele gibi konularda dersler vermiştir.[295]

Sibki Mahallesi'ndeki bu ev, el-İsa'nın hayatında başka hiçbir şey tarafından doldurulamayacak bir yere de sahiptir. Çünkü Arap Ba'as Partisi'ni kurma fikrinin Zeki Arsuzî ve yardımcılarının elinde gizlice doğup şekillendiği, 1940 yılında partinin kurulduğu ve partiye üye oldukları haberlerinin alındığı ev bu evdir.[296] Böylece Süleyman el-İsa, daha gençliğinin başında milliyetçi, sosyalist bir partinin kuruluşuna ilk katılanlardan olmuştur. O, bu partiyi, Arap ümmetinin dirilişini amaçlayan, modern, akılcı, çağdaş bir parti olma idealiyle kurduklarını her fırsatta ifade etmiştir.[297]

el-İsa ve arkadaşları daha sonra bir gazete kurarak fikirlerini halka ulaştırmaya karar vermişlerdir. Öğrenciler tarafından çıkarılacak olan bu gazetenin, onların daha fazla zamanını alıp okuldaki derslerinden geri kalmalarına sebep olmaması için haftalık olarak çıkarmayı kararlaştırmışlardır. Kurdukları gazeteye üyesi oldukları yeni partinin isminden hareketle "Ba'as Gazetesi" ismini vermişlerdir. Gazetenin plan ve görev dağılımını Zeki Arsuzî yapmış; buna göre Vehib el-Ğanim gazetede yayınlanacak makaleleri toplayacak, Süleyman el-İsa güzel üslubu, düzgün el yazısıyla yazacaktır. Böylece Ba'as Gazetesi'nin ilk sayısı on altı sayfa olarak, tamamı Cevdet el-Haşimi Lisesi öğrencilerinin çabalarıyla

[292] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'ammeti's-Suriyye, Vezâratü's-sekâfe, Şam, 2009, s.290-291.
[293] Ratib Sekr, *Süleyman el-İsa mütercimen*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-ey'eti'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.325.
[294] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.77.
[295] Mehmet Karasu-Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s.49-51.
[296] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.291.
[297] Süleyman el-İsa, *eş-Şi'r ve't-terbiyye*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Surîyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.635.

yazılı olarak basılmaya başlamıştır.[298] Gazetenin basılmasından kısa süre sonra gazetede yer verilen haberler dolayısıyla Zeki Arsuzî Lazkiye'ye sürülmüş, onun sürgün edilişini protesto etmek için afiş dağıtan Süleyman el-İsa ve bazı arkadaşları 1941 yılının Haziran ayının başında çıkarıldıkları mahkemece tutuklanıp Şam'daki Kale Hapishanesi'ne atılmıştır.[299] Böylece o, hayatı boyunca birkaç defa gireceği hapishanelerle ilk defa tanışmıştır.

Süleyman el-İsa, o yıllarda Fransız manda idaresi altında görev yapan yerel yöneticilere karşı düzenlenen gösterilere, şiirleriyle ve siyasi faaliyetleriyle aktif olarak katılmış, henüz liseyi bitirmeden yazdığı pek çok şiiri nedeniyle defalarca tutuklanmıştır.

el-İsa'nın, hapse ikinci defa girişi de "U'âridu أعارض" adlı şiiri yazması dolayısıyla gerçekleşmiştir. Suudilere yönelik sert eleştirilerde bulunduğu bu şiiri, Suud Kralı'nın Şam ziyareti esnasında elden ele yayılmış; kralın Şam'a yaptığı ziyareti karıştırmak istediği suçlamasıyla sorguya alınıp Mezze Hapishanesi'ne atılmıştır.[300]

Süleyman el-İsa'nın Şam'da ikamet ettiği sürece hayatı ve mücadelesi liseyi bitirip yükseköğrenime geçinceye kadar bu şekilde sürüp gitmiştir. Lise tahsilini bitirince Damir Köyü'nde bir süre öğretmen olarak çalışmış daha sonra Bağdat'taki Arap Bursu öğrenci programına katılarak yükseköğrenim görmek için Bağdat'a gitmiştir.[301]

2.1.2.4. Yükseköğrenimi

Süleyman el-İsa, liseden mezun olduktan sonra o zamanlar Şam'daki şartların özellikle de edebiyat alanında ihtisas yapmanın mümkün olmaması nedeniyle yükseköğrenmini Şam'da sürdürme imkânı bulamamıştır. Zeki Arsuzî, o dönemki Irak başbakanı Hamdi el-Bacacı ile görüşüp, ondan Hataylı öğrencilere Irak bursu vermesini istemiş, talebi olumlu karşılanınca da Süleyman el-İsa ve arkadaşları yükseköğrenimlerini tamamlamak için Irak'a gitmişlerdir.[302]

1944 yılında "Hızlı Doğu Treni"yle Halep, Musul üzerinden Bağdat'a iki gün süren yolculuktan sonra ulaşan Süleyman el-İsa, Bağdat'a vardıkları günün ertesi günü

[298] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.292.
[299] Mehmet Karasu-Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s.49-51.
[300] İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-arzi ve'l-ecyâli'l-kâdime*, s.356.
[301] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.293.
[302] İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-arzi ve'l-ecyâli'l-kâdime*, s.354.

Daru'l-mua'allimine'l-'ulya/Yüksek Öğretmen Okulu, bugünkü adıyla Eğitim Fakültesi'ne kaydolmuştur.[303]

Okulun ilk günü, daha sonradan iyi arkadaş olacağı Basra'dan gelen, kendisi gibi şair olan ve aynı siyasi görüşlere sahip olan Iraklı meşhur edebiyatçı Bedr Şakir es-Seyyâb ile tanışmıştır. el-İsa ve es-Seyyab, birlikte Irak'ta siyaset ve sanat mücadelesine başlamışlardır. Bunun için işe ilk önce "Dâru'l-Muallimîn Dergisi'ni"[304] kurarak başlamışlardır. Bağdat'ta okuduğu yıllarda ünlü bir edebiyatçı ve eleştirmen olacak olan Nazik el-Melâike ve diğer şairlerle de dost olmuştur. [305] el-İsa ve arkadaşları o dönemden beri modern Arap şiirine kendini adayan meşhur edebiyatçılardan olmuşlardır.

el-İsa, Irak'taki arkadaşı Sıdki İsmail'in editörlük yaptığı "el-Kelb/Köpek" adlı dergide hocası Zeki Arsuzî'den öğrendiği fikirleri ve siyasileri eleştiren yazılar yazmaya başlamıştır.[306] Böylece Süleyman el-İsa, Suriye'de lise öğrenimi sırasında Zeki Arsuzî'nin yanında edinmiş olduğu bilgi, siyasi eylem ve mücadele tecrübesini Irak'a taşımış ve Arap milliyetçiliği mücadelesine kaldığı yerden devam etmiştir.

el-İsa'nın yüksekokulda iken tanıştığı pek çok edebiyatçıdan biri de mezun olduktan sonra da ilişkilerinin sürdüğü Ahmed Kasım Fahrî'dir. Ahmed Kasım Fahrî, Kahire'de basılan "er-Risâle" dergisinde Süleyman el-İsa ve "Mea'l-Fecr" adlı divânı hakkında üç bölüm halinde yayınlanan araştırmayı yazan ilk kişi olmuştur.[307]

Süleyman el-İsa, yüksekokulda öğrenci iken dönemin büyük hocalarından ders almıştır. Onlardan biri 1946'da yazdığı şiirlerinden birini hediye ettiği meşhur Arap İslam tarihi dersi hocası Dr. Abdulaziz ed-Dûrî'dir. Süleyman el-İsa, Arap olmayan halklara müsamahakâr davranan Abbasileri, Arap birliğini bozan tehlikeli bir akımı başlatmakla suçlayan bir şiir yazarak hocasıyla tartışmış, şiirinde Abbasi dönemi uygulamalarını kınamıştır. el-İsa, başka bir defa da mevlidi nebi kutlamasında krallık yönetimlerini yakın zamanda gerçekleşecek bir intifada ile yıkmakla tehdit etmiştir.[308] Yazdığı şiirinin bir bölümünde krallık yönetimlerini aşağıdaki ifadelerle tehdit etmiştir.

---

[303] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.87-88.
[304] Eymen Yusuf Bekâ'î, *Süleyman el-İsa Münşidu'l-'urûba ve't-tufûle*, Dâru'l-kutubi'l-'ilmeyye, Beyrut, 1994, s. 20; İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-arzi ve'l-ecyali'l-kadime*, s.355.
[305] Nizar Beni el-Merce, *Süleyman el-İsa cemretu'd-dad*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşurâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.300.
[306] Antuan el-Makdisî, *el-İmanu'l-'azim*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.83
[307] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.90-91.
[308] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.90-92.

لن يظل الحديد في الأرض ربا

حاكما بالوعيد ولن يظل الحديد في الأرض ربا

حاكما بالوعيد والإنذار

العفاريت في الزجاج لهيب

فحذار انفجارهن حذار!

أنا أخشى انتفاضة تغسل

الفردوس غسلا من الأذى والعار

"Demir, yeryüzünde hâkim, hükümdar olarak

Gözdağı ve uyarılar vererek kalmayacak

Şişedeki şeytanlar alevlidir

Onların patlamasından sakının, sakının

Ben bir intifadadan korkuyorum

Cenneti her türlü zulüm ve ezadan yıkayan". [309]

Süleyman el-İsa'nın yazıp, okuduğu bu şiir, neredeyse okuldan kovulmasına sebep olmuştur. Çünkü şiirde krallık yönetimlerine karşı devrim yapılması gerektiğini ima etmiştir. Fakat fakültenin dekanı Halil el-Haşimi, onun kovulmasını reddettiği için öğrenimine devam edebilmiştir.[310]

Irak'taki yükseköğrenim hayatı 1947 yılında mezun olana kadar bu şekilde devam etmiştir. 1947 yılında mezun olup edebiyat ve eğitimci diploması almış[311] böylece Dâru'l-Muallimîn el-'Ulyâ'ya ve Bağdat'a,

سليني وقد أوفى على السفر الركب

أ عام مضى يا دار أم حلم عذب[312]

"Bana sor, yolcu yolunda gerek

Ey Dar el-Muallimin

[309] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.93.
[310] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.91.
[311] Nizar Beni el-Merce, *Süleyman el-İsa cemretu'd-dâd,* Şa'iru'l-'urûbe ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011 s.300.
[312] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.93.

Bir yıl mı geçti yoksa tatlı bir rüya mı?" gönlünün en güzel şiiriyle veda ettikten sona meslek hayatına başlamak için Suriye'ye dönmüştür.

2.1.3. Mesleğe Başlaması, Evliliği ve Yürüttüğü Görevler

Süleyman el-İsa, yükseköğrenimini bitirdikten sonra 1947 yılında Halep'e gelerek orada öğretmenlik mesleğinin yanında, şiir yazımı ve neşri yoluyla edebiyatçılık mesleğini de sürdürmüştür. Onun meslek hayatı aslında siyasi mücadelesinin bir parçası olduğu için siyasi mücadeleyi de bir anlamda meslek edinmiştir demek mümkündür.

1946 yılında Fransızların, Suriye'den çekilmesiyle başlayan bağımsızlık günlerinde el-İsa, Bağdat'tan öğretmenlik yapmak üzere Halep'e intikal etmiş, yirmi altı yaşına kadar oluşturduğu düşünce ve ruh dünyası ile Halep'teki Me'mûn Lisesi ve diğer liselerde Arap dili ve edebiyatı öğretmeni olarak çalışmaya başlamış, 1967 yılına kadar görevini sürdürmüştür.[313] Onun öğretmenliğe başladığı yıl, o dönemde Suriye sınırları içinde bulunan Filistin toprakları üzerine İsrail Devleti'nin kurulması dolayısıyla tüm Arap milliyetçilerinin derin hayal kırıklığına uğradığı yıldır.

el-İsa, öğretmenlik yaparken aynı zamanda şiirler yazıp yayınlayarak yazarlığa da devam etmiştir. Böylece siyasi mücadelesini edebiyat aracılığıyla da sürdürmüştür. İsrail Devleti'nin kuruluşu, onun düşünce, eylem ve edebî hayatına damga vuran başat konulardan biri haline gelmiştir.[314] Böylece el-İsa'nın, edebî ürünlerinin üzerine kurulduğu üçlü saç ayağı; Arap milliyetçiliği, engellere karşı intifada ve çözüm olarak fedailik/intihar eylemleri ile desteklenen devrimcilik olmuştur.

Suriye'nin bağımsızlığına kavuşmasından sonraki 1950'li yıllar, Arap milliyetçisi hareketlerin zirveye ulaştığı yıllar olmuştur. Bu sebeple el-İsa, kendinden önceki Hafız İbrahim, Ahmed Şevkî, Halil Mutran, Bedevi el-Cebel, Muhammed Mehdi el-Cevâhirî ve Ömer Ebu Rîşe gibi Arap milliyetçiliğini savunan edebiyatçıların yolunu takip etmiştir. Ancak el-İsa, seküler Arap milliyetçiliği görüşü ve kültürel mirasın elimine edilip günümüzde faydalı olanlarının alınarak, kalkınmanın gerçekleşebileceği şeklindeki düşüncesi dolayısıyla onlardan ayrılmaktadır.

---

[313] Bu'ûsî Mes'ûd, *et-Teşkîlu'l-musîkî fî şi'ri Süleyman el-İsa divânu'l-Cezâyir nemûzecen*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Camiatu'l-Hâc lihadar, Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-luğât, kısmu'l-luğati'l-Arabiyye ve âdâbiha, 2012, s.16; Süleyman el-İsa, *el-Cezâir fi hayâtî ve fî şi'rî*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.526.

[314] Antuan el-Makdisî, *el-İmânu'l-'azim*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam s.81.

Süleyman el-İsa, Halep'te öğretmenliğe başladığı ikinci yıl bir arkadaşı tarafından okuma imkânları olmayan, dar gelirli bir ailenin kızlarına evde ders verme ricasını kabul ederek bunlara ders vermeye başlamıştır. Ders verdiği kızların, kardeşi pedagoji ve psikoloji bölümünde lisans eğitimi almak için Belçika-Bürüksel'e giden Melike el-Ebyad'dır. Eğitiminin üçüncü yılında Halep'e ailesini ziyarete gelen el-Ebyad ile el-İsa, bu vesile ile tanışmış, tanışma zamanla arkadaşlığa dönüşmüştür. O günden sonra ikili arasında Halep bahçelerinde, kalesinde ve mesire alanlarında sohbetler, siyasi fikir teatileri, piknikler, gezintiler sürüp gitmiştir.[315]

1949 yazında nişanlandıklarını ve Halep'e dönünce evlenme kararı altıklarını ilan ettikten sonra eğitiminin kalan son yılını tamamlamak üzere Bürüksel'e geri döndüğü bazı kaynaklarda anlatılan Melike el-Ebyad'ın, hatıralarında anlattıklarından anlaşıldığına göre lisans eğitiminin son yılının tamamını Brüksel'de geçirmemiştir.[316] Öyle anlaşılıyor ki Brüksel'de derslere devam etmemiş sınav dönemlerinde orada bulunmuş sonra tekrar Halep'e dönüp ailesinin bütçesine katkıda bulunmak için Halep'teki okullarda geçici öğretmenlik yapmıştır.

İkili, bu şekilde yaşanan kısa süreli ayrılık döneminden sonra 17-18 Eylül 1950 günü evlenmişlerdir.[317] Mesleki, edebî ve siyasi mücadelesine devam ederken Muin, Basim ve Badiye adını verdiği üç çocukları dünyaya gelmiştir.[318]

Süleyman el-İsa, 1947-1967 yılları arasında Halep'te yirmi yıl boyunca öğretmenlik yaparak, edebî yazılar yazarak mücadeleye devam etmiştir. Bu dönemde Suriye, bağımsızlığın kazanıldığı 1946 yılından 1967 yılına kadar süren yaklaşık yirmi yıllık süreçte neredeyse her iki yılda bir gerçekleşen askeri darbelerle geçen istikrarsız bir döneme girmiştir. Her darbeden sonra da Ba'as Partisi'ne muhalif siyasetçi, asker ve bürokratlar tasfiye edilmiş veya ülke dışına sürgün edilmiştir. Böylece Ba'as Partisi ve onu destekleyen asker ve bürokratların önü bir şekilde açılmıştır. Darbeler sonucu yapılan tasfiyelerin doğal sonucu olarak güçlenen ve 1967 yılında patlak veren Arap-İsrail Savaş'ında Arap Devletleri'nin ağır bir yenilgi almasını bahane eden, aralarında genç pilot Hafız el-Esed'in de bulunduğu Ba'as Partili askerler tarafından bir askeri darbe

[315] Mehmet Karasu-Esra Ünal, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s.47.
[316] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.14.
[317] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.14-15.
[318] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa beyne'l-edeb ve'l-hayât,* Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suryye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.22.

gerçekleştirilmiştir. Böylece Suriye tarihinde Ba'as ideolojisi ilk defa hükûmet kurup iktidara gelmiştir.[319]

1967 yılı, Ba'as Partisi ideolojisinin Suriye'de yürüttüğü siyasi ve toplumsal mücadelelerin sondan bir önceki halkası mesabesindedir. Çünkü bu darbeyi gerçekleştiren askeri kadronun ideolojisi, Süleyman el-İsa'nın da kurucuları arasında yer aldığı partinin ideolojisiyle aynıdır. Dolayısıyla bu tarihten sonra Süleyman el-İsa'nın Suriye'de düşüncelerini uygulamaya geçirebileceği elverişli siyasi ortam da oluşmuştur.

Yeni kurulan Ba'as Partisi Hükûmeti, eğitim bakanlığı eğitim müfredatını kendi ideolojileri doğrultusunda gözden geçirmeye kararı almış, bunun sorumluluğu ise Süleyman el-İsa'ya vermiştir.

Böylece el-İsa, Hatay'da başlayan, Şam ve Irak'da devam eden öğrencilik ve Halep liselerinde sürdürdüğü öğretmenlik görevinden sonra 1967 yılında Ba'as Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte Eğitim Bakanlığı'na Arap Dili programından sorumlu müsteşar olarak atanmıştır. Aynı yıl eşi Melike Ebyad da Beyruttaki Amerikan Üniversitesinden yüksek lisans diploması aldıktan sonra Şam Üniversitesi'nde hocalık yapmaya başlamıştır.[320]

el-İsa, kendisi kadar istekli bir gurup kadın ve erkekten oluşan kadroyla işe koyulmuştur. el-İsa, aynı dönemde eğitim bakanlığındaki işiyle beraber 1967 İsrail yenilgisinden sonra ümidini kestiği yetişkinlere yazmayı bırakıp çocuklar için şiir yazmaya başlamıştır.[321]

Fikirlerini hayata geçirmek, kökleşmesini sağlamak için kendisi gibi düşünen diğer Arap yazarlar ile birlikte kurumsal bir çatı kurmanın zorunluğuna inanması sebebiyle 1969 yılında Arap Yazarlar Birliği'nin kurucu üyesi olmuştur.[322]

1971 yılında Suriye ordusunda Ba'as Partisi ideolojisini benimseyen başında Hafız Esed'in olduğu askerler, gerçekleştirdikleri ikinci askeri darbe ile parti içindeki ve dışındaki tüm muhalifleri saf dışı edip, ülkenin tek ve mutlak hâkimi durumuna gelmişlerdir. Süleyman el-İsa, eğitim bakanlığındaki görevi vasıtasıyla ve edebiyatçı

[319] Haşim Osman, *Tarihu Suriye'l-hadis*, Riyadu'r-rayyes li'l-kutub ve'n-neşr, 1.Baskı, Beyrut, 2012, s.181-371.
[320] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.34.
[321] İbrahim el-Curâdî, *el-Emelu yuğâdiru esvârah*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.367.
[322] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.269.

kimliğiyle öteden beri savunduğu fikirlerin kök salması ve başarısı için artık daha rahat hareket edebileceği bir ortam bulmuştur. Bu arada eşi Melike Ebyad da Lübnan'daki Amerikan Üniversitesi'nden doktora unvanı alıp Şam Üniversitesi'nde hocalık yapmaya başlamıştır.[323]

Süleyman el-İsa'nın, Şam'da eğitim bakanlığında görev yaptığı süre içerisinde yazdığı eserler, çoğunluğu ilkokul kitaplarında olmak üzere ortaokul ve lise kitaplarında; edebiyat ve şiir ile ilgili yazdığı makaleler ve diğer yazıları ise Suriye'de yayınlanan "Üsâme" ve "el-Ma'rife" dergilerinde neşredilmeye başlamıştır. [324]

el-İsa, eğitim bakanlığındaki görevini, siyasi mücadelesini ve edebî çalışmalarını coşkusunu kaybetmeden sürdürmüştür. el-İsa ailesinin, Şam'da kaldıkları süre zarfında çocukları da büyümüş, üniversite tahsillerini tamamladıktan sonra hayata atılmışlardır. Çocuklarının en büyüğü Muin tıp doktoru, ortancası Ğaylân, Suudi Arabistan hava yollarında mühendis pilot, en küçüğü kız olan Bâdiye de Kanada Montreal'de tıp doktoru olmuştur. el-İsa ve eşi bu şekilde Şam'da emekli oluncaya kadar kendilerine tahsis edilen bir lojman dairesinde 1967 yılından 1987 yılına kadar ikamet etmişlerdir.[325]

2.1.4. Emekliliği ve Ömrünün Son Yılları

Süleyman el-İsa'nın hayal kırıklıklarından biri de 1982 yılındaki İsrail'in Lübnan'a karşı açtığı savaşın ardından gelen üçüncü hezimet olmuştur. Bu üçüncü hezimet işgalci İsrail'in yeniden genişlemesiyle sonuçlanmış, bu olay Filistin davası ve direnişine farklı boyutlar kazandırmıştır. Çünkü Arapların onuruna sert bir darbe anlamına gelen bu hezimet, el-İsa'yı yeniden umutsuzluk girdabına itmiştir.

Umutsuzluk ve hayal kırıklıklarına rağmen Süleyman el-İsa davet edildiği farklı ülke ve şehirlerdeki edebi, kültürel konferanslara katılmıştır. Altmışlı yıllarda mektuplaşarak, yetmişli yıllarda Yemen'e yaptığı ziyarette bizzat tanıştığı, arkadaşı Yemenli Abdulaziz el-Makalih'in daveti üzerine San'a ve Aden şehirlerinde yapılan konferanslara katılmak için Yemen'e gitmiştir.

İki şairin görüşme ve buluşmaları, Süleyman el-İsa'nın on beş yıl süren Yemen hayatının kapısını aralamıştır. el-İsa, 1989 yılında eşiyle beraber emekli olmuş; Yemen'de katıldığı konferanslarda samimi dost olduğu San'a Üniversitesi Rektörü Abdulaziz el-

[323] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.84.
[324] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.269.
[325] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.86.

Makalih'in, 1989-90 eğitim-öğretim yılında Melike Ebyad'a misafir hoca sıfatıyla San'a Üniversitesi'nde ders teklifinde bulunmuş, el-Ebyad'ın daveti kabul etmesi üzerine Yemen'e yerleşerek orada yaşamaya başlamıştır. Yemen'de emeklilik yıllarını yaşamaya başlayan Süleyman el-İsa daha fazla yazmaya yoğunlaşmıştır. Bu dönemde 1967'de bıraktığı yetişkinlere yönelik şiir yazma işine yeniden dönmüştür. Yemen'de oldukları yıllar, oradaki muhalif grupların barışıp, birleştiği 1990'lı yıllardır. Süleyman el-İsa, o yıllarda Yemen'in birleşmesi üzerine çokça yazmıştır. el-İsa ve eşi, Yemen'in Taiz şehrinde beş yıl kaldıktan sonra 1992 yılında başkent San'a'ya geçmişlerdir. San'a, el-İsa için kültürel açıdan zengin bir ortam olmuştur.[326]

Dolayısıyla Süleyman el-İsa, doksanlı yılların başından sonuna kadar Yemen'in verimli edebî ve kültürel ortamında bolca ürün vermiştir.

Yemen'de bulunduğu süre boyunca ürünleri gazete, radyo, dergi gibi araçlarla geniş alanlara yayılmış, akademik olarak yazınlarından faydalanılmıştır. Üniversitelerde halka açık seminerlerin yanı sıra yükseköğretim öğrencilerine özel seminerler de vermiştir. Genç Yemenli edebiyatçılarla, şairlerle, İspanya, Fransa ve diğer ülkelerin şairleriyle çeşitli münasebetlerle düzenlenen edebî toplantılara, şiir buluşmalarına şair ve hakem sıfatıyla katılmıştır.[327]

Süleyman el-İsa ve eşi, edebî ve kültürel açıdan yoğun, bir o kadar da verimli geçen Yemen yaşamından sonra Şam'a geri dönmüşlerdir. Şairin hayatının Şam'da geçen bu son merhalesi uluslararası seyahatler, festival ve çeşitli sosyal kültürel programlara katılımlarla, önceden yayınlanan eserlerine ek olarak yeni yazılan ve eski yazılarının yeniden tasnifiyle geçen bir dönem olmuştur.

2000'li yıllara gelince Süleyman el-İsa, yaşlandığını hissetmeye başlamış, eşiyle beraber artık kendilerine yönelmeye başlamışlardır. Süleyman el-İsa'da yürüme zorluğu, sebebi bilinmeyen denge kaybı baş göstermiş, bu yüzden önceleri bastona, sonraları tekerlekli sandalyeye bağlı kalarak yaşamını sürdürmeye başlamıştır. Bu durumdan kurtulmak için eşiyle beraber dünyanın değişik yerlerine seyahatler yapmışlar, yaz tatillerinde güzel vakit geçirip dinlenmek için Dubai ve Montreal'de yaşayan çocuklarını ziyaret etmeye başlamışlardır.[328]

---

[326] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.86-88.
[327] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.161-162.
[328] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.105.

Bunların yanında Süleyman el-İsa başka kültürel etkinliklere, festivallere, kutlamalara, şiir gecesi takdimi için düzenlenen özel davetlere, tek başına, bazen eşinin refakatinde bazen de konuşma metni, görsel video cd hazırlayıp gönderme yoluyla katılmayı sürdürmüştür.

2009-2010 yılları şairin kas zayıflığı hastalığı iyice ilerlemiş, oturduğu evin içinde yürüyemeyecek kadar durumu kötüleşmiştir. Evde, koltukta, eşinin tabiriyle "Kuş Yuvası" gibi bir yerde sırtı dik gelecek şekilde oturarak yaşamaya mahkûm olmuştur. Evde yaşamaya başladığı bu dönemi, eşiyle çeşitli konularda konuşmalar, Tv'de kültürel programlar, haber programları seyrederek geçirmiştir.[329]

2011 yılı Süleyman el-İsa'nın kas zayıflığı ve diğer rahatsızlıkları ve aktiviteleriyle beraber geçmiştir. Ancak 2011 yılının son günü ağır nefes darlığı nedeniyle hastaneye kaldırılmış, akciğer iltihabı teşhisiyle yoğun bakıma alınmıştır. Artık iyice ağırlaşan şairin bakımı iki yardımcı tarafından yapılmaya başlanmıştır. 2003'te yakalandığı kas zayıflığı hastalığı, 2007'de onu tekerlekli sandalyeye mahkûm etmiş sonra da kısmi felç geçirmiş, 09.08.2013 Cuma günü sabahleyin hayata gözlerini yummuştur.[330]

2.2. SÜLEYMAN el-İSA'NIN YAŞADIĞI DÖNEMDE SURİYE

Suriye, "Coğrafî Suriye" ya da "Büyük Suriye" adıyla, bugünkü Suriye, Filistin, İsrail, Ürdün ve Lübnan'ı kapsayan bölgeye verilen isimdir. Suriye, yapılan araştırmalarda uygarlığın ve yerleşik hayatın başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir.[331] Bölge, Akadlardan, Hititlere; Mısırlılardan, Asurlara; Perslerden, Romalılara ve Osmanlılara kadar pek çok devlet ve Yahudi, Hristiyan, İslam gibi medeniyete ev sahipliği yapmıştır.[332] Bu durum bölgenin kozmopolit bir yapıya sahip olmasına sebep olmuş; dolayısıyla bölge her dönemde etnik ve dinî çekişmelerin yaşandığı bir bölge olmuştur.

Bugünkü Suriye Devleti'nin yer aldığı bölge, en son Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiş; birinci dünya savaşı ve ardından Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıyla 1922 yılından 1946 yılına kadar Fransız manda idaresi tarafından idare edilmiştir.

Bölge 1516 yılından 1918 yılına kadar Osmanlı idaresi altında yönetilmiştir. Coğrafî Keşifler, Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi gibi dünya siyasi tarihini değiştiren

[329] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh* s.131-133.
[330] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.166,178.
[331] Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, s.9.
[332] Volkan Aydos, Meltem Duran, *Suriye Ülke Etüdü*, ss.20.-21.

gelişmeler ve Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere verdiği Kapitülasyonlar sebebiyle yabancıların okul, hastane, ticarethane açmak yoluyla yürüttükleri misyonerlik faaliyetleri bölgenin idaresini zorlaştırmıştır.[333] Osmanlı Devleti'nde son dönemde yaşanan idari, askeri, iktisadi alanlardaki bozulmalar da bölge halklarını kendi kaderlerini belirlemek için farklı arayışlar içine sürüklemiştir.[334] Bu çerçevede gerek Mısır valisi Muhammed Ali Paşa döneminde Batı'daki ilim ve tekniği öğrenip kendi ülkelerine transfer etmeleri için Fransa'ya gönderilen öğrenciler vasıtasıyla;[335] gerekse Osmanlı topraklarında açılan yabancı okul, hastahane ve ticari işletmelerde görev yapan misyonerler aracılığıyla Batı ile iletişime geçilmesi sonucunda siyasi ve ekonomik alanda sosyalizm, devrimcilik, milliyetçilik, bağımsızlık gibi pek çok farklı fikir, Osmanlı idaresi altındaki topraklara girmiş ve taraftar bulmuştur.[336] Özellikle Alliance İsraelite Universalle adlı Fransız Vakfın[337] ve Amerikalı Protestan misyonerlerin kurduğu eğitim kurumları Lazkiye'den İskenderun'a, Şam'dan Halep'e kadar uzanan geniş bir alana yayılarak faaliyet yürütmüştür. Örneğin Fransa, bu okullar aracılığıyla Suriye'nin en küçük köylerine kadar sokulmuştur. Normalde Yahudiler dışında öğrenci kabul etmeyen bu okullar, Müslüman çocuklara da açılmış; bu okullardan mezun olan öğrencilere iş vaadinde bulunulduğu için de halkın bu okullara ilgisi de çok yüksek olmuştur.[338]

Sanayi Devrimi'nden sonra hammadde ihtiyaçlarını karşılamak için sömürge arayışına giren Batılı Devletler, Osmanlı topraklarında milliyetçilik, bağımsızlık, özgürlük

---

[333] David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, s.45; Halil İnalcık-Nejat Göyünç-Heath W. Lowry, *Osmanlı Araştırmaları IV*, s.95-109; Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi,* (Çev: Yavuz Alagon), İstanbul, 1997, s.290, 291.

[334] Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika*, s. 4.

[335] Ömer Osman Umar, *Suriye'de Fransız Emperyalizmi*, ss. 297-310.

[336] Ömer Osman Umar, *Suriye'de Fransız Emperyalizmi*, ss. 297-310; Mehmet Akif Okur, *Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası*, Bilig, Kış, 2009, sayı 48, ss.137-156.

[337] Temeli 1860 yılında Paris'te atılmış olup; gizli hedefi Yahudilerin vadedilen topraklara dönemeleri, maddi ve manevi kalkınması için faaliyet yürütmek olan uluslararası bir birliktir. Vakıf özellikle İstanbul, Selanik, Şam, Halep, Hatay, Beyrut gibi stratejik öneme haiz Osmanlı Şehirlerinde Fransızca'nın zorunlu olduğu okullar açmıştır. 1862-1914 arası İstanbul'da Kuzguncuk, Galata, Haydarpaşa, Hasköy, Dağhamamı, Goldschmit gibi semtlerden bu okullarda toplam 3.597, Trakya-Marmara bölgesinde toplam 9.456, Ege bölgesinde toplam 2.751, Ortadoğu (Halep, Beyrut, Safed) bölgesinde toplam 8.164 öğrenci kaydolmuştur. Osmanlı İmaparatorluğu'nun son döneminde ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde, laik Batıcı ve milliyetçi fikirleri savunan pek çok üst düzey yönetici ve bürokratlar bu okulların mezunudurlar. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Alliance_Israélite_Universelle. Erişim tarihi 6 Eylül 2021, saat 13:00; Avram Galanti, Türkler ve Yahudiler, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1995, s.45; Esther Benbassa, Son Osmanlı Hahamı'nın Mektupları, Alyans'tan Lozari'a, Çev; İrfan Yalçın, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998, s.145; Süleyman Kocabaş, İsrail Devleti'ne Giden Yolda Siyonizm-Osmanlı Devleti İlişkileri, Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul, Ağustos, 1991, s.38; Murat Alan, Üst Akıl Derin Aklın Küresel Efendileri, Hayat Yayın Grubu, 6. Baskı, Ankara, 2019, ss.167-207.

[338] Halil İnalcık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, *Osmanlı Araştırmaları IV*, s. 109-110.

kisvesi altında yürütülen ayrılıkçı ve yıkıcı fikirleri teşvik edip desteklemiştir.[339] Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi sebebiyle Suriye gibi Osmanlı idaresi altında yönetilen bölgeler, Batılıların bağımsızlık vaadiyle Osmanlı'dan ayrılmışlar; İngiltere, Fransa gibi devletlerin sömürgesi altına girmiştir. Böylece Suriye, iki dünya savaşı arasında Fransız manda yönetimi kontrolünde eski dönem siyasi elitler tarafından kurulan kukla hükûmetler tarafından idare edilmiştir. Ancak Fransa bu süre zarfında Suriye'de köklü siyasi ve kültürel değişiklikler yapabilmek için toplumun üst tabakasındaki çoğunluğu oluşturan eski Sünni yerel elitler yerine toplumun alt tabakasında yer alan dinî ve etnik azınlıkları destekleyerek onların resmi ve özel sektörlere yerleşip, ilerlemelerine olanak sağlamıştır.[340] Arap milliyetçisi hareketlerin, bu dönemde manda yönetiminin kontrolünde kurulan yerel iktidarlara karşı mücadeleye girişmesi de onların önünü iyice açmıştır.[341] Fransız manda yönetiminin bu çabaları Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından sonra meyvesini vermiştir. Böylece Suriye'de 1946 yılından 1967 yılına kadar süren yirmi yıllık iç çekişmelerin, neredeyse her iki yılda bir gerçekleşen askeri ve sivil darbelerin yaşandığı istikrarsız bir dönem yaşamıştır.[342] Suriye'de, Fransızların Yeni oluşturulmaya çalışılan Suriye ordusuna asker yetiştirmek için Humus'ta kurdukları "Özel Doğu Akdeniz Birlikleri/Levant Özel Birlikleri" [343] adlı askeri okulundan mezun olan sosyalist, seküler, milliyetçi, Ba'as Partisi'ni destekleyen askerlerin gerçekleştirdiği darbeyle de Ba'as Partili[344] döneme girmiştir. O tarihten sonra Suriye, Ba'as partisi hükûmetleri tarafından sıkı denetim ve baskı ile 2011 yılına kadar yönetilmiştir. Ba'as idaresi ülkenin gelişip ilerlemesi yerine ideolojisinin bekası ve halka dikte edilmesi için çalışmış; düşünce ve inanç gibi pek çok alanda özgürlükleri kısıtlamış; halka vadettiği refahı sağlayamamıştır. 2011 yılında Arap Baharı diye isimlendirilen, halkın refah, özgürlük talepleri için sokağa dökülmesiyle başlayan iç savaş ve parçalanma dönemine girmiştir.

---

[339] Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, çev., Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995, s.260; M. Derviş Kılınçkaya, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2004, s.93.

[340] Ayşe Tekdal Fildiş, *Günümüzde Suriye'de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış,* Ortadoğu Analiz 2013, cilt 52, sayı 5, ss.55-62; Mehmet Akif Okur, *Nuri Salık, Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika*, s. 15-18.

[341] Ayşe Tekdal Fildiş, *Günümüzde Suriye'de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış,* Ortadoğu Analiz 2013, cilt 52, sayı 5, ss.55-62.

[342] Ahmet Bağlıoğlu, *Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri*, www.emakalat.com., e- makalat Mezhep Araştırmaları, VI/2, Güz 2013, ss. 498-499.

[343] Doğan Şentürk, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası, Saddam'ın Baası*, s. 13.

[344] Kamel Abu Jaber, *Arap Ba'as Sosyalist Partisi,* s.28.

2.3. ESERLERİ

Süleyman el-İsa, on yaşından itibaren ömrünü şiire adayan, altmış yıl boyunca şiirle meşgul olan ve sabırla yazarak modern Arap edebiyatına daha önce hiçbir şairin veremediği kadar bol ürün veren bir edebiyatçıdır. O, basılan eserlerine bakılırsa, neredeyse yaşadığı her yıla bir eser düşecek kadar çok eser yazmıştır. Onun yazdığı eserler ile yaşadıkları ve yaşadığı dönemde cereyan eden olaylar arasında sıkı bir ilişki vardır. Yazdığı eserler, onun yaşamının, mücadelesinin, savunduğu fikirlerin birer şahidi gibidirler. Dolayısıyla el-İsa'nın tecrübe ettiği şeyler eserlerine yansımıştır demek mümkündür.

el-İsa, yazmaya daha dokuz, on yaşlarındayken başlamıştır. Ancak 1950 yılında basılan ilk şiir kitabında yer alan şiirlerinden önce yazmış olduğu tüm şiirler kaybolmuştur.

Süleyman el-İsa'nın şiir, nesir ve tercüme türündeki eserleri, Arap ülkeleri ve dünyanın birçok ülkesinde basılmıştır. O, belki de en uzun süre yazan çağdaş şairlerden birisidir. Bu uzun zaman zarfında ardında yüzlerce şiir, onlarca divân bırakmıştır. Bu yüzden onun, şiir ve nesir ürünleri çok fazladır. Çünkü el-İsa, yetişkin ve çocuk edebiyatı alanında farklı yetenekleri olan bir edebiyatçıdır. Katıldığı panel, konferans, verdiği mülakat, röportaj gibi etkinliklerde yaptığı değerlendirme ve konuşmaları da yazılmış olsa eserlerinin sayısı daha da artardı.

2.3.1. Şiir

Süleyman el-İsa'nın yazdığı eserlerin büyük bir bölümü şiirlerden oluşmaktadır. el-İsa, 1967 yılına kadar yetişkinlere yönelik şiirler yazmış bu yıldan sonra çocuk şiiri yazımına yönelmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren tekrar yetişkinlere yönelik eserler kaleme alan şair, şiir alanında son derece yetenekli olduğu bu alana çok fazla eser kazandırmıştır. Onun şiir türü yanı sıra nesir ve şiir-nesir karışımı şeklinde yazdığı eserleri tiyatro, hikâye, operet ve başka dillerden Arapça'ya tercümeleri de vardır.

2.3.1.1. Çocuk Şiiri Alanında Yazdığı Eserler

Başlangıçta yetişkinlere yönelik olarak yazan Süleyman el-İsa'nın, 1967 yılından sonra geleceği kendilerinde gördüğü çocuklara yönelik olarak yazmaya başladığı görülmektedir. O, siyasi fikirlerini ve mücadele tecrübesini çocuklara ve gençlere aktarmak için onlara yönelik eserler yazmaya başlamıştır.

el-İsa, geleceği çocuklarla yakalayabilmek için eski Arap tarihine dönüp oradan güç ve ilham almak gerektiğine inandığı için eserlerinde maziye sığınmakta; mazideki Halil b. Ahmed, Cahız, Cerir, Ferazdak gibi eski, büyük Arap şairlerinden pek çoğunu yardıma çağırmaktadır. Şair, Araplara ait köklü değer ve niteliklerin çocuklara kazandırılması yoluyla Arap halklarının tekrar yükselişe geçmesinin mümkün olduğunu düşünmüş ve bu düşüncesinin sonucunda çocuklar için bolca eser yazmıştır.

Divânu'l-etfâl/Çocuk Şiirleri Divânı (ديوان الأطفال)

Tamamı çocuklara yönelik şiirlerden oluşan divân, Daru'l-Fikr basımevi tarafından 1969 yılında Şam'da basılmıştır. Eser, "Ğannû eyyuhe'l-etfâl/Şarkı Söyleyin ey Çocuklar" başlığıyla İttihâdu'l-küttâbi'l-'Arab yayınevi tarafından Şam'da 1977 yılında, 1979 yılında "Ğannu ya Etfâl/Şarkı Söyleyin Çocuklar" adıyla Beyrut'ta ve 1999 yılında Şam'da Daru'l-fikr yayınevi tarafından on cilt halinde "Divânu'l-etfâl/Çocuk Şiir Divânı" adıyla tekrar basılmıştır.[345]

el-İsa, divânda basit, hafif, kısa, kolay ve hızlı ritimli lafızlarla çocuklara hitap etmektedir. el-İsa'ın, Divânu'l-etfâlde yer alan şiirlerde, çocuğun zihnine kolayca kazınabilecek, çocuğun gerçek dünyası, hayalleri ve umutlarından ilham alan güzel şiirsel imgelere yer vermeye de özen gösterdiği görülmektedir.

Uğniyyât Sağîra/Küçük Şarkılar (أغنيات صغيرة)

Çocuklar için yazılan şiirlerden oluşan antoloji 1967 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Şairin, eğitim bakanlığında çalıştığı dönemde geleceğin umudu olan çocuklara yazdığı şiirleri toplayıp neşrettiği eserdir.

Enâşidu li's-siğâr/ Çocuk Marşları (أناشيد للصغار)

Eser 1970 yılında Vezâratu's-sekâfe eliyle Şam'da basılmıştır. Eser, çocuklara yönelik kısa, akıcı, müzikalite ve ritmi yüksek marşlardan oluşmaktadır. Bu marşların bazıları belirli gün ve hafta etkinliklerinde bazen de çocukların oyunlarında okuyabileceği marşlardır.

es-Sayf ve't-talâ'i'/Yaz ve Öncüler (الصيف والطلائع)

[345] Antuan el-Makdisî, *el-İmânu'l-'azîm*, 77; Abdullatif el-Arnaut, *Süleyman el-İsa ve rihletu'ş-şi'ri't-tavîle,* Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.47,

1970 yılında vezâratu's-sekâfe yayınevi tarafından Şam'da basılan eser, çocuklar için yazılmış şiirlerden müteşekkildir.

el-Mütenebbî ve'l-etfâl/el-Mütenebbî ve Çocuklar (المتنبي والأطفال)

1978 yılında Şam'da basılmıştır. Eser çocuk şiirleri serisinden oluşmaktadır. Şair bu eserde, Abbasî dönemi şairlerinden el-Mütenebbî'nin şiirlerini sadeleştirerek modern Arapça ile çocuklara yeniden sunmuştur.[346] el-İsa bu eserde, eski Arap kültürüne ait değerler içinden kendince uygun gördüğü bazılarını seçerek geçmiş kültürden yardım alarak yeni nesillerin geçmiş ile bağılarını güçlendirmeyi hedeflemeye çalışmaktadır.

ed-Divânu'd-dâhik/ Gülen Şiir Divânı (الديوان الضاحك)

Kitap, Vezâratu's-sekâfe tarafından 1979 yılında Beyrut'ta basılmıştır.[347] Eğlenceli şiirleri içeren eser, iki cilt halinde 2004 yılında San'a'da tekrar basılmıştır.

Kasâidu li'l-etfâl/Çocuk Şiirleri (قصائد للأطفال)

Mektebetu Lübnan yayınevi tarafından 1981 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Yazarın çocuklara yönelik olarak yazdığı şiirlerin bulunduğu eserdir.

Mâzâlu'l-vâha/Hala Vahadalar (مازالوا الواحة)

İttihâdu'l-küttâbi'l-'Arab yayınevi tarafından 1985 yılında Şam'da basılmıştır. Çocuk için yazılan şiirlerinin yer aldığı bir eserdir.

Eğâni'n-nehâr/Gündüz Şarkıları ve Eğâni'l-mesa'/Gece Şarkıları (أغاني النهار، أغاني المساء) : Kitap, Mektebetu Lübnan basımevi tarafından 1986 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi çocukların gündüz ve akşam oyun oynarken, eğlenirken söyleyebilecekleri şarkılardan oluşmaktadır.

Ehki lekum tufûleti ya sığâr/Çocuklar! Size Çocukluğumu Anlatayım (أحكي لكم طفولتي يا صغار): Eser, Daru'l-hikme tarafından 1993 yılında Lonrda'da Arapça ve İngilizce olarak neşredilmiştir. Şairin, çocukluk hatıralarının anlatıldığı şiir ve nesir karışımı eser 2001 yılında İttahâdu'l-küttâbi'l-'Arab yayın evi tarafından Cezayir'de Arapça ve Fransızca olarak da basılmıştır.

---

[346] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye, Vezâratu's-sekâfe, Şam, 2009, s.101,129.

[347] Süleyman el-İsa, *ed-Divanu'd-dâhik,* Dâru'ş-şura, Beyrut, 1983.

Eğâni'l-hikâyât/Hikâye Şarkıları (أغاني الحكايات) : Eser, Abu Dabi'de 2001 yılında basılmıştır. Yazarın çocuklara yönelik olarak yazdığı şiirlerin bulunduğu bir eserdir.

Kelimâtu'l/hudr li'l-eftâl/Çocuklar İçin Yeşil Kelimeler (كلمات الخضر للأطفال): Menşuratu vizarati's-sekâfe tarafından 2002 yılında Şam'da Arapça ve Fransızca olarak basılmıştır. Eser, çocuklar için yazılan şiirlerden ibarettir.

Ferahun li'l-etfâl/Çocukların Sevinci (فرح للأطفال): Eser, Dâru'l-hâfız tarafından 2006 yılında Şam'da neşredilmiştir. Yazar eserde, tatlı bir dil ve üslupla çocukların duygu ve düşüncelerine sanki onlardan biriymiş gibi sevimli bir üslupla düşüncelerini ifade ettiği şiirlerin yer aldığı bir eserdir.

Hadâiku'l-kelimât/Sözcük Bahçeleri (حدائق الكلمات): Dâru'l-hadâik tarafından 2009 yılında Beyrut'ta basılan eser, çocuk ve ailesinin hayatıyla ilişkili pek çok farklı konuyu ele alan; güzel, asil ve yaratıcı fikirlerin işlendiği şiirleri bir araya toplayan bir eserdir.

el-Erâcîh Tuğannî li'l-etfâl/Salıncaklar Çocuklara Şarkı Söylüyor (أراجيح تغني للأطفال): Eser, 2009 yılında Abu Dabi'de Mecelletu Dubey es-sekâfi tarafından yayınlanmıştır. Kitap, yüz üç küçük şiirden oluşmaktadır. Divândaki şiirlerin çoğunun, el-İsa'nın çocuklara anlattığı peri masalından oluşan düzyazı ile başladığı görülmektedir. Eserdeki şiirler anlatılan hikâyelerden üretilerek yazılmıştır.

Kitâbu'l-enaşîd/Marşlar Kitabı (كتاب الأناشيد): Kitap, Vezâratu't-terbiyyeti's-Suriyye tarafından Şam'da basılmıştır. İki ciltten oluşan kitabın birinci cildindeki iki yüz marş Kâmil el-Kudsî tarafından notalara dökülerek bestelenmiştir. İkinci cildindeki şiirler ise lirik tablolar ve notalı muvaşşahat tarzı şiirleri içermektedir. [348]

en-Nu'ayriye Karyetî nusus ibdâ'iyye ve edebiyye/Köyüm Nu'ayriye Yaratıcı ve Edebî Metinler (النعيرية قريتي نصوص أبداعية و أدبية): Kitap, İttihâdu'l-küttâbi'l-'Arab yayınevi tarafından 2012 yılında Şam'da basılmıştır. el-İsa, bu eserde doğduğu köyü, çocukluğunu ve hayatının orada geçen bölümünü anlatmıştır. Eser, manzum düz yazı da denebilecek şekilde çocukların seviyesine uygun, akıcı, basit ve kolay bir üslupla kaleme alınmıştır.

Şuarâuna Yukaddimûne Enfusehum li'l-etfâl/Şairlerimiz Kendilerini Çocuklara Takdim Ediyorlar (شعراؤنا يقدمون أنفسهم للأطفال): İlk baskısı, Dâru'l-âdâb tarafından 1978 yılında Beyrut'ta daha sonra ikinci baskısı Dâru'l-hâfiz yayınevi

[348] Antuan el-Makdisî, *el-İmînu'l-'azîm*, s.69-71; Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.101,129.

tarafından 2014 yılında Şam'da yapılan şiir, nesir ve diyaloglardan oluşan eser, bir şiir antolojisidir. Câhiliye, İslamî, Emevî, Abbasî ve Müvelled dönemler gibi Arap edebiyat tarihinin her döneminden Zuheyr b. Ebi Sülma, Antere b. Şeddad, İmru'l-Kays, Hassan b. Sabit, el-Ahtal, Cerir, Ferazdak, el-Mütenebbî, Ebu Firas el-Hamdânî, Hâtimu't-Taî gibi 16 meşhur Arap şairinin şiirlerine yer veren Süleyman el-İsa, Arap tarihinin bu ünlü simalarını cesaret, cömertlik, mertlik, diğerkâmlık gibi konularda çocuklara rol model olarak sunarak, onların şiirlerinden alıntı yaptığı kesitleri modern Arapça ile yeniden yazmak suretiyle eski ve yeni Arap nesilleri buluşturmayı hedeflemiştir.[349] Böylece Arap medeniyetinin eski hafızasını, yeni nesillere aktararak onlarda Arap ruhunu yeniden canlandırmak istemiştir.

2.3.1.2. Yetişkinlere Yönelik Şiir Kitapları

1950'li yıllarda her biri farklı bir manda idaresi altında bulunan Arap devletleri, bağımsızlık talep eden Arap milliyetçisi rüzgârların iyice şiddetlendiği yıllar olmuştur. Çünkü bu yıllar, Arap topraklarını saran bağımsızlık talep eden devrimci Arap milliyetçisi hareketlerin peş peşe zafer kazandığı yıllar olmuştur. O dönemde esen bu hava, Süleyman el-İsa'nın öteden beri yazdığı şiirleri bir araya toplayıp neşrettiği ilk şiir antolojisinin adına damgasını vurmuştur.

Me'a'l-fecr/Şafakla Beraber (مع الفجر): Eser, ilk olarak 1952 yılında Halep'te neşretmiştir. el-İsa'nın 1950'lı yıllar ve ondan önceki dönemde yazdığı şiirleri bir araya toplayıp üç ciltlik bir şiir antolojisi şeklinde neşrettiği eseridir. Bu şiir divânı, sonraki yıllarda aşağıdaki isimlerle tekrar yayınlanmıştır.[350]

Eş'âru Süleyman el-İsa/Süleyman el-İsa Şiirleri (أشعار سليمان العيسى): Kitap, 1980'li yıllarda üç cilt olarak yayınlanmıştır.

A'mâliye'ş-şi'riyye (أعمالي الشعرية): Kitap, Müessesetu'l-Arabiyyeti li'd-dirâse ve'n-neşr basımevi tarafından 1995 yılında Beyrut'ta dört cilt halinde basılmıştır.

Me'a'l-fecr daha sonraları Eş'âru Süleyman el-İsa ve E'mâliye'ş-şi'riyye adıyla basılan bu eserler, bağımsızlık talepleri karşılanmayan Arap halklarının içinde

[349] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, 78-79, 262.
[350] Antuan el-Makdisî, *el-İmânu'l-'azîm*, s.69-71; Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'rî ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa,* Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.235.

bulundukları tutsaklık halini ifade eden aşağıdaki kitaplardaki şiirlerin bir araya getirilerek oluşturulan bir eserdir.

E'âsîru fi's-selâsil/Zincirlere Vurulmuş Fırtınalar (أعاصير في السلاسل): 1954 yılında Halep'te basılan eser, el-İsa'nın bağımsızlık mücadelesine destek verdiği için hapse atılanların duygularına şiirleriyle tercümanlık yaptığı eserdir. Milliyetçi duyguların yoğun olarak işlendiği şiirlerde tarih, Arap şiiri ve Arapların günümüzdeki halleri de betimlenmiştir.

Şair Beyne Cudrân/Duvarlar Arasında Bir Şair (شاعر بين جدران): Eser, 1954 yılında Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn yayınevi tarafından Beyrut'ta basılmıştır. el-İsa'nın, Şam'daki en-Nizâra hapishanesinde tutuklu olduğu dönemde yazdığı şiirlerinin yer aldığı eserdir. Eserde manda döneminden sonra ard arda yaşanan askeri ve sivil darbeler sonucunda meydana gelen istikrarsız ortamın verdiği bezginlik ve bundan kaynaklı kızgınlık duygusunun yoğun olarak işlendiği şiirler mevcuttur.

Sâir min Ğifâr/Ğifarlı Devrimci (ثائر من غفار): Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn tarafından 1955 yılında Beyrut'ta basılmıştır. İran krallarından Müslüman olan Cebele b. el-Eyhem ile sıradan bir insan olan Ebu Zerri'l-Ğifârî arasında geçen bir kavga dolayısıyla hakkını arayan Ebu Zerri'l-Ğifârî'nin mücadelesini konu edinen hikâyeden yola çıkılarak yazılan şiirlerin yer aldığı eserdir. el-İsa, burada Ebu Zerri'l-Ğifârî'yi kendi bakış açısıyla devrimci kimliğine büründürüp yeni nesil gençlere rol model olarak sunmuştur. Onlara, tıpkı Ebu Zerr gibi haklarını aramalarını, haksızlığa başkaldırmalarını dolaylı olarak sunarak tarihi bir olayı bağlamından koparak kendi hedefi doğrultusunda kullanmıştır. Arap kültürü ve tarihine ait değerleri bu şekilde bağlamından koparıp sunarak kendi ideolojisi için kullanmak el-İsa'nın eserlerinde sıkça başvurduğu bir yoldur.

Rimâlun 'Atşâ/Susamış Kumlar (رمال عطشى): Eser, Mektebetu menşûrâti Haşim yayınevi tarafından 1957 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Şairin, 1954-56 yılları arasında yazdığı şiirlerinin bir araya toplanarak basılan eseridir.

1950'li yıllar Arap coğrafyasında Süveyş Kanalı'nın açılması, Tunus ve Fas'ın bağımsızlını kazanması, Suriye-Mısır'ın tek devlet çatısı altında birleşmesi gibi devrimci Arap milliyetçilerini umutlandıran bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Arap milliyetçilerinin zafer saydığı gelişmeler, Süleyman el-İsa'nın, toprakları işgal edilen, cetvelle çizilip parçalara bölünen Arap coğrafyasını tek bir çatı altında toplamaya, büyük Arap birliği kurmaya davet eden şiirlerinin yer aldığı bu eserin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Kasâidu ‘Arabiyye/Arapça Şiirler (قصائد عربية): 1959 yılında Beyrut’ta basılmıştır. Suriye ve Mısır’ın birleştiği 1958 yılı ve sonraki zamanlarda yazılan şiirlerin bir araya getirilerek yayınlandığı kitaptır. Bu kitapta, öteden beri savunduğu Arap birliği ve milliyetçiliği düşüncesinin meyvelerini vermeye başladığını görmüş olmanın verdiği heyecan ve hazla yazdığı şiirler yer almaktadır. Eserde yer alan şiirlerin konusu, “Arap Birliği” veya “Birleşik Arap Devleti”ni kurmak için verilecek mücadele ve mandacılığa karşı direniş için yapılan çağrılardan ibarettir.

Ellili ve daha sonraki yıllar, Arap dünyası pek çok olaylara sahne olmuş, yaşanan olayların da Süleyman el-İsa’nın yazılarına aynı şekilde yansıdığı yıllar olmuştur.

el-İsa, bu dönemde yazdığı eserlerinde Arapları, atalarının tarihte kazandığı zafer ve başarıları kazanabilmeleri için mücadele etmeye ve kendilerini bu uğurda kahramanca feda etmeye, direnişe, ayaklanmaya, mandacılığı reddetmeye, işgalcileri yenilgiye uğratarak Arap yurdundan kovmaya çağırmaktadır. “Kunbule ve Cesed/El Bombası ve Ceset” adlı eserinde olduğu gibi sokaktaki kalabalığın ortasına atılan bir el bombasının üzerine kapanıp, oradaki insanların zarar görmemesi için kendini feda eden İrfan Abudullah isimli gencin yaptığı fedailiğin aynısını Filistin’i işgal eden Siyonist İsrail’e karşı Filistinli gençlerin de intifadaya katılarak yapmaları gerektiğini öğütlemektedir.

ed-Dem ve’n-nücûmu’l-hudr/Kan ve Yeşil Yıldızlar (الدم والنجوم الخضر): Eser, Dâru’l-‘ilm li’l-melâyîn yayınevi tarafından 1963 yılında Beyrut’ta basılmıştır. el-İsa’nın, Irak, Cezayir, Libya, Sudan ve daha bir çok Arap ülkesindeki milliyetçi uyanış ve büyük Arap birliği hareketlerine katkıda bulunan mücadeleleri yüreklendirmek, onların verdiği mücadeleleri övmek için yazdığı şiirlerin bulundu eserdir.

Salâtu ardi’s-sevra-Devrim Toprağı Duası (صلاة أرض الثورة): Eser, 1958 yılında Fransız işgaline son verip zafer kazanan Cezâyir Devrimi için yazdığı eserdir. Eserin yayın tarihi ve yayın evi bilgilerine ulaşılamamıştır. el-İsa, bu antolojiyi Haleb’e kendisini ziyarete gelen Cezâyirli arkadaşı şair Malik Haddad’a hediye etmiştir.

Resâilu Muerraka -Uykusuz Mektuplar (رسائل مؤرقة): Kitap, ilk olarak Dâru’l-âdâb yayınevi tarafından 1960 yılında Beyrut’ta basıldıktan sonra aynı yerde 1962 yılında ikinci defa basılmıştır. el-İsa bu eseri başlamasını ümit ettiği Filistin Devrim’i için yazmıştır.

Ezhâru'd-dayâ'/Kayıp Çiçekler (أزهار الضياع): Eser, 1963 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Suriye ile Mısır'ın 1958 yılındaki birleşmenin 1960 yılında bozulmasıyla yaşanan başarısızlığın ardından yazılan bu şiirlerde şair, yaşadığı hayal kırıklıkları ve büyük üzüntülerinden bahsetmektedir.

Emvâc Bilâ Şati'/Kıyısız Dalgalar (أمواج بلا شاطئ): Kitap, 1961 yılında Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn yayınevi tarafından Beyrut'ta basılmıştır. el-İsa'nın 1967 İsrail bozgununa kadarki dönemde Arapların içinde bulunduğu çaresizlik durumunu betimlediği şiirlerinin yer aldığı eserdir.

el-İsa'nın, 1980'li yıllardan itibaren tekrar yetişkinlere yönelik yazılar yazmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde yazdığı şiirleri, müstakil kitaplar halinde neşretmiştir.

el-Hubb ve'l Butûle/Aşk ve Kahramanlık (الحب و البطولة): İsimli eser, Dâru Talas eliyle 1980 yılında Şam'da basılmıştır. Kitap, şairin yazmış olduğu şiirler arasından seçilerek oluşturulmuştur.

Mucezu Divâni'l-Mutenebbî/Mütenebî Divânı'nın Özeti (موجز ديوان المتنبي): Kitap, 1980 yılında Dâru Talas yayınevi tarafından Şam'da basılmıştır. Şair el-Mütenebbî'nin şiirlerinin kısaltılarak yeniden yazıldığı şiirlerin bulunduğu eserdir.

el-Kitâbetu Erak/Yazmak Uykusuzluktur (الكتابة أرق): Adlı eser Menşûrâtu kuttâbi'l-'Arab tarafından 1982 yılında Şam'da neşredilmiştir.

el-Ferâşetu/Kelebek (الفراشة): İsimli eser, 1984 yılında Dâru Talas yayınevi tarafından 1984 yılında Şam'da basılmıştır.

İnnî Uvâsilu'l-erak/Ben Uykusuzluğa Devam Ediyorum (إني أواصل الأرق): İsimli eser, 1984 yılında Dâru Talas yayınevi tarafından 1984 yılında Şam'da basılmıştır.

Kelimât Mukâtile (كلمات مقاتلة): Eser, 1986 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

Sefertun fi'l-ğaymeti/Bulutlarda Yolculuk (سفرة في الغيمة): İsimli eser, 1988 yılında Dâru Talas eliyle Şam'da basılmıştır.

Neşîdu'l-hicâre/Taşın Marşı (نشيد الحجارة): Eser, Dâru Talas eliyle 1988 yılında Şam'da basılmıştır.

Divânu'l-Cezâyir/Cezâyir Divânı (ديوان الجزائر): Kitap, 1995 yılında Vezâratu's-sekâfe yayınevi tarafından Cezayir'de basılmıştır. Cezayir devriminde verilen mücadeleyi övmek ve teşvik etmek için yazılan şiirlerin bulunduğu eserdir.

'Alâ Tarîki'l-'umr/Ömür Yolunda (على طريق العمر): Müessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâse ve'n-neşr tarafından 1996 yılında Beyrut'ta basılmıştır. el-İsa'nın öz yaşam hikâyesini ve hayat tecrübesini anlattığı, geneli şiirlerden oluşan ancak düz yazı şeklinde anlatımların da bulunduğu eserdir.

Divânu Filistin/Filistin Divânı (ديوان فلسطين): Dâru Filistin yayınevi tarafından 1996 yılında Şam'da neşredilmiştir. Filistin davasını savunmak, dile getirmek, onun için mücadele etmek için yazılan eserlerin yer aldığı kitaptır.

el-Mer'etu fî Şi'rî/Şiirimde Kadın (المرأة في شعري): Eser, Mecme'u's-sekâfî yayınevi tarafından 1998 yılında Ebu Dabi'de basılmıştır. Şairin, farklı eserlerinde yer alan kadınlara yönelik olarak yazılmış şiirlerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir eserdir.

Divânu'l-Yemen (ديوان اليمن): el-He'yetu'l-'amme tarafından 1999 yılında San'â'da basılmıştır. Şairin Yemen'de bulunduğu süre içerisinde oluşan duygu ve düşüncelerini kaleme aldığı eserlerinin yer aldığı kitaptır.[351]

Sumâlât 1-2-3-4-5-/Son Kırıntılar/Ömür Kadehinde Son Damlalar 1-2-3-4-5 (ثمالات ١-٢-٣-٤-٥): el-Heye'tu'l-'âmme li'l-kuttâb tarafından 2001 yılında San'â'da beş cilt halinde neşredilmiştir.[352] Eserlerde el-İsa'nın fikri mücadelesini konu edinen yazıları mevcuttur.

el-İsa, özellikle emekli olduğu 1989 yılından itibaren yaşamaya başladığı Yemen'de yetişkinlere yönelik yazılara da yönelmiş, çeşitli edebî sempozyum, panel, söyleşi gibi etkinliklere daha fazla katılmaya başlamıştır. Yetişkinlere yönelik şiir ve nesir karışımı olarak yazdığı bu ürünlerini farklı dönemlerde bastırmıştır.

el-Kitâbetu Bekâun/Yazmak Ölümsüzlüktür (الكتابة بقاء): İsimli eser, Müessesetu'l-ibdâ' tarafından 2002 yılında San'â'da yayınlanmıştır.

---

[351] Antuan el-Makdisî, *el-İmânu'l-'azîm*, s.69-71; Faruk Şuşa, *Süleyman el-İsa ve'l-mer'e fî şi'rî*, Şa'iru'l-'urûbe ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.144.

[352] Abdullatif el-Arnaut, *Süleyman el-İsa ve rihletu'ş-şi'ri't-tavîle*, s.35.

Ektubu Kelimât Sağîra Lî ve lehâ/Kendime ve Ona Küçük Sözler Yazıyorum (أكتب كلمات صغيرة لي و لها): İsimli eseri, 2003'te "", Vezâratu's-sekâfe tarafından San'â'da basılmıştır.

Beytun ve Fikratun/Bir Ev ve Bir Fikir (بيت و فكرة): Adlı eseri, Vizâratu's-sekâfe yayınevi tarafından 2002 yılında Şam'da basılmıştır.

Divânu 'Aden/'Aden Divânı (ديوان عدن): Câmi'atu 'Aden tarafından 2004 yılında 'Aden'de yayınlanmıştır.

Divânu San'â'/San'â' Divânı (ديوان صنعاء): Vizaratu's-sekâfe tarafından San'â'da 2004 yılında neşredilmiştir.

Dımeşk Hikâyetu'l-ezel/Şam Ezelin Hikâyesi (دمشق حكاية الأزل): Vezâratu's-sekâfe tarafından Şam'da 2004 yılında basılmıştır.

Min Rihleti'z-zame'/Susuzluk Yolculuğu (من رحلة الظمأ): Vezâratu's-sekâfe tarafından 2004 yılında San'â'da basılmıştır.

Kitâbu'l-hanîn/Özlemler Kitabı (كتاب الحنين): Vezâratu's-sekâfe tarafından 2005 yılında Şam'da yayınlanmıştır.

Hemesât Rişe Mut'ebe/Yorgun Fırçanın Fısıltıları (همسات ريشة متعبة): Dâru'l-Hâfiz yayınevi tarafından 2006 yılında Şam'da basılmıştır.

Ene ve Haleb/Ben ve Halep (أنا و حلب): Vezâratu's-sekâfe tarafından 2006 yılında Şam'da neşredilmiştir.

Ene ve Sâhiluna'l-'Arab/Ben ve Arap Sahilimiz (أنا و ساحلنا العرب): Vezâratu's-sekâfe tarafından 2006 yılında Şam'da yayınlanmıştır.

Divânu Lübnan/Lübnan Divânı (ديوان لبنان): Vezâratu's-sekâfe tarafından 2006 yılında Şam'da basılmıştır.

Evrâku'l-Meştâ/Meştâ Evrakları (أوراق المشتى): 2007 yılında Suriye'nin el-Meştâ şehrinde düzenlenen onurlandırma münasebetiyle basılmıştır. el-İsa'nın el-Meştâ şehri ile ilgili yazdığı şiirlerin toplanıp bir eser haline getirilmesiyle oluşan bir eserdir.

Ene ve't-tabî'a/Ben ve Doğa (أنا والطبيعة): el-Hey'etu'l-'âmme li'l-küttâb tarafından 2008 yılında neşredilmiştir. Eser, şairin doğa ve doğadaki varlıklarla ilgili gözlemlerinden oluşan şiirlerinin yer aldığı bir eserdir.

Ene ve Dımeşk/Ben ve Şam (أنا و دمشق): Dâru'l-hâfiz tarafından 2008 yılında Şam'da, Şam'ın Arap kültür başkenti ilan edilmesi münasebeti ile yayınlanmıştır.

Ene ve Cezîratuna'l-'Arabiyye/Ben ve Arap Yarımadamız (أنا و جزيرتنا العربية): el-Merkezu's-sekâfiyyu'l-'Arab tarafından 2008 yılında basılmıştır. el-İsa'nın Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan ziyaretleri esnasında bu bölgelerin tarihi mirasları ve tarihte bu bölgelerde gerçekleşen savaşlar, olaylar, buralarda yaşayan şairleri anımsayarak dünü bugünle karşılaştırarak geçmişi gözünde canlandırdığı anıları anlattığı şiirleri ihtiva eden eserdir.

Ene ve'l-Kuds/Ben ve Kudüs (أنا والقدس): el-Hey'etu'l-'âmme li'l-küttâb tarafından 2009 yılında Şam'da yayınlanmıştır.

Mudun ve Esfâr/ Şehirler ve Yolculuklar (مدن و أسفار): el-Hey'etu'l-'âmme li'l-küttâb tarafından 2009 yılında Şam'da yayınlanmıştır.

Key Ebkâ me'a'l-kelime/Kelime ile Kalayım Diye (كي أبقى مع الكلمة): el-Hey'etu'l-'âmme li'l-kuttâb tarafından 2010 yılında Şam'da basılmıştır.[353] Eser, şairin hayatı boyunca yaptığı yolculukları esnasında yazdığı ve yolculuk anılarından bahseden şiirlerin bulunduğu eserdir.

es-Seferu'l-Cemîl/Güzel Yolculuk (السفر الجميل): Dâru'l-Cedâvil yayınevi tarafından 2011 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Şair bu kitapta eşiyle beraber Sumâlât ve "el-Kitâbetu Bekâun" adlı altı antolojisinden seçme konuları toplayıp yayınlamıştır. Kitap, Yemen'de basılmış, ancak Yemen dışında yayınlanmamıştır.[354]

Ene ve Mısru'l-'Arabiyye/Ben ve Arap Mısır (أنا و مصر العربية): el-Meclisu'l-A'lâ li's-sekâfe yayınevi tarafından 2007 yılında basılmıştır. Şairin, diğer eserlerinde Mısır hakkında yazdığı şiirlerini bir araya topladığı eserdir.

Ene ve'l-Uruba/Ben ve Arapçılık (أنا والعروبة): el-Hey'etu'l-'âmme li'l-kuttâb tarafından 2007 yılında Şam'da basılmıştır. el-İsa'nın, Arap milliyetçiliği fikirlerini ele aldığı şiirlerinin bulunduğu kitaptır.

Kitâbu'l-Livâ/Livâ' Kitabı (كتاب اللواء): Basılmamış eserlerindendir. el-İsa'nın doğup büyüdüğü köyü ve Hatay'a dair anılarını anlattığı şiirlerin bulunduğu kitaptır.

---

[353] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.107,123-127,133-134; Faruk Şuşa, *Süleyman el-İsa ve'l-mer'etu fi şi'rî*, s.144-145.

[354] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.146-147.

Divânu'l-'Irak/Irak Divânı (ديوان العراق): İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab yayınevi tarafından 2011 yılında Şam'da basılmıştır. el-İsa'nın, yaşadığı dönemdeki Irak'ın durumunu anlattığı şiirlerini bir araya getirerek oluşturduğu kitaptır.

Divân 'Umer el-Muhtâr/Ömer Muhtar Divanı (ديوان عمر المختار): Eser, 2007 yılında Trablus'ta basılmıştır. Eser, Demuke't-tarîk (دمك الطريق) ismiyle de basılmıştır. Şairin, İtalyanlara karşı vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesinden dolayı Ömer Muhtar'a ithafen yazmış olduğu şiirlerini ihtiva eden kitaptır. [355]

Katarât/Göz Yaşları (قطرات): 2012 Haziran ayında Beyrut'taki Dâru'l-Cedâvil basımevi tarafından bastırmıştır. 04.03.2011 bu tarih Süleyman el-İsa'nın hasta olup yazamadığı zamanlarda eşine yazdırdığı eserleri, eşi Melike Ebyad'ın bir araya getirerek oluşturduğu kitaptır.[356]

el-A'mâlu'ş-şi'riyye/Şiir Çalışmaları (الأعمال الشعرية): Eser, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâse ve'n-neşr yayınevi tarafından üç cilt halinde 1995 yılında Beyrut'ta basılmıştır. el-İsa'nın, daha önce neşredilmiş olan Me'a'l-fecr, E'âsir fi's-selâsil, Şâirun Beyne Cudurân, Rimâlun 'Atşâ, Sâirun Min Ğifâr, Kasâidu 'Arabiyye, ed-Dem ve'n-necmu'l-hudar, Salâtun li ardi's-sevra, Resâilu Muerraka, Emvâc bilâ şâti', Ezhâru'd-dayâ', Uğniyyât sağîra, Kelimât li'l-elem, Uğniyyetun fî cezîrati Sindibâd, Eğânin bi rîşeti'l-berk isimli şiir divânları ve İnsan, Fârisu'd-dayâ', İbnu'l-Eyhem ve Meysûn isimli manzum tiyatrolarının bir araya getirilmesiyle yeniden basılan bir eserdir.

2.3.2. Nesir

Süleyman el-İsa'nın düzyazı türü yazıları şiirlerine kıyasla çok azdır. Onun, düzyazı türündeki yazıları; çeşitli dergilerde yayınlanmış edebiyatla ilgili araştırma yazıları, makalelerin yanı sıra şiirle karışık ama neredeyse şiire yakın biçimde manzum olarak yazılan yazılardan, hikâye, tiyatro ve operetlerden oluşmaktadır.

Defteru'n-nesr/Nesir Defteri (دفتر النثر)

Dâru'l-Cedâvilu li'n-neşr ve't-tibâ'a yayınevi tarafından Şam'da 1981 yılında basılmıştır. Eser, şairin dergi ve gazetelerde neşredilen araştırma ve makaleleri ile özellikle

[355] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.107.
[356] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.164.

çocuk edebiyatı alanında eser yazacak kimselere tecrübe ve önerilerini içeren yazıların bir araya getirilmesiyle meydana gelen araştırma türü eserdir. [357]

Bâkatu Nesr/Nesir Demeti (باقة النثر): Dâru Talas eliyle 1983 yılında Şam'da basılmıştır. el-İsa'nın, edebî eserlerde şekil, muhteva ve üslup bakımından bulunması gereken özellikleri açıkladığı eserdir.

Ene ve'l-Esdikâ/Ben ve Arkadaşlar (أنا والأصدقاء): Dâru'l-hâfiz tarafından 2008 yılında Şam'da basılmıştır. el-İsa'nın hayatı boyunca tanışmış olduğu arkadaşlarını konu ettiği eserdir.

Rihletu Kifâhî/Mücâdele Yolculuğum (رحلة كفاحي): Eser, Dâru''l-hâfiz yayınevi tarafından 2007 yılında Şam'da neşredilmiştir. Şairin, eşi Melike Ebyad'ın da iştirakiyle kendi mücâdele hayatını anlattığı eserdir. [358]

'Alâ Tarîki'l-'umr/Ömür Yolunda (على طريق العمر): Kitap, el-Müessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâse ve'n-neşr yayınevi tarafından 1996 yılında Beyrut'ta basılmıştır. el-İsa'nın, öz yaşam hikâyesini anlattığı eseridir.

Vâil yebhasu 'an vatanihi'l-kebîr/Vâil Büyük Vatanını Arıyor (وائل يبحث عن وطنه الكبير): Eser, Vezâratu's-sekâfe tarafından 2003 yılında Şam'da yayınlanmıştır. Ayrıca bu eser aynı yayınevi tarafından "Evrâk min hayati/Hayatımdan Sayfalar/أوراق من حياتي" adıyla İngilizce ve Fransızca olarak da basılmıştır. Şairin, kendi öz yaşam hikâyesini hayali bir kahraman aracılığıyla anlattığı eserdir.

Kısas nesriyye min turâs/Geleneksel Düzyazı Hikâyeleri

(قصص نثرية من التراث :لبيك أيتها المرأة، الحدث الحمراء، ابن الصحراء): Dâru'l-âdâb yayınevi tarafından Beyrut'ta basılmıştır.

Kısas mezic mine'ş-şi'ri ve'n-nesr/Şiir Nesir Karışımı Hikâyeler

(قصص مزيج من الشعر والنثر: الفرسان الثلاثة، وضاح وليلى في وطن الجدود، سرب البجع الأبيض): Eser Dâru'l-ehâlî yayınevi tarafından Şam'da basılmıştır.

Kıssatâni min elfi leyle ve leyle/Binbir Gece Hikâyelerinden İki Hikâye

(قصتان من ألف ليلة وليلة: علي بابا والأربعون لصا، وعلاء الدين والفانوس السحري): Eser, Mektebetu Lübnan yayınevi tarafından Beyrut'ta basılmıştır.

---

[357] Abdullatif el-Arnaut, *Süleyman el-İsa ve rihleu'ş-şi'ri't-tavîle*, s.35.
[358] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.133-134.

2.3.3. Tiyatro ve Operet

Süleyman el-İsa'nın çocuklara yönelik şiir, nesir ve diyaloglu manzum tiyatroları da bulunmaktadır. el-İsa bu tiyatrolar vasıtasıyla, yeni nesillere tarihsel köklerden alınan güçle çağı yakalayabilecekleri mesajını iletmeye çalışmaktadır. el-İsa tüm eserlerinde olduğu gibi tiyatro türü eserlerinde de Arap milliyetçiliği, Arap birliği, bağımsızlık, eşitlik gibi konuları işlemeyi ihmal etmemiştir.

el-Kıtâru'l-ahdar/Yeşil Tren (القطار الأخضر): Eser, 1976 yılında Bağdat'ta basılmıştır. Arap coğrafyasının en doğusundan başlayıp her yerini karış karış dolaştıktan sonra tekrar başladığı noktaya dönerek çocuklara Arap vatanının sınırlarını öğretmeyi hedefleyen ve Arap birliği temasını işleyen, Irak Enformasyon Bakanlığı tarafından Lübnanlı müzisyen Dr. Velid Gilmiye'ye bestesi yaptırılan eserdir. Çocuklara yönelik olarak manzum şeklinde yazılmış tiyatro dizisidir. [359]

İbnu'l-Eyhem ve'l-İzâru'l-cerîh/İbn-i Eyhem ve Yırtık Şal (ابن الأيهم والإزار الجريح): Eser, Dâru'l-hayât tarafından 1977 yılında Şam'da neşredilmiştir. el-İsa, toplumsal eşitlik temasını işlediği bu tiyatroda da yine Arap tarihinde sıradan bir insanın, soylu bir kişi olan İbnu'l-Eyhem karşısında düştüğü zor durumdan boyun eğmeyerek kurtuluşunu yeni nesil Arap nesillere haksızlıklar karşısında hakkını arayan, intifadaya katılarak haklarını alabilecekleri mesajını vermektedir.

el-Fârisu'd-dâi' Ebu Mihcen es-Sekâfî/Kayıp Süvari Ebu Mihcen es-Sekâfî (الفارس الضائع أبو محجن الثقافي): Eser, 1969 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Arap tarihinden referans alınarak yazılan manzum çocuk tiyatrosu şeklinde bir eserdir.

İnsan/İnsan (إنسان): Eser, 1969 yılına Şam'da basılmıştır. Çocuklara yönelik olarak yazılmış bir operettir.

el-Müstakbel/Gelecek (المستقبل): Eser, 1969 yılına Şam'da basılmıştır. Çocuklar için yazılmış bir operettir.

en-Nehr/Nehir (النهر): Eser, 1969 yılına Şam'da basılmıştır. Çocuklar için yazılmış bir operettir.

[359] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, 100-101.

Mesrahiyyât Ğinâiyye li'l-etfâl/Çocuk Operetleri (مسرحية غنائية للأطفال): Eser, 1969 yılına Şam'da basılmıştır. Çocuklar için yazılmış bir operettir. Eser, ayrıca 1980 yılında Dâru'ş-şura tarafından Beyrut'ta da neşredilmiştir.

eş-Şeyh ve'l-Kamer/Yaşlı Adam ve Ay Dede (الشيخ والقمر): Eser, 1987 yılında Dâru Talas eliyle Şam'da basılmıştır. [360]

el-İsa, bu tiyatroların tamamında Arap tarihinden referanslara başvurarak çocuklara millî bilinç aşılamayı hedeflemiştir.

2.3.4. Yabancı Dillerden Arapça'ya Çevirdiği Eserler

Süleyman el-İsa'nın, çocuk edebiyatına yabancı dillerden Arapça'ya çeviri yaparak kazandırdığı eserler de mevcuttur. Bu eserler;

Kısas Behîce/Behice'nin Hikâyeleri (قصص بهيجة): Dâru Talas tarafından Şam'da basılmıştır. el-İsa'nın Behîcu'l-Bedin'in iştirakiyle tercüme ettiği 27 küçük hacimli kitaptan oluşan bir eserdir.

Kulle Yevmin Hikâye/Her Gün Bir Hikâye (كل يوم حكاية): Dâru Talas tarafından 1991 Şam'da basılmıştır. Salah Miktad'ın iştirakiyle tercüme ettiği 28 küçük hacimli kitaptan oluşan bir eserdir.

Li kulli hikâyetin lu'be/Her Hikâyenin Bir Oyunu Vardır (لكل حكاية لعبة): Dâru Talas tarafından 1994 yılında Şam'da basılmıştır. el-İsa'nın, Salah Mikdat'ın ortaklığıyla tercüme ettiği yüz adet kısa masaldan oluşan bir eserdir.

Şeceratu Nedâ/Neda'nın Ağacı (شجرة ندى): Dâru'l-fikr tarafından 1994 yılında Şam'da neşredilmiştir. Şairin, Salah Miktat ile barebar tercüme ettiği bir grup kısa hikâyeden oluşan bir eserdir.

Ahla'l-hikâyât/En Tatlı Hikâyeler (أحلى الحكايات): Dâru Vâil li'n-neşr ve't-tıbâ'a tarafından Şam'da basılmıştır. Eşi Melike Ebyad'ın katılımıyla tercüme ettiği on hikâyeden oluşan bir eserdir.

el-Hadâiku'l-Mu'allaka/Asılı Bahçeler (الحدائق المعلقة): Dâru'l-fikr eliyle 2000 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

Kısasun Yuhibbuha'l-cemî'/Herkesin Sevdiği Hikâyeler (قصص يحبها الجميع): Dâru'l-fikr basımevi tarafından 1994 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

---

[360] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, 100-101.

Yuhka Enne/Anlatıldığına Göre (يحكى أن): Dâru'l-fikr yayınevi tarafından Beyrut'ta 1999 yılında basılmıştır.

Hikâyatu'l-cenyi'l-marah/Sevinç Hasadı Hikâyeleri (حكاية جني المرح): Dâru'l-fikr yayınevi tarafından Beyrut'ta 1999 yılında basılmıştır.

Hikâyatu's-sulahfât/Kaplumbağa'nın Hikâyesi (حكاية السلحفاة): Dâru'l-fikr basımevi tarafından 1998 Beyrut'ta basılmıştır.

Hikâyât Mulevvene/Renkli Hikâyeler (حكايات ملونة): Dâru'l-fikr vasıtasıyla Beyrut'ta basılmıştır.

Ravâi'u mine'l-kârrati'l-hams ve Mesrahiyye 'âlemiyye li'l-etfâl/Beş Kıta'nın Harikaları ve Dünya Çocuk Tiyatroları (روائع من القارة الخمس ومسرحية عالمية للأطفال): Eser, Dâru'l-fikr yayınevi tarafından Beyrut'ta basılmıştır.

Hadâiku'l-kelimât/Kelimelerin Bahçeleri (حدائق الكلمات): 2009 yılında Beyrut'da bulunan Dâru'l-hedâik basımevi tarafından basılmıştır. Eser, Fransızca ve İngilizce'den Arapça'ya çevrilen tercüme türü eserleridir. [361]

2.3.5. Yabancı Dillere Çevrilen Eserleri

Süleyman el-İsa'nın yabancı dile çevrilen birçok eseri de bulunmaktadır.

el-Ferâşe ve Kasâidu Uhra/Kelebek ve Diğer Hikâyeler (فراشة وقصائد أخرى): Adlı eseri, 1984 yılında Dâru Talas yayınevi tarafından Şam'da yayınlanmıştır. Eser, Branda Wolker tarafından İngilizceye çevrilmiştir.

eş-Şecera/Ağaç (الشجرة): Bu eser Rusça'ya çevrilip, 1984 yılında Moskovada basılmıştır.

Râihatu'l-ard/Toprağın Kokusu (رائحة الأرض): Adlı eseri, Fransız şair Atanes Vansef de Terrase tarafından Fransızcaya çevrilmiş, 1987 yılında Dâru Talas yayınevi tarafından Şam'da basılmıştır.

Ahkî Lekum Tufûleti/Size Çocukluğumu Anlatıyorum (أحكي لكم طفولتي): İsimli eseri, Abdullah Kâmil ve Salah Mikdat tarafından İngilizceye çevrilmiş, Dâru'l-hikme yayınevi tarafından 1993 yılında Londra'da yayınlanmıştır. Aynı eseri, daha sonra eşi Melike Ebyad Fransızca'ya çevirmiş 2001 yılında Cezâyir'de sonradan da Vezâratu's-sekâfe tarafından 2003 yılında "Evrâk min Hayâtî/Hayatımdan Sayfalar (أوراق من حياتي)" ismiyle Şam'da basılmıştır.

[361] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.129.

Kasâidu Muhtâra/Seçme Şiirler (قصائد مختارة): Mebrûk Mubârek ve el-İsa'nın eşi Melike Ebyad'ın birlikte Fransızcaya çevirdikleri bir eserdir. Eser, 2004 yılında Vezâratu's-sekâfe basımevi tarafından San'â'da yayınlanmıştır.

el-Yemen fî Şi'rî/Şiirimde Yemen (يمن في شعري): Bu eseri Melike Ebyad, Fransızcaya tercüme etmiştir. Eser, Vezâratu's-sekâfe tarafından 2003 yılında San'â'da neşredilmiştir.

Kelimât Hudr li'l-etfâl/Çocuklar İçin Yeşil Kelimeler (كلمات خضر للأطفال): Melike Ebyad tarafından Fransızcaya tercüme edilmiştir. Eser, Vezâratu's-sekâfe tarafından 2005 yılında Şam'da yayınlanmıştır.

Kasâidu Hubb/Aşk Şiirleri (قصائد حب): Eser, Melike Ebyad tarafından Fransızcaya tercüme edilmiş olup, Vezâratu's-sekâfe tarafından 2006 yılında San'â'da basılmıştır.[362]

2.3.6. Hakkında Yazılan Eserler

Süleyman el-İsa hakkında farklı ülkelerde pek çok kitap, akademik tez, makale yazılmıştır. Onun hakkında yazılan en önemli eserler şunlardır.

Me'a Süleyman el-İsa/Süleyman el-İsa İle (مع سليمان العيسى): Eser, bir grup yazar tarafından yazılmış, 1984 yılında Dâru Talas tarafından Şam'da basılmıştır. el-İsa'nın hayatı, fikirleri, mücadele ve edebiyatçılığının konu edildiği bir sempozyuma katılan akademisyen, edebiyatçı, yazar ve yazarın arkadaşlarının konuşmalarının, eşi Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım'ın editörlüğünde bir araya getirilerek hazırlanmış bir kitaptır.

Süleyman el-İsa Semânune 'âmen mine'l-hulm ve'l-emel/Süleyman el-İsa Hayal ve Umut Dolu Seksen Yıl (سليمان العيسى ثمانون عاما من الحلم والأمل): İbrahim el-Ceradî ve Abdulaziz el-Makâlih tarafından yazılan bu eser, 2000 yılında Dâru'r-râ'î tarafından Şam'da basılmıştır.

Vekafât me'a Süleyman el-İsa/Süleyman el-İsa ile Anılar (وقفات مع سليمان العيسى): Melike Ebyad tarafından yazılan 2001 yılında el-hey'etu'l-'âmme li'l-küttâb tarafından San'â'da basılmıştır. Aynı eser Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-küttâb tarafından 2009 yılında Şam'da "Süleyman el-İsa fi'l-lemahât/Süleyman el-İsa Anılarla (سليمان العيسى في اللمحات)" başlığıyla da basılmıştır.

Süleyman el-İsa Munşidu'l-'urûba ve't-tufûle (سليمان العيسى منشد العروبة والطفولة): Eymen Yusuf Bekâ'î tarafından yazılan araştırma türü kitap, Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye

[362] https://ar.wikipedia.org/wiki/سليمان_العيسى. Erişim tarihi 21 Temmuz 2020, saat 20:30.

yayınevi tarafından 1994 yılında basılmıştır. el-İsa'nın hayatını yine onun yazmış olduğu şiirleri de örnek göstererek anlatan bir kitaptır.

eş-Şâir Süleyman el-İsa/Süleyman el-İsa (شاعر سليمان العيسى): İtalya'da Napoli Üniversitesi'nde Ann Maria Calabryzi tarafından 1995 yılında el-İsa hıkkında yapılan doktora tezidir. Esere erişilemediği için eserin içeriğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Süleyman el-İsa ve Mesîratuhu'ş-şi'riyye ve'l-ibda'iyye (سليمان العيسى ومسيرته الشعرية والإبداعية): Abdullatif Arnaut'un el-İsa hakkında yazdığı bir araştırma kitabıdır. Kitap, Vezâratu's-sekâfe tarafından 2004 yılında Şam'da basılmıştır.[363]

et-Tenass fî şi'ri Süleyman el-İsa/Süleyman el-İsa Şiirinde Alıntı Metin (التناص في شعر سليمان العيسى): Nizar Mohammad 'Abshi tarafından hazırlanan yüksek lisans tezidir. Tez, Ürdün'de bulunan Ba's Üniversitesi, Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi Arapça Bölümü'nde 2005 yılında hazırlanmıştır.

el-İhâletu fî divâni Cezâir li Süleyman el-İsa/Süleyman el-İsa'nın Cezâyir Divânı'nda Referans (الإحالة في ديوان جزائر لسليمان العيسى): Mustafa Zemaş, tarafından hazırlanan yüksek lisans tezidir. Tez, Cezâyir'de bulunan Muhammed Haydar Biskra Üniversitesi Edebiyat ve Diller Fakültesi Arapça Bölümü'nde 2015 yılında hazırlanmıştır.

Süleyman el-İsa (TAŞ)'ya Saygı: Ayhan Kara Vakfı'nın desteğiyle Aalen Antakya Kültür Derneği tarafından düzenlenen Süleyman el-İsa konulu sempozyuma katılan bir grup yerli ve yabancı edebiyatçı ve el-İsa'nın arkadaşının konuşmalarının bir araya getirilmesiyle oluşan eser, Mehmet Karasu ve Esra Ünal tarafından yayına hazırlanıp, Ürün Yayınları tarafından 2010 yılında basılmıştır.

2.4. SEYAHATLERİ

Süleyman el-İsa, lise öğrencisi iken başlayan, öğretmenlik, müsteşarlık ve emeklilik yıllarında süren bir takım seyahatler yapmıştır. Hayatındaki ilk seyahatleri, eğitimini tamamlamak için yapmıştır. Eğitim amacı dışındaki seyahatleri ise özellikle ortaokuldan itibaren dâhil olduğu siyasi hareketin çalışmalarına, eylemlerine destek vermek için yaptığı seyahatler olmuştur. Eğitim hayatını bitirip mesleğe atıldıktan sonra öğretmenlik ve müsteşarlık yaptığı dönemlerden emekli oluncaya kadarki dönemde yaptığı seyahatler ise mesleki, edebî ve siyasi amaçla yaptığı seyahatler olmuştur. Emekli olduktan sonra daha

[363] https://ar.wikipedia.org/wiki/سليمان_العيسى. Erişim tarihi 21 Temmuz 2020, saat 20:30.

çok dinlenme, sağlık, edebiyatla ilgili sempozyum, konferans veya festivallere katılmak amacıyla seyahatler yapmıştır.

Eğitim amacıyla yaptığı ilk seyahatler, ortaokulu okumak için doğduğu köyden Hatay'a; liseyi okumak için Hama, Lazkiye ve Şam'a; yükseköğrenimini tamamlamak için ise Bağdat'a yaptığı seyahatlerdir.

Yükseköğreniminden sonra yaptığı seyahatler ise yürüttüğü resmi görevler, edebî ve siyasi faaliyetler dolayısıyla yapılanlardır. Öğretmenlik yapmak için Halep'e, müsteşar olduktan sonra Şam'a, emekli olduktan sonra da Yemen ve Yemen'in birçok şehrine sehayatler yapmıştır.

Arap ülkelerinde manda idarelerinden kurtulup bağımsız olmak ve Arap birliğini kurmak için milliyetçi gösterilerin yapıldığı 1940 ve 1950'li yıllarda Pekin ve Moskova ziyaretleri gerçekleştirmiştir. el-İsa, kendisiyle aynı fikirlere sahip yerli ve yabancı edebiyatçılarla iletişim kurmak için her fırsatı değerlendirmiş, kapsamda 1957 yılında düzenlenen Moskova Dünya Barış Konferansı'na ülkesi Suriye adına katılmıştır.[364] Bu arada o dönemde Türkiye'den Mokova'ya giden şiirlerini çok sevdiği Nazım Hikmeti'in evine gitmiş, onunla tanışmış ve fikir alışverişinde bulunmuştur. el-İsa, Nazım Hikmet'i hayalinde hep bir tanrılar tanrısı Zeus, bir yırtıcı kaplan gibi düşünen şair olarak hayal ettiğini, onu Moskova'da kolu kanadı kırık, masum çocuk haliyle görünce pek üzüldüğünü bu yüzden Nazım'ın kendisini çok şaşırttığını hatıratında ifade etmektedir.[365]

1959 yılında Bağdat'taki onuncu Arap edebiyatçılar konferansı münasebetiyle Süleyman el-İsa on iki yıl aradan sonra Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Ellili yılların sonlarına doğru Süleyman el-İsa'yı hayallerinin gerçekleşmesi yolunda peş peşe heyecanlı gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan bir de Suriye ile Mısır'ın birleşmesidir. Bu çerçevede Süleyman el-İsa 5 Eylül 1959'da Kahire'deki Yıldızlarım Festivali'ne katılarak, Mısır ve Suriye'nin birleşme çabalarına destek olmak için Mısır'a gitmiş, katıldığı bu festivalde şiirlerini okumuştur.[366]

el-İsa, 1964 yazında, o güne kadar basılan kitaplarından elde ettiği gelirle yirmi beş yıl aradan sonra eşi ve çocuklarıyla beraber Türkiye'ye turistik bir ziyaret gerçekleştirmiş; doğduğu köye oradan ablasının yaşadığı Mersin-Tarsus'a, oradan Ankara ve son olarak da

[364] Süleyman el-İsa, Mudun ve esfâr, el-Hey'etu'l-'âmmetu's-Suriyye li'l-kuttâb, Şam, 2009, s.7.
[365] Nuri Sağaltıcı, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, Ürün Yay., Ankara, 2010, s.121.
[366] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.99.

İstanbul'a seyahat etmiştir. Bu seyahatiyle ilgili olarak hatıratında Türkiye'nin doğal, tarihi ve kültürel güzelliklerinden övgüyle bahsederken dolaştığı yerlerde yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni ve özellikle tarihi camilerdeki Arap hattıyla yazılmış hat sanatı yazılarından hareketle Arap ecdâdının başarılarından övünerek bahsetmektedir.[367]

1972 yılında San'â'da düzenlenen "Yirminci Yüzyılın Son Çeyreğinde Arap Eğitim, Gelişim Stratejisi İlkelerini Belirleme" gündemiyle yapılan eğitim bilimi toplantısına katılmak için Yemen'e gitmiştir.[368]

1971'de Basra'da düzenlenen es-Seyyâb Festivali'ne, 1975'te Bağdat'ta düzenlenen el-Mütenebbî Festivali'ne ve yetmişli yılların sonunda Basra'da düzenlenen Çocuk Festivali gibi çeşitli münasebetlerle düzenlenen festivallere katılmak için Irak'a defalarca gitmiştir.

Süleyman el-İsa, çocuk edebiyatı alanınki eserlerinden dolayı 1982 yılında Yeni Delhi'de Asya ve Afrika Yazarlar Birliği tarafından verilen Lotus Şiir Ödülü'nü almaya layık görülmüş olması dolayısıyla törene katılmak için Hindistan'a gitmiştir.[369] Bu arada aynı törende, Türkiyeli gazeteci-yazar Aziz Nesin ile tanışmış ve onunla uzun sohbet etmiştir. Aziz nesinin kültürel birikimine hayranlığını gizlemeyen el-İsa ile Nesin arasında bu tanışmayla dostluk bağları kurulmuştur.[370] el-İsa'nın, çeşitli vesilelerle tanışıp dostluk bağları kurduğu kimselerin dünya görüşleri, yaşadıkları ülkelerdeki siyasi tutum ve söylemleri, onun düşünce ve duruşu ile paralellik gösterdiği dikkate değerdir.

el-İsa'nın, Yemen'de katıldığı konferanslarda samimi dost olduğu San'â' Üniversitesi Rektörü Abdulaziz el-Makâlih, 1989-90 eğitim-öğretim yılında Melike Ebyad'ı misafir hoca sıfatıyla San'â' Üniversitesi'nde ders vermesi için davet etmiştir. Melike Ebyad San'a Üniversitesi'nin davetini kabul edince 1989 yılında emekli de olan Süleyman el-İsa, eşiyle beraber Yemen'e gitmiştir. el-İsa ve eşi, Yemen'in Taiz şehrinde beş yıl kaldıktan sonra 1992 yılında Yemen'in başkenti San'â'ya geçmişlerdir.[371]

Süleyman el-İsa ve eşi, edebî ve kültürel açıdan yoğun, bir o kadar da verimli geçen Yemen yaşamından sonra Şam'a geri dönmüşlerdir. Şairin hayatının Şam'da geçen bu son

---

[367] Süleyman el-İsa, *Süleyman el-İsa (Taş)'a Saygı,* Ürün Yay, Ankara, 2010, s.72; Süleyman el-İsa, Mudun ve esfâr, s.13-22.

[368] Riyaz Na'san Ağa, *min Tuyubi'z-zâkira Süleyman el-İsa fî mehrecân Maskat,* Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.154.

[369] Faruk Şuşa, *Süleyman el-İsa ve'l-mer'etu fî şi'rî,* s.146.

[370] Nuri Sağaltıcı, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, s.121.

[371] Süleyman el-İsa, Mudun ve esfâr, s.35-45; Melike Ebyad, *Rihletu kifâh,* s.86.

merhalesi uluslararası seyahatler, festival ve çeşitli sosyal kültürel programlara katılmak için yaptığı seyahatlerle geçmiştir.

2000'li yıllara gelince Süleyman el-İsa, yaşlanması dolayısıyla, eşiyle beraber artık kendilerine yönelmeye başlamışlardır. Sağlık sorunlarından kurtulmak için eşiyle beraber dünyanın değişik yerlerine seyahatler yapmışlar, yaz tatillerinde güzel vakit geçirip dinlenmek için Dubai ve Montreal'de yaşayan çocuklarını ziyaret etmek için oraya gitmeye başlamışlardır.[372]

el-İsa ve eşi, 2002 yılında Macaristan-Budapeşte ziyaretine çıkmış, 2003 yazında Montreal'de oturan kızlarının ziyaret etmişler aynı yaz oradan okyanus sıcağından istifade etmek için Dominik Cumhuriyetine gitmişlerdir. 2004 yılında Arap Kültür Başkenti ilan edilen San'â'da düzenlenen kültürel etkinliklere katılmak için Yemen'e geçmişlerdir. Aynı yıl Avrupa kültür başkenti seçilen Fransa'nın Lil, oradan aynı yılın yaz mevsiminde kuzey Londra'ya sonra eşinin öğrencilik yıllarını geçirdiği Belçika'nın Brüksel kentine ziyaret gerçekleştirmişlerdir. 2005 yılında Süleyman el-İsa, yakalandığı hastalık sebebiyle eşiyle Montreal'e gitmiştir. Montreal'de oldukları bu son ziyarette, kendisi için bir internet sitesi kuran bir arkadaşına materyal sağlamak konusunda yardımcı olmak için eşiyle beraber Amerika'ya gitmiştir.[373]

Süleyman el-İsa, ömrünün son dönemlerinde yakın mesafeli ve kısa süreli kültürel festivallere katılmak için Dubai, Kahire ve Riyad'a gitmiştir. Onlardan bazıları; Kahire'de Muhammed Sami el-Barudi Festivali, BAE'ndeki ilk kültürel festivali, çocuk yazarı Safakis'in sergisi, uluslararası Kahire Arap Şiir Festivali, Riyad'daki el-Cenadiriye Festivalidir.[374]

2007'de, Kahire'de düzenlenen Ahmed Şevkî ve Hafız İbrahim festivaline katılmıştır. Suudi Arabistan Kültür Bakanlığı, el-İsa'nın "Ene ve Cezîratuna el-'Arabiyye" adlı divanını basmış ve bu eseri yazması dolayısıyla 2007'de Riyad'da düzenlenen kitap sergisine Süleyman el-İsa'yı daveti üzerine Riyad'a gitmiştir.[375]

[372] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.105.
[373] Süleyman el-İsa, Mudun ve esfâr, s.27-34; Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.105-107; 111-112.
[374] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.108.
[375] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.124-126.

2007'de Birleşik Arap Emirlikleri'nin düzenlediği kültür yarışmaları ödülünün dağıtım törenine çocuk edebiyatı ödülü tahkim kurulu üyesi sıfatıyla davet edilmesi dolayısıyla eşiyle birlikte buraya gitmiştir.[376]

el-İsa, 2008 yılında kas zayıflığı hastalığına iyi gelir diye Çek Karla Fifari Dağı'nda bulunan termal sulardan istifade etmek için eşiyle beraber Çek Cumhuriyeti'ne seyahat etmiştir.[377]

2.5. ALDIĞI ÖDÜLLER

Süleyman el-İsa, ulusal, bölgesel ve uluslararası pek çok ödüle layık görülmüştür.

el-İsa, çocuk edebiyatı ve şiiri ürünlerinden dolayı 1982 yılında Yeni Delhi'de Asya ve Afrika yazarlar birliği tarafından verilen Lotus şiir ödülünü almaya layık görülmüştür.[378]

San'â' Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden fahri doktora unvanı almıştır. Yine 1997 yılında aynı üniversitenin Edebiyat fakültesinin salonlarından birine adı verilmiştir.[379]

2000 yılında Bâbtîn Müessesesi tarafından verilen "Yaratıcı Şair Ödülü"'ne layık görülmüştür.[380]

Eşi Melike, el-İsa'nın pek çok kitabını Fransızca'ya çevirmiştir. el-İsa, Yaratıcı Şair Ödülü'nü bu eserler sayesinde kazanmıştır. Ayrıca, çocuk edebiyatı alanında Arap Kuruluşu'ndan Eğitim, Kültür ve Bilim ödülünü kazanmıştır. Yine Yemen Onur Madalyası, Suriye Onur Madalyası gibi pek çok ödüller de kazanmıştır.[381]

2.6. ESERLERİNDE İŞLEDİĞİ KONULAR

Süleyman el-İsa, Suriye Ba'as Partisi'nin ideologlarından birisidir. Dolayısıyla bu partinin programında yer alan tüm fikirler, onun yazdığı eserlerin tamamına damga vurmuştur demek mümkündür.

el-İsa, eserlerinde çocukların ilgi ve ihtiyaçlarıyla ilintili pek çok konuya değinmiştir. Bu çerçevede çocukların etrafında yer alan doğa, doğada var olan canlı-cansız varlıklar; aile, okul; oyunlar, hobiler, hayaller ve umutlar gibi konulara yer vermiştir. Bunun için şiir, tiyatro, hayali ve gerçek hikâyeler yazarak çocuklara hitap etme yollarını

[376] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.127.
[377] Süleyman el-İsa, Mudun ve esfâr, s.119-126.
[378] Faruk Şuşa, *Süleyman el-İsa ve'l-mer'etu fî şi'rî*, s.146.
[379] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.164.
[380] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.169.
[381] Melike Ebyad, *Rihletu kifâh*, s.119.

çeşitlendirmiştir. Ayrıca şair, yaşamı boyunca tecrübe ettiği hüzün, sevgi, sevinç gibi duyguları; yaşadığı olayları yani yaşam öyküsünü günlük yazar gibi eserlerine kaydetmiştir.

Süleyman el-İsa'nın, eserlerinde yetişkinler ve çocuklar için farklı konulara yer verdiği de görülmektedir. Yetişkinlere yönelik eserlerinin neredeyse tamamında vatan, özgürlük, Arap birliği, Arap milliyetçiliği, Filistin davası gibi siyasi fikirleri yansıtan temalara ağırlık verirken; çocuklara yönelik yazdığı eserlerde bunların yanı sıra çocukların küçük dünyalarına uygun konulara da yer vermiştir. Süleyman el-İsa, Arap kültürüne ait değerlerden ve tarihsel şahsiyetlerden ilham alarak, çocuklara hitap etmiş; ayrıca vatan sevgisi, doğanın güzelliği, mevsimler, gök cisimleri, çevreyi koruma, ilim, okul, okumanın önemi, anne-baba sevgisi, doğduğu köye özlem, hayvan sevgisi gibi konuları eserlerinde işlemiştir.

el-İsa, eserlerinde oyun, eğlence, sevinç gibi konulara da yer vermiştir. Ancak vatan, Arap kültürü ve milliyetçiliği gibi bazı konular vardır ki bunlara neredeyse her eserde vurgu yaptığını görmek mümkündür. Bunların yanında çocuklar ve yetişkinlere yönelik olarak yazdığı eserlerde adalet, sosyalizm, zulüm, özgürlük gibi konulara da yer vermiştir.[382]

2.6.1.Vatan/Yurt

Vatan/yurt, insanın doğduğu, yaşamaya başladığı yere denir. İnsanlar doğdukları, ikamet ettikleri veya kendilerini ait hissettikleri yerlere derin bağlarla bağlı olurlar. İnsanların, tarih boyunca yurtlarını koruma ve gelecek nesillere devretme çabaları doğal olarak edebiyata da yansımıştır.

Vatan, bazen gurbetteki birinin özlem duyduğu bir yer; bazen de vatanından herhangi bir sebeple uzaklaşmak zorunda kalanların, savaş gibi sebeplerle yaşadığı toprakları ellerinden alınanların uğruna mücadele vererek geri almak istedikleri ana yurt olarak tüm dünyada en fazla işlenen konulardan biri olmuştur.[383]

Özellikle Fransız devriminden sonra dünyada gelişen milliyetçilik akımı, ulus devlet anlayışı, imparatorluklar bünyesinde bulunan farklı ırklara mensup halklarda bir

[382] Semer Rûhî Faysal, *Kısasu'l-etfâl fî Suriye*, s.9; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fî Suriye*, s.45; Abdullah Ebu Heyf, *Kuttâbu edebi'l-etfâl nazariyyen ve tatbîkiyyen*, Menşûrâtu İttihâdi'l-kuttâbi'l-'Arabî, Dımeşk, 1983, s.27.

[383] Muhammed Muhammed Hüseyin, *İtticâhât vataniyye fi'ş-şi'ri'l-'Arabi'l-mu'âsır*, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 1984, s.184.

ulus devleti inşa etme hedefi, pek çok siyasi hareketin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu da vatan konusunun edebî eserlerde fazlaca işlenmesine sebep olmuştur.

Osmanlı imparatorluğu bünyesinde yaşayan Araplar da kendilerine ait bir vatan kurma hedef ve düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra Batılı devletler tarafından işgal edilen ve manda yönetimleri altına giren Arap coğrafyasında işgallere karşı verilen bağımsızlık mücadeleleri; Arap çocuk edebiyatına da yansımıştır. Dolayısıyla modern Arap edebiyatçılarından birçoğu, son iki yüzyılda meydana gelen savaşlar ve Arap coğrafyasının işgal edilmesi sonucunda ortaya çıkan göçler, sürgünler, vatan hasreti gibi vatan konusuyla ilintili eserler yazmışlardır.

Vatan teması, Mısır modern çocuk edebiyatçılığının öncüsü kabul edilen et-Tantâvî, Ahmed Şevkî ve Hafız İbrahim'in ilk girişimlerinden bu yana işlenen ana konulardan biri olmuştur. Vatan, bazen tüm Arap topraklarını bazen Arap topraklarının bir bölgesini bazen de her ikisini birlikte ifade edecek şekilde işlenmiştir. Edebiyatçılar, vatan sevgisini, onu övmeyi, vatan özlemini, vatanın bağımsızlığa kavuşturulması için mücadele ve direnişi, vatanın asaletini, birliğini konu edinen eserler kaleme almışlardır.[384]

Süleyman el-İsa da eserlerinde vatan konusunu en fazla işleyen edebiyatçılardan biridir. O çocukluğundan itibaren doğduğu yer olan Hatay'dan ayrılmıştır. Okumak ve Arap bağımsızlık mücadelesine devam etmek için Suriye'ye gitmiştir. Bu yüzden özelde doğduğu yer olan Hatay genelde tüm Arap vatanı için verdiği mücadele, onun eserlerinin neredeyse tamamına damga vuran konulardan olmuştur.[385]

Süleyman el-İsa'nın eserlerinde vatan; toprak sevgisi, yurdu savunma, onun bağımsızlığı için verilmesi gereken mücadele, yurdun güzellilerini ifade etme, menfaatlerini ve birliğini savunma, onun ilerlemesi için çalışma, vatana sadakat gibi konularla iç içe geçmiş bir şekilde yer almaktadır.[386] Süleyman el-İsa'nın eserlerinde vatan konusunun, üç boyutlu olarak ele alındığı görülmektedir.

Bunlardan birincisi mazideki şekliyle vatan; o vatan, ataların vatanı, kıvanç duyulan vatan, övünç kaynağı olan, tarih boyunca aydınlık ve özgür olan vatandır.

وطني أشجارٌ وظلالُ

[384] Arif Hicâvî, *İhyâu'ş-şi'r*, Dâru'l-meşrık, Kahire, 2018, s.444.
[385] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâide ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enâşidi'l-etfâl li Süleyman el-İsa,* Mecelletu'l-âdâb, sayı 27, 1979, s.64-72.
[386] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-saide ve tekniyyati'l-'ameli't-terbevi fî enaşidi'l-etfâl li Süleyman el-İsa,* ss.64-72.

وترابي قمح وغلالُ

أتفيأ ظلك يا وطني

وأحب ترابك يا وطني

أرض الأجدادْ

وطن الأمجادْ

يتسلح بالعلم

لا يركعُ للظلم

Vatanım ağaçlar ve gölge

Toprağım buğday ve tahıl

Senin gölgende gölgeleniyorum ey vatanım

Toprağını seviyorum ey vatanım

Ecdadın toprağı

Övünçlerin vatanı

İlimle silahlanır

Zulme boyun eğmez.[387]

İkincisi günümüzdeki şekliyle vatan; o, parçalanmış, yabancılar tarafından işgal edilmiş, servetleri yağmalanmış, çocukları sürgün edilip evsiz bırakılmış Arap vatanıdır. İşkence gören, haklarından yoksun bırakılan çocukların vatanı olan vatandır. el-İsa'nın Tıflun min Filistin adlı şiirinde bu temayı işlediği görülmektedir.

أنا من صفد[388]

سرقوا بلدي

بلدي المحتل فلسطين

....

غرباء جاؤوا بالبغض

من شتى أنحاء الأرض

جاؤوا بحراب المغتصب

واحتل غريب دار أبي

[387] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, Dâru'l-fikr, Dımeşk, 1999, s.78.
[388] İşgal altındaki Filistin'de bir şehirin adıdır.

في ليلة أسود شردت

عن بيتي الغالي وأبعدت

...

وطني سأحرره بيدي[389]

Ben Safedliyim

Vatanımı çaldılar

Vatanım, işgal edilmiş Filistindir

Yabancılar kinle geldiler

Dünyanın farklı yerlerinden

Gasp eden mızrakla geldiler

Bir yabancı babamın evini işgal etti

Kara bir gecede sürgün edildim

Değerli evimden, uzaklaştırıldım

Vatanım, onu özgürleştireceğim.

Üçüncüsü ise vadedilen vatan, umutların vatanı veya geleceğin vatanıdır. Kollarını çocuklara açan, onlara adil davranan, zenginliklerini çocuklara cömertçe dağıtan vatandır. Çocukların gölgelendiği, nimetlerinden faydalandığı, bilgi ve ilim silahıyla silahlandığı, dayanışma ve birlik içinde olduğu vatandır. el-İsa eserlerinde, gelecekteki vatanı, "Yeşil Vatan" olarak betimlemektedir. Bu vatan gelecekteki medeni vatandır.

وطني أنهار وعطاء

يا وردتنا الحمراءْ

تبقى أوراقك خالدةً

يسقيك دمُ الشهداء

وغدا نحنُ الأطفالْ

نتدفق كالشلال

وحديقتنا الوطن العربي

[389] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.126-128.

حديقتنا الخضراء

Vatanım nehirler ve verimler

Ey kırmızı gülümüz

Yaprakların sonsuza dek kalacak

Şehitlerin kanı seni sular

Ve yarın biz çocuklar

Şelale gibi akacağız

Bahçemiz Arap vatanı

Yeşil bahçemizdir.[390]

Süleyman el-İsa'ya göre gelecekteki vatana erişmek ancak devrim yoluyla gerçekleşecektir. Bu nedenle Arap çocuğunun çıkış noktası ve yoğunlaştığı şey devrim olmalıdır. Devrim, "öfke dalgası"dır. Arap coğrafyasındaki bütün çocuklar, devrim yolunun silah ve yol arkadaşlarıdır. Çocuklar el-İsa'nın insani projesidirler, onlara devrim mücadelesi ve yeni bir ülke kurma sorumluluğunu yüklemektedir. Çünkü onların şerefli tarihinde, vatanlarını özgürleştirmek için yapılan devrim mücadelesine dair örnekler vardır. Ona göre Arap çocukları şanlı tarihe sahiptirler, kahramanlığı buradan öğrenip kendi destanlarını yazmalıdırlar.

Bu yüzden el-İsa'ya göre Arap çocuklarına şanlı tarihleri, okullarda öğretilmelidir. Onun, bu konu ile ilgili pek çok eseri okul kitaplarında yer almıştır. Şairin "Ahlâ luğa" adlı şiirini buna örnek vermek mümkündür.

هذا صفي هذي كتبي

تشرق فيها شمسُ العربِ

أتعلم أني عربي ولنا تاريخ أزليّ

تاريخ غطى المعمورة ببطولات كالأسطورة[391]

Bu sınıfım

Bu kitabım

[390] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.78.
[391] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl,* s.222.

Orada doğuyor

Arap güneşi

Benim Arap olduğumu biliyor musun?

Bizim ezeli tarihimizin olduğunu biliyor musun?

Medeniyeti kaplayan tarih

Efsane gibi kahramanlıklarla

el-İsa'ya göre Arap çocuklar, Arap birliğinin gerçek kurucularıdırlar. Onlar, annelerinin sütünden özgürlük sütünü içmiş özgür nesillerdir.

ربانى أمي وأبي

للحرية والأحرار

Annem ve babam beni yetiştirdi

Özgürlük ve özgürler için

Bu nedenle o, Arap vatanını özgürleştirme ve birliğini kurma sorumluluğunu Arap çocukların omuzlarına yüklemiştir.

وغدا أكبرْ

حلمي يكبر

وأمدّ خريطتك الكبرى

حبا وحدائق يا وطني.

Yarın büyüyeceğim

Düşüm büyüyecek

Senin büyük haritana yayacağım

Sevgi ve bahçeler ey vatanım.

el-İsa, böylece çocukları, vatan konusu vasıtasıyla mücadeleye hazırlamaya çalışmaktadır. Ona göre çocuklar oyunlarında bile devrimcilik oynayarak buna hazırlanmalıdırlar. Çocuklar vatanı özgürleştirmek için kendilerine Arap atalarının

mücadele tarihinden örnek alacakları rol modeller bulunmaktadır. Bunun için her nesil atalarından devrim bayrağını teslim almalıdır.[392]

Süleyman el-İsa, vatan kavramıyla çocuklara vermek istediği mesajlarda bazen Arap vatanının köklerine vurgu yapıp, sınırlarını çizmektedir.

داري داري أرض العرب

زار قطاري وطن العرب

من تطوان إلى بغداد

سار قطاري يا أولاد ...[393]

Arap toprağı evimdir evim.

Trenim Arap vatanını gezdi.

Tatvan'dan[394] Bağdat'a

Seyahat etti trenim ey çocuklar.

el-İsa'nın, Arap topraklarının güzelliğini, verimliliğini ele alan; ona sahip çıkıp birliğini korumaya çağıran vatan ile ilişkili konuları işleyen şiirleri de vardır. Bunlardan birinde;

ترابنا ذهب وعزمنا لهب

نبني به البلاد لوحدة العرب

نواصل الجهاد لأمة العرب

تساندي تساندي يا وحدة السواعد

Toprağımız altındandır gücümüz alevdir

Onunla Arap birliği için ülkeler inşa ediyoruz

Arap ümmeti için cihada devam ediyoruz

Ey birlik olan eller yardımlaşın yardımlaşın. [395]

---

[392] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâide ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enâşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa,* s.64-72.

[393] Ahmed Zalat, *Edebu'l-etfâli'l-Arabî dirâse tahlîliyye fi't-te'sîl ve't-te'vîl*, s.143.

[394] Tatvân, Fas'ta bir şehrin ismidir.

[395] Yusuf Hittînî, *Süleyman el-İsa hulm 'Arabî nazif*, https://alroya.om/post/211458/-س-ليمان-العيسى-حلم-عربي-ناز-ف. Erişim tarihi 29.08.2020, saat 14:00.

el-İsa, Batılı devletler tarafından işgale uğrayan ve kendi başlarına bağımsızlık mücadelesi veren Arap ülkelerini desteklemek, bağımsızlık fitilini ateşlemek, bağımsızlık için halkın kendisini feda etmesini teşvik etmek amacıyla Arap ülkelerine özgü ayrı ayrı şiir divânları yazmıştır. Ona göre, Arapçanın konuşulduğu ve Arapların yaşadığı her yer büyük Arap vatanının bir parçasıdır ve işgallere karşı direnilmesi, savunulması, devrimle bağımsızlık mücadelesi verilmesi gereklidir. Bu düşünceden hareketle Cezayir'i işgal eden Fransızlara karşı direnişi desteklemek amacıyla Cezayir Divânı'nı; Filistin'i işgal eden Siyonist İsrail Devleti'ne karşı direnişi desteklemek ve teşvik etmek bu uğurda şehit olanları yüceltmek için Filistin Divânı'nı gibi Arap vatanının her yerini konu alan divânlar yazmıştır.

el-İsa, Arapların hayatında merkezi bir konuma sahip olan vatan konusunu çocukların algı seviyelerine uygun, onları cezbedecek şekilde basit üslup, kısa ve kolay lafızlarla işlemiştir.

داري داري أرض العرب

زار قطاري وطن العرب

من تطوان إلى بغداد

سار قطاري يا أولاد

يحمل الأطفال وبشائر

في أرجاء الوطن الساحر[396]

Arap toprağı yurdumdur yurdum.

Trenim Arap vatanını ziyaret etti.

Ey çocuklar!

Trenim, Tatvan'dan Bağdat'a gitti.

Çocukları ve müjdeleri taşıyor

Sihirli vatanın bölgelerinde.[397]

el-İsa, vatan konusunu şiirlerinin yanı sıra yazdığı tiyatrolarda da işlemiştir. el-Kitaru'l-ahdar isimli tiyatroda, hayalindeki birleşik Arap devletini inşa etme mesajını

[396] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-eṭfâl*, s. 60-61.
[397] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-eṭfâl*, s. 23.

vermektedir. Orada Arap vatanı, köklü bir vatan olarak çocuklara içine bindirildikleri Yeşil Tren vasıtasıyla Suriye'den Lübnan'a, oradan Mısır ve Somaliy'e Aden'den tüm Arap Körfezine kadar tüm Arap ülkeleri ve bölgeleri o bölgelerde yaşanmış tarihsel olaylar ve kahraman şahsiyetler yoluyla tanıtılmaktadır. Böylece çocuklara Arap vatanının sınırları, geçmişi ve günümüzdeki durumu anlatılmakta, vatan bilinci kazandırılmaya çalışılmaktadır. el-İsa, aynı zamanda "Vâil Yabhasu an Vatanihi'l-kebir" isimli eserinde kendi gerçek yaşantısını, doğduğu toprakları, Arap vatanından koparılışını, Arap vatanının parçalanışını ve tıpkı eski çağlarda olduğu gibi yeniden gelişmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Vatan konusu, çağdaş Batı çocuk edebiyatında ulusalcı fikirlerin yaygınlaşması neticesinde işlenmiş; aynı konunun Batı'yı taklit eden ülkelerde de benzer şekilde çokça işlendiği görülmektedir. Örneğin Ziya Gökalp'in Vatan[398] adlı şiirinde tasvirini yaptığı vatan ile Mısır veya Suriye'li çocuk edebiyatçıların şiirlerinde yapılan vatan tasviri arasında benzerlikler görülmektedir. Buna, döneme damgasını vuran milliyetçilik düşüncesinin sebep olduğunu söylemek mümkündür.

2.6.2. Arap Birliği

Modern Arap çocuk edebiyatçıları, geri kalmışlıktan kurtulup geçmişteki parlak dönemlerine dönmek için çarenin kendi öz kültür ve tarihlerine dayanarak, oradan güç alarak geleceği bir araya gelip, birlik kurarak inşa edebilecekleri düşüncesini savunmuşlardır. Bu yüzden yazdıkları eserlerde Arap birliğine aşırı derecede vurgu yapmışlardır.

Süleyman el-İsa, eserlerinin büyük bölümünü daha çocukluktan itibaren hayalini kurmaya başladığı olan Arap birliği rüyası üzerine yazılmıştır. Bu rüyası onun

[398] Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar mânasını namazdaki duanın...
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur
Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Huda'nın...
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın!
Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok,
Her ferdinde mefkûre bir, lisan, adet, din birdir...
Mebusânı temiz, orda Boşo'ların sözü yok,
Hududunda evlâtları seve seve can verir,
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın!
Bir ülke ki çarşısında dönen bütün sermâye
Sanatında yol gösteren ilimle fen türkündür
Hirfetleri birbirini dâim eder himâye
Tersâneler, fabrikalar, vapur, tren Türkündür
Ey Türkoğlu işte senin orasıdır vatanın!

yazdıklarının temel muharriki, ilk kaynağı olmuştur. Aynı şekilde bu rüya, onun fikirlerini yöneten, hayatını aydınlatan, büyük Arap davası için verdiği mücadelede ortaya çıkan ilk saiktir. el-İsa'nın büyük ideali, Araplara saygınlıklarını tekrar kazandırmaya tek başına yeterli olacak olan Arap birliği idealidir.

el-İsa, parçalanmış ve işgal edilmiş Arap topraklarının bağımsızlığı için Arapların birleşmesi, Arap topraklarının birleştirilmesi gerektiğini her vesile ile savunmuştur. Bu yüzden Arapların ve Arap vatanının birliği, Süleyman el-İsa'nın büyük rüyası olmuş, ve bunun gerçekleşmesini görmek için yasadığını ifade etmiştir: *"Çocuklarımızı koruyacak, onları istediği gün istediği saat evlerinden çıkarmayacak, dut ağcının altında oynamalarını ve onların şiir yazmasını sağlayacak, büyük yıkılmaz bir devletim olsa ne olurdu... Çocukları ne ben ne ailem ne de yeni bitmiş bitkiye benzeyen Suriye devletim koruyabilir, onun için benim asıl şiirim, en büyük hayalim yıkılmayan büyük bir devlettir."* [399]

Onun, "Çocuklar Tedmür'ü ziyaret ediyor" şiiri, Arap birliğini işlediği eserlerinden biridir.

تدمر الخالدة بيتكم من قديم
أمة واحدة وتراث عظيم
إلى الأمام إلى الأمام
.....
نعيش للعطاء نعيش للفداء
للوحدة الكبرى إلى الأمام

Ölümsüz Tedmür	Eskiden kalma eviniz
Tek millet	büyük kültür
İlerle	ilerle
……	
Vermek için yaşayalım	Feda etmek için yaşayalım
Büyük birlik için	ilerle.[400]

[399] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.236-238.
[400] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.69-70.

el-İsa'nın, me'a'l-fecr isimiyle 1952 yılında ilk basılan divânının tamamı "Arap Birliği" veya "Birleşik Arap" düşüncesini ifade eden şiirlerden ibarettir.

Süleyman el-İsa, 1952-1960 yılları arasına denk gelen dönemde şiirlerine Arap birliği, milliyetçilik, Filistin Davası, eşitlik, özgürlük temalarını coşkulu bir şekilde işlemiştir. Dolayısıyla şiirleri, genç Arap nesilleri derinden etkilemiş, Ba'asçı devrimi besleyen kaynaklar haline dönüşmüşlerdir. Yazdığı şiirler, Halep'te basılmış, hızlıca çoğaltılıp elden ele ulaştırılmış ve her yerde okunmaya başlamıştır.[401]

Ellili yıllarda Suveyş Kanalı'nın açılması, Cezayir devriminin yanı sıra Mısır-Suriye birleşmesi gibi heyecan verici gelişmeler, Süleyman el-İsa'nın yıllardır uğruna mücadele ettiği Arap birliği fikrinin gerçekleşmesi yolunda ard arda yaşanan sevindirici gelişmeler olmuştur.

Süleyman el-İsa da güncel olayları eserlerine ilmek ilmek işlemiştir. Bu bağlamda yer alan eserlerden biri 7.2.1958 günü Mısır-Suriye Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulduğu gün yazdığı, tüm gençlerinin ezberlediği, etkileyici şiiri olmuştur.[402] Süleyman el-İsa, o şiirinde Arap birliği ve Cemal Abdunnasır'ı öven beyitlere yer vermiştir.[403]

من المحيط الهادر

إلى الخليج الثائر

لبيك يا عبد الناصر

Gürleyen okyanustan

Devrimci Körfeze

Emrindeyiz ey Abdunnasır.[404]

Çocuklara seslendiği "*Neşîdu'l-vahde"* adlı şiirinde aralarında sınır olmayan işgalden kurtarılmış özgür, tek vatan mesajını şöyle ifade etmektedir.

طيروا في الأرض

لا تعترفوا بالأسوار

رباني أمي وأبي

[401] Abdullatif el-Arnaut, *Süleyman el-İsa ve rihletu'ş-şi'ri't-tavîle*, s.43-44.
[402] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.211.
[403] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.158.
[404] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.158.

للحرية والإصرار

طرنا مثل العصفورة

نحن ملايين الأولاد

حررنا الأرض المقهورة

ووحدنا وطن الأجداد[405]

Arap yurdunda uçun
Sınır tanımayın
Anne, babam beni büyüttü.
Özgürlük ve direniş için
Kuşlar gibi uçtuk
Biz milyonlarca çocuk
Zulüm görmüş toprakları kurtardık
Ecdadın vatanını birleştirdik.

Şair, kendisinin ve ümmetin milyonlarca çocuğunun maruz kaldıkları kötü kaderden kurtulması konusunda çözüm olarak; savaşarak mücadele verilmesini, kendilerini koruyacak büyük bir Arap devletinin kurulmasını göstermektedir. Buna da büyük rüya adını vermiştir. Bu rüyasının nasıl gerçekleşeceğini aşağıdaki şiirinde ifade etmektedir.

ونظرت حولي وأنا طفل صغير

كيف أدافع عن نفسي

وماذا أستطيع أن أفعل...

ويفعل أمثالي...؟

ووجدت الطريق

الطريق حلم ضخم، سأحمله ورفاقي...

سنقاتل في سبيله حتى النفس الأخير...

الحلم الضخم...

الذي عشت من أجله، وما زلت أعيش،

[405] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1999, s. 65.

هو أن تكون لي دولة عربية كبرى،

قادرة أن تحمي أطفالي،

فلا يقتلعهم من يشاء، ساعة، من بيوتهم...

لن تكون لي كرامة إنسان

لن تكون لك كرامة إنسان

إلا إذا كانت لنا دولة عربية كبرى

تحمينا.... تحمي أطفالنا... [406]

Küçük bir çocukken etrafıma baktım

Kendimi nasıl koruyabilirim?

Ne yapabilirim...

Benim gibilerin yaptığı şeyi?

Yolumu buldum...

Yol, büyük bir rüya, o rüyayı arkadaşlarımla beraber hayal edeceğim

Son nefese kadar o yolda savaşacağız

Büyük rüya...

Uğruna yaşadığım ve hala yaşıyor olduğum hayal;

Benim büyük bir Arap devletimin olması

Çocuklarımı koruyabilen

İsteyenin onları istediği saatte evlerinden koparıp atamayacağı...

İnsanın onuru benim için olmayacak

İnsanın onuru senin için olmayacak...

Bizim büyük bir Arap devletimiz olmadıkça

Bizi koruyan... Çocuklarımızı koruyan bir devlet...

el-İsa'ya göre bu milyonlar, işgal, zulüm ve azgınlığa karşı direnişle, devrimle arzulanan geleceği gerçekleştirecektir. Milyonlarca Arabın mücadelesinin bir çeşit Arap

[406] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.236-238.

birliğine ulaşması gerekir. Çünkü ona göre Arap birliği olmadan hedeflerin gerçekleşmesi mümkün değildir.

Süleyman el-İsa'nın, Arap birliği düşüncesini işlediği eserlerinden biri de çocuklara müzik eşliğinde söylenmek üzere yazdığı *"Yeşil Tren"* isimli eseridir. Orada Arap Birliği'ne üye yirmi bir ülkeyi temsilen toplam yirmi bir şiirden oluşan "el-Kıtâru'l-ahdar/Yeşil Tren" adlı şiirleriyle düşüncelerini dile getirmiştir. O, bu eserde Arap dünyasının geleceğine dair yol haritasını belirlemeye çalışmış, trenin gittiği her bölgede tarihte ve günümüzde yaşanan olayları çocuklara hatırlatmaya gayret etmiş, böylelikle Arap birliği rüyasını okuyucularına aktarmaya çalışmıştır.

O, "*Trenim*" adlı şiirinde aslında temsili olarak hayalindeki Arap Birliğini anlatmıştır. Orada Arap birliğini ifade etmek için 21 Arap ülkesinden gelen çocukları, Yeşil Tren adını verdiği bir trene bindirip, Arap ülkelerini dolaştırarak; Arap ülkelerini, tarihi ve kültürel zenginliklerini, geçmiş ve bugünlerini her uğradıkları ülke bölümünde anlatmaktadır.[407]

داري داري أرض العرب

زار قطاري وطن العرب

من تطوان إلى بغدادْ

سار قطاري يا أولادْ

يحمل أطفالا بشائرْ

في أرجاء الوطن الساحر

بين الغرب وبين الشرق

رفّ قطاري مثل البرق

مثل أراجيح الأحلامْ

مر على بردى والشامْ

هيا نركبْ يا أطفالْ

نحمل رايات الأبطالْ[408]

[407] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâideti ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enâşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa*, ss.64-72.

[408] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.127.

Evim evim, Arap toprağı

Trenim Arap vatanını ziyaret etti

Tatvan'dan Bağdat'a

Ey çocuklar trenim gitti

Çocuklar ve müjdeler taşıyarak

Sihirli vatanın her köşesine

Batı ile doğu arasında

Trenim yıldırım gibi kanat çırptı

Tıpkı hayallerin salıncağı gibi

Bereda ve Şam'a uğradı

Haydi, binelim ey çocuklar

Kahramanların bayrağını taşıyalım.

el-İsa, "*Müstakbel*" adlı tiyatrosunda da Arap birliğini tasvir eden bir resim çizmektedir. Orada askeri tabur şeklinde sıraya girmiş bir halde tiyatro sahnesinde toplanan çocuklar, ortasında Kureyş Şahini bulunan Arap birliği bayrağını yukarı kaldırarak Müstakbel adlı operayı okuyarak oyunu sergilemektedirler.[409]

Böylece el-İsa'nın Yeşil Tren adlı divânındaki şiirlerde ve Müstakbel adlı tiyatro eserinde gerekçesini açıklayıp, temellendirdiği ve yöntemini belirlediği Arap birliği fikri, son aşamasına yani gerçekleşme aşamasına gelmiştir. Bunu da onun, "*eş-Şecere*" isimli tiyatrosunda görmek mümkündür. Orada, eş-Şecere/ağaç, Arapları gece soğuğundan, öğlen sıcağından koruyan bir ağaçtır. el-İsa, ağacı Arap vatanına, sıcak ve soğuktan korunmak için altında toplanan insanları da Araplara benzetmiş, bu yolla çocuklara Arap ümmetinin büyük davasını somutlaştırarak vermeye çalışmıştır. Burada "Ağaç" milliyetçi Arap birliğini ifade etmektedir.[410]

الليل عصافير

والدرب مناقير

[409] Muhammed 'Azam, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa*, el-Mevkifu'l-edebi, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arabî, 21 cilt, sayı, 250-252. Suriye, Nisan 1992, s. 36-55; https://www.startimes.com/?t=12569686. Erişim Tarihi 24 Temmuz 2020, Saat:19:00.

[410] Muhammed 'Azam, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa*, ss. 36-55.

هاجرنا نبحث عن شجرة

تمتد وراء السور

لا يرحل عنها النور

Gece kuşlar gibidir

Yol, gagalar gibi

Bir ağaç aramak için göç ettik

Surların arkasına uzanan (bir ağaç)

Aydınlığın kaybolmadığı…

Eserin son bölümünde “Ağaç”, üzerinde “Arap birliği” yazılı yeşil bir kuşakla tiyatro sahnesinde görülür ve şöyle der:

جئت كالربيع

جئت كالقدر

كل ما أشيع عني اندثر

جئت كالربيع

موكبي انتصر

Bahar gibi geldim

Kader gibi geldim

Benden yayılan her şey kayboldu

Bahar gibi geldim

Benim konvoyum zafer kazandı.

Tiyatro sahnesindeki çocuklar da “Ağac”a şöyle cevap verirler:

ألف أهلا

ألف أهلا

يا بنت الكفاح

يا أنشودة الجراح

Bin kere hoş geldin

Bin kere hoş geldin

Ey mücadelenin kızı

Ey acıların şarkısı!

Böylece el-İsa'nın, çocuklara yukarıdaki manzum tiyatrolarda da olduğu gibi neredeyse tüm eserlerinde Arap birliği düşüncesini kazandırmaya çalıştığı açıkça görülmektedir.[411]

el-İsa, kendi iç dünyasında Arap birliği hayalini yaşarken kadim Arap kültürüne müracaat etmekte ve oradan aldığı kahramanlık ve cömertlik örneklerini çocuk okuyucularına aktarmaya çalışmaktadır. Onun, "e*l-Eṭfâl Yezûrûne Tedmur"* adlı tiyatrosu bunun en güzel örneğidir.

ظلي نشيد الدهر لا تكبري

يا روعة الأجداد في تدمر

يا طفلة الصحراء عودي بنا

إلى أغاني مجدك الأنضر

مازالت ملء العين ملء الرؤى

يا أنت يا ملحمة الأعصر

زنوبيا صوت الرمال التي

تروي حكايات السنا الأخضر

نقول للأجيال إني هنا

فيا سرايا الخالدين اعبري[412]

Sonsuzluğun marşı! Öylece kal büyüme

Ah! Ataların Tedmür'deki görkemi

Ey sahranın kızı! Bize dön

Işıltılı şerefinin şarkılarına

Göz hala umut dolu

[411] Muhammed 'Azam, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa*, ss. 36-55.
[412] Muhammed 'Azam, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa*, ss. 36-55.

Ah sen, çağların destanı

Ey Zenubiya, sen çölün

Sesisin, yeşil zamanların

Hikâyelerini anlatansın

Nesillere burada olduğumuzu söylüyoruz.

Ey ölümsüler ordusu! Geliniz.

2.6.3. Arap Milliyetçiliği

Milliyetçilik, bir milletin çıkarlarını, özellikle egemenliğini ve özyönetimini kazanmayı, daha sonra bunu ilelebet sürdürmeyi amaçlayan ideolojik fikir hareketidir. Her ulusun kendisini dış müdahaleler olmadan bağımsız olarak yönetmesi gerektiğini; soy ve ırkın, bir yönetim için doğal, ideal, temel ve tek haklı politik güç kaynağı olduğunu savunmaktadır. Milliyetçilik, 19'ncu yüzyıl başlarından itibaren Avrupa'da, 20'nci yüzyıldan itibaren ise tüm dünyada egemen politik düşünce tarzı haline gelmiştir. Bu dönemde dünya politik haritası milliyetçilik ilkelerine göre şekillenmiştir.

Milliyetçilik fikrine, eski Araplarda rastlansa da İslam geldikten ve ırk asabiyetini reddettikten sonra bu fikir, itibar edilmeyen bir düşünce olmuştur. Ancak Arap dünyasına bazı dönemlerde milliyetçi/ırkçık temeline dayalı düşünce ve oluşumların ortaya çıktığı da bilinmektedir.

Siyasi anlamda milliyetçilik, Müslümanların Batı dünyası ile yoğun temasa geçmesinden sonra geri kalmışlıktan kurtulmaya çözüm olarak gündeme gelmeye ve İslam coğrafyasında yayılmaya başlamıştır. XIX. yüzyılın başlarında Avrupa'ya öğrenim için gönderilen veya Osmanlı Devleti sınırları içinde açılmış yabancı okullarda okuyan pek çok kimse Fransız İhtilâli ile birlikte Avrupa'da yayılmış olan 'ulusçuluk' ve 'milliyetçilik' gibi fikirlerle tanışmıştır. Böylece bu fikirler, İslam dünyasına Batı'da eğitim gören veya onların etkisinde kalan düşünür ve edebiyatçılar vasıtasıyla girmiştir. Milliyetçilik akımı İslam âleminde, Avrupa'nın Müslümanlar aleyhine ilerleyişine ve sömürgeci Batılı devletlerin İslam coğrafyasındaki işgallerine tepki ve geri kalmışlığa çözüm yolu olarak kendini göstermiştir demek de mümkündür. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra imparatorluk bünyesinde kendi kaderlerini tayin etme yarışına giren

halklar arasında milliyetçilik akımı siyasi bir değer olarak ön plana çıkmıştır.[413] Buna bağlı olarak bu fikri savunan düşünür ve edebiyatçılar da milliyetçilik konusunda yazmakta gecikmemişlerdir. Arap dünyasında tüm değişimlerin kapısı mesabesindeki Mısır, milliyetçilik fikirlerinin edebî eserlerde işlenmeye başladığı ilk yer olmuştur.[414]

Klasik dönem şiirinde olmayan milliyetçilik konusu, modern Arap şiirinin en önemli konularından biri olmuştur. Arap ülkelerinin yabancı işgallere maruz kalmasının neticesinde, Arap şairlerinin ideolojisi haline gelerek şiirlerde işlenen en temel konu haline gelmiştir.[415] 19. yüzyılda başlayan millî Arap kalkınma bilincinin doğuşu ile milliyetçilik konulu edebî ürünlerin ortaya çıkışı eşzamanlı olarak gündeme gelmiştir. Kalkınma ve ilerlemenin temel dinamiği olarak görülen Arap milliyetçiliği, Arap ülkelerinin sömürge altında girmesinden Birinci Dünya Savaşı'na kadarki zaman diliminde varoluş mücadelesi ve Batı sömürgeciliğine karşı tepki aracı olarak yeni bir evreye girmiştir.[416]

Araplar arasında milliyetçilik fikirlerinin yayılmasında önemli isimlerden biri 1826-1831 yılları arasında Fransa'da bulunmuş olan Mısır çocuk edebiyatının öncüsü Rifâ'a et-Tahtâvî'dir. Tahtâvî, 1834 yılında yayımladığı kitabında orada edindiği tecrübelerini aktarırken milliyetçilik ile ilgili kavramlara vurgu yapmaktadır. Tahtavi'yi, Mısır'da Arap milliyetçiliği konusunda yazan edebiyatçılar arasında Hâfız İbrâhim (1871-1932), Ali el-Cârim (1881-1949) ve Ahmed Muharrem (1877-1945) gibi edebiyatçıların takip ettiği görülmektedir.[417] Bahsedilen dönemde yaşayan yazar ve düşünürlerin çoğunun eserlerinde, milliyetçilik düşüncesinin işlendiği görülmektedir. Ahmed Muharrem, her türlü yabancı hareket ve istilaya karşı çıkan devrimlere ve ayaklanmalara destek olan, milliyetçiliği ve Arap birliği konusunu eserlerinde işleyen edebiyatçılardan biridir. Aşağıdaki beyitler o dönemde milliyetçilik fikrinin edebî ürünlerde işlendiğine örnek olarak verilebilir.[418]

أُمَـمَ العُـروبةِ جـاءَ يومُــكِ فاعْلَـمِي وإلى مكانكِ فانـهَـضِـي وتـقدَّمي

لَـكِ في فَمِ الأحـداثِ دعـوةُ صـارخٍ ينفِي القرارَ عن الشُّعوب النَـــوَّمِ

فَدَعِي المضاجِعَ وانْفُضِي عنكِ الكَرَى وخُذِي السّبيلَ إلى المَقامِ الأعظمِ

[413] Zafer Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito Poetik İsyan Temmûzî Şiir Hareketi*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019, s.189.
[414] Bayram Soy, *Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar*, Bilig, S.30, 2004, ss.176-177.
[415] Mehmet Yalar, *Modern Arap Şiiri*, Arasta Yayınları, Bursa, 2003, s.211.
[416] Ömer ed-Dakkâk, *el-İtticâhu'l-kavmî fi'ş-şi'ri'l-'Arabî'l-hadîs*, Mektebetu'ş-Şark, Halep, 1963, s.416.
[417] Ömer ed-Dakkâk, *el-İtticâhu'l-kavmî fi'ş-şi'ri'l-'Arabî'l-hadîs*, 30.
[418] Muhammed Abdülmun'im el-Hafâcî, *Dirâsât fî edebi'l-'Arabiyyi'l-mu'âsır ve medârisuh*, C.1, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1992, s.138.

ضُـمِّي القُــوَى وتَجمَّعِي في وَحــدةٍ عربيّةٍ تحمي اللِّواءَ وتـحـتـــمي

لا تُـؤثِري العيشَ الذّلـيلَ وجَـــانِبِي خُلُقَ الضَّعيفِ وشِيمةَ المُـسْتَسْلِمِ

Ey Arap halkları, artık gün senin günün bunu bil

Ayağa kalk ve layık olduğunu yere doğru ilerle

Her olayda sana apaçık bir davet vardır

Tüm halklara uykuyu haram edecek

Uyumayı bırak ve uykuyu kendinden defet

Artık en büyük makama doğru yol al

Toplan ve güçlerini birleştir

Sancağı koruyacak ve kendini koruyacak Arap birliği için

Görüldüğü gibi, burada geri kalmışlıktan kurtulmak ve ilerlemek için Arap halklarının ayaklanmasını, hak ettikleri yere gelmek için Arap milliyetçiliği etrafında birleşilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.[419]

İlk dönem Arap milliyetçisi düşünür ve edebiyatçılar İslam ve Arapçılığı birbirinden ayırt etmemiş, Arapları tek çatı altında birleştirmeyi ve ülkelerini yabancı sömürgelerden kurtarmayı amaçlamışlardır.[420] Ancak yirminci yüzyılın birinci çeyreğinden sonra durum değişmeye başlamış ve milliyetçilik akımını destekleyen düşünür ve edebiyatçıların bir kısmı seküler, sosyalist, milliyetçi düşünceye yönelmeye başlamışlardır.

Milliyetçilik fikri, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Suriye'de de Mısır'daki gelişmelerden etkilenerek ve oradaki süreçlerle aynı doğrultuda ilerlemiştir. Cemil Sultan, Cesmâni Şakra, Mustafa Savvaf gibi ilk dönem Suriye çocuk edebiyatçıları da tıpkı Mısır'dakiler gibi başlangıçtan 1967 askeri darbesine kadarki dönemde İslâmî nitelikli Arap milliyetçiliğini temel alan edebî ürünler kaleme almışlar, ardından Ba'as partisiyle değişen siyasi havaya göre şekillenip seküler, sosyalist Arap milliyetçisi düşünceye dayalı ürünler vermeye başlamışlardır.

Suriye'de seküler, sosyalist Arap milliyetçisi görüşleri konu edinen edebiyatçıların başında Süleyman el-İsa gelmektedir. Arap milliyetçiliği, onun tüm eserlerine damga vuran

[419] Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, *Dirâsât fî edebi'l-'Arabiyyi'l-mu'âsır ve medârisuh*, s.139.
[420] İbrâhim en-Ni'me, *ed-Da'vetu'l-kavmiyye*, Dâru'l-Me'mûn, Amman, 2008, s.40-41, s.211-212.

en başat konu hatta düşüncesinin temel dayanağı olmuştur.[421] Öyleki milliyetçi değerler onun şiirlerinin %40'ını oluşturmaktadır.[422] Çünkü el-İsa'ya göre milliyetçilik yaşam biçimi, hayatın kendisi, Arap ümmetinin kurtuluşunun ve geleceğinin bağlı olduğu temel gayedir.[423]

Süleyman el-İsa'nın Arapçılığı, yeryüzünde hiçbir halka verilmeyen, tarihin derinliklerine işlemiş, milyonlarca kök ve dalın karışarak oluşturduğu büyük Arap medeniyeti ile örülüdür. Budan dolayı el-İsa, Arapçılık düşüncesini, kökleri tarihin derinliklerinde olan ve zor durumlardan kurtulmak için her Arabın mutlaka tutunması gerekli bir özellik olarak görmektedir. Onun bu düşüncelerini aşağıdaki şiiri en güzel şekilde ifade etmektedir.

وأبعدَ نحن من عبس

ومن مضرٍ، نعم أبعد

لنا بلقيس والأهرام والبردى والمعبد

حمورابي، وهاني بعل

ومن زيتوننا عيسى

ومن صحرائنا أحمد

ومن الناس ـ يعرفها

الجميعُ ـ تعلموا أبجد [424]

'Abs'ten daha uzağız

Ve Mudar'dan evet daha uzak

Belkıs, Piramitler, Bereda ve Ma'bed bizimdir

Hamurabi ve Haniba'l

İsa, zeytinimizden

Ahmed çölümüzdendir

İnsanlar -ki bunu herkes biliyor- alfabeyi öğrendi.

---

[421] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye, s.34.*

[422] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâide ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enâşidi'l-etfâl li Süleyman el-İsa,* Mecelletu'l-âdâb, sayı 27, 1979, s.66.

[423] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.262.

[424] Muhammed 'Azam, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa, el-Mevkifu'l-edebi,* ss. 36-55.

el-İsa, Arap kültüründe var olduğunu iddia ettiği Arapçı kökleri alıp yeni nesillere aktarmak istemiştir. Böylece onların, mandacılığa ve işgalcilere karşı direnerek, bu davaya kendilerini feda ederek hedefe ulaşabileceklerini iddia etmiştir. Çünkü Süleyman el-İsa, yetişkin Arap nesillerden umudunu kesmiş, ütopyasını gerçekleştirmek için yeni nesillere yönelmiştir. Ancak yeni nesillerin de hali hazırdaki yapı ve düşünceleri devirip yerine kökleri mazide saklı yeni bir düzen kurmaları gerektiğini savunmuştur. Ona göre yeni düzen ise ancak Arap milliyetçiliği ve yeni dönemin devrimci ruhu ile hedefe ulaşma başarısı gösterecektir. Onun bu inancı, yaşantısının ve yazılarının temel gayesini ve ana omurgasını oluşturmaktadır. Şair bu konudaki düşüncelerini onlarca beyitte ifade etmiştir. O, çöküş, sömürü ve manda dönemi boyunca açlığa, mahrumiyete, ezilmişliğe katlanan Arap halklarının kurtuluşa ermek için Arapçılık ruhuna tutunup silahla savaşmaları ve kendilerini bu ülküye feda etmeleri gerektiğini hemen hemen tüm eserlerinde ifade etmiştir. Süleyman el-İsa'nın milliyetçilik fikrini konu edindiği şiirlerinden biri "Şairun Beyne Cudurân" adlı divânındaki şiiridir. Şair orada, Arapçılık ve birlikten bahsetmektedir.

أنا للعروبة مذ رأيت النور كنت ولن أزالا

أنا للحياة،

أنا وحدة يا سيدي عربية تأبى انفصالا

ما كنت إلا صيحة للثأر تشتعل اشتعالا[425]

Ben Arapçılık için varım

Nuru gördüğümden beri … vardım ve var olmaya devam edeceğim

Ben yaşamak için varım

Ben Arap birliğiyim ey efendi!

Parçalanmayı kabul etmeyen

Ben intikam almak için alevlenen çığlıktan başka bir şey değilim.

[425] Kamer Keylânî, *fî tekrîmi'ş-şa'ir Süleyman el-İsa evrâk şahsiyye*, Şa'iru'l-'urûbe ve't-tufûle, Hazl. Ali el-Kayyim ve Melike Ebyad, Menşûrâtu'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.263.

el-İsa, başka bir beytinde Arap ümmetinin sonsuza dek var olacağını ifade ederek karşılaştıkları zorluklara "Arap" ismiyle meydan okumaktadır. Yani zorlukları aşmak için Arap ismi bile yeterli bir araçtır demeye çalışmaktadır.

أمة العرب لن تموت

و إني أتحداك باسمها يا فناء [426]

Arap milleti ölmeyecek

ve onun adıyla sana meydan okuyorum ey yokluk.

Arapçılık düşüncesi yukarıda ifade edilenlerden dolayı el-İsa'nın tüm edebî ürünlerinin ana konusu olmuştur. el-İsa bu konu ile ilgili görüşünü şu ifadeleriyle açıklamaktadır: *"Ben ümmetin kimliğine inanıyorum. Ümmet kimliği insanların düşündüğünden binlerce defa daha büyüktür, gücü korkunçtur. Ümmetin geçirdiği felaketler bugün olduğundan daha zordur. Haçlılar burada yüzyıllarca yaşadılar, muhkem kaleler inşa ettiler, onlar bugünkü İsrail'den daha güçlüydüler. Fakat onlar şu an neredeler? Toprak ekip yiyenindir. İsrail, ümmetin maruz kaldıklarının yanında hiçbir şey teşkil etmez. Onları denize gömmeyeceğiz, onlar da bizi fakat tıpkı diğerleri gibi onları da deniz hazmedecek/yok edecek. Giden gidecek kalan kalacak fakat kalan yiyecek Hülaguyu, Timurlengi, Haçlıları yiyen toprak onu da yiyecek. Toprağın ve ümmetin gücü korkunçtur. Bu çok az kimsenin gerçekleştirebildiği bir iştir. Fakat ümmetin gücü gelecek günlerde ortaya çıkacak. Biz tarihin sonu değiliz. Ben gelecek nesillere inanıyorum. Bu yüzden çocukluğa ve geleceğe döndüm. Ben bugün çocuklara ve yetişkinlere şiirler yazıyorum. Benim yetişkinleri muhatap almaktan vazgeçtiğimi zannedenler hata ediyor. Çünkü ben Arap hayalimi, yetişkinlere verdiğim gibi çocuklara da vermek istedim. Bu yüzden ben daima mutlu ve gelecekten umutlu ve iyimserim."*[427] *Arap topraklarına İsrail'den önce Moğollar, Tatarlar, Haçlılar ve diğerleri girdiler ama hiçbiri kalıcı olamadı Araplar her zorluğu aşıp bu saldırganları ve saldırılarına karşı duracaklar hep var olacaklardır. Yeniden kendi kültür ve tarihlerinden güç alıp yükseleceklerdir.* [428]

el-İsa bu yüzden Arapların asli kodlarına yani Araplık özelliklerine geri dönmeleri gerektiğini neredeyse her eserinde vurgulamıştır.

---

[426] Muhammed eş-Şerîf, *Risâle ila Süleyman el-İsa*, Şa'iru'l-urûba ve't-tufûle, Hazl. Ali el-Kayyım ve Melike Ebyad, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb, Şam, 2011, s.355., s.307.
[427] İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-ardi'l-ecyâli'l-kâdime*, s.356-357.
[428] İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-ardi'l-ecyâli'l-kâdime*, s.356-357.

O, Arap milliyetçiliği görüşünün son derece doğal ve meşru olduğunu bunun bir zorunluluk olduğunu düşünmektedir. Arapçılık ile ilgili görüşü kendisine sorulduğunda bu fikrini şöyle açıklamıştır: *"Arapçılık konusu, tartışılamayacak bir konudur. İnsanın, deri, göz rengini, nefes alıp verişini tartışmak imkânsızdır. Çünkü bunları değiştirmek mümkün değildir. Bana göre Arapçılık, derimin, gözümün rengi, nefes alıp verişim, varlığım gibidir çünkü ben Arabım. Bunun dışında bir şey olabilmem mümkün değildir. Arapçılık mazi, kültür bugün ve gelecektir. Arapçılık, değiştirerek giydiğimiz bir elbise değildir o bizim gerçeğimizdir. Bu gerçeği bilmeyenler miskindirler. Arapçılığa olan inancım hep aynı kalacaktır. Aç kaldık, evsiz kaldık, hapse girdik hiçbir şey değişmedi".* [429]

el-İsa'nın milliyetçilik anlayışı, salt Arap milliyetçiliğidir. Çünkü ona göre asıl olan Arapçılıktır. Arapların tarih yolculuğunda karşılaşıp benimsedikleri fikir, inanış ve gelenekler Arap kültürünün bir parçasıdırlar asıl değil füru'durlar. Bu yüzden Arap milliyetçiliği Arapların asıl sarılmaları gereken özelliktir. Araplar, geçmişte bütün başarılarını genlerinde var olan Araplıklarına borçludurlar. Dolayısıyla içine düştükleri zor durumlarda genlerindeki bu asıl özelliğe dönmeleri gerekir. Tarihteki asil köklerine sarılarak tekrar başarılar elde edebilirler. Çünkü bu yeti onların Araplık geninde saklıdır.

2.6.4. Filistin

Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasından sonra Arap topraklarının mandacı Batılı güçler tarafından bir bir işgal edilmesiyle bağımsız büyük bir Arap devleti hayali kuran Arap milliyetçileri, büyük hüsrana uğramışlardır. Arap coğrafyasının parçalara ayrılması ve özellikle Filistin topraklarının işgal edilmesi, genelde tüm Müslümanların özelde Arapların gündeminden düşmeyen bir konu olmuştur. Filistin sorunu ilk olarak, 1917 yılında Lloyd George'un başbakanlığındaki Britanyalı savaş kabinesinde dışişleri bakanı olan Arthur Balfour'un girişimiyle başlatılan ve sonuçta Filistin'de bir Yahudi devletinin -İsrail- kurulmasıyla sonuçlanan Balfour Deklerasyonu ile gündeme gelmiştir. Bu tarihten itibaren Arap topraklarındaki işgalci güçlere karşı bağımsızlık hareketleri iyice kızışmış; düşünür ve edebiyatçılar özellikle Filistin ile ilgili gelişmelere karşı coşkulu kahramanlık şiirleri yazmışlardır. Özellikle 1948 yılında Filistin toprakları üzerinde bir İsrail Devleti'nin kurulması ve bunun sonucunda yaşanan savaş, zulüm, sürgün ve acılar Filistin trajedisine dönüşmüş bu durum Arap halklarının gündeminin ilk sırasına yerleşmiş; Filistin

[429] İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-ardi'l-ecyâli'l-kâdime*, s.355.

direniş edebiyatı[430] denen bir edebiyatın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Filistin davası, Arap düşünür ve edebiyatçılarının Arapçılık, Arap vatanı, Arap birliği konularıyla iç içe geçmiş bir şekilde işlenen bir konu haline gelmiştir.

Filistin konusunda yazılan eserlerin bir kısmının coşkulu kahramanlık, bir kısmı da hali hazırdaki acıklı durumu betimleyen mersiye havasında yazıldığı görülmektedir. Bu konuda yazan edebiyatçıların eserlerinde, kaybedilen Filistin toprakları ve Filistin halkının hakları, önemle vurgulanan konulardan biridir. Bundan dolayı eserlerde, bazen şu anki hüzünlü duruma ağıt, bazen de Filistinli mazlumların haklarını geri almalarını teşvik eden hamasi yazılar yazılmıştır.

Filistin davasını, ilk olarak dile getiren Abdurrahman Mahmud olmuştur. O, 1936 yılında patlak veren Filistin Devrimi günlerinde, İngiliz güçlerine karşı direnişçileri coşturarak Filistin'in savunulması için hamasi bir üslupla yazdığı "Kasidetu'ş-şehid" isimli şiiriyle bunu dile getirmiştir.[431]

Mısırlı şair Mahmud Taha, 1948 yılında "Filistin" başlıklı, Arapları işgale karşı direnişe ve Filistinlilere yardıma çağırdığı bir şiir yazmıştır.

أخي جاوز الظلم المدى ... فحق الجهاد وحق الفدا

أنتركهم يغصبون العروبة ... مجد الأبوة والسؤددا...[432]

Kardeşim, zulüm haddi aştı…. Cihad hak oldu, kendini feda etmek hak oldu

Bırakalım mı onları çalsınlar Araplığı… ataların onurunu, şerefini…

Filistin konusu, Arap devletlerinin, Haziran 1967 yılında İsrail ile yapılan ve büyük felaket diye isimlendirilen "Altı Gün Savaşları"nda hezimete uğramasından sonra bütün Arapların dilinde bazen ağıt, bazen de hamaset türünde yazılan edebî ürünlerle varlığını sürdürmüştür. Arapların neredeyse üzerinde hem fikir oldukları tek konu, Filistin meselesidir. İsrail'in işgal ve zulüm politikası izleyerek birçok Filistinli sivil ve direnişçiyi öldürmesi, İslam âleminin bütününde bir tepkiye dönüşmüştür. Tepkilerini yazdıkları eserlerde dile getirenlerin başında "'Ala hazihi'l-ard" başlıklı kasidesiyle Mahmud Derviş; "el-'Avde" isimli şiiriyle Yusuf Karadavi; "Tarîh vîhid", "Etfâlu'l-hicâre", "Bekeytu hattâ

[430] Ğassân Kenefânî, *Edebu'l-mukâveme fî Filistini'l-Muhtelle 1948-1966,* Dâru Menşûrâti'r-rimâl, Beyrut, 2013.

[431] https://arabicpost.net/ثقافة/20/05/2021/أشهر-القصائد-التي-كُتبت-عن-فلسطين/. Erişim tarihi, 26 Temmuz 2020, saat:16:40.

[432] https://arabicpost.net/ثقافة/20/05/2021/أشهر-القصائد-التي-كُتبت-عن-فلسطين/. Erişim tarihi, 26 Temmuz 2020, saat:16:40.

inteheti'd-dumû'" isimli şiirleriyle Nizâr Kabbânî; "Yâ Kuds ma'zireten" isimli şiiriyle Ahmed Matar ve "Filestin darî" başlıklı şiiriyle Süleyman el-İsa yer almaktadır.[433] Filistin hakkında yazan şairlerin gayesi, Filistin'de yaşanan zulmü, sürgünü ve tecridi kaleme alarak halk nezdinde direnişi canlı tutmaktır.[434] Şairlerin ve edebiyatçıların Filistin sorunu ile iç içe bir şekilde işledikleri diğer konular; "Arapçılık, birleşik Arap vatanı ve Arap medeniyeti" olarak sıralanabilir.[435]

Yusuf Karadâvî Filistin'i konu edinen şiirlerinde Filistin'e olan özlem, Filistin davası uğruna şehit düşenleri anma, Filistin'in özgürlüğüne kavuşması gibi konuları ele almıştır. Filistin'in bir gün tutsaklıktan kurtulma düşüncesi her Müslümanda var olan bir inançtır. Karadâvî de, bu inancın Müslüman gençlerin dillerinde bir şarkı gibi dolaşması ve Müslümanların bu inancı asla unutmamaları gayesiyle "el-Avde/Dönüş" şiirini kaleme almıştır.[436] Filistin davasının sorumluluğunu omuzlarında hisseden edebiyatçılardan Suriyeli şair Nizar Kabbanî'nin, "Tarîk Vahid/Tek Yol" isimli şiiri tüm Arapların dilinde şarkıya dönmüş şiirlerden olmuştur. Kabbani, Filistin'in bağımsız olabilmesi ve topraklarını geri alabilmesi için silahlı mücadeleyi zorunlu görmektedir.

أريد بندقية... خاتم أمي بعته

محفظتي رهنتها، من أجل بندقية

....

أصبح عندي الآن بندقية، إلى فلسطين خذوني معكم

....

..يا أيها الثوار

في القدس، في الخليل، في بيسان، في الأغوار

....

إلى فلسطين طريقٌ واحدٌ، يمر من فوهة بندقية

Bir tüfek istiyorum… annemin yüzüğünü sattım bir tüfek için

Cüzdanımı rehin bıraktım bir tüfek için

[433] Ahmet Kazım Ürün, *Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar*, *SÜEFD*, S.35, 2016, s.139.
[434] Muhammet Berat Can, *Filistin Direniş Edebiyatı*, *Sssjournal*, C.5, S.7, 2019, s.3390.
[435] Ahmet Kazım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı,* Çizgi Kitabevi, Konya, 2018, s.135
[436] Yusuf Karadâvî, *Nefehât ve lefehât*, Thk. Husnî Edhem Cerrâr, Dâru'l-me'mûn, Amman, 2008, s.129.

…

Şimdi bir tüfeğim oldu, beni Filistin'e götürün

…

Ey ayaklananlar!

Kudüs'te, Halil'de, Bisan'da, el-Ağvar'da

…..

Filistin'e bir yol var, tüfeğin ağzından geçen.

Nizar Kabbanî'nin hamasi üslupla yazdığı bir diğer Filistin konulu şiiri de "Etfâlu'l-hicara/Taş Çocukları" isimli şiiridir. Ancak onun ağıt üslubuyla yazdığı şiiri, "Ey Kudüs, ey hüzünlerin şehri" dizeleriyle başlayan "Bekeytu hatta inteheti'd-dumû'" adlı şiiridir.[437]

Son dönem Arap milliyetçisi şairlerin önde gelenlerinden biri olan Süleyman el-İsa'ya gelince ona göre Filistin davası Arapların yüreğinde kanayan bir yaraya dönüşmüştür. el-İsa Filistin konulu eserlerinde, çocukların diliyle işgalci Siyonizm'i kınayarak, çocukların vatanlarına tekrar dönmesi için zafer vaadinde bulunmaktadır. Filistin davası, hayatı boyunca Süleyman el-İsa'nın da yüreğini kanatan bir yara olmaya devam etmiştir. el-İsa, şiiriyle bu davanın yanında yer almış pek çok eserinde bu davaya yer vermiştir. Onun, Filistin davasını konu edinen eserlerinden biri "Ene min Safed/Ben Safedliyim" isimli eseridir.

أنا من صَفدِ

سرقوا بلدي

بلدي المحتلّ فلسطينُ

لم يُزهرْ فيه الليمونُ

لم تضحكْ فيه الافياءُ

مُذْ هبّتْ ريحْ سوداءُ

جعلتْ من أرضِ الأزهار

مرعي للموتِ، وللنار

[437] https://arabicpost.net/ثقافة/20/05/2021/أشهر-القصائد-التي-كُتبت-عن-فلسطين/. Erişim tarihi, 26 Temmuz 2020, saat:16:40.

أنا من يافا

أنا من صفد

وطني

سأحرره بيدي[438]

Ben Safed'liyim

Benim vatanımı çaldılar

Ülkem, işgal altındaki Filistin'dir.

Orada limon ağaçları çiçek açmaz oldu

Gölgeler gülmez oldu

Kara rüzgâr eseli beri

Çiçeklerin toprağını

Ölüm ve ateş merası yaptı

Ben Yafa'lıyım

Ben Safed'liyim

Ülkem

Onu elimle özgürleştireceğim.

Süleyman el-İsa, bazen de işgalci siyonizmi, "Filistinu Dârî/Filistin Yurdumdur" şiirinde olduğu gibi kınamakta ve gasp edilen toprakların özgürleştirileceğini, Filistinli çocuklara bir gün tekrar işgal altındaki topraklara muzaffer olarak geri dönecekleri müjdesini vermektedir.

فلسطينُ داري

ودربُ انتصاري

تظلُّ بلادي

هوىً في فؤادي

ولحنا أبينا

[438] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-eṭfâl*, s.126.

على شفتيّا

وجوه غريبه

بأرضي السليبةْ

تبيع ثماري

وتحتل داري

وأعرف دربي

ويرجعُ شعبي

إلى بيت جدي

إلى دفء مهدي[439]

Filistin benim evimdir

Zaferimin yoludur

Ülkem hala

Kalbimdeki sevdadır

Ecdadın türküsü olarak

Dudaklarımda kalacaktır

Yabancı yüzler

Çalınmış toprağımdadır

Meyvelerimi satıyor

Evimi işgal ediyor

Yolumu biliyorum

Halkım dönüyor

Dedemin evine

Beşiğimin sıcağına.

el-İsa, özellikle 1967 hezimetinden sonra yazdığı eserlerinde Filistin davası uğruna hiçbir vefakârlık göstermeyen yetişkinleri kınayıp; bundan sonra görevi yeni yetişen

[439] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-eṭfâl*, s.42.

nesillere yüklemektedir. Bu yüzden el-İsa, "Fidâ'/Feda Etme" ve "Fedva Tusâri'u Ebaha/Fedva Babasıyla Kavga Ediyor" isimli şiirlerinde olduğu gibi yetişkin Arap nesilleri, çocuklarına utanç ve yenilgileri miras olarak bıraktıklarından dolayı temsili olarak hesaba çekmekte; milliyetçi şuuru yeni nesillerin zihnine işleyerek işgal altındaki toprakların özgürleştirilmesi sorumluğunu, çocukların omuzuna yükleyip onları kahraman yapmaya çalışmaktadır.[440]

el-İsa, Filistin adlı aşağıdaki şiirinde ifade ettiği gibi Filistin'in işgalinden büyük devletleri sorumlu tutmakta, İsrail'i ise o güçlerin elinde Filistinlilerin sırtına saplanmış bir bıçağa benzetmekte ve bu durumun Filistinlileri yok edemeyeceğini, Filistinlilerin ebediyete kadar var olacağını, işgalcilerin bir gün mutlaka devrimle çıkıp gideceğini anlatmaktadır.

إنني أخط هذه الكلمات...

والسكين على عنق الثورة الفلسطينية...

تهدد بذبحها...

بتدميرها إلى الأبد...

التي تشحذها أعتى قوة استعمارية على وجه الأرض وتسلمها لربيبتها المجرمة (إسرائيل) تقتل بها شعبنا العربي في فلسطين وفي لبنان وفي كل مكان تصل إليه...

أيتها السكين الضخمة...

فلسطين العربية باقية.

والثورة الفلسطينية ولو ذبحت كل يوم ودمرت في كل مخيم وفي كل قرية وفي كل مدينة باقية.

لقد دمرت مدن الجزائر وقراها ذات يوم...

أحرقت الدساكر والمنازل بمن فيها وما فيها...

أبيدت الثورة

أو ظن المستعمر أنه أبادها أكثر من مرة إلى الأبد...

و لكن الموتى كانوا في كل مرة يبعثون...

والأرض المحترقة كانت كل مرة تقف على قدميها وتتحرك...

نعم... تقف على قدميها وتتحرك أصلب وأقوى وأشد إصرارا على الكفاح على حقها في الحياة.

[440] Muhammed Ourot, *Arap Dünyasında Çocuk Edebiyatı Hakkında Nitel Bir İnceleme (Suriye Örneği)*, s.52.

إن روح الشعب قوى مجهولة...

طاقات مختزنة....

إنها أعمق في الأرض....

وأرسخ جذورا في التراب.

ولقد تخسر الثورة معركة...

وتهزم في بقعة...

ولكنها ما تلبث أن تنبت في بقعة أخرى من هذه الأرض العربية لا تدخل في حساب البغي ولا في تخطيط العدوان.

السلاح الهائل المدمر الذي تصنعه أعتى قوى استعمارية على وجه الأرض وتقدم لربيبتها المجرمة تقتل به شعبنا العربي في فلسطين وفي كل مكان يتحرك من أرض العرب...

هذا السلاح لن يكون....

ولا يمكن أن يكون الحاسم في المعركة.

المعركة طويلة...

وثورتنا الفلسطينية التي تذبح وتدمر باقية...

والجزائر هي الدرس ... هي المثل. [441]

Ben bu kelimeleri yazıyorum

Bıçak Filistin devriminin boğazında

Onu kesmekle tehdit ediyor

Sonsuza dek yok etmekle

Yeryüzündeki mandacıların biledi̇ği̇ ve Filistin'de, Lübnan'da, ulaştığı her yerde Arap Halkını öldürmesi için uşağı olan suçlu İsrail'in eline verdi̇ği̇ güçlü, keskin bıçak

Ey koca bıçak

Arap Filistin var olacaktır.

Her gün kesilse de her çadırda her köy ve her şehirde yıkılsa da Filistin devrimi kalıcıdır.

Cezayir şehirleri köyleri de bir zamanlar yıkılmıştı

[441] Süleyman el-İsa, *el-Cezâir fî hayâtî ve fî şi'rî,* s.548-549.

Bütün köyleri evleri içindeki kişi ve her şeyiyle yakılmıştı

Devrim soykırıma uğratıldı

Veya mandacılar bir çok defa onu sonsuza dek yok ettiğini sandı

Fakat ölüler her defasında diriltildi

Yakılmış toprak her defasında kendi ayakları üzerinde durup hareket etti

Evet, kendi ayakları üzerinde durdu, en sert, en güçlü, en çetin bir şekilde hayattaki hak mücadelesinde ısrarla durdu.

Halkın ruhu meçhul güçtür

Depolanmış güçlerdir

O güç yerin en derinindedir

Toprakta en çok kök salandır

Devrim bir savaş kaybedebilir

Bir yerde hezimete uğrayabilir

Fakat devrim Arap toprağında bir başka yerde çok geçmeden yeşerir, haddi aşanların emrine girmez, düşmanın planı altına girmez.

Yeryüzündeki en çirkin şey, mandacı gücün yapıp, Filistin ve Arap yurdundaki Arapları öldürmesi için suçlu İsrail'in eline verdiği yok edici korkunç silah

Bu silah olamayacak

Savaşta mutlak olması mümkün değil

Savaş uzundur

Boğazlanan ve yok edilen Filistin devrimimiz kalıcıdır.

Cezayir ibrettir... örnektir...

Süleyman el-İsa, eserlerinde özelde Filistin, genelde işgal altındaki Arap topraklarının bağımsızlığına kavuşabilmesi için Arapların canlarını feda etmelerini, en doğru çözüm yolu ve yöntemi olarak sunmaktadır. el-İsa, bu düşüncesini Amman'da ekmek parası peşinde koşarken, düşen bir el bombasının üzerine kapanarak kendini feda eden İrfan Abdullah isimli gencin canını feda etmesini temsil eden "Kunbule ve Cesed/El

Bombası ve Ceset” isimli bir tiyatro yazmıştır. el-İsa, tiyatronun son sahnesinde, tiyatro oyuncusu olan çocuklara fedai olmaları için ant içtirmektedir..

عرفان عبد الله

يظل في الشفاهْ

أنشودة رائعة

تجدد الحياة

تبارك الحياة

وتربط الإنسان بالإله

عرفان عبد الله

مواكبْ تسيرْ

وشعلة تنير

في جنبات الوطن الكبيْر

في الزحف

في معركة المصير

عرفانُ سطرُ خالد

في قصة التحرير

İrfan Abdullah

Hala dudaklarda

Harika bir şiir

Hayatın yenilendiği

Hayatın kutsandığı

İnsanı ilaha bağlayan

İrfan Abdullah

Konvoylar yürüyor

Işık aydınlatıyor

Büyük vatanın her köşesinde

Yürüyüşte

Kader savaşında

İrfan ölümsüz satırdır

Özgürlük hikâyesinde.[442]

2.6.5. Toplumsal Konular

Avrupa'da yaşanan Aydınlanma Dönemi, dünyada birçok yeniliğe kapı aralamıştır. Özellikle sanayi devrimi, matbaanın icadı ve modern okulların yayılmasıyla ortaya çıkan gelişmeler, Batı dünyasında büyük değişimlerin ana etkeni olmuştur. Batı'nın askeri ve ekonomik alanlarda da ilerlemesi, bu gelişime ayak uydurmak isteyen Doğulu toplumların bazı düşünür ve edebiyatçıları üzerinde hayranlık uyandıran etkilere sebep olmuştur. Bunun sonucunda da Batı'nın gerçekleştirdiği kalkınmanın aynısını yapabilmek için onların gittiği yolun takip edilmesi gerektiği düşüncesine varmışlardır.

18. yüzyılda başlayan 19. yüzyılda zirveye ulaşan bu düşünce akımına mensup edebiyatçılardan biri de Suriyeli şair, edebiyatçı Süleyman el-İsa'dır. el-İsa, geri kalmışlıktan kurtulmak, ilerlemek için yeni bir toplum oluşturmanın gerekli olduğunu düşünmüştür. Ona göre kalkınmak isteyen bir toplumda ilim, çalışmak, sosyal adalet, özgürlük, yardımlaşma ve barış gibi değerler hüküm sürmelidir. Küreselleşen dünyada yer alabilmek için Batılı toplumların benimsediği değerlere tutunmak zorunludur. Doğulu birçok düşünür ve edebiyatçı gibi el-İsa da, bilimin hayatı yenileme konusundaki büyük önemine bakarak, Avrupalıların ortaçağ düşünce tarzından kurtulup aydınlığa kavuştukları gibi kalkınmak için Batılıların benimsediği değerleri benimseyip teşvik etmek gerektiğine inanmıştır.[443]

el-İsa'nın, Arap çocuklarının hayatına bilim ve bu konuyla ilişkili değerleri sokma amacıyla eserler yazdığı görülmektedir. Bu çerçevede çalışmak, bilim, bilimsel icatlar, okul, okumak, meslek sahibi olup toplumun kalkınmasına yardımcı olmak, sosyal adaleti gerçekleştirmek gibi değerleri eserlerinde bolca işlemiştir.

el-İsa'nın, çocuk ve okul konulu eserlerinde çocuğun okul hayatıyla ilgili bilgi, bilimsel gelişmeler, bilimsel icatlar ve bunların çağdaş yaşam üzerindeki etkileri, ilim talep

[442] Muhammed 'Azam, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa*, ss. 36-55.
[443] Muhammed 'Azam, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa*, ss. 36-55.

etmek, çalışmayı teşvik etmek, düzenli olmak gibi değerler topluluğuna yer verdiği gözlemlenmektedir. [444]

Süleyman el-İsa, ilerlemenin lokomotifi olarak gördüğü çocuklara okulu, öğretmeni, okumayı sevdirmek, kalkınmanın yolunun okul ve okumaktan geçtiğini kavratmak amacıyla pek çok eser yazmıştır. Onun, "el-Medrese" ve "ilê Mu'allimî" şiirlerinde bahsedilen hedefe yönelik mesajlar verdiği açıkça görülmektedir.

نشيد النور في شفتي

تعيش تعيش مدرستي

أحب معلمي الغالي

أحبك يا معلمتي

أرى علمي أرى وطني

أرى الدنيا بمدرستي[445]

Aydınlık marşı dudağımda

Yaşıyor yaşıyor okulum

Kıymetli öğretmenimi seviyorum

Hanım öğretmenimi seviyorum

Bayrağımı görüyorum vatanımı görüyorum

Okulumda dünyayı görüyorum…

el-İsa, çocuklara, bilimin değerini ve önemini kavratmak için imkansızlığa meydan okuyan bir Arap pilot çocuk üzerinden "et-Tayyâr" adlı şiiriyle ifade etmeye çalışmıştır.

أنني طيار

في غد طيار

عندما أنمو قليلا

أتحدى المستحيل

أجعل الريح عنائي

[444] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâideti ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enâşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa*, s.65.
[445] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 72.

وتكونين حصاني

أهدري الآن هدري

وأعبري فوقي أعبري

مهرتي أنت غدا فانتظرني[446]

Ben pilotum

Yarın pilotum

Azıcık büyüyünce

İmkânsızlığa meydan okuyacağım

Rüzgârı gücüme çevireceğim

(Uçak) sen benim atım olacaksın

Kayboluşumu kükre (haykır)

Geç üzerimden geç

Sen benim tayımsın yarın beni bekle

O, bir başka şiirinde de insanın aya ayak basmasını ve bu önemli bilimsel gelişmeyi kutlayarak, Arap çocuklarına bilimden başka yol gösterici olmadığı mesajını vermektedir.

دوري دوري حول القمر

يا حاملة حلم البشر

دوري وأرسي فوق القمر

يا مركبة العقل الباهر

يا أسطورة

خلي الأطفال مع الشاعر

في المعموره

قولي للأرض المجروحة

بالأشرار

خلو دنيانا أرجوحة

[446] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 156.

من أزهار

آمنا بالعلم الهادي يسقي القفزا

ويستنبت في الرمل الصادي واحا حضرا

Dön dön Ay'ın etrafında

Ey insanlığın hayalini taşıyan

Dön ve Ay'ın üzerine demirle

Ey parlak zekânın uydusu

Ey efsane!

Çocukları şairle bırak

Oturdukları yerde

Kötülük eliyle

Yaralanmış yerküreye söyle

Çiçekli salıncak olan

Dünyamızı bırak

Güvenerek ilmin rehberliğiyle çorak toprağı sular

Susuz kumda yeşil vaha yetiştirir.

O. eserlerinde, yardımlaşma, kardeşlik, sevgi, şefkat, ev hayatı, baba, anne, kardeş ve akrabalar gibi çocuğun ilk yaşam alanı olan ev ve aile fertleriyle ilişkili değerlere de yer vermektedir. [447]

Aile, toplumsal yapının en temel taşıdır. Süleyman el-İsa, ailenin ve aile fertlerinin toplumsal yapının oluşumu ve devamının sağlanması konusundaki öneminden dolayı eserlerinde aile konusunu çokça işlemiştir. Bu konu aracılığıyla çocukların anne babalarını sevmesi, sayması; ebeveynlerin çocuklara şefkat göstermesi gibi konularda epey eserler yazmıştır. Süleyman el-İsa pek çok eserinde, ailenin temel taşı mesabesindeki annelere, kendi annesinden hareketle sevgiyle, özlemle yer vermiştir. O, Mâmâ/Anne ve Baba/Baba isimli şiirinde anne ve baba sevgisini, en sade biçimde ifade etmektedir.

[447] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâideti ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enâşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa*, s.65.

ماما ماما يا أنغاما

تملأ قلبي بندى الحب

أنت نشيدي عيدك عيدي

بسمة ماما سر وجودي

أنا عصفور ملء الدار

قبلة ماما ضوء نهاري

ماما توقظني في الفجر

يدها الحلوة تمسح شعري

أهوى ماما أفدي ماما[448]

Anne! Anne! ey ezgim

Kalbim dolar sevgi nidasıyla

Sen benim şarkımsın bayramın bayramım

Annemin gülümsemesi varlığımın sırrı

Ben serçeyim evi dolduran

Annemin öpücüğü gündüzümün ışığı

Annem beni uyandırır sabahleyin

Onun tatlı eli başımı okşar

Annemi seviyorum ona kurban olurum

بابا بابا يومك طاب

دمت ربيعا دمت شبابا

لي ولأجل وطن الغالي

يعمل بابا دون كلال

نبني نحن الوطن الأكبر[449]

[448] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 43.
[449] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 45.

Baba baba günün güzel olsun

Bahar oldun genç oldun

Benim için ve değerli vatanım için

Babam çalışır yorgunluk bilmeden

Biz en büyük vatanı inşa edeceğiz

el-İsa, daha pek çok şiir ve nesir türü yazılarında kendileri için gece-gündüz çalışıp, didinen, yoklukta onları sevgi ve şefkatiyle doyuran anne ve babasından, eşi ve çocuklarından özlem, sevgi ve şefkatle bahsetmiştir. Annesi için yazdığı aşağıdaki şiiri, bu düşüncelerini minnetkarlıkla ifade ettiği bir eserdir.

حلوة الطلعة كانت تغمر الضيعة حبا

لم تكن تقرأ أو تكتب كان العلم صعبا

عوضتنا عنه قلبا يسع الدنبا ... محبا

هذه أمي الحنون

جادها الغيث الهتون

نضر الله ثراها وسقاها

أطيب الرحمة والذكرى سقاها

ابنة الريف التي لا تتعب

تسجر التنور تطهو وتحطب

عندما كانت ترانا نتعلم

تبرق الدنيا بعينها سرورا

تملأ البيت حبورا

وتضم الورقات

في خشوع والدواة

حرمتها نعمة النور الحياة

حرمتها نعمة العلم الحياة

وإذا حل الظلام

هدهدتنا كي ننام

بأغانيها الحزينة

آه... كم كانت حزينة

هدهدات النوم في فصل الشتاء

عندما يلتف بالصمت المساء

وينام المتعبون

أهلنا المنسحقون

خلف أسوار الظلام

آه... يا طير الحمام [450]

Tatlı yüzlüydü, yokluğu sevgiyle örterdi.

Okuryazar değildi, ilim zordu

İlim yerine bize kalp verdi, dünyayı genişletti... severek

Bu şefkatli annem

Bol yağmur onu iyileştirdi

Allah servetini bollaştırsın

En güzel rahmet ve hatırasını bereketlendirsin

Yorulmayan kırsalın kızı

Tandır yakar, pişirir, odun toplar

Bizi öğrenirken görünce

Dünya gözlerinde parıldar mutluluktan

Evi neşe doldurur

Evrakları kucaklar

Huşu ve divitle

Dünya onu ışığın nimetinden mahrum bırakmış

Karanlık çökünce

[450] Süleyman el-İsa, *Tecribetiye'ş-şi'riyye*, s.569-570.

Uyumamız için bizi sallardı

Hüzünlü şarkılarıyla

Ah... ne kadar da hüzünlüydü

Uyku sallamaları kış mevsiminde

Gökyüzü sessizliğe bürününce

Yorgunlar uyurdu

Ezilmiş halkımız

Karanlık surların ardında

Ah... ey güvercin.

Çocuğun evden sonra bir birey olarak katıldığı kurum, mensubu olduğu toplumdur. el-İsa, eserlerinde çocuğun toplumla bağını, insan sevgisi, dostluk, insani yardımlaşma, işçiler, sosyal düzen, çalışmak ve üretim ilişkileri, sosyal adalet ve sosyalizm gibi toplumsal konularla birlikte ele almaktadır.[451]

Bu yüzden el-İsa'nın eserlerinde, toplumsal konular en fazla paya sahip konulardandır. O, çocukları, çalışmaya teşvik etmiş; bu çerçevede, sanatkâr, işçi, çiftçileri sürekli yüceltmiş, toplumun kalkınması konusunda sosyalizm ve sosyal adalet konularını öne çıkarmıştır. Süleyman el-İsa şiirlerinde toplum, birleşik, sosyalist bir toplumdur. Onun toplumundaki işçi sınıfı birbirini sever, vatan ve ümmetin yararına sessizce çalışırlar. el-İsa'nın, çocuklar için inşa etmeyi düşlediği toplumda, çocuğun da çalışma ve üretimde rolü vardır. Ona göre Arap vatanı, "dünyanın hazinesi" olmasına rağmen işgalciler yüzünden çocuklar bu hazineden mahrum kalmıştır. Onun düşündeki vatanın özgürleşmesi için çalışmak ve sosyal adaletten başka yol yoktur. Bu arada ona göre sosyal adalet sosyalizm ile sağlanabilir. Çalışmak ise şaire göre toplumsal değerlerin en yücesidir. Çocukların, çok çalışmaları, vatanı elleriyle inşa eden her işçiyi takdir etmeleri gerekir. Çünkü vatanı inşa etmek, şairin gözünde en yüce amaçlardandır. Vatanı inşa etme konusu, şairin çocuklara alfabenin harflerini öğretmek amacıyla yazdığı şiir de bile vermeye çalıştığı ilk mesajdır.

ألف أبني باء بلدي

[451] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâideti ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enâşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa,* s.65.

بيدي بيدي أبني بلدي[452]

Elif, inşa ederim

Elimle ülkemi inşa ederim elimle

el-İsa, "Neşidu'l-'ummal/İşçi Marşı" adlı şiirinde işçilerin diliyle onların her yerde çalışarak gerçekleştirdikleri mucizeleri anlatarak, çalışmanın ve işçilerin, yaptıkları eserlere ve toplumdaki önemine vurgu yapmaktadır.

بأيدينا صنعنا المعجزات

بنينا الرائعات الباقيات

رفعنا ألف سارية وسد

على النيل العظيم على الفرات[453]

Ellerimizle mucizeler yaptık

Ölümsüz harika yapılar inşa ettik

Bin direk ve baraj yükselttik

Büyük Nil ve Fırat üzerine

el-İsa, "'Ammi Mansur/Amcam Mansur" şiirinde de küçük bir çocuğun diliyle çalışmayı, marangozluk mesleğini ve meslek erbabını sevdirme hedefini gütmektedir.

عمي منصورْ نجارُ

يضحكُ في يده المنشار

يعملُ يعملُ وهو يغني

في فمه دوماً أشعار

قلت لعمي عندي لعبةْ

أصنع لي بيتاً للعبهْ

هزّ الرأس وقال:

أنا أهوى الأطفالْ

بعد قليل رحتُ إليه

[452] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâideti ve tekniyyati'l-'ameli't-terbevî fî enâşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa*, s.67.
[453] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 90.

شيءٌ حلوْ بين يديه

سوّاه عمي منصور

أحلى من بيت العصفور[454]

Amcam Mansur marangozdur

Testere elinde güler

Şarkı söyleyerek çalışır, çalışır

Ağzında daima şiirler

Amcama dedim: Benim bir oyuncağım var

Benim için ona bir ev yap dedim

Başını salladı ve dedi ki:

Ben çocukları severim

Az sonra vardım yanına

Elleri arasında tatlı bir şey

Amcam Mansur onu yapmış

Serçe yuvasından daha tatlı

el-İsa'nın eserlerinde, çiftçi ve çiftçilik mesleği önem atfedilen konulardan biridir. O, çiftçileri yeşil tarlaların mucidi, bağ-bostanın üreticisi, ovaları sevinç ve sümbülle dolduran kimseler olarak tasvir etmekte, onlara büyük sevgi beslemektedir.

القبلةُ الأولى من الصباحْ

لجبهة الفلاح

لمعول الفلاح

لساعد الفلاح

الساعد المفتول

تحبه الحقول

تعطيه ما يشاء من ثمر

[454] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl,* s. 49.

من غلةٍ كدفقةِ المطرْ

وتضحك البلاد

لموسم الحصاد[455]

Sabahın ilk öpücüğü

Çiftçinin alnına

Çiftçinin çapasına

Çiftçinin bileğine

Güçlü adaleli

Tarlalar onu sever

Ona istediği meyveyi verir

Yağmur yağışı gibi buğday verir

Ve ülke güler

Hasat mevsiminde

el-İsa, "el-Fellâh/Çiftçi" adlı şiirinde ise toprağı verimli kılmak için çiftçilerin çektiği zorluklar ve eziyetlere, toprağı yeşillendirmek için ağaç dikmenin önemine dikkat çekmektedir.

el-İsa, "li'l-cemî'/Herkes İçin" isimli aynı şiirinde sosyal adalete önemle vurgu yapmakta ve sosyal adaleti, üretilen ürünlerin adil bir şekilde paylaşımı konusunda zorunlu olarak görmektedir.

النور للجميع

والحب للجميع

وارضنا السمرا

لابد أن تكون للجمع

تساندي تساندي يا وحدة السواعد

[455] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl,* s. 61.

غلالنا الخضراء

والخير والعطاء

لا بد أن يكون للجميع[456]

Aydınlık herkesindir

Sevgi herkes içindir

Ve kara toprağımız

Herkesin olmalıdır

Yardımlaşın, yardımlaşın ey el birliği

Yeşil tahılımız

Hayır ve verimimiz

Herkes için olmalıdır.

O, ilerlemek, kalkınmak, gelişmek için herkesin çalışması gerektiğini ifade etmiştir. Çalışmayan, ağır davrananların sorgulanması ve hesaba çekilmesi gerektiğini öğütlemiştir.

في أيدينا ما يكفينا

وزرع خير أعدلْ فينا

هيا يا وطن الأطفال

هيا يا وطن المستقبلْ

حاسب حاسب من لا يعمل

لا تسكب عن فردٍ فيك

يأخذ منك ولا يعطيك

هيا يا وطن الآمال

Bize yeten şey elimizdedir

Ve ekmek en doğru şeydir bizde

Haydi, ey çocukların vatanı

Haydi, ey geleceğin vatanı

[456] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 63.

Çalışmayanı hesaba çek, hesaba çek

Bir ferdi bile boşa dökme

Senden alıp vermeyen (bir ferdi bile)

Haydi, haydi ey umudun vatanı!

el-İsa, "Katarâtu'l-matar/Yağmur Damlaları", "el-etfâlu yebnune'l-medrese/Çocuklar Okul Yapıyorlar", "Musteşfe'l-etfâl/Çocuk Hastahanesi", "es-Sarsur ve'n-nemle/Karınca ve Cıcır Böceği" gibi pek çok şiir ve tiyatrosunda tüm vatandaşları, yeni bir ülke inşa etmek için gerekli olan çalışma seferberliğine katılmaya; ülkeyi kalkındırmak için çalışmaya; okullar, barajlar, hasta haneler yapmaya davet ederek toplumsal konulara yer vermiştir.

2.3.7. Doğa ve Doğadaki Canlılarla İlgili Konular

Doğa, sahip olduğu hareketlilik, renklilik, canlılık, güzellikler dolayısıyla aynı niteliklere sahip çocuklarla benzerlik taşıyan bir yerdir. Bu yüzden çocukla iletişime geçmek isteyen şairler, onlarla benzer özellikleri taşıyan doğanın renkli diliyle çocuklara seslenmişlerdir. Doğa da çocuk da sürekli haraketli, taze ve capcanlıdırlar. Bu yüzden çocuklar doğanın bir parçası olarak doğadaki canlılarla çok rahat iletişim kurabilmektedirler. Onlar kelebekleri kovalar, kumdan evler yapar, kuzuları, kedileri, köpekleri severler. Hayvanlarla sanki onların dilini anlıyormuş gibi konuşurlar, onlarla düşüncelerini paylaşırlar, kolay iletişim kurarlar. Çocuklar için yazan şairler de çocuklara yazarlarken doğanın bu özelliğinden faydalanmışlardır. Doğa çocuğun önemli bir parçası olduğu gibi çocuğun bilgi servetinin ve duygularının kaynağıdır. Çocuklar, bu bilgi ve duyguları; dört mevsim, bulutlar, yağmur, güneş, ay, nehir, ağaç, deniz, su, rüzgâr, bulut, yıldızlar ve gökkuşağı gibi doğaya ait unsurları konu edinen eserleri söyleyerek, okuyarak kazanırlar.[457]

Süleyman el-İsa, çocukların doğadaki özgürlük ve güzelliklerden doya doya faydalanmaları için doğa ile çocuğun iç içe olduğu bir eğitimi anlayışını savunmuştur. Bu yüzden eserlerinde değişen halleriyle doğayı, doğada oyun oynayıp eğlenen çocukları çokça tasvir etmiştir. el-İsa'nın özellikle şiirlerinde doğa donuk değil, hareketli, renkli ve canlıdır. Onun eserlerinde doğa, mevsimleriyle, hayvanlarıyla, ağaçlarıyla, çocuklara çok şey öğreten, onların sevinç ve neşelerine ortak olan bir unsurdur. Bu nedenle o, eserlerinde

[457] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.134.

her zaman doğanın güzelliklerini, çocukların yeşillikler üzerinde ve ağaçlar altında oyunlar oynadıkları manzaraları resmetmiştir.

el-İsa'nın eserlerini okuyan bir kimse onun eserlerinde yer alan betimlemelere, onun çocukken yaşadığı doğal çevrenin kaynaklık ettiğini rahatlıkla görebilir. Ayrıca çalıştığı yıllarda Şam ve emeklilik yıllarında Yemen'in Taiz şehri gibi eşsiz doğal güzelliklerin ortasında yaşamış olması, doğa ve doğadaki varlıklar ile ilgili konuların onun şiirlerinde çokça yer almasına sebep olmuştur. O, doğa ve doğaya ait unsurları çocuklarla kolay iletişime geçme aracı olarak kullanırken, sahip olduğu dünya görüşünü bu yolla okurlarına iletmeyi de ihmal etmemektedir. Örneğin Yemen'in Taiz şehrine nazır Sabra Dağı'nın güzelliği karşısında şaşkına döndüğünü mısralara dökerken fikirlerinin temel dinamiği olan Arapçılık hayalini de doğal unsurlardan faydalanarak aktarmaktan geri kalmamıştır.[458]

el-İsa'nın, "er-Rebî'/Bahar" isimli şiirinde, bahar mevsiminin gelişiyle toprağın yeşillenmesini, çiçeklerin açmasını ve bu durum karşısında çocukların hissettikleri sevinci betimlemesi, doğa konusun işlenişine güzel bir örnek teşkil etmektedir.

كل شيءْ يزهرُ

كل شيء أخضرُ

الربيع الحلو عائد

والعصافيرُ قصائد

مرحبا جاء الربيع

مرحبا عاد الربيع [459]

Her şey çiçek açıyor

Her şey yeşil

Tatlı bahar dönüyor

Serçeler kasidedirler

Merhaba bahar geldi.

Merhaba, bahar döndü.

[458] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.230.
[459] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 146.

Sonbahar mevsiminin gelmesiyle yaprakların düşmesini, rüzgârın esmesini, susuz kalan toprağın yağmuru özlemesini tablo çizer gibi betimlemektedir.

ورقاتُ تطفر في الدرب

والغيمةُ شقراءُ الهدب

والريح أناشيد

والنهر تجاعيد

يا غيمة يا أم المطرِ

الأرض اشتاقت فانهمري[460]

Yapraklar yola düşer

Bulut sarı saçaklıdır

Rüzgâr şiirlerdir

Nehir kıvrımlıdır

Ey bulut! Ey yağmurun annesi

Yer özledi haydi yağ.

Süleyman el-İsa'nın doğa konulu eserlerinde en büyük payı su ve yağmur almaktadır. Belki de suyun hayat kaynağı, doğaya can veren, yenileyen bir öneme sahip olması buna sebep olmuştur. Ayrıca Süleyman el-İsa, çiftçi bir ailenin çocuğu olarak suyun çiftçiler nezdindeki değerini bilmesinden, toprağın yağmura, çiçeğin suya özlemini tecrübe etmesinden dolayı yağmur ve su konusuna eserlerinde çokça yer vermiş olabilir. Onun, "Neşidu'l-matar/Yağmur Marşı" adlı şiirinde, bitki ve ürünlere can veren su adeta dinî bir yakarış üslubuyla yazılmıştır.

مطرْ مطرْ مطرْ

بالنعمة انهمر

بالعشب والثمر

تهللي يا أرضنا السمراءْ

واستقبلي هدية السماءْ

[460] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 149.

مطرْ مطرْ مطرْ

غداً يموج حقلنا سنابلا

غداً تغني أرضنا جداولا

سنابلا، سنابلا

جداولا، جداولا

تسقي بها العطاش يا مطر

تحيي بها النفوس يا مطر[461]

Yağmur! Yağmur! Yağmur!

Nimetle yağ

Otla ve meyveyle yağ

Sevin ey kara toprağımız!

Ve gökyüzünün armağanını karşıla

Yağmur! Yağmur! Yağmur!

Yarın tarlalarımız başaklarla dalgalanacak

Yarın tarlalarımız kanallarla şarkı söyleyecek

Başaklar! Başaklar!

Kanallar! Kanallar!

Ey yağmur! Onunla susuzların susuzluğunu gider

Ey yağmur! Onunla canlıları dirilt

el-İsa'nın, yağmur konulu bir başka şiirinde çocuklar, meraların yeşermesi, bolluk ve bereketin artması için bulutların kendilerine gelmesi için adeta münacatta bulunmaktadırlar.

يا حاملة المطر

مري فوق الهضابْ

غطي وجه الفلوثْ

[461] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 101-103.

مري صيفاً وشتاءْ

يتدفق وادينا

تخضر مراعينا

يا أحلام الشجر

يا حاملة المطر

يا غيمة يا سمراء[462]

Ey yağmuru taşıyan!

Ovaların üzerinden geç

Yeryüzünü kapla

Yaz kış uğra

Vadimiz fışkırsın

Meralarımız yeşersin

Ey ağacın rüyası!

Ey yağmuru taşıyan!

Ey kara bulut!

el-İsa, yağmur ve su imgesini bazen göç eden bulutlar, yağmur damlaları, Şam'daki Beredâ Nehri ile çeşitlendirmekte bazen de "Dîme'tun tuğannî" şiirinde olduğu gibi doğadan alınmış isimleri çocuklara özel isim olarak vermektedir. Örneğin sürekli yağıp toprağı yeşil örtüyle kaplayan anlamına gelen "Dîm'e" ismi gibi çocuk isimlerini tatlı bir üslupla açıklamaya yönelmektedir.

اسمي ديمهْ

هل تدرون

يا أطفال

معنى ديمه؟

معناها حلو ناعمْ

معناها المطرُ الدائم

[462] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 227-230.

يسقي الأرض فيكسوها

ورقاً أخضرَ وبراعمْ[463]

Adım Dime

Biliyor musunuz?

Ey Çocuklar

Dime'nin anlamını

Anlamı tatlı ve yumuşak

Anlamı, sürekli yağan yağmur

Yeri sular ve onu bezer

Yeşil yaprak ve tomurcukla.

el-İsa, güzel doğa içindeki çocuk imgesini betimleyen pek çok eser de yazmıştır. Dolayısıyla çocukları okulda, caddede, evde, aile içinde, doğanın kucağındayken kısacası günlük yaşamın tüm halleriyle oynarlarken, eğlenirlerken betimlemiştir. Örneğin "Rabab" isimli şiirinde Rabab, elinde kitap olan bir çiçek, "Teym" adlı şiirinde Teym, sahildeki kumlarla oynayan bir çocuk olarak betimlenmiştir. Tüm bunlar şairin doğaya aşırı ilgisini, doğayı çocuk şiirinde eğitsel bir değer olarak kullanmak istediğini göstermektedir.

Mevsimler, güneş, ay, su, bitkilerle beraber tavşan, serçe, ördek, kedi, at, karga, kaz, inek, eşek gibi evcil hayvanlar da el-İsa'nın, eserlerinde yer verdiği diğer konular olmuştur. Çünkü doğadaki bütün bu varlıklar küçüklüklerinden itibaren çocukların etrafında olan, onların küçük dünyalarını kuşatan; çocuğun sevgi, korku bazen üzüntü alış-verişinde bulundukları varlıklardır. Bundan dolayı çocuğun içinde bulunduğu dünyayı çevreleyen doğa ve doğaya ait konulara el-İsa'nın yazılarında çokça rastlanmaktadır. Onun, "Usfur Talâl/Zarif Serçe", "Ördek Raşa", "Kedi Badiye" şiirleri buna örnek olarak verilebilir. [464]

Süleyman el-İsa'nın, doğa ve doğada var olan her canlıyı, siyasi fikirlerini çocuklara aşılamak için araç olarak kullandığı görülmektedir. Şiirlerinde yer alan yağmur, su, ağaç, bitkiler, dağlar, nehirler, hayvanlar gibi doğaya ait pek çok unsur, siyasi fikirlerini iletme aracı olarak kullanılmıştır.

[463] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 173-175.
[464] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.138-141,275.

2.6.6. Dinlendirici-Eğlendirici Konular

Oyun, çocukların dinlenmesi ve eğlenmesi için zaruri ihtiyaçlarından biridir. Bu nedenle çocuk yazarları, aktarmak istedikleri mesajları onları eğlendirerek, dinlendirerek vermeye çalışırlar. Hatta bazı eğitimcilere göre çocuğun oyun yoluyla eğitilmesi zorunludur. Oyunun, eğitim faaliyetleri üzerindeki rolünün önemi konusunda şüphe yoktur. Oyun, geleneksel eğitim yönteminin tersine dışa açık, serbest eğitim için gerekli olan bir faaliyettir. Bundan dolayı oyun, Süleyman el-İsa'nın ürünlerinde önemli bir yere sahiptir. Fakat onun eserlerinde oyun, oyun için değil; oyun, kendisi aracılığıyla hedeflenen değerlerin çocuklara kazandırıldığı bir faaliyettir. Süleyman el-İsa'ya göre eğer çocuk eğlence amaçlı resim çizecekse aşağıdaki dizelerinde dediği gibi ülkesinin bayrağını çizmelidir. Eğer şarkı söyleyecekse, ülkesinin özgürlük şarkısını söylemelidir.

أرسم علمي

فوق القمم

أنا فنان[465]

Bayrağımı çizerim

Zirvelerin üstüne

Ben sanatçıyım

Süleyman el-İsa, oyun ve oyun yoluyla çocuğa verilmek istenen milliyetçi değerler arasında bir çelişki görmemektedir. Bu yüzden o, Arap vatanı, kültürü, medeniyeti, ona aidiyet gibi değerleri oyunlar yoluyla çocuklara kazandırma gayreti içerisine girmiştir. Elli altı karttan oluşan "İ'rif A'lâme târîhik/Tarihinin Meşhurlarını Tanı"; "İ'rif vatane'l-'Arab/Arap Vatanını Tanı" adlı her bir grubun dağlar, ovalar, çöller, limanlar, başkentler gibi Arap coğrafyasına ait coğrafî bilgileri içeren on dört kategoriden oluşan oyunlardır. Üçüncü oyun ise "İ'rif ehemme kava'idi'l-luğati'l-'Arabiyye/Arapça Gramer Kurallarını Bil" adlı her bir kategorisinde dört kuralın olduğu on dört kategoriden oluşan Arap dilbilim kurallarını öğretme işlevi gören oyunlar, eğlenerek öğretme konusuna örnek olarak verilebilecek eserlerdir.

Birinci oyun kâğıtlarında sayfanın en üstüne meşhur şahsiyetin ismi yazılır, hayatı ve yirmi-otuz kelimeyle eserleri özetlenir daha sonra da verilen bilgilerin alt tarafında

[465] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s. 130.

birkaç isim yazılır çocuktan bahsedilen kişi bulması istenir. Aşağıda örneği verilen oyun Bağdat'ta "Lu'betu'l-ezkiyâ'/Zekilerin Oyunu" adıyla basılmıştır.

ولد في بادية اليمامة عام 653م. مات 733 امتاز بالغزل الخفيف.

عمر بن أبي ربيعة

جرير

الفرزدق[466]

Miladi 653 yılında el-Yemâme Çölü'nde doğdu, 733 yılında öldü. Hafif ğazel yazımıyla öne çıkmıştır.

'Amr b. Ebi Rebî'a

Cerîr

el-Ferazdak.

Görüldüğü gibi Süleyman el-İsa, Arap tarihi ve kültürü hakkında bilgileri oyunlar aracılığıyla çocuklara vermeye çalışmıştır. O bu yolla, milliyetçi değer ve kavramları pedagojik ve sanatsal ilkeleri de dikkate alarak vermeyi hedeflemiştir.

el-İsa'nın "el-Erâcîhu tuğanni li'l-etfâl/Salıncaklar Çocuklara Şarkı Söylüyor" adlı şiir divânı, çocukları doğadan alıp oyun ve hobilerin arasına götüren eserlerindendir. Çünkü el-İsa'ya göre eğitim-öğretim, çocukluğun ilk dönemlerinde ancak oyun ve hobiler yoluyla gerçekleşir. el-İsa, bu yüzden oyun ve hobilerden bahseden çokça şiir yazmıştır. Bu tarz şiirlere, "Çocuklar ve Kardan Adam, Üsâme Yüzme Öğreniyor, Yarışmacı Kayıyor, Ey Denizci Sandal Gezisi Yap, Basim Oyuncak Yapıyor, Küçük Ressam Kız, Urve Balık Avlıyor, Yemek İçin Ek, Tatlı Piknik, Kâğıt Uçak Şarkı Söylüyor, Kuşlar Sofrası" isimli eserleri örnek verilebilir.[467]

Süleyman el-İsa'nın eserlerinde yer alan konular, okul müfredatlarında yer alan konulara mezcedilmiştir. Ancak şairin, eserlerinde bazı konulara hiç yer vermediği, değinmediği, onları ihmal ettiği görülmektedir. O konular da İslâm dininde büyük önem atfedilen dürüstlük, vefâ, emânet, sır saklama gibi ahlak; Allah'a, peygamber ve kitaplara iman gibi inanç esasları; namaz, oruç, hac gibi ibadet; emanet, şehadet, insanlar arası ilişkilerde uyulması gereken kurallar gibi muamelat konularıdır. Aynı şekilde sağlık,

[466] Muhammed 'Azam, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa*, ss. 36-55.
[467] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.138-141,287-288.

temizlik, mikroplarla mücadele, spor yaparak sağlam beden yapmak gibi bazı konular da el-İsa'nın eserlerinde yer vermediği, ihmal ettiği konulardandır.[468]

2.7. SÜLEYMAN el-İSA'NIN FARKLI KONULARDAKİ GÖRÜŞLERİ

2.7.1. Arap Dili Hakkındaki Görüşleri

Dil, milletleri millet yapan, onların kültürel miraslarını nesilden nesile aktararak varlıklarını sürdürmelerini sağlayan önemli bir araçtır. Dil, milletlerin ilerleme ya da gerileme dönemlerine paralel olarak tıpkı canlı bir organizma gibi gelişir veya canlılığını yitirerek gerileyebilir. Aynı zamanda dilde meydana gelen değişimler dili kullanan halkların durumlarında değişikliklere de neden olabilmektedir. Dilin, milletlerin kaderi üzerindeki etkisinin farkında olan pek çok düşünür, değişim ve gelişm konusunda işe dilden başlamak gerektiğini vurgulamıştır.

Süleyman el-İsa'ya göre Arap halkları, son dört yüzyılı kaybetmiş, tarihteki parlak dönemlerinden uzaklaşmış, gerilemişlerdir. Ona göre Arap halkları, Arap milliyetçiliğinin öngördüğü gibi kendi öz kökenlerine, kültürlerine dönüp oradan güç alıp yeniden tarihteki öncü kimliklerine kavuşarak gelişmiş devletler seviyesine çıkabilirler. Arap milliyetçiliği düşüncesi de, ancak Arapça ile kazanılabilir.[469] Çünkü Arapça, Süleyman el-İsa'nın milliyetçilik görüşünün dayanaklarından ve onun tamamlayıcısı mesabesinde olan temel unsurdur. Arapça, el-İsa'nın gerçek yeşil rüyasını gerçekleştirecek olan sihirli bir araçtır.

el-İsa, kalkınma yarışında geri kalan Arap halklarına, muasır devletlerin seviyesine çıkabilmek için dil konusunda üç türlü düşüncenin önerildiğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi, dil ıslahı ile vakit kaybetmek yerine Arapçayı bir kenara atıp, dili tamamen değiştirip yola devam edilmelidir. İkincisi, dili tabu gibi kabul edip, koruyup, ellerin yetişemeyeceği bir yere yüceltip, onu tarihin belli bir dönemindeki haliyle dondurup, onda hiçbir değişiklik yapılmasına izin verilmemelidir. Üçüncüsü ise, dili canlı bir organizma gibi görüp zamanın şartlarına göre, diğer dil ve kültürlerle etkileşimine bu sayede gelişmesine izin verilmelidir. el-İsa, birinci ve ikinci görüşü de Arap ümmetini tehdit eden tehlikeli görüşler olarak görmektedir.[470]

---

[468] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâideti ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enîşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa,* s.67.

[469] Yasir el-Mâlih, *Şairu'l-'urûbe ve emîru'ş-şu'arâi't-tufûle*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle, Hazl. Melike Ebyad Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.188.

[470] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.70.

Çünkü o, Arapçayı Arap ümmetinin temel direği olarak kabul etmektedir. Bu sebeple dil bir kenara da atılamaz, tarihin belli bir dönemine de hapsedilip, dondurulamaz. el-İsa'ya göre birinci görüş tehlikelidir çünkü dilini yitiren halklar öz benliklerini koruyamazlar ve başka halkların egemenliği altında millî vasıflarını yitirip, kaybolmaya mahkûm olurlar. İkinci görüş ise gelişimin önünde engel teşkil etmesinden dolayı tehlikelidir. Çünkü yenilenme ve değişimine izin verilmeyen dil, yeniliklere açık olamaz, çağın gereklerine cevap veremez dolayısıyla donuklaşır; donuklaşan dil de gelişime engel olur.

Süleyman el-İsa, bahsedilen iki görüşle ilgili düşüncelerini şu soruyu sorarak ifade etmiştir: *"büyük mirasımızı ardımızda bırakıp baş döndürücü bir hızla gelişen insanlık trenine mi katılalım yoksa o mirasımıza sığınıp, onunla korunup, onun gerçekleştirdiği başarılarla mı yetinelim"*.[471] O, bu iki görüşü de kabul etmemektedir.

Süleyman el-İsa'ya göre dil canlı bir organizma gibidir ve gelişim onun doğasında vardır. Çağın ihtiyaçlarına göre dil kurallarının imkânları çerçevesinde dilde değişimler yaşanabilir. Hayat nasıl yenilenip, değişiyorsa dil ve ifâde de her gün yenilenip, değişmelidir.[472] Çünkü yenilik ve değişimin sınırı, son durağı yoktur.

Ona göre Arapça, millî varlığın bir parçasıdır. Arapça geliştiği zaman millî varlık da gelişir, Arapça kurursa millî varlık da kurur. Arapçanın bugünkü hali Arapçayı konuşan halkların gerilemesinden dolayıdır. Bu yüzden Süleyman el-İsa, gerçekleştirmeyi düşlediği genel kalkınma planında önceliğin dil ıslahına verilmesini gerektiğine inanmıştır.[473]

Fakat Süleyman el-İsa, Arapçanın değişimi, ıslahı konusunda kendine özgü fikirlere sahiptir. Ona göre dildeki değişim kelimelerin köküyle oynamadan, kök kelimelerden yeni kelime türetme konusunda temel kuralları değiştirmeden; sarf ve nahiv kuralları gibi dilin asli kurallarını, kelime köklerinde saklı olan millî ve sosyal anlam içeriklerini koruyarak; geçmişte kalması gereken bazı kavramları da ayıklayarak dile yeni kelimeler kazandırmak suretiyle dilin canlandırılması gerekir.[474] Arapça bu niteliklere sahip, dilde yenilenme ve değişime uygun bir dildir. Kendi ifadesiyle *"Arapça ağaç gibi canlıdır, taş gibi ölü değildir. Arapça türeme yönünden zengin bir dildir; her yeniliğe sonuna kadar açık bir*

[471] Kamer Keylânî, *fî Tekrîmi Süleyman el-İsa evrâk şahsiyye*, s.252-253.
[472] Kamer Keylânî, *fî Tekrîmi Süleyman el-İsa evrâk şahsiyye*, s.252-253.
[473] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.70.
[474] Kamer Keylânî, *fî Tekrîmi Süleyman el-İsa evrâk şahsiyye*, s.252-253; Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.71.

dildir. Kendisine gelen her yabancı kelimeyi belli kurallar çerçevesinde hoş karşılar. Geçmişte farklı kültürlere ait fikirler Arapçalaştırılmış bu yolla Arapça servetine servet katmıştır. Bugün neden eski dönemlerdeki gibi olmasın? Arapça şu an neden geçmişte üstlendiği rolü üstlenmesin?"[475] Şeklinde sorarak; Arap ümmetinin tarihte gerçekleştirdiği sıçramanın temelinde Arapçanın üstlendiği rolün olduğunu, aynı rolü günümüzde de üstlenip Arap ümmetine yeni bir sıçrama yaşatabileceğini savunmaktadır.

Süleyman el-İsa, Arapçanın ıslahı ile ilişkili konunun iki şıklı olduğunu düşünmektedir. Bunlardan birincisi bilim-teknik alanıyla ilgili kelime ve ifadelerde ıslah; ikincisi ise edebiyat, sanat ve insani ilimler alanıyla ilgili kelime ve ifadelerde ıslah. Ona göre bilim-teknik alanındaki kelime ve ifadelerde ıslah, geçmişten devralınan mirası aşarak modern bilimin kavram ve kelimelerini almakla olur. Çünkü bilim-teknik ile ilgili dilde ıslah, bu alandaki başarılara geçişi kolaylaştırır, gelişmişlik bakımından dünya halkları arasındaki farkı azaltır. Ancak Süleyman el-İsa'ya göre sosyal bilimler, edebiyat ve sanat alanı pek çok farklı boyuta sahiptirler. Dolayısıyla ona göre bu konu hakkında tek bir hüküm çıkarmak mümkün değildir. Bu boyutların tamamını iki başlıkta toplamak mümkündür: birincisi, dilin yapısı, ikincisi ise edebiyatçı veya düşünürün ifade aracı olarak edindiği üsluptur.[476]

el-İsa'ya göre dilin yapısı, insan bedeninin yapısına benzer. Nasıl insan bedeninde görev bakımından hayati öneme sahip organlar varsa aynı görev ve öneme sahip olmayan organlar da vardır. Dilde de tıpkı bunun gibi hayati önem ve göreve sahip failin merfu, mefulün mansub okunması gibi temel öğe ve kurallar vardır. Bu kurallara dikkat edilmezse cerrahi ameliyattan anlamayan birinin eline neşter alıp hayati görev ifa eden organı kesip atması gibi dilde de telafisi imkânsız hatalara sebep olabilir. Dildeki temel kuralları öğrenme konusundaki zorlukların var olduğu bir gerçektir. Zorlukları aşmaya, onların öğrenilmesini kolaylaştırmaya yardımcı olacak yeni yol ve yöntemlerin istenmesi mümkündür. Ancak Arapça dilbilgisinde var olan, temel kurallar arasında görülmeyen gayri'l-munsarif, hemzenin yazılışı gibi konulara ait kurallar, dilin asli kurallarına dokunmadan aşılması mümkün, bağlı kalınması ise lüks meselelerdir.[477]

Süleyman el-İsa, dilde değişim konusunda modern Arap edebiyatçılarıyla aynı fikirdedir. Ona göre kurallara sıkı sıkıya bağlı kalınarak fasih Arapçanın öğrenilmesinin

[475] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.70.
[476] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.71
[477] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.71

getirdiği zorluklar, ilmin öğrenilmesine engeldir, onun öğrenilmesini zorlaştırır. Arapça konuşan halklar bu yüzden medeniyet yarışında bilim-teknikte geri kalmışlardır. Ona göre i'rab ve doğru okuma kurallarına katı şekilde bağlılık gereksizdir, aristokratlıktır. İçinde yaşanılan çağ hız çağıdır. Kuralları öğrenmeye harcayacak zaman bulunmamaktadır. Dolayısıyla ona göre ilerlemek için dil kurallarına sıkı sıkıya bağlılık gereksizdir. Hemzenin yazımı ile ilgili konuları örnek veren el-İsa, bu konunun öğrencilerin ders esnasında karşı karşıya kaldıkları imla zorluklarından olduğunu; bu harfin yazım kurallarının öğrencilere ağır bir yük getirdiğini düşünmektedir.[478]

Süleyman el-İsa, yazdığı eserlerde Arapça kuralları ile ilgili olarak yukarıda bahsedilen görüşleri doğrultusunda hareket etmiş; bu yüzden eserlerinde bazen Arapça dilbilgisi ve imla kurallarına riayet etmemiştir. O, Suriye eğitim bakanlığında Arap dili ile ilgili müsteşarlık görevine getirilişini, milliyetçi hedeflerini gerçekleştirmek için bulunmaz fırsat olarak görmüştür.[479] Çünkü o, Arapçayı millî kimliğin omurgası ve gelişimindeki temel tuğla olarak görmektedir. Bu yüzden okul kitaplarında yer alacak metinler yazma konusunda eski kültüre ait olan metinlerin, yenileşme ve ilerlemeye hizmet edecek şekilde yeni bir dille yeniden yazılıp, üsluplarının değiştirilerek sunulması gerektiğini savunmuştur.

O, okul kitaplarında yer alacak metinlerin seçimi konusunda; öğrencilerin yaş dönemlerine uygun, düzgün, sağlam ifade, sanatsal estetiğe sahip, yeniliğe açılma, ilerleme ve pedagojik amaçlara hizmet gibi niteliklerin bulunmasına özen göstermiştir. Çünkü ona göre eski kitaplardaki metinlerin aynı şekilde sunulması mümkün değildir. Örneğin el-İsa, kahramanların hedeflerine hile ile ulaştığı eski hikâyelerdeki metinlerin dil, üslup ve ana temalarını değiştirerek, okuyucuya hedefe hile ile ulaşılmamasını öğretecek şekilde sunulması gerektiğini savunmuştur.[480]

Süleyman el-İsa, dili, düşünceyi ifade etme, hayatı öğrenme konusunda bir araç olarak görür. Bu yüzden okul kitapları için seçtiği metinlerin, ev, aile, okul, vatan, doğa, Arap kahramanlar, ilmi buluşlar, yeni keşifler, çalışma, işçiler, yabani-evcil hayvanlar gibi hayatın her alanını kuşatan çeşitlilikte; yeni dil ve üslupta yazılmış olmasına özen gösterilmesi gerektiğini savunmuştur.[481]

---

[478] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.72-73.
[479] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.73.
[480] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.74
[481] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.74

Süleyman el-İsa'ya göre her dersin pek çok hedefleri vardır. Dil ve edebiyat dersi bundan müstesna değildir. Ona göre ümmet kültürel bir varlıktır. Dil ise bu varlığın oluşumunun direğidir. O halde Arapça ve Arap edebiyatı dersinin hedefleri arasında Arap milliyetçiliğini savunmamak mümkün değildir diyerek milliyetçilik görüşünü gerekçelendirmiştir.[482]

Ona göre dilin ve kelimenin görevi, lafız ve ifadeyi süslemek, sanat için sanat yapmak değildir. Dilin ve kelimenin görevi küllenmiş olan millî duyguları yeniden alevlendirmek, lafız ve üsluplardaki ölü manaları yeniden canlandırmaktır. Milliyetçi davayı, dil aracılığıyla yeni nesillere aktarmaktır. Dolayısıyla hayalindeki Arap milliyetçiliği temeline dayalı birleşik büyük Arap birliği düşünün en önemli aracı Arapçadır.[483] Bu yüzden o, Arapları mazideki köklerinden koparacak bozuk sokak Arapçasına da, öğrenilmesi zor olduğuna, zaman kaybettirdiğine ve ilerlemenin önünde engel teşkil ettiğine inandığı katı, kuralcı geleneksel Arapçaya da karşıdır. Yenilenmeye açık, kuralları esnetilmiş, geçmiş kültürün kendisiyle yeniden ifade edilebileceği, devrimci, Arap milliyetçiliğine hizmet edecek yenilenmiş yeni bir Arapçayı savunmaktadır.

2.7.2. Siyasi Görüşleri

Süleyman el-İsa'nın siyasi görüşleri, hatıratında anlattığı gibi babası aracılığıyla oluşmaya başlamıştır denebilir. "*Babam, eve getirdiği dergilerdeki milliyetçi yazarların makalelerini bize okuturdu. Çağdaş şairlerden Emiru'ş-Şuarâ Ahmed Şevkî veya Hafız İbrahim'den şiirler ezberlememizde sakınca görmezdi. Yalnız Ma'rûf er-Rusafî ve ez-Zehavî'yi sevmiyordu.*[484]

er-Rusafî ve ez-Zehavî, Arap modernleşmesinin kadim Arap kültür ve değerlerinin korunarak ihya edilmesini savunan yazarlardandır. Süleyman el-İsa'nın babasının beğenip, sevdiği yazarlar ise ırkçıdırlar ve çağa uygun olmayan kültürel mirasın atılması yoluyla modernleşmek gerektiğini savunmuşlardır. Süleyman el-İsa da ömrü boyunca bu ikinci grupta yer alan yazarların fikirlerinin savunucusu olmuştur.

el-İsa, babasının eve getirdiği dergilerde makaleler yazan, Ahmed Şevkî, Hafız İbrahim, Mahmûd Sami el-Barudî ve Taha Hüseyin, Abbas Mahmud el-Akkad, el-Mazinî

[482] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.75
[483] Kamer Keylânî, *Fî Tekrîmi Süleyman el-İsa evrâk şahsiyye*, s.251.
[484] Süleyman el-İsa, *eş-Şi'r ve't-terbiyye*, s.627-630.

gibi diğer Mısırlı büyük şairleri küçük yaşta tanımış, fikirlerini okuyup, öğrenmiştir.[485] Bu durumu hatıratında şöyle anlatmaktadır: "*Herhangi bir derginin bir sayısı evimize gelir gelmez onu yalayıp yutar, okunmadık tek kelime bırakmaz ve içinde bulunan şiirleri de ezberlerdik.*"[486] Babasının eve getirdiği dergilerden biri de Şam'daki el-Mecme'u'l-Arabî tarafından çıkarılan Mecelle dergisidir. Süleyman el-İsa, babasının kendilerini akşamleyin toplayıp, derginin sayfalarını karıştırarak dergide yazı yazan Muhammed Kurd Ali, Abdulkadir el-Mağribî, et-Tenucî, el-Mubarek, Faris el-Hurî, İsa İskender el-Ma'lûf, Halil Merdam Bek gibi bazı yazarların isimleri üzerinde durup, fikirleri üzerinde değerlendirmeler yapıp şöyle dediğini anlatmaktadır: *"Bu dergi Şam'daki büyük Arap sesidir. .... bunlar dil, şiir ve edebiyatın öncüleridir, bu yazarların makalelerini okuyun, yazdıklarını bilmeniz gerekir... Şam'da şiir yazan yazarların makalelerini okuyun, ezberleyin. Onlar bizim yeni hazinelerimizdir. Onları eski hazinelerimize ekleyelim.*"[487]

Süleyman el-İsa'nın, çocukluğundan itibaren tanıdığı bu yazarlar, seküler Arap milliyetçiliği, modernleşme, yenilikçilik, büyük Arap birliğini kurma gibi düşünceleri savunan yazarlardır.

Böylece Süleyman el-İsa, Arap milliyetçiliği, Arap Birliği, Arap modernleşmesi ve kalkınması gibi yaşının üzerinde siyasi ve sosyal meselelerle ilgili fikirler içinde kendini bulmuş, çocukluktan itibaren bu fikirleri takip etmiş ve savunmaya başlamıştır.

Süleyman el-İsa, Suriye Ba'as Partisi'nin kurulması çalışmalarına bizzat iştirak edenlerden birisi olduğu için onun siyasi fikirleri, Ba'as Partisi'nin görüş ve programıyla aynıdır demek mümkündür. Bu sebeple burada Suriye Ba'as Partisi hakkında kısa bilgi vermek yerinde olacaktır.

Suriye Ba'as Partisi, Şam'ın meydan bölgesinde tahıl tüccarı Hristiyan Ortadoks bir aileye mensup, Arap milliyetçisi, sosyolog Mişel Eflak (1910-1989)[488], Şam'ın meydan bölgesinde varlıklı Sunni Müslüman tahıl tüccarı dindar bir aileye mensup Salahuddin el-Bitar (1912-1980)[489] ve filozof, dilbilimci, toplumbilimci, tarihçi, Arap milliyetçisi,

[485] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.210.
[486] Süleyman el-İsa, *Tecribetiye'ş-şi'riyye*, s.567.
[487] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.298.
[488] Mişel Eflak Suriyeli düşünür, sosyolog, Arap milliyetçisi bir siyasetçidir. Düşünceleri Ba'asçılık fikrinin ortaya çıkmasında ve bu fikir etrafında gelişen siyasal hareketin oluşmasında çok önemli rol oynamıştır. Bu siyasi düşünceye gönül verenlerin bazıları tarafından, Ba'asçılığın fikir babası olarak anılmaktadır.
[489] Selahaddin el-Bitar (1 Ocak 1912 – 21 Temmuz 1980), el-Bitar, 1912'de Şam'ın Meydan bölgesinde doğmuş; oldukça varlıklı bir Sünni Müslüman tahıl tüccarının oğludur. Aile büyüklerinin çoğu Suriye'nin değişik bölgelerindeki camilerde dersler verir, vaizlik yapardı. el-Bitar, 1929'da Sorbonne'da okumak için

Lazkiyeli orta sınıf Nusayri Arap bir aileye mensup Zeki el-Arsuzî (1899-1968)[490]'nin bir araya gelerek, Arap ulusunun sosyalist bir devlet çatısı altında birleşmesini amaçlayan Arap milliyetçisi, sol bir partidir. Parti, Arap dünyasında birlik, özgürlük ve sosyalizmi gerçekleştirmeye çalışan bir programa sahiptir. Ba's**,** "rönesans" veya "diriliş" anlamına gelir; ilerici, devrimci bir partinin kuracağı hükûmet vasıtasıyla birleşik bir Arap devletinin kurulup geliştirilmesini destekleyen Arap milliyetçisi bir ideoloji demektir. Ba'as idelojisi, Arap aydınlanmasını, bu yolla Arap toplumlarında, kültür ve değerlerinde yenilenme ve kalkınmayı savunur. Bunun için tek partili, tek devletli, siyasi çoğulculuğu reddeden bir yapıyı savunur.

Ba'as partisi, sosyalist, Arap milliyetçisi ilkelerinin yanı sıra insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin artması, bilimin toplumda egemen olması, paylaşımda eşitliğin sağlanması, bireyin gelişmesi, toplumsal özgürlüğün genişlemesi şeklinde açıklanabilecek sosyal ilerleme ve seküler, sosyalist ekonomi ve sosyalist devlet gibi ilkeleri de savunmaktadır. Ba'asçı bir delvet, sosyalist ekonomiyi benimser. Ba'asçılar sosyalizmin, özgür ve birleşik bir Arap toplumu geliştirmenin tek yolu olduğunu iddia ederler.

Süleyman el-İsa'nın siyasi görüşleri, ortaokula başladığı günlerde tanışıp, yol ve ev arkadaşlığına başladığı, hocası Zeki el-Arsuzî ve onun ideoloğu olduğu Suriye Ba'as

---

Fransa'ya gitmiştir. Orada Hristiyan Ortodoks bir aileden gelen ve kendisi gibi Şam'ın Meydan bölgesinden bir tahıl tüccarının oğlu Mişel Eflak ile tanışmıştır. Her ikisi de dönemin siyasi ve entelektüel hareketleriyle ilgilenmişler ve milliyetçi ve Marksist fikirleri anavatanlarının içinde bulunduğu şartlardan kurtarmak için uygun görmeye başladmışlardır. el-Bitar, 1934'te Suriye'ye dönmüş ve Eflak'ın öğretmen olduğu *Techiz al-Ula'da* fizik ve matematik öğretmenliği yapmaya başlamıştır.

[490] Zeki el-Arsuzî Lazkiye'de orta sınıf Nusayri bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. el-Arsuzî, Paris Üniversitesi'nde felsefe eğitimi görmüş ve orada milliyetçilik düşünceleriyle ilgilenmeye başlamıştır. 1930 yılında Suriye'ye dönmüş ve 1933 yılında Milliyetçi Hareket Birliği'nin üyesi olmuştur. el-Arsuzî Şam'da iken sıklıkla Avrupa tarihi, milliyetçilik ve felsefe gibi konular hakkında tartışan, çoğunluğu ortaokul öğrencilerinden bir öğrenci grubu kurmuş ve onları yönetip, yetiştirmiştir. Daha sonra Arap Milliyetçi Partisi'ni kurmuştur. 1944'te yeni bir parti kurduysa da üyeleri partiyi bırakmışlar ve neredeyse aynı öğretiye sahip olan Mişel Eflak ve Salahuddin el-Bitar'ın Ba'asçı hareketine katılmışlardır. Eflak ve el-Bitar ülkelerini yabancıların işgalinden kurtarmak ve millî bir yönetime kavuşturup Arap ülkelerini tek bir yönetimin çatısı altında toplamayı amaçlamışlardır.1947 yılında iki hareket birleşmiş ve tek bir Arap Ba'as Partisi olarak şekillenmiştir. el-Arsuzî, bu dönem boyunca politikanın dışında kalmış ve bir öğretmen olarak hayatını sürdürmüştür. 1960'larda bir yanda Mişel Eflak ile Salah el-Bitar diğer yanda ise Salah Cedid ile Hafız Esad ve onların destekçileriyle birlikte Ba'as Partisi'nde yaşanan güçlü mücadele döneminde el-Arsuzî partiye geri dönmüştür. Eflak ve el-Bitar'ın sert mücadeleleri kaybetmesi ve 1966'da Suriye'den sürgün edilmelerinden sonra el-Arsuzî, Ba'as Partisi'nin Suriye öncülüğündeki fraksiyonunun ana ideoloğu olarak Eflak'ın yerini almıştır. el-Arsuzî'nin Ba'asçı düşüncesinin büyük bölümünü oluşturan teorileri dil, toplum, sosyalizm ve milliyetçilik üzerinedir. Bu düşünceye göre Araplar geçmişteki bin yıllık süreçte kaybettikleri Arap kimliği bilincini yeniden inşa ettikleri vakit tekrar birleşmiş olacaklar. el-Arsuzî'ye göre Arap birleşmesindeki anahtar, Arap dilidir. Arsuzî, Latince'ye karşın Arapça'nın kullanımının çok daha kolay olduğunu savunmuştur.

Partisi'nin savunduğu fikirlerden farklı değildir. Burada kısa bir şekilde de olsa Süleyman el-İsa'nın eserleri yoluyla savunup, yaymaya çalıştığı siyasi fikirlerine yer verilecektir.

2.7.2. Arap Milliyetçiliği

Arap milliyetçiliği fikri, Süleyman el-İsa'nın çocukluğunda tanışıp, ömrü boyunca yazdığı eserlerde dilinden düşürmediği düşüncedir. Onun bu düşünceyi benimsemesinde yaşadığı dönem, içinde doğup büyüdüğü çevre ve o dönemde Arap dünyasının içinde bulunduğu şartlar etkili olmuştur demek mümkündür. el-İsa'ya göre Arapların içinde bulundukları geri kalmışlık ve parçalanmışlıktan kurtulmaları için Arap milliyetçiliği fikrine dayanmaları gerekmektedir.

el-İsa, Arap dünyasında Bostani, Yazici aileleri, Sati el-Husri ve diğerlerinin 19'ncu yüzyılda Osmanlı Türkçülgüne karşı açtıkları Arap Milliyetçiliği fikrini, çocukluğunda babası aracılığıyla duyup, öğrenmeye ardından 1930'lu yıllarda ortaokulu okumak için gittiği Hatay'da hareketin Hatay temsilcisi Zeki el-Arsuzî'nin sadık bir öğrencisi olarak savunmaya başlamıştır. Arapçılık el-Arsuzî'nin öğrencileri için bir seçenek değil Arapların kurtuluşu için zorunluluktur. Arapçılık, tarihin bir döneminin şartlarının zorunlu kıldığı bir ideoloji veya döneme ve duruma göre bir başkasıyla değiştirilebilecek bir felsefe değildir. Arapçılık, Arapların varlık sebebidir.[491] Dolayısıyla el-İsa'nın Arap milliyetçiliği de hocasıyla bire bir aynıdır. Ona göre de Arapların varoluşu Arap milliyetçiliğine bağlıdır.

Süleyman el-İsa'nın doğduğu yer ve zaman onun Arap milliyetçiliği fikrinin temellerinin oluşmasında başat rol oynamıştır. Çünkü şairin doğmasından çok önce 1789 Fransız İhtilali ile dünyaya yayılan milliyetçilik hareketlerinin de etkisiyle Arap halkların yaşadığı yerlerde bağımsız Arap devleti kurma hedefi güden Arap milliyetçiliği fikri eyleme dönüşmüştür. Arap milliyetçiliğinin zirveye çıktığı dönemde doğan Süleyman el-İsa'nın, milliyetçiliği benimsemesi garipsenmemelidir.

Yukarıda sayılan etkenlerin yanı sıra şairin mensup olduğu aile ve yaşadığı çevrenin de onun Arap milliyetçiliğini benimsemesinde etkili olmuştur. Çünkü Süleyman el-İsa'nın, hatıratında da anlattığı gibi daha küçük yaşlardan itibaren babasının eve getirdiği Arapça dergilerdeki Mısırlı Rifa'a et-Tahtâvî, Hafız İbrahim, Suriye'den Mişel

[491] Antuan el-Makdisî, *el-İmânu'l-'azîm*, s.60-63.

Eflak, Sati' el-Husrî[492] gibi Arap milliyetçisi fikirleri savunan yazarların yazılarını okuyarak büyümesi; köyden ayrılıp ortaokulu okumak için gittiği Hatay merkezde kurulu olan ve başında Fransa'da eğitim görüp memleketi Hatay'a geri dönen seküler Arap milliyetçisi görüşleriyle tanınan Zeki Arsuzî'nin bulunduğu Milliyetçi Arap Derneği bünyesinde faaliyet gösteren insanlara katılması onun Arap milliyetçiliği düşüncesini benimseyip, savunmasında etkili olmuştur.

Ancak Süleyman el-İsa'nın köyde yaşadığı dönemdeki milliyetçilik bilinci, tamamen ferdi ve teorik boyuttadır. Şairdeki bu bilinç, ortaokula başladığı zaman diğer Arap milliyetçilerine katılmasıyla toplumsal ve eylemsel boyut kazanmıştır.

Çünkü Süleyman el-İsa, kendi yazdığı ve çocukken ezberlediği şiirleri, gösteri ve yürüyüşlerde okuyarak, Arap milliyetçisi hareketin sembol ismi olma yoluna girmiştir. Böylece Arap milliyetçiliği, ortaokul yıllarından itibaren şairin ömrü boyunca aklını meşgul eden, eserlerinin ilham kaynağı, konusu ve uğruna hayatını feda ettiği temel saik olmuştur.

Süleyman el-İsa, milliyetçiliği benimsemesinin gerekçesini ve bu uğurda verdiği mücadeleyi hatıratında şöyle ifade etmektedir. " *Liva'nın (Hatay) çocuklarından bir nesil yola çıktık. İlk evsizlerden bir yumruk olarak kendimizi Arap milliyetçiliği ve birliğine feda ettik… Büyük Hayale feda ettik… Biz evsiz barksızlar kafilesiydik.*"[493] Başka bir yerde de şu ifadelerle düşüncelerini dile getirmektedir: "*Liva (Hatay) Devrimi şehirde ve kırsalda ateşlendikten iki veya üç yıl sonra söndürüldü ve doğduğum şehir elimden alındı. Şehrimi ve küçük köyümü terk ettim, onlarca öğrenci arkadaşımla beraber savaşmaya ve mücadele etmeye devam eden başka Arap şehirlerine intikal ettim ve bu arkadaşlarla beraber büyük, kayıp vatanımızı aramak için Arap toprakları üzerinde mücadeleye devam etme kararı aldık. Bunu hicret diye isimlendirmeyi reddettik. Çünkü insan ata, dede toprağından hicret etmez. İnsan gider ve büyük asil amaç uğrunda savaşmaya devam eder. Her yerde Arap birliğinin elçileri olmayı kararlaştırdık. Ailelerimizi, akrabalarımızı ardımızda bıraktık. Arap dünyamızda büyük idealimize tutunarak yola çıktık. Büyük ideal; durağanlaşıp yıkılmasından sonra Arap milletinin yeniden dirilişi ve birliğini oluşturmasıdır. Bunu gerçekleştirmek için yola çıktık." [494]*

---

[492] Bayram Soy, *Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar*, s.176-177.
[493] Kuveylit el-Hurî, *ve 'inde Süleyman ve Melike*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.164.
[494] Süleyman el-İsa, *Tecribetiye'ş-şi'riyye*, s.574-575.

Ona göre Ba'as hareketi, eski Arap şanını ve izzetini yeniden canlandırıp, hayata geçirerek ve ayağa kaldıracak, geri kalmışlığa çözüm olacak bir harekettir. el-İsa'nın el-Hisan'ul-Arabî isimli şiiri onun ba'asçılık, Arap milliyetçiliği, Arap birliği, devrimci düşüncelerini açık bir şekilde ifade ettiği şiirlerinden birisidir.

للبعث يا طلائع للنصر يا طلائع

أقدامنا حقول طريقنا مصانع

وتلمع الرايات في مواكب الطلائع

يا راية الحرية يا شعلة القضية تموج على ذرا السهول والجبال

البعث نحن البعث نحن الدرب والنضال

أقدامنا حقول طريقنا مصانع

وتلمع الرايات في مواكب الطلائع

تخضر كل بقعة ويزهر الأمل

نضيء كالصباح ونحمل السلاح للوحدة التي سقاها أهلنا بالدم

نمشي إليها ثورة ووردة من دم

للحب والعروبة يا أمنا الحبيبة يا أرضنا يا دارنا يا منبت الأبطال

كوني نشيد المجد كوني في فم الأشبال[495]

Ba'sa doğru ey çocuklar zafere ey çocuklar

Ayaklarımız tarla, yolumuz fabrikalar

Çocuk kortejinde bayraklar parlıyor

Ey özgürlük bayrağı, ey davanın meşalesi ovaların ve dağların rüzgârıyla dalgalan

Ba'as, biz ba'asız, biz yol ve mücadeleyiz

Ayaklarımız tarla, yolumuz fabrikalar

Çocuk kortejinde bayraklar parlıyor

Her bölge yeşeriyor, umut çiçek açıyor

Sabah gibi aydınlatıyor, halkımızın kanla suladığı birlik için silah kuşanıyoruz

Devrimle, kanlı gülle birliğe yürüyoruz

Sevgi için, Arapçılık için ey sevgili annemiz, ey toprağımız, ey evimiz, ey kahramanlar toprağı

[495] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.88.

Onur marşı ol, aslan yavrularının ağzında ol.

Süleyman el-İsa, sahip olduğu Arap milliyetçisi fikirlerini temellendirmek için Arap tarihini referans almış, zor durumlarda Arapların geçmişlerinden güç alarak zorlukların üstesinden gelebileceklerini savunmuştur. Aşağıdaki dizeler onun bu görüşünün ifadesidir.

رست في تربة الماضي جذوري

وكل ضليلة في الترب ترسي

ولكني ... لكي أنمو وأحيا

أنا ابن غد.. ولست ابنا لأمس[496]

Köklerim mazinin toprağında demirlemiş

Her gür orman toprakta kök salar

Fakat ben…. Benim gelişip hayat bulmam için

Ben yarının oğluyum dünün oğlu değil.

el-İsa, milliyetçilik düşüncesinin köklerini Arap tarihine dayandırmış bunun için de Arap tarihinde iz bırakmış kişileri rol model olarak kullanmıştır. İmru'l-Kays, Mütenebbi gibi şairler veya Libya'da İtalyanlara karşı bağımsızlık mücadelesi veren Ömer Muhtar gibi Arap tarihine mal olmuş sembol isimleri, milliyetçi düşüncelerine dayanak olarak kullanmayı benimsemiştir.[497] Ancak el-İsa, burada kendine özgü bir üslupla tarihe mal olmuş sembol isimleri tarihteki kimlikleriyle değil kendi anlayışını yansıtacak bir karaktere sokarak sunmuştur. Örneğin muallaka şairlerinden İmru'l-Kays'ın, babasını öldürenlerden öç alma mücadelesini kinâye yaparak; Arap milliyetçilerinin de onu örnek alarak, kendilerini ezenlerden öç almaları gerektiği biçimde sunmuştur. Aynı şekilde Libya'yı İtalyanlara karşı savunan Müslüman kimliğine sıkı sıkıya bağlı Ömer Muhtar'ı bu kimliğinden soyutlayıp, sol devrimci Arap milliyetçisi kimliğine sokarak sunmuştur.

el-İsa'ya göre Arap milliyetçiliği düşüncesi her Arap'ta doğuştan gelen bir özelliktir. Sonradan kazanılan veya ihtiyaç olmadığında atılabilecek bir özellik değildir.

[496] İbrahim el-Curâdî, *el-Emelu yuğâdiru esvârah,* s.385.

[497] Sabri Muslim, *eş-Şahsiyyetu't-turâsiyye edat fenniyye fî kasideteyn li'ş-şa'ir Süleyman el-İsa*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.309-310; İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-ardi ve'l-ecyâli'l-kâdime,* 352.

Çünkü ona göre Araplık deri, göz rengi, nefes alıp vermek gibi özgür iradeyle seçilebilecek bir özellik değildir. Arap milliyetçiliği, Arabın varlığını sürdürebilmesinin yegâne şartıdır. Arap milliyetçiliği havanın durumuna göre giyilip çıkarılacak bir elbise değildir. el-İsa, bu görüşte olmayan Arapları zavallı olmakla itham etmiştir.[498]

el-İsa'nın Arap tarihine bakışı toptan kabulcü değil seçicidir. Çünkü Süleyman el-İsa, Arapların tarihin belli bir döneminde karşılarına çıkan İslam dinî gibi arızi özelliklerin, Arap kültürünün bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini; Arap tarihinde asıl olan, değişmeyecek olan unsurun ise Araplık özelliği olduğunu savunmuştur.[499] Bu yüzden olsa gerek Süleyman el-İsa'nın eserlerinde İslam kültürüne ait unsurlara çok az rastlanmakta, var olanlar da asıl bağlamından soyutlanarak, Arap milliyetçiliği fikrine hizmet için kullanılmaktadır.

el-İsa, Ba'as Partisi'in Suriye'de darbeyle yönetime gelip iktidarını sağlamlaştırmasından sonra Ba'as Patili Suriye Arap Cumhuriyeti'nin eğitim bakanlığında Arap dili ile ilgili müsteşarlık görevine atanınca yeni nesillere milliyetçi fikirlerini ulaştırma fırsatı bulmuştur. Emekliliğine kadar ideologları arasında yer aldığı Ba'as Partisi'nin yönettiği Suriye Arap Cumhuriyeti'nin resmî ideolojisine dönüşen Arapçılık idealini, yazdığı eserlerle okul çağındaki çocuklara aşılamak için çalışmıştır.[500] Böylece Arap milliyetçiliği fikirlerinin peşinde koşan gençlere ilham olmuştur.

2.7.3. Arap Birliği

Arap birliği fikri, Süleyman el-İsa'nın milliyetçilik fikrinin doğal bir sonucudur. Çünkü ona göre Arap milliyetçiliğinin, hedefe ulaşabilmesi Arap birliğinin kurulmasına bağlıdır. Bu yüzden Arap birliği, Süleyman İsa'nın büyük rüyası olmuş ve bunun gerçekleşmesini görmek için yaşadığını ifade etmiştir. *"Çocuklarımızı koruyacak, onları istediği evlerinden çıkarılmalarını engelleyecek, büyük yıkılmaz bir devlet olsa ne güzel olurdu… Çocukları ne ben, ne ailem, ne de yeni yeşermiş bitkiye benzeyen Suriye koruyabilir, onun için benim asıl şiirim, en büyük hayalim yıkılmayan büyük, tek bir devlettir."*[501]

---

[498] İsmail Merve, *eş-Şa'iru'l-mu'minu bi'l-ardi ve'l-ecyâli'l-kâdime*, s.355

[499] Ali Ca'fer el-'Allak, *Tıflu'l-kasâidi'ş-şi'riyye*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle, Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011. s.184.

[500] Muhammed eş-Şerif, *Risâletun ila Süleyman el-İsa*, s.306.

[501] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.238.

Süleyman el-İsa'nın, "Divânu'l-fecr", "Süleyman el-İsa" ve "Şiir Çalışmaların" ismiyle basılan şiir divânlarının tamamı, onun "Arap birliği" veya "birleşik büyük Arap birliği" düşüncesi ve onu hazırlayacak şartların ifade edildiği eserlerdir.[502]

O, "Neşidu'l-vahde" isimli şiirinde yeni nesillere, atalarının üzerinde yaşadığı özgür vatan üzerinde yapay sınırların, zulmün olmadığı; birlik kurarak işgal altındaki Arap topraklarının özgürlüğüne kavuşması gerektiği mesajını vermektedir.

طيروا في أرض العرب

لا تعترفوا بالأسوار

رباني أمي وأبي

للحرية، والإصرار

طرنا مثل العصفورةْ

نحن ملايين الأولاد

حررنا الأرض المقهورة

وحدنا وطن الأجداد [503]

Arap memleketinde uçun

Sınırları tanımayın

Beni annem ve babam eğitti

Özgürlük ve karalılık için

Kuşlar gibi uçtuk

Biz milyonlarca çocuk

Zülüm görmüş toprakları kurtardık

Ecdâdın vatanını birleştirdik.

el-İsa, başka bir şiirinde de genç nesillere, Arap topraklarının ne kadar verimli ve bereketli olduğunu anlatarak, omuz omuza verip Arap birliğini kurmaları gerektiğini öğütlemektedir.

[502] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa*, s.235-236.
[503] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.84.

ترابنا ذهب وعزمنا لهب

نبني به البلاد لوحدة العرب

نواصل الجهاد لأمة العرب

تساندي تساندي يا وحدة السواعد[504]

Toprağımız altındandır gücümüz alevdir

Onunla Arap birliği için ülkeler inşa ediyoruz

Arap ümmeti için cihada devam ediyoruz

Ey birlik olan eller yardımlaşın yardımlaşın.

2.7.3. Devrimcilik

Devrim, yerleşik toplumsal düzeni köklü, hızlı ve kapsamlı bir şekilde değiştirme ve yeniden biçimlendirme eylemi demektir. Devrim eylemini yapan kişiye devrimci, yaptığı eyleme de devrimcilik denir.[505] Devrimcilik, burjuva sınıfının 1789 yılında Fransa'da yerleşik düzen olan monarşi düzeni yıkmasıyla gündeme gelen bir kavramdır. Fransız devrimini gerçekleştirenler, devrimi ayakta tutabilmek için başka coğrafyalara devrimi ihraç etme amacı gütmüşler; bunun sonucunda da sonraki dönemlerde dünyanın değişik bölgelerinde devrim hareketleri ortaya çıkmıştır.[506] Fransız devrimcilerin, devrimi korumak için terör/zorbalık uyguladıkları ve yaptıklarından dolayı kınanamayacakları yönündeki hâkim görüş daha sonra diğer devrimleri yapan devrimciler tarafından da benimsenmiştir. Devrim, var olan düzeni yıkarken, yerine yeni düzeni zorla ikame etmek gibi bir özelliğe sahip olduğu için burada devrim ile iç içe olan başka bir kavram vardır ki o da jakobenliktir. Devrimi dünyaya yamak için Mason düşüncesinin yönlendirdiği[507] Jakobenlik, "tepeden inmecilik" demektir. Jakobenler için "İnandığı görüş, devrim için meşru sebeptir." Meşruiyetin birincil kaynağı hukuk değil, ideoloji ve ilkelerdir. Karşıt görüşler ise, yok edilmesi gereken ihanetler ve sapmalardır! "Jakobenizm, güç kullanarak kendi görüşlerini dayatır." Metodu, ne pahasına olursa olsun 'devrim'dir, şiddettir, baskıdır. "Gaye için her vasıta meşrudur." Devrim, devlet, dava veya 'cihad' için hak ve hürriyetleri,

[504] Muhammed 'Azam, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa,* ss. 36-55.
[505] https://sozluk.gov.tr/. Erişim tarihi, 25.02.2021, 20:00.
[506] Armağan Öztürk, Devrim Jakobenizm ve Özgürlük, Aralık, 2020; https://www.researchgate.net/publication/340619012_DEVRIM_JAKOBENIZM_VE_OZGURLUK. Erişim tarihi, 25.02.2021, saat; 20:11.
[507] Armağan Öztürk, *Devrim Jakobenizm ve Özgürlük*, Aralık, 2020.

evrensel hukuk kurallarını çiğneyebilir! "Cahil halk, "doğru"yu ve çıkarlarını bilmez." Öyleyse zorla 'aydınlatılmalı', sıkı bir "merkeziyetçilik"le yönetilmelidir.[508]

Mason düşüncesinin yönlendirdiği jakoben hareket, gerçekleştirdiği devrimi korumak için zorbalık yapmayı meşru görür, bundan dolayı kınanmaması gerektiği düşüncesindedir. Müslüman toplumların geri kalmışlığına İslami kodlara geri dönerek çözüm bulma saikiyle yola çıkan; ancak yerini zamanla ırk asabiyetine dayalı jakoben devrimci/milliyetçi hareketlere bırakan fikri akımlar, imparatorlukların dağılmasına sebep olmuşlardır. Arap milliyetçisi hareket, bunlardan biridir Süleyman el-İsa, devrimci Arap milliyetçisi siyasi hareketin yoğun bir şekilde eylem ve etkinliğini sürdürdüğü bir ortamda dünyaya gelişmiştir.

el-İsa, bir çiftçi çocuğudur ve doğduğu tarihten itibaren yaşadığı köydeki toprak sahibi zenginlere karşı tepki ve önyargı ile büyümüştür. Onun, doğumundan önceki ve sonraki yıllarda, merkezi otorite boşluğunun da etkisiyle had safhaya çıkan sosyo-ekonomik yapıdaki bozulmalar sebebiyle devrimci mücadele yolunu tercih ettiğini söylemek mümkündür. Bu sebeple eserlerinde devrim yoluyla eski düzeni devirip, taraftarlarını iktidardan zorla indirip yerine yeni bir toplum düzeni ve idaresi kurmayı amaçladığını vurgulamaktadır.[509] Ancak onun devrimciliği sosyalist niteliklidir. Pek çok şiir ve düz yazısında devrimi, kızıl devrim olarak nitelemektedir. Onun bu düşünceyi benimsemesi, öyle görünüyor ki toprak sahibi kimselerin ellerindeki toprakların zorla alınıp halka dağıtılmasının ancak devrim yoluyla gerçekleşebileceğine olan inancından kaynaklanıyor olabilir.[510]

el-İsa'nın yazdığı "Şa'ir beyne cuduran" isimli şiir divânı, onun devrimciliğini açıkça ifade ettiği şiirlerle doludur. O, divândaki şiirlerden birinde, kendini devrim ateşini yakan, milliyetçi biri olarak sunmaktadır.

أنا للعروبة. مذ رأيت النور

كنت ولن أزالا أنا للحياة

لأمتي رشدا تراني أم ضلالا

[508] Taha Akyol, *Jakobenizm nedir*, https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/jakobenizm-nedir-5364023. Erişim tarihi, 25.02.2021, saat, 20:25.

[509] Abdullah Muhammed el-Ğazamî, *Süleyman el-İsa ecmel ma fî luğatinâ*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Hazl. Melike Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.97; Kuveylit el-Hurî, *ve 'inde Süleyman ve Melike*, s.169-170

[510] Abdullatif el-Arnaut, *Süleyman el-İsa ve rihletu'ş-şi'ri't-tavîle*, s.38-41.

أنا وحدة يا سيدي عربية تأبى انفصالا

ما كنت إلا صيحة للثأر تشتعل اشتعالا[511]

Ben Arapçılık için varım

Nuru gördüğümden beri yaşamaya devam ediyorum

Ümmetime kılavuz olarak görünsün veya yoldan çıkaran

Ben birliğim ey efendi

Arabım ayrılıktan kaçınan

Ben devrim ateşini yakan

İntikam çığlığından başka bir şey değilim.

Süleyman el-İsa, sosyo-ekonomik farklılıkları devrim yoluyla ortadan kaldırmayı okuyucularına benimsetmek için İslam tarihinde gerçekleşen olayları bağlamından koparıp kendi istediği şekilde sunmayı da ihmal etmez.

Örneğin Hz. Ömer zamanında gerçekleşen ve Hz. Ömer'in adaletinin göstergesi olan bir olayı, toplumun alt tabakasından bir insanın üst tabakadan birinden öcünü alışını; devrimcilik olarak saymış, devrimi meşrulaştıran bir örnek olarak sunmuştur. Bu olay da Müslüman olduktan sonra Kabe'yi tavaf eden Gassani Kralı Cebele b. el-Eyhem ile el-Fezarî adında sıradan bir Arap arasında geçen olaydır. Anlatıldığına göre el-Fezarî, el-Eyhem'in elbisesinin eteğine basınca el-Eyhem'de onun burnunu kırmış; el-Fezarî'nin durumu Hz. Ömer'e şikâyet etmesi üzerine o da kısas yapılmasına hükmetmiş; bunun üzerine İbn el-Eyhem, Hz.Ömer'in verdiği hükmü reddedip, Müslümanlığı ve ülkesini terk edip Rum Kralına sığınmıştır.[512] Süleyman el-İsa, Hz. Ömer'in adaletinin delili olan bu olayı, sıradan bir insanın soylulara karşı devrimciliğin zaferi, devrimciliğin Arapların geçmişten beri var olan bir özelliği olarak göstermiştir.

el-İsa, Hz. Ömer'in adaletinin delili olan bu olayı, devrimciliğin Arap tarihinde var olduğunun kanıtı olarak sunmuştur. el-İsa, Cebele b. el-Eyhem'in dilinden aktardığı bu olayı, bir tiyatro metninde şöyle betimlemektedir:

كيف ذلك؟

[511] Kamer Keylânî, *fî Tekrîmi'ş-şa'ir Süleyman el-İsa evrâk şahsiyye,* s.263.
[512] Abdullah Muhammed el-Ğazamî, *Süleyman el-İsa ecmel ma fî luğatina,* s.98

يا أمير المؤمنين

كيف ذلك؟

وهو سوقة

وأنا صاحب تاج

كيف أرضى

أن يخر النجم أرضا؟

كيف ذلك؟

وأنا عرش وتاج

نزوات الجاهلية

ورياح العنجهية

دعك من هذا وجنبني اللجاج والجهالة...

أنتما ندان في ظل الرسالة

...

يا ابن الأيهم!

لست خيرا من أحد في البلد..[513]

"Bu nasıl olur?

Ey Müminlerin Emiri.

Bu nasıl olur?

O sıradan bir insan

Ben tac-u taht sahibi iken

Yıldızın yere düşmesi

Nasıl razı olurum?

Ben taht ve tac (sahibi) iken.

Hz. Ömer'in dilinden cevap veriyor:

Cahiliyye kaprisleri

[513] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lamahât,* s.259-260.

Ve kibir rüzgârları

Bırak bunu ve inatçılığı

Bırak cehaleti...

İkiniz risalet gölgesinde eşitsiniz

....

Ey İbnu'l-Eyhem sen bu ülkede kimseden hayırlı değilsin.

el-İsa, bu devrimci ruhla Fransızların 1946 yılında Suriye'den ayrılmasıyla başlayan ve Ba'as Partisi'nin iktidara geldiği zamana kadar kurulan ancak kendisi gibi düşünmeyen diğer siyasi parti ve hareketlere karşı mücadelesini sürdürmüştür. el-İsa, sadece Suriye'de iktidarı ele geçirmek için değil aynı zamanda Filistin topraklarını işgal eden, Lübnan'a saldıran İsrail'e karşı da devrimci mücadelenin yapılmasını yazılarında hararetle vurgulamaktadır. Tüm Arap coğrafyasının yabancı işgalinden kurtarılması için Arap birliği fikrini savunmuş, Arap birliği gerçekleşmeyince de işgallere karşı devrimci mücadele yürütülmesini, bu mücadele için canlarını feda edecek nesillerin yetiştirilmesi için yazdığını belirtmiştir.[514]

Örneğin el-İsa, işgalci İsrail'in, Filistin topraklarında gerçekleştirdiği en korkunç katliamlardan biri olan Sabra-Şatilla katliamını anlatan "La tes'elni/Bana Sorma" ve Haziran 1967 felaketinden sonra yazdığı "Kelimât fî şefeteyye'l-mukaveme" başlıklı şiirlerinde okuyucularını işgallere son vermek için direnişe ve devrime çağırmaktadır. Şiirin iki kıtasının son beytleri aynen şöyledir:

أقسم بالوطن المسلوب ستبقى ثورتنا حمراء

تمضي الشعلة حتى النصر، وتبقى ثورتنا الحمراء

Yağmalanmış vatana yemin ederim, devrimimiz kızıl kalacak.

Meş'ale zafere kadar gider ve kızıl devrimimiz kalır.[515]

Şair, "el-Mukaveme/Direniş" başlıklı bir düzyazısında da "Kızıl Devrim"e çağrı yapmayı ihmal etmemektedir.

"Arkadaş diyor ki: kan manzarasını sevmiyorum.

[514] Kamer Keylânî, *fî Tekrîmi'ş-şa'ir Süleyman el-İsa evrâk şahsiyye,* s. 250-251.
[515] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lamahât,* s.40.

Şair cevaplıyor: Kan manzarasını ancak kan dökücüler ve katiller sever.

Kim seninle bu konuda tartışıyor? Ancak birileri gelip vatanını işgal edip, zulüm yapıyorsa, kaynaklarına el koyup yurdunu talan ediyorsa buna karşı çözümün ne? Ülkeni savun, düşmanı kov çünkü kötülüğe karşı direnmek, zulmü reddetmek senin en kutsal hakkındır. Hatta eğer gerçekten insan isen bunu yapman senin insanlık ölçündür. İşgallere son vermek için de fedailik ve kızıl devrime sarılmak gerekir"[516] diyerek fedailik ve kızıl devrime olan inancını gerekçelendirmektedir.

Bütün bu şiirlerinde Arap vatanındaki işgallerin kanlı devrimle sonlandırılabileceği mesajını vermektedir.

el-İsa, pek çok şiirinde milyonlarca vatandaşını şehit vererek bağımsızlığına kavuşan Cezayir Devrimi'ni tüm Araplara örnek olarak göstererek aynı devrimin geri kalan Arap topraklarında da gerçekleştirilmesi için herkesin devrim için canını feda etmesi gerektiğini savunmaktadır.

el-İsa, "Temerrud/Başkaldırı" adlı şiirinde Hz. Adem'in, Allah'ın emrini dinlememesini başkaldırı olarak niteleyip övmektedir. Öyle görünüyor ki şair, Hz. Âdem'in günah işlemesini başkaldırma, devrimcilik şeklinde yorumlamış ve konuda örnek alınması gerektiğini, onun yeryüzündeki ilk devrimci olduğunu ifade etmiştir.

أبوكم آدم سنّ المعاصي

وعلّمكم مفارقةَ الجنانِ

يا أبانا الذي تمردت يوما

المعاصي.. كانت طريقك للنور،

ولو خضبتْ حياتك غمّا

Babanız Âdem, isyan yolunu açtı.

Size karanlıktan ayrılmayı öğretti

Ey günlerden bir gün isyan eden babamız

İsyan, senin aydınlığa giden yolundur.

Hayatın kederle boyansa da.

[516] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lamahât*, s.40-44.

2.7.4. Sosyalizm

Sosyalizm, üretim araçlarının devletin elinde olmasını, ekonomik etkinliklerin kâr amaçlı değil insanların ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğini öne süren, değer olarak emeğe önem veren, toplumun örgütlenmesinde köklü değişiklikler amaçlayan siyasal öğretiye uygun toplumsal düzene denir. Sosyalizm, sosyal ve ekonomik alanda toplumsal refahın katılımcı bir demokrasiyle oluşacağını ve üretim araçlarına toplumun hâkim olması gerektiğini savunan, özel üretim yerine kamusal üretimi destekleyen, telkin ve propagandalarını eğitim, tarım ve vergi reformları üzerinde yoğunlaştıran ekonomik ve siyasi teoridir.[517]

Süleyman el-İsa'nın kuruluşunda görev aldığı Ba'as Partisi'nin devrimciliği sosyalist bir devrimciliktir. Arap milliyetçileri, önceleri işgal altındaki topraklarını kurtarmak; bağımsızlığa kavuştuktan sonra da toplumsal değişim için sosyalist devrimi zorunlu görmüşlerdir. Çünkü ülke içinde önceki dönemden kalan sosyo-ekonomik yapıyı, yeni düzeni kurmaya engel olarak görmüşlerdir. Bu sebeple inşa etmek istedikleri yeni düzenin, sosyalist nitelikli bir devrimle mümkün olacağını savunmuşlardır.

Ba'as Partisi, "milliyetçi, halkçı, sosyalist ve devrimcidir" ve "Arap ulusunun anavatanı içinde birliğine ve özgürlüğüne" inanmaktadır. Parti, büyük endüstrilerin millileştirilmesini, işçilerin sendikalaşmasını, toprak reformunu ve bir dereceye kadar da özel miras ve özel mülkiyet haklarını desteklemiştir.[518]

Süleyman el-İsa, savunduğu sosyalist düşünceyi temellendirmek için de Arap tarihine müracaat etmiştir. Ancak burada da naklettiği olayları, asıl bağlamından çıkarıp kendi düşüncesi doğrultusunda yorumlamıştır.

Bu çerçevede el-İsa, İslam tarihinde zühdü, takvası ile ön plana çıkan Ebu Zer el-Ğifari'yi sosyalist devrimin Arap tarihindeki ilk şahsiyeti olarak sunmuştur. el-İsa, Ebu Zer el-Ğifari'yi servetin tekelleşmesinden dolayı insanların yoksul düşmesine, onurlu bir yaşam için baş kaldırdığını bu sebeple baskı görüp sürgün edildiğini, bazı çocuklarının açlıktan öldüğünü, kendisinin de uzlet halinde dudaklarında devrim kelimesiyle öldüğünü iddia etmiş; bu olayı, Arap tarihinde sosyalist devrimin ilk örneği olarak sunmuştur.

[517] https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyalizm. Erişim tarihi 01 Ağustos 2020, saat, 18:06.
[518] https://tr.wikipedia.org/wiki/Arap_Sosyalist_Ba'as_Partisi_-_Suriye_Bölgesi. Erişim tarihi 01 Ağustos 2020, saat, 18:06.

el-İsa, Ebu Zerrin diliyle yazdığı uzun manzum hikâyesinde Ebu Zerr el-Ğifarî'nin devrimciliğini şöyle takdim etmektedir:

ما تراني جنيت؟ هل كان ذنبي

أنني قد وعيت بعض الذنوب؟

أ فنصغي على أنين الأيامى

واليتامى، والعائل المحروم؟

أيصب الحديد فوق فمي إن

قلت: هذي أشلاء حق سليب!

خلق الدين دفقة في قلوب الناس

فانظره دفقة في الجيوب

أيحيلون لعنة الله تنثال

رحيقا إلى لظىً ولهيب!

لأكفّنّ ما استطعت يد البغي

وسحقا للمستكين الهيوب

Delirdiğimi mi sanıyorsun? Benim suçum

Bazı günahların bilincinde olmak mı?

Kimsesiz dulların, yetimlerin ve yoksulların

İniltilerine kulak mı asacağız

Eğer "bunlar çalınmış bir hakkın kalıntılarıdır" desem

Ağzıma demir mi dökülecek?

Din insanların kalplerinde bir sıçrama meydana getirdi

Onun ceplerdeki sıçramasına bir bak

Allah'ın lanetini,

Üzerlerine yağan kor ateşe mi dönüştürmek istiyorlar

Gücüm yettiğince zalimlerin elini engelleyeceğim

İtaatkâr ürkeklerin canı cehenneme.[519]

Görüldüğü gibi Süleyman el-İsa, İslam tarihinde zühd hayatı yaşamayı tercih eden Ebu Zerr el-Ğifari'yi servete, özel mülkiyete karşı bir kişilik, sosyalist düşüncenin Arap tarihindeki ilk savunucusu olarak sunmuştur.

2.7.5. Kültüre Bakışı

Kültür, toplumların kendilerine özgü olan ve gelecek nesillere aktardıkları maddi veya manevi her şey. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre ise, kültür, eski dilde hars/ekin kavramı: *"İnsanoğlunun, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için yapıp ettiği her şeydir"*[520] şeklinde tanımlanmaktadır.

Her toplum kendine özgü, onu diğerlerinden ayıran kültüre sahiptir. Bu yüzden bir toplum ve bölgeyi diğerinden ayıran kendine has kültürü vardır. Dolayısıyla yeryüzünde farklı coğrafya ve halklara özgü kültürler vardır. Gelenek-görenek ve dil aracılığıyla gelecek nesillere aktarılan kültürler, tarihsel süreç içerisinde değişen şartlar ve halkların birbirleriyle etkileşimleri dolayısıyla değişime uğrama özelliğine sahiptirler. Toplumların gelişmişlik seviyelerinin göstergesi olan kültürler, gelişimin dinamiği olabildikleri gibi onun önünde engel olma özelliğine de sahiptirler. Bu tamamen kültürü üreten ve onu nakleden halkların değişen şartlar karşısındaki düşünüş ve tutumlarına bağlıdır. Toplumların kültüre bakış açıları, onda meydana getirdikleri değişimler, onların kaderleri üzerinde de belirleyici olabilmektedir.

18 ve 19. yüzyıllara gelindiğinde Müslüman dünyada özellikle de Müslüman Arap coğrafyasında Batı karşısında "geride kalma" düşüncesi ile başlayan sorgulama ve buna çözüm bulma arayışları, İslam kültürünün de sorgulanmasına sebep olmuştur. 20. yüzyılda Batı etkisinde kalan bir takım çağdaş Arap düşünür, siyasetçi ve edebiyatçı, Müslümanların gerilemesinin asıl sebebinin bizzat İslam ve İslam kültürünün olduğunu, ilerlemek için ondan kurtulmak gerektiğini; bir takım düşünürler ise ondan uzaklaşmanın gerilemeye sebep olduğunu savunmuştur. Bu edebiyatçılardan kimi, Arap kültürüne karşı eleştiriyi reddeden, toptan kabulcü bir tavır sergilerken; kimi kendi kültürlerinden tamamen vazgeçip çağdaş dünyaya hâkim batı kültürünün kabul edilmesini önermiş; kimisi de geçmiş kültürün çağdaş batı kültürüyle uyumlu olan kısımlarının alınıp gerisinin bırakılması gerektiği şeklindeki ayıklamacı bir yolu benimsemiştir.

---

[519] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemâhât*, s.262.
[520] https://tr.wikipedia.org/wiki/Kültür. Erişim tarihi 16.08.2020, saat, 21:36.

Süleyman el-İsa, milliyetçi düşüncesinin doğal bir sonucu olarak Arap kültüründe var olan Arabi köklere ait unsurların asıl olduğunu, onun dışında kalan ve Arapların tarihsel yürüyüşünde şu veya bu zamanda karşı karşıya kaldıkları şartlar gereği benimsedikleri bir takım kültürel unsurların ise geçici unsurlar olduğunu savunmuştur. el-İsa, eski Arap kültürüne karşı tutum konusunda pek çok Arap entelektüelin toptan kabulcü veya toptan reddedici şeklinde ifade edilen iki yanlış tutumu benimsemediğini bunlar arasında dengeyi kuranın ise eski kültürü toptan kabul etmeyen, çağdaş Batı kültürü ile etkileşime de açık olmayı savunan, çağdaş edebiyatçı Taha Hüseyin olduğunu ifade etmiştir. el-İsa, kültüre bakış konusunda içe kapanmaya, eski kültürde değişimi kabul etmemeye, diğer kültürlerle etkileşime geçmemeye karşı olduğunu belirtmiştir. Çünkü o, eski Arap kültüründe yer alan günümüzde işe yarar unsurlarla, çağdaş Batı kültürünün kazanımlarının birbirine ters olmadığı görüşündedir. Bu düşüncesinin somut bir işareti olarak el-İsa, yabancı dillerden özellikle Fransızca, İngilizce ve Rusça'dan Arap çocukları için oluşturmak istediği yeni kültüre hizmet edecek metinler tercüme etmeyi tercih etmiştir. Çünkü o, kültürlerin kaynaşmasına ve buluşmasını savunmuş, şiirlerinde ve makalelerinde pencereleri dünyaya açmak için çağrıda bulunmuştur.[521]

Süleyman el-İsa, bu düşüncesini uygulamaya geçirmek için eğitim bakanlığına müsteşar olduğu dönemde çağdaş Arap çocuğunda istediği kültürel bakışı ve değişimi gerçekleştirmek amacıyla okul programları ve kitapları üzerinde değişiklikler yaparak, hedefini gerçekleştirme çabasına girişmiştir. Bunun için işe okul program ve kitaplarının modernize edilmesi çalışmalarıyla başlamıştır.

Ona göre hayat her an yenilenmekte, değişmektedir. Eğitim programları ve kitaplarının ise buna cevap vermesi gerekmektedir. Aksi takdirde değişime ve gelişime direnen toplumların geri kalacağını; Arap halklarının ise yüzyıllardan beri geri kalmış, cehaletin karanlığına gömülmüş olduğunu ifade etmektedir. Bu durumdan kurtulmak için ise hazırladıkları okul kitaplarında üç noktaya yoğunlaştıklarını vurgulamaktadır. el-İsa'nın okul program ve kitaplarında kültürle ilgili tasarrufu aynı zamanda onun Arap kültürü ve diğer kültürlere bakışının da bir göstergesidir.

el-İsa ve çalışma arkadaşlarının kültür ile ilgili yoğunlaştıkları birinci nokta köklü Arap kültürünün okul kitaplarında yer alması gerektiğidir. Ancak bunu yaparken Suriye'de kurmak istedikleri yeni devletin ilkelerine zarar verecek eski kültüre ait unsurları eleyerek

[521] Kamer Keylânî, *Fî tekrîmi'ş-şa'ir Süleyman el-İsa evrâk şahsiyye*, s.254-258.

onu tanıtma, değerlerini öğretme şeklinde bir metot benimsemişlerdir. Yeni metot doğrultusunda eski Arap edebiyat kültüründe var olan Kelile ve Dimne gibi hikâyelerde yer alan "sultana boyun eğmek", "güçlünün zorbalığına izin vermek" gibi ana temaları ayıklayarak veya kendi savundukları değerlere uygun ilkeleri içeren temalarla yeniden yazarak; eski kültürü yeni nesillere ulaştırmak istediklerini ifade etmiştir.

el-İsa, köklü Arap kültürünün yeniden yorumlanıp, yeni nesillere aktarılması gerektiği şeklindeki düşüncesini nasıl uyguladıklarını kendi ifadeleriyle şöyle anlatmaktadır: *"Güvercin Tilki ve Hüzünlü Kral" hikâyelerini ilkokul 6'ncı sınıflar için seçtikten sonra hikâyenin sonuna geldiğimizde bir de baktık ki hikâyenin kahramanları zafere; hile, desise, düşmanlık ve zulümle ulaşıyorlar. Bu sinsi değerleri tilki sergiliyordu. İnsanlık ve evrensel değerleri aşarak başarıya ulaşıyordu. Bunlar bana göre en aşağı ve en az onurlu olan hasletlerdir. Ancak hilebazları yenmek için güvercinin bazı vahşi, yırtıcı arkadaşlarını çağırıp tilkiyi hezimete uğratmasında sakınca da görmedik. İşte bizim gelecek nesillere vermek istediğimiz eğitim budur. Fakat bu kıssaya bir veya iki ibare ekleyip hikâyeyi kendi anlayışımız doğrultusunda yeniden düzenleyerek sorumluluğumuzu yerine getirdik. İşte bu yüzden edebî metinlerin seçiminde geçmiş dönemin kültüründe yer alan bazı unsurların elimine edilmesinde ilerlemeci millî hedeflere hizmet etmesi ve hayata açılma hedefi gütmesine özen gösterdik."* Bu yüzden el-İsa'ya göre Muhammed Herravî, Ahmed Şevkî, Hafız İbrahim, Ma'ruf er-Rusafî, Cemil Sıtkı ez-Zehavî, el-Menfelutî ve Halil Cibran gibi kendinden önceki edebiyatçılar, geçmişe ait kültür konusunda iki farklı tutuma sahiptirler. Onların bir kısmı, kültürü olduğu gibi alıp onu yeniden yorumlamaya tabi tutmadan toptan kabul etme; bir kısmı ise onu toptan reddetme şeklinde iki katı tutumla hareket etmektedirler. el-İsa, bu iki tutumun da yanlış olduğunu, bu yüzden kendisi ve arkadaşlarının geçmiş kültüre ayıklayıcı/seçmeci, yeniden yorumlayıcı bir metotla yaklaştıklarını ifade etmektedir.[522] Çünkü ona göre çocuklar için seçilen her metinde sunulan çağdaş değerler, eski kültürden örneklerle temellendirilmeli, geçmiş kültürden bir takım unsurlar taşımalıdır.

Süleyman el-İsa, yukarıda bahsedilen metot gereği Bağdat'taki öğrencilik yıllarından arkadaşı Şair Bedr Şakir es-Seyyâb'ı çağdaş Arap şiirinin modernlik ve yaratıcılık konusunda öncü olduğunu, bu yüzden onun yazılarına okul kitaplarında yer verdiğini belirtmektedir. Ancak yeniliğe, devrime, modernleşmeye, ilerlemeye susamış

[522] Süleyman el-İsa, *eş-Şi'r ve't-terbiyye*, s.639-640.

gençlerin taleplerine cevap vermemesinden dolayı Ma'ruf er-Rusafî, el-Menfelutî, Halil Cibran gibi edebiyatçıların eserlerine okul kitaplarında yer vermediklerini vurgulamaktadır. Ona göre önceki edebiyatçıların eserlerinin tedavülde olduğu zamanlar boşa geçmiştir. Çünkü çağdaş Arap edebiyatının ilk dönemlerinde sunulan eserlerin çoğu çok az faydalı şeyler sunabilmişler; o eserleri yazan edebiyatçıların tecrübeleri yüzeysel, eserleri "sanat, sanat içindir" anlayışıyla yazılmıştır. Onlar, eserlerini toplum ve hayatın gerçeklerinden uzak, romantizm amacıyla, süsleme kaygısıyla ve sığ görüşlerle yazmak suretiyle oyalanıp durmuşlardır. el-İsa'ya göre bu ilk dönem edebiyatçıları, bu işin başlangıcında kalmışlar; gelecek nesillerin mümkün olan en hızlı surette bunları aşıp ileri atılması gerekmektedir.

Süleyman el-İsa, çağdaş insanlık kültürüne açılmayı da zorunlu görmektedir. Bu düşüncesi doğrultusunda da yeni Arap kültürün oluşturulabilmesi için farklı çağdaş edebiyatlardan eserler seçtiğini ifade etmektedir. Bu düşüncesinden hareketle Suriyeli öğrencilerin kitaplarında Batı ve Doğu Bloku ülkelerinden pek çok edebiyatçının eserlerinden seçtikleri metinleri okul kitaplarına koymak yoluyla çağdaş kültüre açılmayı hedeflemiştir. el-İsa, çağdaş kültürlere açılma hedefi çerçevesinde kendi siyasi düşüncelerini destekleyen özelliklerdeki metinlerini seçip okul kitaplarına koydurtmuştur. Seçilen bu yazar ve eserlere; Shakespeare'in "Venedik Taciri" tiyatrosunu; Puşkin'den Garcia Lorca'dan, Antoine de Saint-Exupéry, Piyotr İlyiç Çaykovski, Maksim Gorki, Johann Wolfgang von Goethe'yi ve Tagor vb yazar ve eserlerini; ilkokul üçüncü sınıflar için Bertolt Brecht'in "Kafkas Tebeşir Çemberi" adlı tiyatrosunu; yine Batı çağdaş çocuk edebiyatçılarından Harriet Beecher Stowe'in "Tom Amcanın Kulübesi" adlı hikâyesini örnek vermek mümkündür.[523]

Yukarıda değinilen görüşleri çerçevesinde değerlendirme yapılacak olursa el-İsa'nın kültür konusunda köklere bağlı kalarak yenilenme, çağdaşlaşma fikrini benimsemiş olduğu anlaşılmaktadır.

el-İsa, medeniyetin geçmişi ile bugünü arasında bağ kurmanın kültüre eleştirel bir bakışla sağlanabileceğini düşünmektedir. Çünkü ona göre maziyle irtibat, Esmaî'nin " لا تطيلوا المكث فوق التلول" "Sevgilinin konaklayıp göçtüğü yerlerde oturmayı uzatmayın" dediği gibi duygusal bir irtibat değil; aksine geçmiş ile bugün arasındaki irtibat hem teorik hem pratik bir irtibattır. Bu bağın amacı kültürü, yenileme ve gelişmeye engel unsurlardan uzak

[523] Süleyman el-İsa, *eş-Şi'r ve't-terbiyye*, s.641-642.

tutmaktır. Ona göre kültürün yenilenmesi gerçekte yaratıcı bir iştir. Çünkü bu bir ayıklama işidir. Yerli ve dünya kültüründen işe yarar unsurları seçip ardından her ikisini de aşarak, istenen yaratıcılığa imkân veren yeni bir kültür oluşturma işidir. el-İsa, kültürel unsurlar konusunda doğru seçimin, öncelikle yerli ve yabancı kültürü iyi tanımayla mümkün olabileceğini de ifade etmektedir. [524]

Süleyman el-İsa, yazmaya başladığı ilk dönemlerde yerli, eski kültüre bağlı olduğunu ve bu durumun elini kolunu bağladığını, ilk dönemlerde yazdığı ürünlerinin Muallaka ve Mütenebbi Divânı gibi eski edebî kültüre ait eserlerin gölgesinde olduğunu ancak daha sonra çağdaş yabancı edebiyat ürünlerini tutkuyla okuyup mütâla'a etmeye başlayınca yeni dünyalara açıldığını itiraf etmektedir. Bu itirafını, "أعمالي الكاملة/Bütün Çalışmalarım" adlı şiir antolojisi için yazdığı mukaddimede özet halinde görmek mümkündür. el-İsa orada: "Mütenebbi ile Lorca'yı, Ma'arrî ile Goethe'yi özümse sonra kendi ayaklarının üzerinde dur ve dünyaya kendi gözlerinle bak. İşte modernlik ve çağdaşlık budur. Daha ince bir deyişle bana göre asalet budur" şeklindeki ifadelerle kültüre bakışını özetlemek mümkündür.[525]

Süleyman el-İsa, kültür konusunda eski Arap köklerine bağlılığa vurgu yapmıştır. Bunu yaparken Arap tarihinin meşhur şahsiyetlerini bazen kendi düşüncelerinin tercümanı olarak sunmuş bazen de onları, tarihteki bağlam ve kimliklerinden soyutlayıp onlara istediği elbiseyi giydirerek günümüze taşımıştır. el-İsa'nın "İbnu'l-Eyhem" adlı tiyatrosu "eş-Şu'arâu yukaddimune enfusehum li'l-etfâl", "Uğniye fî Cezîre Sindibâd" ve daha pek çok eserinde bu şekilde tasarrufta bulunduğu görmek mümkündür.

2.8. SÜLEYMAN EL-İSA'NIN EDEBİYATÇILIĞI/ŞAİRLİĞİ

Süleyman el-İsa, nesir ve şiir türünde çok fazla eseri olan bir edebiyatçıdır. Ancak eserlerinin büyük bir çoğunluğunu yetişkin ve çocuklar için yazdığı şiirler oluşturmaktadır. Bu nedenle el-İsa'nın edebiyatçılığı, özellikle çocuklar için yazdığı şiirlerinden hareketle incelenecektir.

el-İsa, şiir yazmaya başladığı ilk dönemlerde yetişkinlere yönelik şiirler yazmıştır. Bu dönemde yazdığı eserlerde, biçim olarak geleneksel Arap şiir biçimi olan aruzi vezne büyük ölçüde bağlı kalmıştır. Ancak çocuklar için yazmaya başladığı zaman, geleneksel

[524] Melike Ebyad, *Süleyman el-İsa fi'l-lemahât*, s.62.
[525] Süleyman el-İsa, *Tecribetiye'ş-şi'riyye*, s.578.

Arap şiir vezinlerine bağlı kalarak, daha çok serbest şiir biçiminde şiirler yazmaya başlamıştır. Çünkü o da çağdaşları gibi serbest şiirin, vermek istediği mesajları iletmeye daha uygun olduğunu; klasik şiirin ise buna elverişli olmadığını savunmaktadır.

el-İsa, biçim bakımından birbirinden çok farklı şekillerde şiirler yazmıştır. Onun yazdığı şiirler, tek kâfiyeli, tek revi harfli dikey şiirden; farklı kâfiye ve revi harfli şiir vezinlerine; kâfiyeli, ölçülü düz yazıya; farklı biçimlerde kısa vezinli şiirlere ve fabıllara kadar farklı biçimlerede şiirler yazmıştır. Onun, bazen aynı şiirde kâfiye ve vezin çeşitliliğine gittiği[526] de görülmektedir.

2.8.1. Şiir

Kelime olarak, bilmek, sezmek, bilincinde olmak manalarına gelen şiir; kavram olarak üzerinde fikir birliğine varılmış bir şiir tanımı olmamakla birlikte genel olarak vezin, müzikalite, düşünce, kâfiye, üslup vb bir takım ortak özelliklerin birlikte bulunduğu edebî sanattır[527] diye tanımlanmaktadır.

Herkesin üzerinde uzlaştığı bir şiir tanımı olmasa da şiirde bulunması gereken kendine özgü, onu diğer edebî sanatlardan ayıran birtakım özellikler vardır. Bu özelliklerin birincisi şiir veznidir. Bu yüzden şiir, vezinli, kâfiyeli söz olarak da tanımlanır.[528] Ancak şiir için vezin ve kâfiye özellikleri yeterli değildir. Müzikalite ve ritim gibi başka özellikler de gereklidir. Vezin ve kâfiyeyle birlikte müzikalite ve ritim ortaya çıkar. Bu yüzden şiir gönüllerde güzel etki bırakır. Şair şiirdeki etkiyi ritmik müzikle gerçekleştirir. Ritmik müzik, şairin gönülleri harekete geçirdiği şey, şairin büyüsüdür. Müzikalite, etkili bir şiir için tek başına yeterli araç olamayabilir. Çünkü şiir, melodik sözler olmadan, ölçü olmadan sadece ses ve terkiplerden oluşan müzikalite olarak kalır. Vezin, kâfiye, müzikalite, mananın uyumlu bir şekilde şiirde bir arada olmaları zorunludur.[529] Dolayısıyla şiirin, şekil ve içerik bakımından bir bütünlük arz etmesi gerekir.

Şiire ait bir diğer özellik ise şiirsel ifade üslubudur. Şair, duygu ve düşüncesini imgeler yoluyla ifade eder. Eğer lafızlar, nesirde ifade aracı ise, imge de şiirde ifade

[526] Süleyman el-İsa, *'Alâ tarîki'l-'umr,* el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâse ve'n-neşr, Beyrut, 1996, s.464.
[527] Mehmet Yalar, *Arap Edebiyatında Şiir Kavramı (Mukayeseli ve Analitik Bir Bakış),* Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 11, sayı 1, 2002, s.103-120.
[528] Cengiz Kallek, *"Kudâme b. Ca'fer",* TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), Ankara, 2002, XXVI, s.311-312.
[529] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye,* s.238-240.

aracının bizzat kendisidir.[530] İmgeler, algı dünyasına ne kadar yakın ve uyumlu ise manaların keşfedilmesi ve başkalarına iletilmesi de o kadar kolay olur.

Özellikle çocuk şiirinde yukarıda sayılan edebî hedeflere ait unsurların yanı sıra eğitsel hedefleri gerçekleştirmeye yönelik unsurların bulunması gerektiği de unutulmamalıdır. Bu yüzden güzel şiirin, şiir okuyan kimseler için psikolojik ve pedagojik pek çok faydayı gerçekleştirme işlevine sahip olması gerekmektedir.[531] Mesela çocuk şiir okuduğu zaman şiirin, onun boğazını kullanması, ses tellerini terbiye etmesi, nefesini düzenlemeye yardımcı olması; kulaklarının melodileri algılayıp onlara yatkınlaşması gibi pedagojik ve psikolojik faydalar sağlaması gerekir.

İnsan, doğuştan sahip olduğu yetiler sayesinde şiir ritmi ve müziğine tepki verir. Bu yüzden şiir sanatı, imgelerin iletilmesi; soyut, duygusal lafızların, ritmik nağmelerle nakledilmesi için en uygun araçtır.[532] Dolayısıyla yukarıda belirtilen vezin, kâfiye, müzikalite gibi özelliklere sahip şiir, duygu ve düşünce iletimi konusunda en güçlü araçtır.

Şiirde işlenen konu da önemli unsurlardandır. Şiir, güzel bir duygu ve asil bir düşünceye de sahip olmalıdır. Çünkü o, insanın gönlüne ve aklına hitap eder. İçerdiği duygu ve düşünce sayesinde insanın gizil güçlerini harekete geçirir.[533]

Süleyman el-İsa'nın yazdığı şiirler, yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu yüzden şiiri, şekil/biçim bakımından değerlendirebilmek için vezin konusuyla ilgili kavram ve bilgilerin bilinmesi gerekir. Çünkü vezin, şiirin vazgeçilmez unsurlarından en başta gelenidir. Süleyman el-İsa'nın şiirlerinde kullandığı vezinler, temel olarak klasik Arap şiir vezinlerine dayandığı için öncelikle şiir biçimiyle ilgili kavramları kısaca tanımakta fayda görülmüştür.

Süleyman el-İsa'ya göre geleneksel aruz vezinlerin tamamı, şairin aktarmak istediği her mesajı iletmeye uygun değildir. Çünkü klasik vezinlerin katı biçimsel yapısı bunu engellemektedir. Ona göre her şairin, iletmek istediği mesajlara göre değişen farklı şiir vezinleri vardır. Herhangi bir vezinde, ısmarlama bir şiir yazılamaz. Şair, kendi yazdığı şiirdeki manaya uygun vezin seçer veya vezin üzerinde değişiklik yapma tasarrufunda

[530] Ahmed Necib, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen*, s. 111; Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıf 'inde Süleyman el-İsa,* s.238.
[531] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.240.
[532] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.241.
[533] Ahmed Necib, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen*, s. 111.

bulunur.[534] Yani Süleyman el-İsa'ya göre bir şaire şu vezinde bir şiir yaz demekle şiir yazılmaz.

2.8.1.2. Çocuk Şiirine Uygun Bazı Vezinler

Vezin, şiirin biçimsel yapısının temel taşıdır. Çocuk şiirinde vezin sayısı ne kadar az olursa, şiir ne kadar kısa olursa o kadar çok çocukların seviye ve algılarına hitap etmiş ve böylece başarılı olmuş olur. Şiir vezinleri, uzunluk, kısalık ve ritimlerine göre farklı farklıdırlar. Şairlerin kullanışlarına göre yaygın olan ve olmayan vezinler vardır. Bazı vezinler, çocuklar için daha uygundur. Çünkü çocuk şiirinde en çok kullanılan vezinlerin özelliklerine bakıldığında, bunların daha kısa ve özel bir ritim dizinine sahip oldukları göze çarpmaktadır.

Arap şiir vezinleri içerisinde çocuk şiirini daha uygun olan vezinleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür. [535]

2.8.1.2.1. الكامل el-Kâmil Vezni/Bahri

Çocuk şiirlerindeki kâmil bahrı her beyitteki sadr ve acz ölçülerinde bir parça kısaltılmış olarak gelir. el-kâmil vezni çocuk şiirlerinde nadiren kullanılan vezinlerdendir.

مُتَفَاْعِلُنْ مُتَفَاْعِلُنْ مُتَفَاْعِلُنْ مُتَفَاْعِلُنْ

2.8.1.2.1. الرجز er-Recez Vezni/Bahri

Bu ölçünün vezinleri yukarıda gösterildiği gibi مستفعلن ölçüsünün altı defa tekrarından meydana gelir.

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

er-Recez vezni, üzerinde çok değişik yapmaya uygundur. Örneğin beytin iki, üç, dört parça kısaltılması caizdir. Aynı şekilde "zihaf" yapmak da yani ikinci sakin veya dördüncü sakin harfinin hazfide caizdir. Recez bahrında "el-İlel" de yani son harfi hazfetme ve ondan önceki harfi sakin kılmak da caizdir.

O takdirde ölçü مستفعلن şeklinden مستفعِلْ şeklini alır. Hal böyle olunca el-kâmil vezni ile er-Recez vezni arasında güçlü bir bağ ve yakınlık oluşur. er-Recez vezni "zihaf", el-kâmil vezni de "ille" gibi bazı değişikliklere müsaittirler. Bu iki vezin yapılabilecek

[534] Süleyman el-İsa, *Şairu'l-'urûba ve't-tufûle,* Hazl. Melike Ebyad Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011,s.615-616.
[535] Ğâzî Yemut, *Buhûr'ş-şi'ri'l-'Arabiyye 'aruzu'l-Halil*, Dâru'l-fikri'l-Lubnanî, Beyrut, 1992, s.21.

değişiklikler sonucunda çocuk şiirine uygun, kolay, ritmik, müzikalitesi yüksek vezin olmaya müsait olmuş olurlar. Çocuk şiirinde bu iki vezinde yazılmış çok örnekler vardır. Özellikle Muhammed el-Herrâvî ve Ahmed Şevkî'nin "es-Sâ'a" adlı şiirleri ritmik sesi güzel ifade etmesi bakımından örnek gösterilebilir.

2.8.1.2.2. الرمل er-Remel Bahri

Remel Bahrı, فاعلاتن ölçüsünün altı kez tekrarlanmasıyla oluşur.

فاعلاتنْ فاعلاتنْ فاعلاتنْ فاعلاتنْ فاعلاتنْ فاعلاتنْ

Remel bahrının sadece dört ölçüye kadar kısaltılması mümkündür.

ez-Zihaf ve el-İlel bu bahrda da caizdir. Hareke ve sükûn eksiltme ve artırma da uygundur.[536]

2.8.1.2.3. المتقارب el-Mütekarib Bahri

Mütekarib bahrı aslı itibariyle فَعُوْلُنْ ölçüsünün sekiz defa tekrarıyla meydana gelir.

فَعُوْلُنْ فَعُوْلُنْ فَعُوْلُنْ فَعُوْلُنْ فَعُوْلُنْ فَعُوْلُنْ فَعُوْلُنْ فَعُوْلُنْ

Ancak ez-Zihaf ve el-İlel mütekarib bahsinde de caizdir. Buna göre sekizli tef'ilenin son parçasının bir, iki, üç, dört hareke ve sükûnları düşürülebilir.

2.8.1.2.3. المتدارك el-Mütedârik Bahri

Mütedârik bahrı aslı itibariyle فاْعِلُنْ ölçüsünün sekiz defa tekrarıyla meydana gelir.

فاْعِلُنْ فاْعِلُنْ فاْعِلُنْ فاْعِلُنْ فاْعِلُنْ فاْعِلُنْ فاْعِلُنْ فاْعِلُنْ

Beyt, altı ölçüye kadar kısaltılabilir. Aynı şekilde ez-Zihaf ve el-İlel yapmak da uygundur.

Mütedârik bahrı/vezni kendi alanında tektir. Arap ve Mısır halk şarkılarının çoğu bu vezinde yazılmıştır. Aynı şekilde mütedârik vezni, dünyanın farklı yerlerindeki halk şarkılarının da sevilen veznidir.[537]

Çocuk şiirlerine uygun olup; yukarıda verilen vezinlerden daha az kullanılan başka şiir vezinleri de vardır.[538]

---

[536] http://www.qasidah.com/يا-أخيَّ-أنشودة-للأطفال/. Erişim tarihi 5 Ağustos 2021, saat 14:45.
[537] Ahmed Necib, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen,* s.146.
[538] Ayrıntılı bilgi için bkz. Ğazi Yemut, *Buhûr'ş-şi'ru'l-'Arabi 'aruzu'l-Halil,* Dâru'l-Fikri'l-Lubnanî, Beyrut, 1992, s.21.

2.9. SÜLEYMAN EL-İSA'DA ŞİİRLERİNİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

Arap edebiyatında, geleneksel şiire ait biçimsel özellikler vardır. Bunlar, şiire ritim ve müzikalite özelliği katan vezin ve kâfiyedir. Vezin ve kâfiye şiirin dış yapısıyla ilgili zorunlu unsurlardır. Şiirde iletilmek istenen anlamlara göre özel olarak seçilen vezin ve kâfiyeler, en az söz kadar etkili ve önemlidir. Vezinlerdeki hecelerin kısalığı, birbiri ardına sıralanışı manaya ayrı bir coşku ve heyecan kattıkları için çocuk şiirinde daha çok kısa ve hafîf vezinler tercih edilmektedir.[539] Kısaca vezin ve kâfiye vasıtasıyla ortaya çıkan müzikalite ve ritim, insanların aklına ve gönlüne hitap eder, onları etkiler; duygu ve düşüncelerini harekete geçirir.

2.9.1. Süleyman el-İsa Şiirlerinde Vezin

Vezin, biçim bakımından şiirde en önemli paya sahip unsurudur. Eski dönemlerden beri şairin maharetini gösteren geleneksel vezin kalıpları bulunmaktadır. Çocuk şiiri, geleneksel vezinlerin üzerine inşa edilmiş ancak bir takım değişikliklerle kendine özgü vezinler olmuştur.

Yetişkinlere yönelik yazılan şiirler genelde geleneksel Arap vezinleriyle yazılmaktadır. Ancak modern edebiyatçılar yetişkin şiirinde kullanılan her vezni, çocuk şiirinde kullanılmaya uygun görmemişlerdir. Çocuk şiirine uygun vezinlerin, her bir beyti üç veya dört kelimeyi geçmeyen, kısa ve hafîf vezinler olması gerekmektedir. Ancak çocuk şiiri için belli vezinler tahsis edilemeyeceğini; yetişkinler için yazılan şiirlerde kullanılan tüm vezinlerin çocuk şiirlerinde de kullanılabileceğini savunanlar da bulunmaktadır. Örneğin Arap çocuk şiirinin temellerini atan Ahmed Şevkî, Osman Celâl, Kâmil el-Keylânî gibi ilk şairler, geleneksel şiir vezinlerinin kısa ve hafîf olanlarını kullanmayı tercih etmişlerdir. Ahmed Şevkî, Osman Celâl, Kâmil el-Keylânî'nin manzum hikâyelerini recez vezni ile yazdıkları görülmektedir.[540]

Süleyman el-Îsa da, çoğu recez olmakla beraber şiirlerinde genel olarak hızlı, kısa, hafîf vezinleri tercih etmiştir. Ancak o klasik ve serbest şiiri mezcederek serbest şiir biçimini benimsemiştir.

---

[539] Hadi Nu'man el-Hitî, *Sekâfetu'l-etfâl felsefetuh fünûnuh ve vesâituh*, 'Âlemu'l-ma'rife, Kuveyt, 1988, s. 219.

[540] el-Îd Celûlî, *et-Teşkîlü'l-mûsikî fi'n-nassi'ş-şi'ri'l-muvecceh li'l-etfâl*, Mecelletu'l-âdâb ve'l-luğât, Câmi'atü Kasdî Merbah-Ouargla, No.8; Mayıs 2009, s.278.

Şairlerin çocuk şiirlerinde tercih ettikleri vezinlere bakıldığında bu türe en uygun vezinlerin hızlı nağmelere sahip hafîf vezinler olduğunu görmek mümkündür. Şairler, bu özellikteki vezinlerin, bir taraftan verilmek istenen fikir ve duyguyu kolay, sade bir dil ile iletme fırsatı sağladığını; diğer taraftan mesajın daha iyi anlaşılması ve daha kolay ezberlenmesine olanak sağladığını ifade etmektedirler.[541]

el-İsa, klasik şiir vezinlerinin asli yapısında bir değişiklik yapmadan bazen veznin değişikliğe uygun olması, bazen de kendisinin uygun görmesi dolayısıyla vezinler üzerinde değişiklik yaparak şiir yazmıştır. Bu şekilde davranmayı, şiiri monotonluktan kurtarma ve şiir yazımı konusunda özgürlük olarak görmüştür. el-İsa bu yolla şiirin dilini sadeleştirdiğini savunmuş; bu şiir biçiminin kendi tarzına en yakın, en sevimli şiir biçimi olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Süleyman el-İsa, şiirlerinde klasik şiir biçimi ile yeni şiir biçimi dengesini gerçekleştirme çabasının, kendisini geleneksel şiir ölçüleri üzerinde oynamalara, onlarda kısmi değişiklikler yapmaya yönelttiğini itiraf etmiştir. O, klasik Arap şiir zevkinin ana unsurlarını bozmadan yeni şiir biçiminin gerektirdiği kısmi değişiklikleri de yaparak şiire yeni bir biçim kazandırma yolunu benimsemiştir.[542] Süleyman el-İsa, hem geleneksel amudi, hem yenilikçi serbest hem de amudi ve serbest karışımı şiir biçimini benimsemiş olması dolayısıyla neoklasik/yeni gelenekçi şair olarak tanımlanmaktadır. Onun Cezayir Divânı adlı eserine bakıldığında oradaki şiirlerin 30 tanesinin serbest, 8 tanesinin amudi, 4 tanesinin de amudi/serbest karışımı biçimde yazıldığı görülecektir.[543]

Şairlerin çoğu, çocuk şiirinin hedeflerine uygun şekilde yazabilmek için şiirlerinde, hafîf, kısa vezinleri kullanmaya yönelmişlerdir. Beyitleri yarıya bölüp dikey, tek şatrlı şiirler yazdıklarından dolayı divânları küçük hacimli olmuş; kısa vezinlerin kullanımından dolayı da kullanılan kelime sayısı da bin kelimeyi geçmeyecek kadar azalmıştır.[544]

Süleyman el-İsa da, çocuk şiirinin gerektirdiği gibi şiirlerinde uzun vezinler yerine kısa, hafîf vezinli şiirler yazmayı tercih etmiştir.[545] Çünkü uzun vezinli şiirler, yorucu ve yıldırıcı olduğundan çocuklar için uygun değildir. Süleyman el-İsa'nın

[541] el-Îd Celûlî, *et-Teşkîlü'l-mûsikî fi'n-nassi'ş-şi'ri'l-muvecceh li'l-etfâl*, s.278.
[542] Süleyman el-İsa, *el-Musîkâ fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle, Hazl. Melike Ebyad Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.620-621.
[543] Bu'ûsî Mes'ûd, *et-Teşkîlu'l-musîki fi şi'ri Süleyman el-İsa Divân Cezâyir Nemûzcen*, s.23-26.
[544] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.251.
[545] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.246-247.

“Lu’betî/Oyuncağım” ve “Filistinu Dârî/Filistin Vatanımdır” adlı şiirleri, hafîf vezinlerle yazdığı şiirlerine örnek olarak verilebilir.[546]

لعبتي
سميتها "مها" قلبي يحبها
شقراءُ لعبتي تفهم همستي
ألبستها حرير فأوشكت تطير
بثوبها الجميل وخصرها النحيل[547]

Oyuncağım
Ona “Meha” ismini verdim Kalbim onu sever
Sarışın oyuncağım fısıltımı anlar
Ona ipek giydirdim sevinçten neredeyse uçacak
Güzel ve ince belli elbisesiyle

فلسطينُ داري
ودربُ انتصاري
تظلُّ بلادي
هوىً في فؤادي[548]

Filistin benim evimdir
Zaferimin yoludur
Ülkem hala
Kalbimdeki sevdadır

Ancak Ahmed Şevkî, Mahmud Osman Celâl gibi bazı öncü çocuk şairleri gibi Süleyman el-İsa da çocuk şiirinde tavîl, basît, kâmil gibi bahirlerle uzun, tema bakımından çocukların seviyesinin üzerinde şiirler yazmıştır.[549] el-İsa’nın, “’Ummâl” isimli şiiri,

[546] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu’l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.249.
[547] Süleyman el-İsa, *Divânu’l-etfâl*, s. 69.
[548] Süleyman el-İsa, *Divânu’l-etfâl,* s.42.
[549] Beyân es-Safedî, *Şi’ru’l-etfâl fi’l-vatani’l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye,* s.381.

çocukların seviyelerine uygun olmayan tema ve ağır vezinleri kullanmayı tercih ettiği şiirlerine örnek verilebilir.[550]

Şair Süleyman el-İsa'nın, yazdığı şiirlerde genellikle hafîf meczu'lu vezinleri seçtiği görülmektedir. Divânu'l-etfâl adlı şiir antolojisinde yer alan şiirlerinde kullandığı vezinler; 22 şiirle meczu'u'l-habab ve meczu'u'l-mütekarib vezinleri ilk sırada; meczu'u'l-medid bahrı 4 şiirle ikinci sırada; meczu'u'l-basit ve meczu'u'r-recez bahrları 3'er şiirle üçüncü sırada; meczu'u'l-vâfir ve meczu'u'r-remel vezinleri ikişer şiirle dördüncü sırada yer alırken; meczu' el-hezec vezni bir şiirle beşinci sırada gelmektedir. Çocuklar için ağır olan el-kâmil vezni, şairin şiirlerinde nadir olarak görülür. [551] Cezayir Divânı'nda ise onbir remel, sekiz kâmil, beş vâfir, üç basît ve recez, iki hafîf ile bir tane tavîl vezninde şiir yazmıştır.[552]

Araştırmacı Fâlih Fellûh, şair Süleyman el-İsa'nın, şiirlerinde kullanılan vezinleri araştırdığı çalışmasında, şairin genelde hafîf meczu' veznini kullandığını, şiirlerinde meczu' el-habeb ve el- mütekarib vezinlerinin birinci sırada yer aldığını; daha sonra sırasıyla meczu'u'l-medid, meczu'u'r-recez, ve meczu'u'l-basit vezinlerinin geldiğini; vâfir, remel ve meczu' el-hezec kalıbında şiirlerinin de var olduğunu ifade etmektedir.[553]

Şüphesiz hızlı ritimli hafîf vezinler, şairi rahatlattığı gibi çocuğa da kolay gelmektedir. Bu vezinler, şiirin fikrini, imgelerini, dilini çok özlü bir şekilde iletmeye yardımcı olurlar. Bu vezinlerdeki şiirlerin anlaşılması, ezberlenmesi ve tabi okunması da kolaydır. Süleyman el-İsa'nın "Dîme[554] Tuğannî" isimli şiiri hafîf vezinde yazılmış şiirlerine örnek olarak verilebilir.[555]

اسمي ديمة

هل تدرون

يا أطفال

معنى ديمة

[550] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.248.
[551] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemut'-terbeviyyeti's-sâide ve tekniyyâtu'l-ameli'terbevi fî enâşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa,* s.64-76.
[552] Bu'ûsî Mes'ûd, *et-teşkîlu'l-musîki fî şi'ri Süleyman el-İsa divân Cezâyir nemûzcen,* s.52-53.
[553] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâideti ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enâşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa,* s.70.
[554] Şairin, yağışı uzun süre devam eden buluta verdiği isimdir. Şiir, ritim ve anlamını bu fikirden almıştır.
[555] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbikîyye*, 245.

معناها حلو وناعم[556]

Benim adım Dime (bol yağan yağmur)

Biliyor musunuz?

Ey çocuklar

Dime'nin anlamını

Onun anlamı tatlı ve yumuşak.

Süleyman el-İsa, çocuk şiirlerinde kullandığı vezinlerde, vezinler arası geçişler yapması ve vezin çeşitliliğine başvurması konusunda serbest hareket etmiştir. el-İsa, tek bir vezin ve melodiye bağlı kalıp şiiri sıkıcı yapmamak için vezin, kâfiye ve müzikalitede çeşitliliği tercih etmiştir. O, şiiri tekdüzelikten kurtaran bu tarz şiir sanatını, klasik Arap şiirinin şarkıya uyarlanmak için vaz'olunan Endülüs şiir tarzı olan ve muvaşşahat adı verilen şiir biçimden iktibas etmiş olduğunu "et-Tercemat ve'n-nakd/Tercümeler ve Eleştiri" adlı kitabında itiraf etmektedir. Orada "vezin müziği, bugün gördüğümüz açık şeklini almadan önce muvaşşahatta gelişti" şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır.[557]

Muvaşşahat tarzı vezin ve musiki çeşitliliğine dayanan şiirler, çocukları ona uygun hareketler yapmaya sevk etse de kolay ezberleme konusunda aynı etkiyi gerçekleştirmez. Zaten Süleyman el-İsa'nın şiirlerine yöneltilen eleştirilerden biri de şiirlerindeki vezin ve musiki çeşitliliğinin çocukların seviyesinin üzerinde olduğu yönündedir.

2.9.1.1. Süleyman el-İsa'nın Kullandığı Vezinler

Süleyman el-İsa, yazacağı şiirin konusuna göre vezinler seçtiğini; şiir yazarken içinde bulunduğu psikolojik durumunun da vezin seçiminde etkiye sahip olduğunu pek çok vesile ile ifade etmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi o, genelde serbest şiir biçiminde kısa, hafîf vezin ve kâfiyeli şiir biçimini tercih etmiştir.

2.9.1.1.1. el- Basît Vezni /Meczu' el-Basît Vezni

Süleyman el-İsa, şiirlerinde genellikle hafîf vezinli, kâfiyeli, müzikalitesi yüksek, hareketli vezinleri seçmiştir. Onun şiir divânlarında en fazla paya مستفعلن فعولن مستفعلن müstef'ilun müstef'ilun feûlun parçalarından oluşan meczu'u'l-basit vezni sahiptir.[558]

[556] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl,* s.173.
[557] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa*, s.221.
[558] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.215

Divânu'l-etfâl'de yer alan şiirlerinden altı tanesi meczu'u'l-basît vezninde yazılmıştır. "Sivâr şu'le/Ateş Çemberi"[559]; "Sâni'u'l-eğânî/Şarkı Yapan" ve "Matar/Yağmur" adlı şiiri, Meczu el-basit vezninde yazılan şiirlere örnek olarak verilebilir.

مطرْ مطرْ مطرْ

بالنعمة انهمر

بالعشب والثمر

تهللي يا أرضنا السمراءْ

واستقبلي هدية السماءْ

مطرْ مطرْ مطرْ

غداً يموج حقلنا سنابلا

غداً تغني أرضنا جداولا

سنابلا، سنابلا

جداولا، جداولا

تسقي بها العطاش يا مطر

تحيي بها النفوس يا مطر[560]

Yağmur! Yağmur! Yağmur!

Nimetle yağ

Otla ve meyveyle yağ

Sevin ey kara toprağımız!

Ve gökyüzünün armağanını karşıla

Yağmur! Yağmur! Yağmur!

Yarın tarlalarımız başaklarla dalgalanacak

Yarın tarlalarımız kanallarla şarkı söyleyecek

Başaklar! Başaklar!

Kanallar! Kanallar!

[559] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle,* s.215-220.
[560] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.101.

Ey yağmur! Onunla susuzların susuzluğunu gider

Ey yağmur! Onunla canlıları dirilt.

Süleyman el-İsa'nın Cezâyir'in 10. bağımsızlık yıldönümü için yazdığı "es-Sindiyan ale'l-evrâs/Evras Tepesindeki Meşe" isimli, مستفعلن فاعلن مستفعلن فعولن müstef'ilun, fâilun, müstef'ilen, fe'ûlun parçalarından oluşan el-basît vezinin, asıl ölçülerinde kısmen değişiklik yaparak, kesreli revi harfiyle yazdığı şiir de el-basit veznindedir.[561]

2.9.1.1.2. el-Kâmil Vezni

Çocuk şiirlerinde kullanılan diğer bir vezin el-kâmil veznidir. el-Kâmil vezni dört defa tekrarlanan متفاعلن parçalarından oluşmaktadır. Beyit kısa tutulduğunda ise ölçü iki kere söylenmektedir.[562]

el-Kâmil vezni, ağır olduğu için çocukların seviyelerine uygun olmayan vezinlerdendir. Süleyman el-İsa, şiirlerinde nadiren de olsa bu vezni kullanmıştır. Divânu'l-etfâl'de yer alan şiirlerden dört tanesini el-kâmil vezninde yazmıştır.

el-İsa'nın, cahiliye şairlerinden İmrul Kays'ın ağzından yazdığı iki şatrlı şiiri, el-kâmil vezninde yazdığı şiirlere örnek gösterilebilir. [563]

مازلت أجري في دمائكم ما زلت ملء البيد ضليلا

منذ انكفأتم في جحوركم فرس الجنون بزهوه اغتيالا

عودوا إلى صهوات منجردي. هاتوا صهيل النخوة الأولى

أنا في دمائكم فلا تسألوا عني أنا التاريخ مشلولا....

Hala sizin kanlarınızda dolaşıyorum. Hala çölde yolunu kaybetmiş haldeyim.

Sığınaklarınızda yenildiğinizden beri. Çılgın atı guru öldürdü.

Eski ata dönün. İlk onurlu kişnemeyi getirin.

Ben sizin kanlarınızdayım bana sormayın ben felce uğramış tarihim.

"Yusuf Zeyğûd"[564] ve "Neşîdu'l-'ummâl"[565] adlı şiiri de el-kâmil vezninde yazılan şiirlerdendir.

---

[561] Bu'ûsî Mes'ûd, *et-Teşkîlu'l-musîki fî şi'ri Süleyman el-İsa divânu'l-Cezâyir nemûzecen*, s.92.
[562] Ahmet Necib, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen*, s.111.
[563] Sabri Müslim, *eş-Şahsiyyetu't-turâsiyye edat fenniyye fî kasideteyn li şa'ir Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle,* Hazl. Melike Ebyad Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.320.

2.9.1.1.3. er-Remel Vezni

Fâ'ilâtun فاعلاتن parçasının orijinal halinde altı defa, ancak çocuk şiiri için kısaltıldığında ise dört defa tekrarı ile oluşan er-remel vezni, el-İsa'nın kullandığı başka bir veznidir.[566]

el-İsa, "eş-Şâ'iratu's-sağîra/Küçük Şair Kız" adlı şiirini er-Remel vezninde nazmetmiştir.[567]

هذه النغمة من بحر الرمل

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتْ

حين ترويها نضال في خجلْ

كالعصافير تغني الكلماتْ[568]

Bu nağme er-remel veznindendir

Fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilât

Nidâl onu utanarak anlatınca

Serçeler gibi şarkı söylüyor kelimeler.

el-İsa, burada ritim çeşitliliğine gitmiş, er-remel vezninin ana biçiminde istediği şekilde değişiklik yapmış ancak asıl vezni büsbütün de terk etmemiştir.[569] Süleyman el-İsa gibi çağdaş şairlerin çoğunun şiirlerinde en fazla paya sahip vezin, er-remel veznini olmuştur.

2.9.1.1.4. el-Vâfir Vezni

el-İsa'nın çocuklar için yazdığı şiirlerde kullandığı vezinlerden biri de el-vâfir veznidir. Bu vezin, مفاعلتن فعولن mufâaletun mufâaletun fe'ûlun parçalarından oluşmaktadır.[570] Veznin bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi, başka vezinlerde olmadığı kadar çok harekeli olmasındandır. Veznin klasik ölçüleri, çocuk şiiri için kullanıldığında değişikliklere uğrayabilmektedir.

---

[564] Süleyman el-İsa, *Ene ve'l-esdikâ'*, el-Hey'etu'l-'âmmetu's-Suriyye li'l-kuttâb, Şam, 2010, s.55-57.
[565] Süleyman el-İsa, Divânu'l-etfâl, s.231.
[566] Ahmet Necib, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen*, s.121.
[567] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa*, s.232.
[568] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.23.
[569] Süleyman el-İsa, *Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.611.
[570] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa*, s.215.

Süleyman el-İsa'nın, asıl vezinler üzerinde değişiklik yaparak oluşturduğu kendine has şiir biçimini pek çok şiirinde kullandığı görülmektedir. el-İsa, el-vâfir vezninde şiir yazmıştır ancak veznin birinci şatrı sağda, ikinci şatrı solda olacak şekilde değil alt alta yazmıştır. Şiiri tek satırda değil iki satırda yazmıştır. Bazı insanlar böyle yazılan şiirin aruz yani Halil b. Ahmed el-Ferâhidî'ye has bahirde olmadığını sanırlar. el-İsa burada, geleneksel vezinlere bağlı kalmış ancak geleneksel vezinden farklı olarak tek satırda yazılması gereken şiiri iki satırda yazmıştır.[571]

Bu durum "Her çocuğun gülümsemesi bana dokunur" isimli şiirinde gözlemlenmektedir. Çünkü şiirin birinci makta'ı مفاعلتن فعولن مفاعلتن parçalarından oluşan el-vâfir veznindedir.

يطير إلي من كل أفق بعيد

وينثر جعبة الذكرى حوار

Her uzak ufuktan bana doğru uçar.

Hatıranın namlusu diyalog saçar.

Beyit, her ne kadar dengeli bir şekilde yazılmışsa da şekil bakımından tam bir beyittir. "Sadr" ve "Acz"dan meydana gelmektedir. Aynı şiirin ikinci kıtasında ise şair, "فعولن" parçasını, geleneksel şiir beytinin katı kuralını -ölçülü ritme geçiş amacıyla- çiğneyerek hazf edip şiire devam etmiştir.

يطير إلي يذروني

جذاذات... جذاذات

يبعثرني...

حكايات حكايات

Bana doğru uçuyor, beni serpiyor

Parça ….. parça

Beni saçıyor….

Hikâye hikâye.

[571] Abdusselam el-Kebsî, *Süleyman el-İsa ve'l-kasideti'ş-şi'riyye (Sumâlât beyne'l-ikâ'i ve'l-'aruz), Şairu'l-'urûba ve't-tufûle,* Hazl. Melike Ebyad Ali el-Kayyım, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011, s.289.

el-İsa, burada da aynı şeyi yaparak يبعثرني kelimesi ile başlayan satırda ölçüyü yarım bırakıp ondan sonraki satırda el-vâfir vezninin متفاعلتن parçasını kâfiye tekrarını desteklemek için getirmiştir. İşte bu şekilde şair –aynı kasidede- el-vâfir vezninden ikinci ve farklı bir bahra/ölçüye intikal etmek için ritmik şiir ölçüsünü çeşitlendirmektedir. Bu durum kasidenin sonuna kadar beş, altı ve yedinci makta'larda da devam etmektedir. [572]

Görüldüğü gibi Süleyman el-İsa, aynı şiirde vezin çeşitliliğine yer vererek, bir bahirden/vezinden diğerine geçmektedir. Bu durum Süleyman el-İsa'nın şiirlerinde sıkça başvurduğu kendisine has bir özelliktir.

2.9.1.1.5. el-Hafîf Vezni

el-İsa'nın, yazdığı şiirlerde kullandığı bir diğer şiir vezni ise klasik şiir veznindeki ölçüleri فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن fâ'ilâtun müstef'ilün fâ'ilâtün parçalarından oluşan el- hafîf veznidir.[573]Ancak geleneksel yapısı en fazla değişikliğe uğrayan vezin, el- hafîf veznidir. Dolayısıyla orijinal vezini oluşturan parçalarda değişiklik yapılarak el- hafîf vezninde yazılan serbest çocuk şiiri örneklerine çok rastlanmaktadır. Bundan dolayı şairin eserlerinde bazen vezin tertibine uymadığına rastlanmaktadır. Süleyman el-İsa'nın "Dîme Tuğannî/Dime Şarkı Söylüyor" isimli şiiri el- hafîf vezinli şiirlere örnek olarak verilebilir.

اسمي ديمة

هل تدرون

يا أطفال

معنى ديمة

معناها حلو وناعم[574]

فعلــن فعلــن

فعلــن فعــل

فعلــن فعــل

فعلــن فعلــن

فعلن فعلن فعلن فع

[572] Abdusselam el-Kebsî, *Süleyman el-İsa ve'l-kasîtedu'ş-şi'riyye (Sumâlât beyne'l-ika' ve'l-'aruz),* s.289-290.
[573] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.215.
[574] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbikîyye*, 245.

Benim adım Dîme (oyuncak kukla)

Biliyor musunuz?

Ey çocuklar

Dime'nin anlamını

Onun anlamı tatlı ve yumuşak.

el-İsa, pedagojik hedeflerini gerçekleştirmek için bu tür değişikliklere başvurduğunu belirtmektedir.

2.9.1.1.6. el-Mütedârik Vezni

Süleyman el-İsa'nın şiirlerinin epey bir kısmı da el-mütedârik vezni ile yazılmıştır. Orijinal haliyle فاعلن ölçüsünün sekiz defa tekrarlanmasıyla meydana gelmektedir. Ancak el-mütedârik vezni çocukların seviyesine göre kısaltıldığında altı defa tekrar eden فاعلن fâ'ilün parçasından oluşmaktadır. Mütedârik vezni, Arap dünyasındaki şarkıların çoğunda kullanılan vezin olması itibariyle Arap çocuk şiirinde özel bir yere sahiptir. Bu vezin ayrıca dünyanın birçok dilindeki halk şarkılarında kullanılan ortak vezin olma özelliğine sahiptir.[575] Aşağıdaki şiir, el-İsa'nın el-mütedârik vezninde yazdığı şiirlere örnek olarak verilebilir.

عصفور طلال شلال جمال

منقار أحمر ما أحلى!

عصفور طلال ما أغلى!

عصفور طلال شلال جمال

في الجو يحلق عصفوري

ويعلمني درب النور

ها نحن رفيقان أهواه ويهواني

عصفور طلال شعر وجمال[576]

Güzel kuş güzel şelale

Kırmızı gaga ne tatlı!

[575] Ahmet Necib, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen*, s.135-139.
[576] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.66.

Güzel kuş güzel şelale

Güzel kuş ne değerli!

Güzel kuş güzel şelale

Havada uçar kuşum

Bana aydınlığın yolunu öğretir

İşte biz iki arkadaş ben onu o beni sever

Güzel kuş güzel şelale.

Bu şiir, iki kıtadan ve üç defa tekrarlayan nakarattan oluşan el-mütedârik vezninde yazmış bir şiirdir.

Süleyman el-İsa, çocuklar için şiir yazmaya yöneldiği zaman, tıpkı çocuklar gibi dans eden, hareketli, hafîf vezinler kullanmaya özen göstermiştir. Onun şiirlerinde, çocuksu coşkuyu, canlılığı, musıkîyi hissetmek mümkün olmaktadır. Onun, "İmrul Kays'ı Arayan" adlı şiirsel tiyatrosu da el-mütedârik vezininde yazdığı eserlerdendir.[577]

2.9.1.1.7. er-Recez Vezni

el-İsa'nın yazdığı şiirlerde kullandığı vezinlerden biri de er-recez veznidir. Çocuk şiirinde sıklıkla kullanılan vezinlerden biri olan er-recez vezni, aslında مستفعلن müstef'ilün ölçüsünün altı kere tekrarıyla olmakla beraber kısaltılarak iki, üç veya dört tekrarlı yazılabilmektedir.[578]

er-Recez veznindeki şiirin terkibi diğer vezinlerden farklıdır, müziği farklıdır. Bu yapıdaki şiirin vezni, düzenli ritimlerin oluşmasını sağlar. Bu ritim, daha çok millî marşlardaki askeri ritme benzemektedir. er-Recez vezninin nakaratına denk gelen sakin mim, izci veya askeri bandoyu dinlediğimiz zaman büyük davula vurulan tokmağın "dum" sesine denk gelmektedir. Süleyman el-İsa, Mısır-Suriye birleşmesinin yaşandığı dönmede er-recez vezninde yazdığı şiirlerden biri Divânu'l-etfâlde yer alan "mine'l-muhit ile'l-halic/Okyanustan Körfeze" isimli şiirdir. Şiirin bir bölümü şöyledir:

من المحيط الهادر

إلى الخليج الثائر

[577] Sabri Muslim, *eş-Şahsiyyetu't-turâsiyye edat fenniye fî kasideteyn li şa'ir Süleyman el-İsa*, s.320.
[578] Ahmet Necib, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen*, s.113.

لبيك عبد الناصر[579]

Kükreyen okyanustan

Devrimci körfeze

Emret (Cemal) Abdunnasır

2.9.1.1.8. el-Hezec Vezni

Süleyman el-İsa'nın şiirlerinde kullandığı başka bir vezin de مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün ölçülerinden meydana gelen el-hezec veznidir.

Aşağıdaki "Matar/Yağmur" başlıklı şiir el-hezec vezninde yazılmış şiirlerine örnek olarak verilebilir.

يطق نوافذي المطر

يدق .. يدق .. ينهمر

ويسقي العشب .. يسقي

الترب يشرب يشرب الشجر

وتمتلئ الضروع به

ويحلم بالغد الثمر[580]

Vuruyor pencerelerime yağmur

Vuruyor… vuruyor… bardaktan boşalırcasına yağıyor

Otu suluyor…. Suluyor

Toprağı. İçiyor içiyor ağaç

Ekinler yağmurla doluyor

Meyve yarını hayal ediyor.

Çocuk şiirinde ağır vezinler, et-tavil, el-besit ve el-kâmil vezinleridir. Bu vezinlerde yazılan şiirler, çocukların algı ve anlama seviyelerinin üzerinde olduğu gibi ezber ve icra bakımından onların seviyelerinin üzerinde olan şiirlerdir. Şüphesiz hem şairi hem de çocuğu rahatlatan hızlı ritimli, hafîf vezinler, şiirdeki ana fikri, imgeleri özlü bir şekilde

[579] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa*, s.215-219.
[580] Abdusselam el-Kebsî, *Süleyman el-İsa ve'l-kasîtedu'ş-şi'riyye (Sumâlât beyne'l-ikâ' ve'l-'aruz)*, s.291.

iletmeye; şiirin ana düşünce, imge ve dilinin anlaşılma ve ezberlenmesini, icrasını kolaylaştırmaya yardımcı olurlar.

2.9.1.2. Vezin Çeşitliliği

Çağdaş çocuk şairleri, bir şiirde vezin çeşitliliğini kabul edilebilir bir şey olarak hatta bazen zaruri olarak görmektedirler. Çünkü onlara göre vezin çeşitliliği, şaire serbestlik sağlamaktadır. Tek vezinle yazılan şiirler, tekdüze ve bıktırıcıdır. Buna karşılık vezin çeşitliliği, ritmik hareketliliği ortaya çıkarmakta, bu tarz şiirler de çocukları cezbetmektedir.[581]

el-İsa'nın şiir biçiminde çeşitliliğe gittiği unsurların başında şiir vezinleri gelir. Süleyman el-İsa, şiirin yapısını oluşturan vezin, kâfiye, ritim, müzik gibi unsurlarda çeşitliliğe başvurmuş; şiirin katı biçimsel kurallarına hapsolmamıştır. Çünkü onun asıl hedefi, vermek istediği mesajları, çocukları cezbeden şiir biçimi vasıtasıyla iletmektir. Böylece sahip olduğu fikirleri çocuklara iletmek için şiirin ve dilin tüm imkânlarını zorlamış, sanatsal zorunlulukları çiğnemiştir.

el-İsa, çocuk şiirine uygun ritme ulaşmak amacıyla da şiirlerin vezinleriyle oynamış, onlarda değişiklikler yapmıştır. Şiirlerinin çoğunda ritmi oluşturmak amacıyla genelde beytin şatrlarını parçalayarak şiir vezinlerinde çeşitliliği sağlamıştır. Bu amaçla şatra ekleme yaparak, vezni oluşturan ölçülerin sıralamasını değiştirip, beytin her şatrını kendi başına müstakil bir şartra dönüştürerek vezin çeşitliliğine başvurduğu gibi şiirin veznini, aruz vezninin alışıldık sıralamasının dışında bir sıralamaya göre getirerek de vezin çeşitliliğini sağlamıştır.

اسمي دمية

فعلن فعلن

هل تدرون

فعلن فعل

يا أطفال

فعلن فعل

معنى دمية؟

[581] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, 242-243.

فعلن فعلن

معناها حلو ناعم

فعلن فعلن فعلن فع

Şiirde vezin çeşitliliği, kurallara uygun bir olgu olmasına rağmen bu uygulamayı az sayıda çocuk şairi benimseyip şiirlerinde uygulamıştır. Özellikle ilk dönem çocuk şairleri başta olmak üzere şairlerin çoğunluğu geleneksel vezinlere bağlı kalmışlardır. Ancak Süleyman el-İsa gibi son dönem şairleri, genellikle vezinde tek şatırla yetinmişlerdir. el-İsa, tek şatırlı vezni müzikalite hedefini gerçekleştirmek için kullanmıştır. Dolayısıyla o, şiir ölçüleriyle oynayıp, vezin çeşitliliğini benimseyen az sayıdaki çocuk şairlerinden biridir. el-İsa, aşağıdaki mütedârik veznindeki şiirin son ölçüsünde değişiklik yaparak vezin değişikliğine gitmiş, böylece vezin aşağıdaki şekle dönüşmüştür.

يُحْكى أَنَّ الْعُصْفورَةْ

فعلن فعلن فعلن فع

قالَتْ يَوْماً لِلأَوْلادْ

فعلن فعلن فعلن فعل

أَنا لِلْوَحْدَةِ مَنْذورَةْ

فعلن فعلن فعلن فع

كونوا مِثْلي يا أَوْلادْ

فعلن فعلن فعلن فعل

طيروا في أَرْضِ الْعَرَبِ

لا تَعْتَرِفوا بِالأَسْوارْ

رَبَّاني أُمّي وَأَبي

لِلْحُرِّيَّةِ وَالأَحْرارْ

طِرْنا مِثْلَ الْعُصْفورَةْ

نَحْنُ مَلايينَ الأَوْلادْ

حَرَّرْنا الأَرْضَ الْمَقْهورَةْ

وَحَّدْنا وَطَنَ الأَجْدادْ[582]

Süleyman el-İsa şiirlerinde kullandığı vezinlerde değişikliklere sık sık başvurur. Bir şiire bir vezinle başlayıp aynı şiirde başka bir vezne geçtiği görülebilmektedir. Böylece bir şiirde birden çok veznin arasını mecz ettiğine şahit olunabilmektedir. Örneğin "Sivâr Şu'le/Ateş çemberi" adlı şiirinde böyle bir uygulamaya gittiği görülmektedir.[583]

Böylece el-İsa, Divanu'l-etfâlde yer alan şiirlerin vezinlerinde, çocuklar gibi özgürce tasarrufta bulunarak vezin çeşitliğini sağlamıştır. Vezin çeşitliliği, beraberinde müzikalite çeşitliliğini getirmiştir. Dolayısıyla o, müzikalite çeşitliliğini yakalayarak şiirlerini tek bir melodiye bağlı kalmaktan, sıkıcılıktan kurtarmıştır. Bu durum onun şiirlerini, Endülüs'e özgü muvaşşahât isimli şiir türüne yakınlaştırmıştır. Belki de el-İsa, bunu hedeflemiştir.

Süleyman el-İsa'nın asıl gayesi, kendi idealleri doğrultusunda çocuklar yetiştirmektir. Bu sebeple mesajlarını çocuklara iletmek için şiir sanatının kurallarını çiğnemeyi, çeşitliliğe başvurmak gibi her türlü yolu uygun görmüştür.

2.10. SÜLEYMAN EL-İSA'NIN ŞİİRLERİNDE KÂFİYE

Sözlükte قفا / kafâ kelimesinin asıl anlamı "başın boyunla bitişen arka ve son kısmı, ense"dir. Bu temel mânadan hareketle "bir şeyin sonu, arkası" anlamı, buradan hareketle de "beytin sonu" anlamına gelen قافية / kâfiye kavramı türetilmiştir. Câhiliye, muhadram ve İslâmî dönem Arap şairlerinin kâfiyeyi "beyit, şiir, kelime, beytin son kelimesi ve kâfiyede tekrarlanan son harf olan revî harfi" gibi anlamlarda kullandıkları görülmektedir. Arap kâfiyesinde sesler kadar hareke de önemli olup bir kelimenin seslerinden bazıları yahut kelimenin tamamı, hatta bir önceki kelimenin sesleri de kâfiyeye dâhil edilebilmektedir. [584]

Kavram olarak kâfiye, Halil b. Ahmed el-Farâhidî'ye göre "şiir beyitlerinin sonunda bulunan peş peşe gelen benzer lafızlar ile şiirin üzerine bina edildiği ve kâfiye harfi anlamına gelen "revi'l-kâfiye"[585] denen revi harfi ve ondan önceki harflerde ortaya çıkan ses uyumuna denir.[586] Kâfiye, Arap şiirinde vezinden sonra en önemli öğe olarak kabul edilir. Bu yüzden Arap âlimler, şiiri tanımlarlarken kâfiyeyi şiirden ayırmamışlardır.

[582] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbikîyye*, s.243.
[583] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa*, s.220.
[584] İskender Pala ve dğr., *"Kâfiye"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi TDV Yayınları, İstanbul, 2001, 24/49-53.
[585] https://ar.wikipedia.org/wiki/قافية, Erişim tarihi 28.01.2021, 16:00.
[586] https://ar.wikipedia.org/wiki/قافية, Erişim tarihi 28.01.2021, 16:00.

Örneğin Kudâme b. Caʿfer (ö.m. 948), şiiri "manaya delâlet eden vezinli ve kâfiyeli söz" [587]; diğer bazıları ise şiiri "vezinli kâfiyeli söz"[588] olarak tanımlamıştır.

2.10.1. Çocuk Şiirinde Kâfiye

Burada şairin, yetişkin şiirlerinde kullandığı kâfiye değil de çocuk şiirlerinde kullandığı kâfiyeye yer verilecektir. Şiirin ikinci önemli unsuru kâfiye çocuk şiirinin de biçim bakımından vezinden sonra ikinci önemli yapı taşıdır. Araplar "vezin ve kâfiyesi olmayan kelam, şiir diye adlandırılmaz" diyerek kâfiyeyi şiirde veznin ortağı saymışlardır. Çünkü beyit veya şatr sonlarındaki ses tekrarı demek olan kâfiye, belli bir vezinle yazılmış metne ritim ve nağme özelliği katmaktadır.

Çocuklar, ritim duygusu en yüksek olan kesim olduğu için çocuk şiiri yazan şairler, kâfiyeye özel önem vermişlerdir. Bir çocuk şiirinde tek kâfiye kullanan şairler olduğu gibi şiirin her bir kısmında birden çok harf kullanarak kâfiye yapan şairlerin yanı sıra bunun daha da ötesine geçerek beyitteki ikinci şatır başlarını birbirine uyumlu hale getirerek kâfiye konusunda ustalaşan şairler de vardır.

Kâfiye, şatr sonlarında veya şiirin beyitlerinin sonunda tekrar eden seslerin tekrarı yoluyla şiir müzikalitesinin önemli bir unsurudur. Düzenli zaman aralıklarında tekrar eden, özel bir sistem ve düzene salip kâfiyeler vezinleri meydana getirdiği için vezin ile kâfiye iç içedirler.[589]

Arap çocuk şiiri, iç ve dış tesirler sonucunda modern dalgalarla maruz kalmış, biçimce değişikliklere uğramıştır. Ancak Arap çocuk şiirindeki kâfiye, çağdaş dönemde yaygınlaşan amudî şiir içinde de varlığını sürdürmüş, bu yolla şiirdeki kâfiye de çeşitlenerek çoğalmıştır. Çünkü şairler, serbest şiir biçiminde yazdıkları şiirlerde kâfiyeyi ihmal etmemişler, onu modern şiirin yapısına daha fazla uysun diye geliştirmişlerdir. Böylece var olan kâfiye çeşitlerine yenileri eklenmiştir. Kâfiye, ses sayısına göre, kâfiyelerin dizilişine göre, dizelerdeki bulunma yerlerine göre farklı kısımlara ayrılır. Bunların her biri de kendi içinde alt bölümlerden oluşan kâfiye çeşitlerine ayrılsa da burada çocuk şiirinde yaygın olarak karşılaşılan kâfiyelerin iki çeşidine yer verilecektir.

---

[587] Cengiz Kallek, *"Kudâme b. Caʿfer",* TDV İslam Ansiklopedisi DİA, Ankara, 2002, XXVI, s.311-312.
[588] Mehmet Yalar, *Arap Edebiyatında Şiir Kavramı (Mukayeseli ve Analitik Bir Bakış),* s.103-120.
[589] Muhammed Hamase Abdullatif, *el-Binâu'l-aruzi li'l-kasîdeti'l-'Arabi*, Dâru'ş-şurûk, 1. Baskı, Kahire, 1999, s.167.

Çocuk şiiri yazan şairler, aynı zamanda yetişkinler için de şiir yazan şairlerdir. Yetişkinlere yönelik şiir yazmayıp da çocuklar için şiir yazan şair çok nadirdir. Bu yüzden yetişkinler için yazılan şiirlerdeki kâfiye ve şiir düzenindeki gelişim veya değişimler çocuk şiirinde de gerçekleşmiştir.[590]

Süleyman el-İsa, kâfiyeyi beytin müzikalitesine meczetme konusunda usta olan şairlerin; Ebu Tayyib el-Mutenebbî, el-Ahtal es-Sağîr ve yeni amudî şiir yazan çağdaş şairlerden Bedevî el-Cebel olduğunu vurgulamaktadır. Ancak modern Arap şiiri, kâfiyeye klasik şiirdeki gibi asli bir önem atfetmeyip, ona karşı savaş açmıştır. Süleyman el-İsa, " ابن الإزار الجريح.... الأيهم" adlı tiyatrosuyla ilgili değerlendirmesinde kâfiyenin şiirde bulunması gereken vazgeçilmez bir unsur olduğunu belirtir. Ona göre bir şair, kâfiyeyi beytin yapısının ayrılmaz bir unsuru olarak diğer unsurlarla bağını doğru kurabilirse şiir mükemmelleşir.[591] Ancak o, bu yetenekteki çağdaş şairlerin az olmasından yakınmaktadır.

2.10.2. Kâfiye Çeşitleri

2.10.2.1. Revi Harfine Göre

Modern amudi çocuk şiirinde kâfiye, beytin sonunda yer alan ve kâfiyenin üzerine inşa edildiği revi harfi denilen kâfiye harfine göre ikiye ayrılır. Bunlar mukayyed ve mutlak kâfiye türleridir. Mutlak kâfiye, beytin sonunda yer alan revi harfinin harekeli olduğu kayfiyedir. Mukayyed kâfiye ise revi harfinin sakin olduğu kâfiyedir. Bu kâfiyede de bir sakin bir harekeli harf birbirini takip eder.

Ayrıca kâfiye, beytin sonundaki iki sakin harf arasında bulunan harekeli harflerin sayısına göre de beşe ayrılır. İki sakin harf arasında hareke olmayan kâfiyeye müterâdif kâfiye; iki sakin arasında tek harekeli harf olan kâfiyeye mütevâtir, iki sakin arasında iki harf olan kâfiyeye mütedârik, iki sakin arasında üç harekeli harf bulunan kâfiyeye mütekârib, iki sakin harf arasında dört harekeli harf olan kâfiyeye mütekavis kâfiye denir.

2.10.2.1.1. Mutlak Kâfiye

Mutlak kâfiyede, beytin sonunda yer alan revi harfi diye isimlendirilen harf kesre, fetha, damme ile harekelenir. Süleyman el-İsa'nın, Cezayir'in 10. bağımsızlık yıldönümü için yazdığı "es-Sindiyân ale'l-evrâs" isimli şiiri mutlak kâfiyeye örnek olarak verilebilir.

[590] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.310.
[591] Süleyman el-İsa, *el-Musîka fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, s.612-613.

Bu şiir "مستفعلن ،فاعلن ، مستفعلن ، فعولن müstef'ilun, fâ'ilun, müstef'ilun, fe'ûlun" ölçülerinde el-Besît aruz vezninde, kesreli revi harfi ile yazılmış, bir şiirdir.

حملتُ أجنحة الأطفال ملْءَ يدي وجئتُ أبحث يا أوراسُ عن جسدي
تقاسمتْني الرياح السودُ فانتزعي شرارتي وهبيني جمرةً بغدي
حملتُ مشرقي المحتلَّ في وتري في غصتي في عويل الجرح في خلدي
وجئتُ أبحث عن قبر أشدُّ به كرامة الجيل قبرٍ بالشهيد ندي
أتيت يا عيد ... هبني منك سوسنة حمراء أكتب بها يا عيد ..لا تزد
جزائرَ الدم... ردي لي صدى نسبي وعصبي جبهتي بالأمس تتقدِ
أبيح وجهي فخيل الغزو عابرةٌ كما تشاء على بدر على أحد
القادسية واليرموك قعقعةٌ على الأثير وملوك على وتدِ
هنّا على قدم الغازين وانتصرت ملاحم في التحدي المرّ من زبدِ
جزائرَ الدم والمليون شاهدةٍ على طريق الضحى والكبْر والصيد

Süleyman el-İsa'nın mutlak kâfiye ile yazdığı diğer şiirlere; 19 beyitli, 19 defa tekrarlayan kesreli dal revi harfli el-kâmil vezninde yazılmış "Yusuf Zeyğud" ve 19 beyitli, 19 defa tekrarlayan ötreli ra revi harfli el-besît vezninde yazılmış "Sâni'u'l-eğânî" isimli şiirleri[592] de örnek olarak verilebilir.

2.10.2.1.2. Mukayyed Kâfiye

Mukayyed kâfiye, beytin sonunda yer alan revi harfinin sakin olduğu kâfiyedir. el-İsa'nın, "Şair ve Lâci'/Şair ve Sığınmacı" isimli el-kâmil vezninde yazılmış şiiri mukayyed kâfiyeli şiirlerine örnek olarak gösterilebilir.

لو تنطق الجدرُ الشخا نُ لحدثتْكَ حديثَ شاعرْ
ملقى على خشب النظارةِ في عُباب الحلم سادرْ
هو في دمشق... وتارةً في الرافديْنِ وفي الجزائرْ
يطوي الغيوبَ بلمحةٍ ما بين خاطرةٍ وخاطرْ
مثل الشعاع أطلَّه جفنٌ ففرَّ من المحاجرْ

[592] Bu'ûsî Mes'ûd, *et-Teşkîlu'l-musîki fi şi'ri Süleyman el-İsa divânu'l-Cezâir nemûzecen*, s.92.

el-İsa'nın, şiirlerinde genel olarak yukarıdaki şiirinde de görülebileceği gibi kulağa hoş gelmeyen, telaffuzu zor olan boğaz harflerini ve peltek harfleri revi harfleri olarak kullanmaktan kaçınmaya çalıştığı gözlenmektedir. Revi harfleri olarak en çok râ, mîm, nûn, bâ, dâl ve lâm harflerini kullandığı görülmektedir.

Süleyman el-İsa ve diğer bazı çağdaş şairler, şiirde geleneksel Arap kâfiye tarzını muhafaza etmişlerdir. Dolayısıyla kâfiye, her ne kadar bazı çağdaş şairlerce yersiz olarak görülse de diğer bazı çağdaş şairlerin şiirlerinde de varlığını sürdürmüştür.

Kâfiye, şiir vezinlerine göre de basit/muvahhade ve mürekkeb/münavva'a olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.10.2.1.3.Basit Kâfiye Türü "el-Muvahhade"

Şiirde kâfiye, evzânu's-safiye denen el-kâmil, er-recez, er-remel, el-mütekârib, el-mütedârik, el-hezec, el-vâfir vezinlerinde şatr ve vezinlerin eşit, beyit sonlarında peş peşe düzenli, sabit şekilde gelişinden dolayı basit kâfiye diye adlandırılır. Basit kâfiye, geleneksel Arap şiirinden miras kalan kâfiye türüdür. Basit kâfiyeli şiir, şiirin başından sonuna kadar değişmeyen tek kâfiye üzerine kurulur. Değişmeyen tek kâfiyeye dayandığı için de basit kâfiye diye isimlendirilir. Başka bir deyişle bu kâfiyenin yapısı mürekkep veya farklı kâfiyelerden oluşmaması dolayısıyla basit ismini alır.[593] Amudî şiirde de basit kâfiye türü kullanılmaktadır.

Basit kâfiye de kendi içinde üçe ayrılır. Şatr kâfiyesi: modern şairlerin kasidelerinde başvurduğu kâfiyedir. Şair Süleyman el-İsa da bu tür kâfiyeyi tercih eden şairlerdendir. Manzum cümle kâfiyesi: Batı edebiyatından alınan bu kâfiye türü, Şakir es-Seyyâb ve Nazik el-Melâike'nin kullandıkları manzum cümle kâfiyesi, tek satırdan veya bir gurup bağımsız ritmik şiir satırından meydana gelen kâfiye çeşididir. Karışık kâfiye: şiirdeki satır sisteminin cümle sistemine karışmasından dolayı karışık niteliğini alan kâfiye, şiirde belli bir düzene göre değil şaire kâfiye kullanımında daha fazla serbestlik sağlaması amacıyla doğaçlama bir şekilde şiire dağılan kâfiyedir. Bu tür kâfiye, Suriye çocuk şiirinde nadir olarak kullanılmıştır. Cemal Abdulcebbar Aluş'un "Yâ Vatanî/Ey Vatanım" şiirinde olduğu gibi karışık kâfiye biçiminde ortaya çıkar.[594]

---

[593] Ali Yunis, *en-nakdu'l-edebi ve kadaya şekli'l-musîki fi'ş-şi'ri'l-cedid*, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-'âmme li'l-kitâb, Kahire, 1985, s.140.

[594] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.311-324.

Süleyman el-İsa'nın, yetişkinlere yönelik olarak yazdığı şiirlerin çoğunda kâfiyeye sıkı sıkıya bağlı olduğu bilinmektedir. Çocuklara yönelik şiir yazmaya başladığı zaman kâfiyeyi genellikle koruduğu ancak zaman zaman çocuk şiirinin zorunlulukları dolayısıyla bunun dışına çıktığı, aynı şiirde kâfiye çeşitliliğini tercih ettiği görülmektedir.

Örneğin Zeyğûd Yusuf isimli şiirinde, şiirin bir bölümünde amudî şiir diğer bölümünde şiir ölçüsünü mezc ediyor görünmektedir. Bu şiir, el-kâmil veznindedir şair burada geleneksel kâfiyeden uzaklaşmamıştır.

صمتٌ على الوالدي يروع الوالدي وسحابة من لوعة وحدادِ

أرسى على الهضبيات ريش نسورها وتمزقت من بعد طول جلادِ

هدأ الوميض .. فلا أنين شظية يصمي ولا تكبيرة استشهادِ

الحفنة المتشبثون بحفنة ضؤلت وهانت من لظى وعتادِ

ألقوا بوحه الموت آخر صفعة وتساقطوا تحت الجحيم العادِي

حشد الألوفُ .. لقاء سيد أحمد رعبٌ يشلُّ النبضَ في الأكبادِ[595]

Basit kâfiye her şiir satırında kesintisiz bir şekilde birbirini izleyen bir tek kâfiyenin tekrarı üzerine kurulur. Ara sıra kâfiyeler kesilse de her halükarda satır o kâfiyenin temeline dayanır. Genellikle bu tür kâfiye, şiirde ritim ve müzikaliteyi yakalamak gerekçesiyle kullanılır.[596]

Süleyman el-İsa'nın çocuklara yönelik olarak yazdığı şiirlerinde görülen kâfiye türü de bu tür kâfiyedir. Örnek olarak "Neşîdu Ramle" şiiri verilebilir. Orada şair, (فاعلاتن فاعلاتن fâ'ilâtun fâ'ilâtun) ölçülerinde er-remel veznini kullanmıştır. Revi harflerinin çeşitliliğine rağmen şiir kâfiye ve ritim basitliğiyle öne çımaktadır.

2.10.2.1.4. Mürekkeb (Munavva'a) Kâfiye Türü

Evzânu'l-murekkebe denilen el-basît, et-tavîl ve el-hafîf vezinlerinde kâfiyede şatrlar ve vezinler sabit, eşit, peş peşe ve düzenli şekilde gelmez bundan dolayı bu tür kafiye mürekkeb kâfiye diye isimlendirilir. Bu kâfiye, mürekkeb vezinlerle yazılan şiirlerin beyitlerinin her birinde değişerek gelir. Ancak burada da kâfiye, tamamen kuralsız değil kendine göre bir düzen içerisinde gelir. Modern amudî şiirin el-basît, et-tavîl ve el-hafîf

[595] https://www.echoroukonline.com/يوسف-زيغود-في-الشعر-العربي. Erişim Tarihi, 27.06.2021, saat:15:00.
[596] Muhammed Sabir Abid, *el-Kasîdetu'l-'Arabiyyetu'l-hadise beyne'l-binyeti'd-dilâliyyeti ve'l-binyeti'l-ikâ'iyyeti,* İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arabî, Dımeşk, 2001, s.102.

vezinlerinde yazılan şiirlerin kâfiyeleri değişken/mürekkeb kâfîye biçimindedirler. Mürekkep kâfiye, daha çok serbest şiirde kullanılan kâfiye türüdür. Serbest şiirde satır uzunlukları birbirinden farklı olduğu için kâfîyeler satırdan satıra farklılaşır bu sebeple serbest şiirde mürekkeb kâfiye tercih edilir.

Klasik şiirdeki kâfiyeyi, çağdaş şiir sanatı aracılığıyla sunulacak fikirleri iletmeye yarayışlı görmeyen şairler mürekkep kâfiye türünü kullanmışlar; böylece tek şiir içinde kâfiyeleri çeşitlendirmişlerdir. Mürekkeb kâfiye; serbest ölçülü kâfiye, kesişen serbest kâfiye, değişken serbest kâfiye olmak üzere üç kısma ayrılır.[597]

Serbest ölçülü kâfiye, şairin şiirini kıtalara bölme isteğinden dolayı çocuk şiirinde çoktur. Çünkü kıtalara bölünmüş şiir, kâfiyeleri çeşitlendirme imkânı verir. Bu kâfiye türü Muvaffak Nadir, Beyân Safedî, Maşuk Hamza gibi çocuk edebiyatı yazarlarının eserlerinde görülür. Beyân es-Safedî'nin "Kıssatu's-sehâb/Bulutun Hikâyesi" adlı şiirinde bu tür kâfiye kullanılmıştır. Aynı tür kâfiye Muvaffak Nadir'in "Kar Kuşu" şiirinde de görülmektedir.[598]

Modern şiir, kesişen serbest kâfiyeyi kullanma eğilimi göstermiştir. Bu tür kâfiyeye daha çok çocuk şiirinde rastlanmaktadır. Süleyman el-İsa'nın "'İndema Yuvacihu'l-musafirani'd-dubbe/İki Yolcu Ayıyla Karşılaşınca" adlı şiirinin ilk bölümünde bu tür kâfiyeye rastlanmaktadır.

كانا يحبان السفـر

ويحلمـان بالقمـر

في مجهـل سحيـق

ضمهما طـريق

وفجأة رأى المسافران

دباً رهيباً يذرع المكان

وقبل أن يراهمـا

ويقتفي خطاهمـا

طارا إلى النجـاة

[597] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.311-326.
[598] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.311-326-327.

كالريح في الفلاة

تسلّق الخفيف أعلى شجرة

كأن رجليه جناحا قُبره

وبالبطيء أحدق الخطر

هيا أغثني يا أخا السعد

امدد يد الصديق

إلي يا رفيق[599]

Mürekkeb kâfiye, kâfiye kullanımında şiir vezinlerinde çeşitliliğe gitmeyi zorunlu kılar. Bu da şaire kâfiye seçiminde kolaylık sağlar. Böylece mutlak kâfiyeden kaynaklanan tekdüzelik ortadan kalkmış olur.

Nazik el-Melâike'ye göre on altı vezinli kadim Arap şiirinin on vezni serbest şiir yazımına uygundur. Çünkü kadim Arap şiir vezinlerinin çoğu şairin, vezinlerde oynama yaparak şiir sanatındaki yeteneğini sergilemesine imkân tanımaktadır. Örneğin er-remel vezninin ölçüleri serbest şiir yazımında şaire yeteneğini sergileyebileceği değişikliklere yatkın bir vezindir. Bu yüzden Süleyman el-İsa gibi çağdaş şairlerin çoğunun şiirlerinde en fazla paya sahip vezin er-remel veznini olmuştur.

أيها الضارب عبر الموت في ليل الشقاء

منذرا جدرانَه السودَ بهزات الفناء

قبضةٌ تهوي..

فتهوي خلفها مليون قبضةً

لست تدري كيف يحمي الشعبُ بالآلام أرضهْ

إنه سرُّ الملايين المهازيل العطاشِ

نفروا من وهدات الذلّ طوفان غواشي

نفروا...

يستنرئون البؤسَ والموتَ الخصيبا

[599] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.311-330.

يلدون العيش خيطا نسْج أيديهم قشيبا

يا صديقي

يا وميض البغث في الجفن الطعين المستفيق

اصفع اللص الذي هدم داري

وشكا التخمةَ من كتري وقوتي وثماري

اصفع اللص بهذا السوط

لم نشكُ ظلامهْ..

لم يخضَّ جنديُّنا الموت لكي يروي أوامَهْ

لم تجرد كيرةُ الخبز حسامهْ

نحن تاريخٌ تحطمْ

نحن عرضٌ قد تثلّمْ

يا فرنسا...

نحن ثوارُ كرامهْ

Görüldüğü gibi Süleyman el-İsa'ya ait yukarıdaki şiirin kâfiyeleri değişken iki kıtadan oluşmaktadır. Şiirin birinci kıtası aşağıdaki gibi dört kâfiye içerir.

الشقاء الفناء/ قبصه أرضه/ العطاشي غواشي/الخصيبا قشيبا

Şair, aynı uyumu aşağıda görülebileceği gibi ikinci kıtada da korumuştur.

ظلامه أورامه حماسه كرامه

Sonra başka kâfiye getirmiştir.

صديقي المستفيق/ داري ثماري/ تحطم تثلم

Süleyman el-İsa'nın mürekkeb kâfiye ile serbest tarzda yazdığı şiirlerine bir başka örnek olarak da aşağıdaki şiiri verilebilir.

الصامد المقدودُ من لهب

عرفتْه الأرضُ المجدِ حداد

في ركنِ حانوتٍ

يحيا على الخشنينِ من ثوب ومنقوت

وسرى نداء الثأر رعَّاد

وأهابتْ الثورة

وتكلمت آلامنا غورا وأنجادا

فإذا الكميُّ ..فراشه صخرةْ

وغطاؤه صخرةْ

وإذا الثورةْ

سيسير مثل رفاقه الدربا

سيخوضها حربا

سيخط قصة أرضه الحرةْ

بالدمع.

بالدمع.

قطرةْ قطرةْ

Eski şairler şiir için "vezinli kâfiyeli sözdür" tanımını yapmışlardır. Onlara göre kâfiye şiirin vezinden sonraki ikinci önemli parçasıdır. Modern şairler Arap şiirini bu geleneksel kâfiye tarzının dışına çıkarmaya çalışmışlardır. Çünkü çağdaş serbest şiir, kâfiyeye bağlılığı lüzumlu görmemektedir. İbrahim Enis'e göre serbest şiirde, vezin kâfiyeden bağımsız olduğu gibi kâfiye de vezinden bağımsız olmuştur.[600]

Kâfiyeyi vezinden vezni kâfiyeden ayrı tutmak şaire, beyte daha fazla hâkim olma ve şiir biçimini rahatça oluşturma imkânı sağlamaktadır. Ancak serbest şiir bu özelliğiyle şiirin tamamında tekrarlayan sürekli tekrar eden ses unsurlarını kaybetmiştir. Bu yüzden serbest şiirde kullanılan kafiylerin çoğu mukayyed murdife kâfiye türünde kâfiyedir. Çünkü serbest şiirde kâfiye çeşitliliği belli bir sisteme uymaz. Bundan dolayı bir şiirde farklı kâfiye çeşitlerine rastlanmaktadır. Dolayısıyla kasidenin yazıldığı vezin türlerinin son kısımları farklı kâfiyeye sahip olur. Serbest şiire ve kafyie çeşitliliğini tercih eden şairler, Batı şiirin etkisinde kalan şairlerdir. [601] Bundan dolayı Arap şiirindeki bu tür kâfiye ve kâfiye çeşitliliği batı etkisinden kaynaklanmıştır denebilir.

[600] İbrahim Enis, *Musîka'ş-şi'r*, Mektebetu'l-Anglo el-Mısriyye, Kahire, 1952, s.106.
[601] Abdulhadî Abdillah 'Atiyye, *Melâmihu't-tecdîd fî musîka'ş-şi'ri'l-Arabi*, Bustânu'l-ma'rife, el-İskenderiyye, Mısır, 2002, s.125.

2.10.2.2. Kâfiye Çeşitliliği

Kâfiye çeşitliliği Arap şiirinde yeni bir şey değildir. Abbasi Endülüs ve göç şiirlerinde kâfiye çeşitliliğine rastlanır. Modern şiirde ve çocuk şiirinde de kâfiye çeşitliliğine rastlamak mümkündür. Çağdaş Batı edebiyatına açılım sonucunda Arap şiirine yeni sanatsal şekiller girmiştir. Böylece şiir kâfiyesinde çeşitliliğe gidilmesi; çağdaş şiir sanatına ve şiirin hitap ettiği kitlenin gereksinimlerine uymak bakımından adeta zorunlu olmuştur. Kâfiye çeşitliliğinin, şiiri okuma, ezberleme, çocuğun şiiri okurken nefes alıp vermesine, el, kol hareketleriyle şiire eşlik etmesine yardımcı olmak gibi avantajları vardır.[602]

Şiirde insan fıtratında var olan ritim, vezin ve kâfiye ile elde edilir. Pek çok şair, kâfiyeli şiirin, insan psikolojisinin ihtiyacına en çok cevap veren, insanın yaratıldığı fıtrata en çok uyan şiir olduğunu anlamışlardır. Bu yüzden Süleyman el-İsa ve diğer çağdaş şairler eski şairlerin tersine şiirlerinde kâfiye çeşitliliğine yer vermişlerdir.

Süleyman el-İsa'nın, şiir vezinlerinde değişiklik yapmasının nedeni kâfiye çeşitliliğine ulaşmaktır. Fakat bu durum, Suriye çocuk şiirinde sürekli görülen bir olgu değildir. Çünkü kâfiye çeşitliliği; deneyim, yetenek ve ustalık gerektirdiği için kişisel çabalardan ibaret kalmıştır. el-İsa, "الدمية/ Dumya/Kukla" adlı şiirde, şiirin şatrlarında kâfiye çeşitliliğine başvurmuştur.[603] Ancak orada kâfiye değişikliği rast gele, kuralsız yapılmamış belli bir düzende yapılmıştır. Örneğin değişken kâfiyelerde, kâfiye her nakaratta zorunlu hale gelir. Böylece kâfiye, şiirde birden çok kere tekrarlanabilir.

Süleyman el-İsa'nın "الخريف/ el-Harîf/Bahar","وطن/Vatan/Vatan" ve "مطر/ Matar/Yağmur" adlı şiirleri kâfiye çeşitliliğine örnek olarak gösterilmeye uygun bir şiirlerdir.[604]

مطر مطر مطر

بالنعمة انهمر

بالعشب والثمر

تهللي يا أرضنا السمراء

[602] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fi Suriye dirâse tatbikîyye*, s.245.
[603] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fi Suriye dirâse tatbikîyye*, s.245.
[604] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî dirâse târîhiyye nakdiyye*, el-Hey'etu'l-âmmetu's-Suriyye li'l-kuttâb vizâretü's-sekâfe, Şam, 2008, s.282-283.

واستقبلي هدية السماء

مطر مطر مطر

Araştırmacı Fâlih Fellûh'a göre, Süleyman el-İsa'nın uzun şiir tecrübesi ve şiir alanındaki yeteneği, yaratıcılığı, yenilikçiliği ona vezin ve kâfiye çeşitliliği konusundaki başarıyı hatta bu alanda öncü kişi olmasını sağlamıştır. [605]

Feluh'a göre şiir vezin ve kâfiyesinde değişiklikler yapmak, vezin ve kâfiye çeşitliliğini sağlamanın yanı sıra bazen de şiiri nesire yaklaştırmış olur. Örneğin Süleyman el-İsa'nın aşağıdaki beyti, nesir şekline dönüştürerek yazılabilir.

مـاذا تقـول الشـمس

مستفعلن مستفعلن فعول

تقول إني أشرق

مستفعلن مستفعل

لكي يسر الزنبق

مستفعلن مستفعل

ويضحك الصغار

مستفعلن فعول

Güneş sabahleyin ne diyor

Ben doğuyorum der

Zanbak sevinsin diye

Çocuklar gülüyor

Bu kıtayı nesir şeklinde aşağıdaki gibi nesir şeklinde yazmak mümkündür.

ماذا تقول الشمس في الصباح؟ تقول إني أشرق لكي يسر الزنبق ويضحك الصغار ويبدؤون الدرس والكفاح[606]

Güneş ne diyor? Diyor ki: ben doğarım zambak sevinsin diye. Çocuklar gülüyor, derse ve mücadeleye başlıyorlar.

[605] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemut'-terbeviyyeti's-sâide ve tekniyyâtu'l-ameli'terbevi fî enâşidi'l-etfâl li Süleyman el-İsa*, s.64-76.
[606] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.244-245.

Bu kıtaların vezni incelendiğinde el-İsa'nın, çocuğa cazip gelmesi için sanatsal zorunlulukları bir kenara bırakıp vezin ve kâfiye çeşitliliğini tercih ettiğini görmek mümkündür. Ancak bu da şairin şiirlerini bazen nesire yaklaştırabilmektedir. Çünkü vezin ve kâfiyelerle oynamak bazen ritmi azaltır ki bu da çocuklara cazip gelmez.

Sonuç olarak Arap şiirinde en önemli temel unsur olarak kâfiye, kadim Arap şiirinde olduğu gibi modern Arap şiirinde de gereksiz olduğunu savunanlar olmakla birlikte varlığını sürdürüp çocuk şiirinin yapısının da temel taşı olmaya devam etmektedir denebilir. Çünkü kâfiye, çocuğun duygularına egemen olduğu gibi şairin düşüncesine de egemendir.

2.11. TEDVîR

Şiirin biçim bakımından önemli bir unsuru da tedvîrdir. Tedvîr, kelime olarak yuvarlama, hızla okunma, döndürme, devretme anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise beytin sadr kısmındaki kelimenin son kısmının kesilip, kesilen kısmın ilk parçasının birinci şatırda kalacak şekilde; ikinci parçasının ise ikinci şatırda yer alan acz diye isimlendirilen bölümünün ilk kısmına devredilerek birleştirilmesine denir.[607]

Tedvîr, şiirdeki iç ritmi ortaya çıkaran tarzlardan biridir. Tedvîr yoluyla iki ritim ortaya çıkar. Bunlardan birincisi beytin biçimini ortaya çıkaran harici ritim, ikincisi ise şiirin eda edildiği zaman ortaya çıkan dâhili ritimdir. Dolayısıyla tedvîr, şiirin iki beytinin tamamını duraksamadan okunmasını sağlar. Böylece tedvîr, şiir metninin ses ve ritim yapısında bir bütünlük sağlamaya yardımcı olur. Nazik el-Melâike'ye göre tedvîr, şairlerin zorunluluktan dolayı sığındıkları bir uygulama değil aksine şiire nağme özelliği katan bir unsurdur. [608]

Şiirde bu işleve sahip olan tedvîri, Süleyman el-İsa'nın el-hafîf vezninde yazdığı "Min Melhameti'l-Cezâir" şiirinde görmek mümkündür. Burada tedvîr, neredeyse şiirin tüm beyitlerine ulaşacak kadar uzamaktadır. Tedvîrli beyitler bu şiirin dört kıtasında da görülmektedir. [609]

روعة الجرح فوق ما يحمل اللف ظُ ، وقوى عليه إعصار شاعرْ

.....

[607] Muhammed et-Tuncî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'l-edeb*, cilt 1, 1. Baskı, Dâru'l-kutubu'l-'ilmiyye, Beyrut, 1999, s.237.
[608] Ali Yunis, *en-Nakdu'l-edeb ve kadâya'ş-şekli'l-musîkî fi'ş-şi'ri'l-cedîd*, s.65.
[609] Bu'ûsî Mes'ûd, *et-Teşkîlu'l-musîkî fî şi'ri Süleyman el-İsa divânu'l-Cezâir nemûzecen*, s.107-108.

أ أناجي ثوارها ، ودويُّ النار أبياتهم و عصف المخاطرْ؟

.....

ما عساني أقول؟ والشاعر الرشي ـاشُ ، والمدفع الخطيب الهادرْ

ما عساني أقول؟ والنار لم تلى فخْ جبيني هناك والثأر دائرْ

ودوي الرشاش لم يخترق سمى عي، ويسكب في جانحيَّ المشاعرْ

……..

ألف عذر، يا ساحة المجد يا أرْ ضي التي لم أضمها، يا جزائرْ

بيدك المصير فاقتلعي الليى لل، وصوغيه دافق النور باهرْ

……..

Bir diğer tanıma göre tedvîr: *Bir metinde ibareleri tekrar kullanarak, söz dizimi bakımından yeni ifade üretmeye tedvîr denir. Tekrar edilen kelime veya söz birlikleri tef'ileler hâlindedir. Tedvîrde çoğunlukla dört mefâilün veya dört müstef'ilun veya iki müstef'ilun fe'ûlün gibi kalıplar tercih edilmiştir.*[610]

Süleyman el-İsa'nın "دعني لصحرائي/ Da'ni lisahrai/Beni Çölümle Başbaşa Bırak" başlıklı şiiri bu tanımda bahsedilen tedvîre örnek göstermek mümkündür.

أ تأذن لي بأن أثني

شراع اللحنِ.. يا مالك؟

ولم أبرح على الشطآنِ

تعرق زفرتي ذلك

*****

أتأذن لي ببعض الظلِّ؟

أعيا اللفح أقدامي

نشيدك فوق حنجرتي،

وأوتاري، وأنغامي..

قصيدت أمتي في الأطلسِ

[610] Dursun Ali Tökel, *Deneysel Edebiyat Yönüyle Divân Şiiri*, Ankara, 2010, s. 304; Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, İstanbul 1989, s. 332.

الجبارِ.. لا شعري

يكسِّر ريشهُ الألهامُ

دون سفوحها السمرِ

قصيدة أمتي في الأطلسِ

الْجبارِ.. لا شعري

يكسِّر ريشهُ الألهامُ

دون سفوحها السمرِ

****

أ تأذن لي؟

أهاب، أهاب إيقاظَ الأعاصيرِ

أهاب مصارعَ الأبطالِ، ألمسها بتعبيرِ

Serbest şiirde tedvîr ise iki şatrın düzenine göre farklı bir şekilde gerçekleşir. Serbest şiirde tedvîr, ya şiirin satırında ya da bir şatrdan sonraki şatrda meydana gelir. Bu da serbest şiirde tedvîrden kaçınmayı gerektirmiştir. Çünkü serbest şiirde satır ve vezin birliği yoktur. Tek satırlı şiirin kâfiye ile bitmesi gerekir. Tedvîr bu özelliği ile kâfiyeyi ortadan kaldırıyor. Ancak serbest şiir yazan şairler şiirde kâfiyenin dışına çıkma özgürlüğünü kendilerinde gören serbest şiir yazan şairler tedvîre yönelmektedirler. Çünkü tedvîr, çağdaş şiirde klasik şiirin tek ritim özelliğinden kurtulmak için başvurulan araçlardan biridir.[611]

Ayrıca el-İsa'nın er-remel vezninde yazdığı aşağıdaki şiiri de serbest şiirdeki tedvîr uygulamasının görülebileceği şiirlerdendir.

أيها الضارب عبر الموت في ليل الشقاء

منذرا جدرانَه السودَ بهزات الفناء

قبضةٌ تهوي.. تدوير

فتهوي خلفها مليون قبضةً

[611] Muhammed en-Nuveyhî, *Kadiyyetu'ş-şi'ri'l-cedîd*, el-Matba'atu'l-'âlemiyye, Kahire, 1964, s.275.

لست تدري كيف يحمي الشعبُ بالآلام أرضهْ

إنه سرُّ الملايين المهازيل العطاشِ

نفروا من وهدات الذلّ طوفان غواشي

نفروا... تدوير

يستنرئون البؤسَ والموتَ الخصيبا

يلدون العيش خيطا نسْج أيديهم قشيبا

يا صديقي

يا وميض البغث في الجفن الطعين المستفيق

اصفع اللص الذي هدم داري

وشكا التخمةَ من كتري وقوتي و ثماري

اصفع اللص بهذا السوط تدوير

لم نشكُ ظلامهْ..

لم يخضَّ جنديُّنا الموت لكي يروي أوامَهْ

لم تجرد كيرةُ الخبز حسامهْ

نحن تاريخٌ تحطمْ

نحن عرضٌ قد تثلّمْ

يا فرنسا...

نحن ثوارُ كرامهْ

فاعلاتن فعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن فعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

فاعلات فا تدوير

علاتن فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن فعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن فعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن فعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

فعلاتن فعلاتن فاعلاتن فعلاتن

فعلا... تدوير

تن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

والنقطع الثاني على هذا النسق

فاعلاتن

فاعلاتن فعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن

فاعلاتن فعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن فعلاتن فاعِ تدوير

لا تن فاعلاتن

فاعلاتن فعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن فالاتن فعلاتن

فاعلاتن فعلاتن

فاعلاتن فعلاتن

فاعلاتن

فاعلاتن فعلاتن

Ancak tedvîrin kâfiye ve vezni ortadan kaldırmadığını fakat şaire bunlara zorunlu olmama özgürlüğü verdiğini iddia edenler de vardır. Onlara göre kâfiye ve tedvîr, şaire eski şiirin katı kurallarının vermediği serbestliği sağlamaktadır.[612] Dolayısıyla tedvîr, vezin ve kâfiyeyi yok etmiyor onlara yeni bir boyut kazandırıyor denebilir. Ancak tedvîr yapılınca, vezinlerin sayısı her satırda aynı sayıda olmaz ve sabit belli bir düzene de uymaz.

2.11. SÜLEYMAN el-İSA ŞİİRLERİNDE MÜZİKALİTE

Müzik, genel olarak kulağa hoş gelen ölçülü seslere denir. Ölçülü ses, ritim doğada ve doğanın bir parçası olan insanda vardır. Yağmur yağarken düşen damlaların çıkardığı ritmik sesler, insanın kalp atışlarındaki düzenli ritmik atışlar doğada var olan ölçülü seslere

[612] ‘İzzuddîn İsmail, *eş-Şi’ru’l-‘Arabiyyu’l-mu’âsır kadâyahu ve zevâhiruhu’l-fenniyye ve’l-ma’neviyye,* Dâru’l-kuttâbi’l-‘Arabî li’t-tıbâ’a ve’n-neşr, Kahire, 1967, s.65.

örnek verilebilir. İnsan, doğada farklı boyutlarıyla var olan sesleri ilk günden beri taklit etmeye çalışmıştır. Her yaştaki insan düzenli, uyumlu, ritmik seslerle tepki verir, onlarla etkileşime geçerler.

Şiirin yapısına ait vezin, kâfiye, şiirde kullanılan tınılı harfler ve güzel lafızların kullanımından neşet eden müzikalite, şiiri nesirden ayıran bir özelliktir. Ancak bu nesirde müzikalite özelliği yoktur anlamına gelmez. Çünkü nesirde de musıkî ve nağme özelliği vardır.[613]

Şiirde vezin ve kâfiyenin sağladığı ritim ve bunlardan doğan müzikalite, insanın doğuştan sahip olduğu alt yapı dolayısıyla insanı etkiler, insanda ona tepki verme isteği doğurur, şiire ilgiyi artırır. Bu yüzden müzikalite, eski yeni her medeniyetin şairlerinin önemsediği bir olgu olmuştur.

Arap şiirinde musîkî, vazgeçilmez en eski bir özelliktir. Çünkü Arap şiir vezinleri doğal olarak musıkî üretir. Şiirlerinde musıkîyi yakalamak için eski şairler şiir vezinlerine sıkı sıkıya bağlı kalıp şiir musıkîsinin rolünü güçlendirip şiirlerinin insan gönlünde daha güçlü etki bırakmasına çalışmışlardır.[614] Eski Arap şiirlerinin müzik ile şarkı ile iç içe olduğunu gösteren pek çok kaynak vardır. Konuya örnek olması bakımından eski Arap şiirlerinden oluşan bestelenmiş şarkıları bir araya toplayıp döneminin yöneticilerine sunan Rağıb el-İsfehânî'nin "Kitabu'l-eğani" adlı kitabını[615], ve klasik Arap şirinin bestelenmiş, şarkısal versiyonu olarak Endülüs'te ortaya çıkan "Muvaşşahât"[616] adlı şiir tarzını hatırlatmak yerinde olur.

Şiirde müzikalite özelliği, ister sanatsal gereklilik ister lafız ve harf tınısı, ister estetik unsur, ister vezin ve kâfiyenin sonucunda kendiliğinden ortaya çıkan bir özellik olsun bu konulardaki ihtilaflı tartışmalara rağmen[617] geçmişten günümüze var olagelmiştir.

Sonuç olarak şiirde müzikalite, en az vezin ve kâfiye kadar şiirde bulunması gereken önemli bir unsur olarak kabul edilir. Müzikalite, ister şiirin içyapısından ister dış yapısından neşet etsin şiirin yapısının doğal sonucu olarak nitelikli şiirde, şairin duygu ve

---

[613] Abdulhamit Cîde, *el-İttihâdu'l-cedîde fi'ş-şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Mısr,* Muessesetu Nevfel, Beyrut, 1980, s.352.
[614] Bu'ûsî Mes'ûd, *et-Teşkîlu'l-musîkî fî şi'ri Süleyman el-İsa divânu'l-Cezâir nemûzecen,* s.28-30.
[615] Hulusi Kılıç, *Ebu'l-Ferec el-İsfehâni*, TDV İslam Ansiklopedisi DİA, Ankara, 2002, s.317.
[616] Mustafa Aydın, https://islamansiklopedisi.org.tr/muvessah. Erişim Tarihi: 27 Ağustos, 2020, Erişim Saati: 15:30.
[617] İbrahim Enis, *Musîka'ş-şi'r,* s.14.

düşüncelerini, derinindeki nağmeleri ifade ederken bulunması gereken bir unsur olarak görülür.

Modern Arap şiiri, vezinler üzerinde değişikliklere izin vererek müzikalite çeşitliliğini sağlamayı başarmıştır. Dolayısıyla son dönemde yazılmaya başlanan serbest şiirde, müzikalite konusunda sınırsız melodi çeşitliliğiyle şiir yazımı caiz görülmüştür. Iraklı şair Bedr Şakir es-Seyyâb şiir müzikalitesinde çeşitlilik konusunda usta şairlerdendir.[618]

Çağdaş Arap çocuk edebiyatı şairlerinden Suleyman el-İsa da geleneksel şiir ölçülerine bağlı kalmakla birlikte serbest şiir türünde yazdığı eserlerinde ölçülerde çeşitliliği kullanmıştır. Bu özelliği dolayısıyla serbest türdeki şiirleri müzikalite özelliğine sahip olabilmiştir.

Süleyman el-İsa, şiir müziğinin başarılı olması için çok uyanık ve dikkatli olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tarz şiir yazımında uyumlu buhur nağmelerini/melodilerininin nasıl seçileceğinin bilinmesi, bir nağmeden diğerine, bir vezinden diğer vezne nasıl geçileceğinin bilinmesi gerektiğini, kulak ve şiir zevkine uyumsuz herhangi bir hataya düşülmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Süleyman el-İsa, vezin müziği ile ilgili görüşlerini Şam'daki İttihâdu'l-küttâbi'l-Arab yayınevinin bastığı "دفتر النثر/ Defteru'n-nesr/Nesir Defteri" adlı kitabında yer vermiştir. Ancak şiirlerinde hangi şiir veznini neden tercih ettiğini, aynı şiiri neden başladığı vezinle bitirdiğini bilmediğini de ifade etmektedir.[619] el-İsa, şiir müzikalitesi ile ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir.

el-İsa, yazdığı şiirlerde, okurken veya dinlerken ritim tutulabilecek derecede insanı harekete geçirecek müzikaliteyi oluşturabilmiştir. Onun "حروفنا الجميلة/ Hurûfuna'l-Cemile/Güzel Harflerimiz" veya "بابا/ Baba/Baba" adlı şiirlernideki müzikalite özelliği daha şiir okunur okunmaz tempo tutturacak kadar başarılıdır.

ألف باء تاء ثاء

هيا نقرأ يا هيفاء

Elif, be, te, se

Haydi, okuyalım Ey Hayfa!

[618] Süleyman el-İsa, *el-Musîkâ fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, s.618-619.
[619] Süleyman el-İsa, *el-Musîkâ fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, s.620.

بابا بابا يومك طابا

دمت ربيعا دمت شبابا[620]

Baba baba! Günün güzel olsun

Bahar oldun, genç oldun.

2.11.1. Harf ve Harekelerin Müzikalitesi

Vezin ve kâfiye harflerinin oluşturduğu müzikaliteden başka burada özel bir müzik daha vardır. Harf ve hareke cinsinden küçük parçalarla elde edilen özel bir tür müzikalite vardır. Bu harfler birbirlerine uyunca kelime kelime birleşip şekil alırlar.[621] Harflerin ve harekelerin müziğine en beliğ örneğe Süleyman el-İsa'nın بردى adlı şiirinde görmek mümkündür.

بردى بردى نغمٌ وصدى

ظلّ وندى عذب أبدا

بردى بردى [622]

Berada Berada nağme ve yankı

Gölge ve çiğ damlası sonsuz tatlı

Berada Berada

Bu şiirde kıtanın tamamına hükmeden, şiire şıklık ve canlılık özelliği katan, fetha harekeli "Dal" harfidir. Dal harfi, نغمٌ kelimelerindeki ötreli dammeyle harmoniye ortaklık etmiştir. Çünkü "mim", "lam", "be" harfleri kulağa en tatlı gelen harflerdir. Aynı şiirin başka bir kıtasında "nun" harfinin hüküm sürdüğü görülmektedir.

أمس قضينا في البستانِ

يوما من رقص و أغاني

لا أنساه ولا ينساني

كنا موجا من ألحانِ

[620] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.40-41.
[621] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.223.
[622] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.117.

Dün bostanda vakit geçirdik

Dans ve şarkılarla bir gün

Ben onu, o beni unutmaz

Nağme/ezgi dalgası olmuştuk

Berada (Nehri) akarken

Görüleceği gibi "nun" harfi bu kıtada da قضينا، بستان، أغاني،كنا، ألحان kelimeleri ve يوما، رقص، موجا kelimelerindeki tenvinler yoluyla kıtaya hükmederek müzikalite özelliği katmıştır.

el-İsa, "Nesir Demeti" adlı kitabında şiirlerindeki müzikaliteye çocukların nasıl tepki verdiğini hayretle anlatmaktadır: *"Suryie'de ve Suriye dışındaki Arap bölgelerinde çocukların bu şiirleri söylerken, aklıma hiç gelmeyecek bir şekilde tepki verdiklerini gördüğüm zaman şaşkınlığım beklediğimden de öteye geçmişti ve hala da o şaşkınlığım sürüyor. Çocuklar, yazdığım şiirleri bizzat kendileri söylüyor ve şiirler için müzisyenlerin yaptıkları besteleri duymadan, dinlemeden önce çocukların kendileri ritim icat ediyorlardı."*[623]

Süleyman el-İsa, geleneksel Arap şiiri ile serbest şiiri bir araya getirip mezcetme yolunu tercih etmiştir. Şiirlerinde müzikaliteyi, vezin ve kâfiyenin yanı sıra lafızlarla ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ona göre lafzın müziği şiir yazımında köşe taşı mesabesindedir. İyi şiir, lafızlarının her birini ışıltılı kılan şiirdir. Edebî eserlerde ölü lafızlar vardır. O, bu tür lafızların eseri ışıltı yapmayacağı, esere canlılık yaratmayacağı kanaatindedir. Ona göre ışık ve aydınlık yaymaya uygun lafızlar musiki özelliği taşırlar. Sözlükte yer alan bir sözcük, başarılı bir şairin beytinde oradaki manasından tamamen farklı olur.

Örneğin يتكلم gibi sıradan bir lafız el-Buhterî gibi usta bir şairin elinde nasıl da parıltılı hale gelmektedir?

أتاك الربيع الطلق يختال ضاحكا من الحسن حتى كاد أن يتكلما

[623] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.213.

el-İsa, başarılı bir şekilde kullanılan lafzın canlı varlığa dönüşebileceğini, duygulara sahip insan gibi konuşabileceğini düşünür. Ona göre lafız şairin ilk aracıdır. Usta şair ise azami lafızda müzik gücünden faydalanan kimsedir.[624]

Süleyman el-İsa, şiirde musikiyi elde etmek için dilin tüm olanaklarını kullanma konusunda sahip olduğu tüm yetenekleri sergilemiş, şiirlerinde vermek istediği düşünsel mesajı müsikinin etkileyici, sihirli gücünden de faydalanarak iletmeye çalışmıştır. Onun şiirlerinin insanlar arasında kolayca yayılmasının, kabul görmesinin sebebi, şiirlerin sözlerinden önce musikisinin dinleyiciyi cezbetmesi, şiirlerindeki nağme ve ritimlerin imge ve mandan önce insanların gönlünde etki bırakmasındandır.

Sonuç olarak şiir, tınılı lafız, ritmik kelime, hareke, sükûnlardan, şairin duygusal hallerini ifade eden kelimelerin ritimlerinden, vezin ve kâfiyeden kaynaklanan ses uyumluluğundan doğar, şiiri icra edenin de vurgu ve tonlamalarıyla tamamlanır. Süleyman el-İsa şiirlerinde ve hatta nesirlerinde yukarıda sayılan unsurların tamamından doğan musıkîyi görmek mümkündür. Çünkü şarkı, müzik çocukları harekete geçiren önemli bir araçtır. Şair el-İsa, musikinin bu sihirli etkisinin idrakinde olduğu için şiirlerini çocuklar için adeta şarkıya dönüştürmüştür. Bunun delili ise ilk şiir Divânına, "Şarkı Söyleyin Ey Çocuklar" adını vermiştir. Divânın mukaddimesinde çocuklara şarkı söylemelerini yetişkinlerin de onlara katılmasını talep etmektedir.

Şiirde, musikiye verdiği önem dolayısıyla el-İsa'nın musiki yönüyle ön plana çıkan şiirlerini notalara döküp besteleyen müzisyenler olmuştur. Şiirde müzikalite, Süleyman el-İsa için fikirlerini hedef kitleye iletmede vezin ve kâfiyenin de önüne geçecek kadar önem atfedilen bir araç konumundadır denebilir.

Süleyman el-İsa, "Ben çocuklar için yazdığım şiirlerde açıklık ve kapalılığın, gerçekle sanalın, somutla soyutun, gerçek ile hayalin iç içe geçmesine özen gösteriyorum. Bütün bunlar özenle seçilerek işlenmiş kelimelerle olur. Bundan dolayı şiirlerde birinci hedef müzikalitedir. Ondan sonra her şey kendiliğinden gelir. Bırakın çocuklar şarkı söylesin hatta onlarla beraber sizler de söyleyin ey büyükler"[625] diyerek şiirde müzikalitenin önemini vurgulamıştır.

2.12. DİL VE ÜSLUP YÖNÜNDEN SÜLEYMAN el-İSA ŞİİRLERİ

[624] Süleyman el-İsa, *el-Musîkâ fi'ş-şi'ri'l-'Arab*, s.614.
[625] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.241.

2.12.1. Süleyman el-İsa Şiirlerinde Dil

Edebî eserlerde dil çok önemlidir. Özellikle çocuk şiirinde kullanılan dilin sahip olması gereken bir takım özellikler vardır. Şiirin hedef kitleye ulaşabilmesi için, eğitsel, sanatsal bir takım özelliklerin yanında dil ve lafız kullanımı konusunda da her yaştaki okuyucunun seviye ve ilgisine uygun tercihlerin yapılması gereklidir. Bu yüzden çocuk şairlerinin kullandıkları dilde dikkat etmeleri gereken kurallar vardır.

Çocuk yazarları, sahip olduğu lügat zenginliğini çocuğa sade, basit cümlelerle aktarmak zorundadır. Süslü, karmaşık, uzun, çocuğun seviyesinin üzerinde cümleler, çocuk şiirinde işe yaramaz. Şairin seçtiği basit cümle yapısı kadar kullandığı kelimelerin kolay, duru ve anlaşılır olması da önemlidir.[626] Şair, meramını çocuğa arı, tertemiz bir dille lafı dolandırmadan doğrudan, kelimeleri titizlikle seçerek iletmelidir. Şiirde az kullanılan ve yabancı sözcükleri kullanmamalı; çocuğun yaş, algı, kapasite ve gelişim seviyelerine uygun kelimeler seçilmelidir. Mümkün olduğunca soyut dilden uzak durmalı, vermek istediği fikri basit tutulmalıdır. Şairin, ancak yukarıdaki özelliklere haiz bir dil ile çocuklara ulaşması mümkün hale gelir.[627]

2.12.1.1. Kelime, Terkib ve Ma'nâ Bakımından Dil

Çocuk edebiyatında kullanılan kelimelerin, çocuğun sözcük dağarcığına uygun olması gerekir. Çocuk iki yaşından on beş yaşına kadar 2-3 bin kelime ile kişisel gelişim ve zekâ özelliklerine göre 11-13 bin arasında kelime hazinesine sahip olurlar. Çocuğun içinde bulunduğu yaş dönemindeki sözcük dağarcığına uygun sözcüklerle dolu bir şiir, çocuk tarafından daha kolay kabul görecektir.[628]

Süleyman el-İsa "Luna" isimli şiiri kelime ve terkip yönünden incelendiğinde bu şiirin, otuz bir kelimeden oluştuğu görülmektedir.

هذي لونا بسمة فجر

خمس سنينٍ قالت عمري

[626] Hâlid b. Hâtır el-Ubeydî, *Takvîmu'n-nusûsi'ş-şi'riyyeti fî kutubi'l-kırâe ve'l-mahfûzâti li's-sufûfi's-selâseti'l-'ulyâ min'el-merhaleti'l- ibtidâiyyeti fî dav'i me'âyîri edebi'l-etfâl*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu Ummui'l-Kurâ Kulliyyetu't-Terbiyye, 2005, s.28; Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl* s.574.

[627] Hasan eş-Şihâte, *Edebü't-tıfl'il-'Arabî dirâsât ve buhûs*, s.245.

[628] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.139-140.

جلست قربي رفقةً زهرِ

غنّتْ ألحاناً من شعري

غنت ماما والرسام

مثل عصافير الأحلام

كانت لونا وهي تغني

مثل عصافير الأحلام[629]

Bu Luna Sabah gülümsemesi

Beş yaş Dedi yaşım

Yanımda oturdu çiçek pırıltısı

Bir şarkı söyledi Benim şiirimden

Mama ve Ressamı söyledi

Rüya kuşları gibi

Luna şarkı söylerken

Rüya kuşları gibi,

Bu kelimeler; altı fiilden; yirmi iki isim, bir harfi cer, bir benzetme harfive iki atıf harfinden oluşmaktadır.

Süleyman el-İsa bu şiirde, sınırlı sayıdaki kelimeyle kolay okunan, ezberlenen ve söylenen şiirsel bir tablo çizmeyi başarmış olarak kabul edilmektedir. Şiir, genel olarak dil bakımından çocukların seviyesine uygun bulunurken burada el-İsa'nın kullandığı بسمة فجر، رفقة زهر lafızları anaokulu çocuğunun seviyesinin üzerinde çocuğun kavrayamayacağı mecâzi, soyut terkipler olarak görülmüş; şiirdeki لونا lafzı çocuk şiirinin özelliklerine uygun görülmemiştir. Çünkü Luna isminin fasih Arapça bir isim olmadığını söyleyen Muhammed Kâraniyâ, Luna isminin Türçe ve diğer dillerde bulunan bir isim olduğunu, Süleyman el-İsa'nın şiirlerinde yabancı isimleri, kelimeleri kullanma hatasına düştüğünü belirtmektedir.[630]

Çocuk şiirlerinin, çocuğun sahip olduğu dil dağarcığına göre olması gerekmektedir. Fakat gerçekler bundan farklıdır, uzaktır. Çünkü çocuklar arasındaki bir lafzın manasını

[629] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.139-140.
[630] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.143.

anlama, takdir etme gibi kişisel farklılıklar, çocuğun dil dağarcığına uygun şiir yazma ilkesini göz ardı ettirmektedir. Bu nedenle, pek çok şairin kabul edilebilir, sanatsal bakış açısını gözeten, sağlam, çocuğa göre kelime ve terkiplerle şiir yazamadıkları; bu sebeple çocuğun sözcük hazinesine göre şiir yazma konusunda zorluklarla karşı karşıya kaldığı anlaşılmaktadır.

Çocuk edebiyatında, çocukların sözcük dağarcığı dâhilinde olan sade, basit kelimelere yer vermek önemlidir. Arap çocuğu için yazılan çocuk edebiyatı metinleri söz konusu olunca bu mesele daha çok önemlidir. Çünkü avam Arapçası ile fasih Arapçada kullanılan kelimeler arasında farklılıklar vardır. Bu yüzden okul öncesi ve ilkokul çağındaki çocuklar için yazılan eserlerde çocukların, sokaktan okula geçiş dönemlerinde zorlanmamaları için olsa gerek yer yer avam dilinde kullanılan kelimelere yer verilmiştir.

Süleyman el-İsa'nın, şiirlerinde az da olsa çocukların kolaylıkla idrak edemeyecekleri zorlukta lafız ve terkip kullandığına rastlanmaktadır. Günlük dilde kullanımı yaygın olan bazı kelimeler, sözlükteki karşılıkları olan kelimelerin yerine kullandığına rastlanmaktadır. Örneğin zıpla manasındaki اقفزي yerine اطفري kelimesini; dört bir taraf, köşe manasındaki أنحاء yerine أرجاء kelimesini; genişlemek, büyümek manasındaki اتسعي yerine انداحي kelimesini; ayrıca " السباحان الصغيران İki Küçük Yüzücü"[631] adlı kasidesinde de sokakta kullanımı yaygın olan oynamak ve zıplamak anlamına gelen تعبثان، تطفران fiillerini, sözlükteki تلعبان ، تقفزان fiillerinin yerine kullandığını dipnottaki açıklama bölümünde bizzat kendisi açıklamıştır. Ancak el-İsa, çocukların seviyelerinin üzerinde ve anlaşılması zor kelime, terkip kullanma hatalarına kasten düştüğünü de itiraf etmektedir. Böyle hatalara düşmesine gerekçe olarak da çocukların anlaşılması zor, kapalı kileme ve terkiplerin manalarını cümlenin içindeki bağlamdan çıkarabileceklerini göstermiştir.[632]

Süleyman el-İsa, şiirlerinde de avam Arapçasında kullanılan kelimelere yer vermiştir. Ancak o, eserlerinde bazen çocukların seviyelerinin üzerinde ve avam Arapçasında kullanılan lafızlara yer verse de genellikle basit, sade ve çocukların seviyelerine uygun olan kelimeleri seçtiğini Divânu'l-etfâl adlı eserinin mukaddimesinde iddia etmektedir.

[631] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.121.
[632] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.137.

Süleyman el-İsa, şiirde uygun lafız seçiminin şiir sanatının gerektirdiği bir durum olduğunu düşünür. Ancak şiirde kullanılan bazı telaffuzu ve anlaşılması zor lafızlar, çocukların seviyelerinin üzerindeyse bunu şiir sanatının gerektirdiği zorunluluklara bağlar ve bu zor lafızların sayısının da sınırlı olduğunu, şiiri anlamaya engel teşkil etmediğini, anlamlarının metnin bağlamından veya şiiri okutan öğretmenlerin açıklamasıyla öğrenilebileceğini savunmaktadır.

Kelimelerin telaffuzu, boğazdan başlayıp ağız, dil, dudaklar ve ses tellerine kadar pek çok organın birlikte hareket etmesinden meydana gelmektedir. Bu yüzden edebî metinlerde yer alan kelime ve terkiplerin, telaffuzu kolay olanlardan seçilmesi önemlidir. Örneğin çocuklarda ses tellerinin gelişimi aşamalı olarak gerçekleşir. Ses telleri, çocukları konuşurlarken gözle görülür zorluklara maruz bırakabilir. Arap dili söz konusu olduğu zaman bu zorluklar, bazen fasih dili kullanma zaruretinden, bazen harflerin telaffuzu yüzünden ortaya çıkmaktadır. Ki bu durum belağatta tenâfuru'l-hurûf, tenâfuru'l-kelimât diye adlandırılan kelimenin belağatına aykırı bir durum olarak kabul edilmiştir.[633] Dolayısıyla edebî eseri meydana getiren harflerin, kelimelerin ve terkiplerin telaffuzunun basit ve çocuğun seviyesine uygun olması gerekmektedir. Çocuk yazarlarının lafız ve konuşma zorluklarına sebep olacak metinler yazmaktan uzak durması gerekir ki çocuklar konuşma hatalarına düşmesinler. Şiirlerdeki bu tür zorluklar şunlardır:

-Boğaz Harflerinin Peş Peşe gelmesi;

Süleyman el-İsa, eserlerinde telaffuzu zor bazı harfleri aynı kelimede veya yan yana gelen kelime ve terkipleri kullanarak yukarıda bahsedilen ilkelere aykırı düşmüştür. Örneğin;

ألف باء تاء ثاء

هيا نقرأ يا هيفاء

Burada نقرأ kelimesinde boğaz harfi olan ق ile yine boğaz harfi olan أ hemze ard arda gelmiştir.

- Farklı mahreçlere sahip harflerin ard arda gelmesi; el-İsa farklı mahreçlere sahip harflerin yan yana, ard arda bulunduğu kelime veya terkipleri de eserlerinde kullanmıştır.

Bu tür zorluğa aşağıdaki beyit örnek verilebilir.

[633] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemu't-terbeviyyeti's-sâide ve tekniyyâtu'l-'ameli't-terbevî fî enâşidi'l-etfâl li Süleyman el-İsa*, s.64-76.

واقضمي الشعب البديع

انه فصل الربيع

Burada اقضمي kelimesinde yan yana geldikleri zaman telaffuz zorluğu olan ق ve ض harfleri yan yana gelmiştir. Çocuklar genellikle ض harfini د dal harfine dönüştürerek zorluğu hafifletmektedirler.

-Terkipte bir harfin aşırı tekrar etmesi; telaffuz zorluğuna bir diğer sebep de bir harfin aynı kelime veya peş peşe gelen kelimelerde aşırı tekrarıdır. Süleyman el-İsa'nın eserlerinde bu tür zorluklara da zaman zaman rastlamak mümkündür.

Örneğin aşağıdaki üç parçada bu tür bir zorluğa düşülmüştür.

ومثل الموج ومثل الموج

أجيال من اللهب

تجيء تجيء يا بلدي

وتصنع وحدة العرب

İlk üç satırda ج cim harfi aşırı şekilde tekrarlanarak telaffuz zorluğu ortaya çıkarmıştır

-Telaffuz yönünden yakın iki harfin peş peşe gelmesi; bazen de kelime veya terkipte telaffuz yönünden birbirine yakın iki harfin peş peşe gelmesi gibi kusurlara da rastlanır.

من تطوان إلى بغداد

سار قطاري يا أولاد

Bu beyitte geçen تطوان kelimesinde yan yana gelen ت ve ط harflerinin telaffuzu çocuklara zor gelmektedir. Çocuklar kelimenin başındaki ت harfini ط harfine dönüştürerek telaffuz etmeye çalışmaktadırlar.[634]

2.12.1.2. Dilbilgisi Hataları Bakımından Dil

Süleyman el-İsa'nın, eserlerinde dilbilgisi kuralları bakımından bir takım hatalı kelime kullanımlarına da rastlanmaktadır.

[634] Fâlih Fellûh, *el-Kıyemut't-terbeviyyeti's-sâide ve tekniyyâtu'l-'ameli't-terbevî fî enâşidi'l-etfâl li Süleyman el-İsa*, s.64-76.

Örneğin "طيّارة -Uçak" isimli şiirinde طائرة lafzı yerine طيّارة lafzını kullanarak sarf kurallarına aykırı olan bir lafza şiirinde yer verdiği;

فوق الريح وفوق الغيم

تعلو تعلو مثل النجم

روحي شرقا روحي غربا

للمستقبل كوني دربا[635]

Rüzgarın üstünde bulutların üstünde

Yükselir yükselir yıldızlar gibi

Doğuya git batıya git

Gelecek için hedefe giden yol ol.

şiirde "اذهبي، انطلقي، سافري، اندفعي" "akşam veya gece atıl, kalk, uç, git" gündüzün herhangi bir vaktinde" "seyir, yolculuk" anlamlarına gelen lafızların yerine "git, fırla" anlamına gelen "روحي" emir fiilini, tekrarlayarak kullanmakta bir sakınca görmemiştir. Ayrıca şiirde geçen "روحي" emir fiili ammice denilen sokak Arapçası'nda da birine gitmesini emretmek için "git" anlamında kullanılmaktadır ki el-İsa'nın şiirlerinde avam dilinde kullanılan kelimelere yer verdiği de görülmektedir.

Süleyman el-İsa'nın, bazen farklı sebeplerden dolayı cümleyi oluşturan öğelerin yerlerini değiştirerek takdim ve tehire başvurduğuna, devrik cümle kurarak dilbilgisi hatalarına düştüğüne de rastlanmaktadır.

Örneğin aşağıdaki dizelerde cümlenin öğelerinin sıralamaları konusunda hataya düşerek devrik cümle kurmuştur.

أبي حداد

تقول سعاد[636]

Babam demirci

Dedi Suad

[635] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.150.
[636] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.104.

Dizeyi oluşturan cümlenin öğelerinin doğru dizilimi ikinci satırın birinci satırın yerine gelmesiyle gerçekleşebilecekken şair bunu yapmamıştır. Aynı şeyin "Kitari/Trenim" adlı şiirinde de tekrarlandığını görmek mümkündür. Şair orada da

من تطوان إلى بغداد

سار قطاري يا أولاد[637]

Tatvan'dan Bağdad'a

Gitti trenim ey çocuklar" şeklinde devrik cümle kurarak dilbilgisi hatasına düşmüştür.

Cümlenin öğelerinin sıralamasında takdim tehir yapmak, devrik cümle kurmak sadece el-İsa'ya özgü bir durum değildir. Beyân es-Safedî gibi başka çocuk edebiyatçılarının şiirlerinde de rastlanan bir durumdur. Örneğin Beyân es-Safedî'nin (أغلى كلمة) adlı kasidesindeki gibi

من أجلي ضحى الشهداءُ

شاد الأمجادَ الآباءُ

Benim için kurban oldu şehitler

Dikti şeref (abidesini) babalar." es-Safedî bu dizelerde kâfiyeyi gerçekleştirmek için birinci satırda devrik cümle kurmuş, ikinci satırda da nesneyi, özenin önüne geçirdiği anlaşılmaktadır.[638]

Süleyman el-İsa şiirlerinde, dil kurallarını henüz tam manasıyla kavrayamamış çocukları, yanlış dil kalıplarına alışmaya sevk edebilecek dilbilgisi hatalarına pek çok şiirinde rastlanmaktadır. Çocuklar için yazan bir şairin, haberi/yüklemi, mübteda/öznenin önüne geçirmesi çocuk edebiyatı açısından kabul edilebilir değildir. Arapça dil bilgisi kurallarına göre cümlenin öğelerinin yer değiştirmesi mümkündür ancak bunun belli kuralları vardır, kural dışı cümlenin öğelerinde yer değişimine gitmek dilbilgisi hatası yapmak demektir. Örneğin aşağıdaki dizede haber (شقراء), mübtedanın (لعبتي) önüne geçmesi dilbilgisi kuralından dolayı değil, dizede kâfiyeyi gerçekleştirmek için yapılmıştır ki bu durum dilbilgisi açısından hataya düşmesine sebep olmuştur.

شقراء لعبتي تفهم همستي

[637] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.60.
[638] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.144-146.

“Sarışındır oyuncağım, fısıltımı anlar”

Aynı şekilde meful/nesneyi fiil/yüklemin önüne dilbilgisi kuralına dayanmaksızın getirmesi, dilbilgisi hatasına düşmesine sebep olmuştur. Aşağıdaki dizede mefulü (تمردا) fiilin (جعلت) önüne kurala aykırı olarak getirme üslubunu tercih etmiştir.

تمردا جعلت من أنشودة العذاب

İşkence marşından başkaldırı yaptım

Yine Arapça dilbilgisi kurallarına aykırı olarak aşağıdaki dizede

كانا جبارا عنيدا نهرها

İnatçı, zorba idi nehri.

كان nin haberini onun önüne geçirip, habere de sıfat ekleyip haberden sonra da كان nin ismini getirerek benzer bir hatayı tekrarlamıştır. Şairin كان nin ismi ile haberini birbirinden ayırması eleştirilmesine sebep olmuştur. Örneğin aşağıdaki dizede كان nin ismi ile haberi arasına cümle-i mu’teriza denilen ara cümleyi getirerek isim ile haberi birbirinden ayırmıştır.

كان ديوانك –ما أحلى أغانيه- الكتاب

Senin Divânın -şarkıları ne güzeldir!- kitaptı.

Süleyman el-İsa’nın şiirlerinde, Arapça dilbilgisi kuralları açısından doğru olan ve yalnızca nahiv bilen yetişkinler tarafından anlaşılabilecek bazı kullanımlara da rastlanmaktadır. Örneğin, “ismi fail/etken isim, mefulün bih/nesne alır” şeklindeki nahiv kuralını çocukların bilip idrak etmesi zordur. el-İsa’ya ait aşağıdaki dizede ismi failden (حاملة) sonra gelen (حلم) kelimesinin mefulün bih getirerek çocukların seviyesinin üstünde bir dil kullanımına gitmesi onun düştüğü dilbilgisi hatalardandır.[639]

يا حاملة حلم المطر

Ey hayali taşıyan yağmur!

Süleyman el-İsa’nın eserlerinde yazım hatalarına az rastlanmaktadır. Bu yazım hataları da genelde hemze-i katı’, hemze-i vasl harflerinin yazımından kaynaklı, bazen matbaadan kaynaklı, bazen de şiir sanatının zorunluluklarından dolayı yaptığı hatalar olarak gözükmektedir.

[639] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu’l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.156.

Çocuk şiiri, tatvîl/sözün gereksiz yere uzatılması) özelliğinde olmaması gerekir. Çünkü çocuklar, seviyelerinin kaldıramayacağı uzunluktaki metinlerden usanırlar. Dolayısıyla şiirin uzunluğu, çocuğun yaş ve algı seviyesine uygun bir uzunlukta olması gerekir. Şiir metni eğer anaokulu çocuğuna yazılacaksa çok kısa olmalıdır. Sonra yaş dönemlerinin ilerlemesiyle metinler aşamalı olarak uzayabilir. Manzum hikâyeleri bu konunun dışında tutulması mümkündür. Çünkü manzum hikâyeler kıssadan daha fazla çocuğun dikkatini çekebilmektedir. Her halükarda şairin, metnini mümkün olan en az kelimeyle ortaya koyması güzel olur. Çocuk şiiri için burada bir satır sınırlaması yoktur. Ancak genel olarak on beş satırı geçmemelidir.[640]

Süleyman el-İsa'nın Divânu'l-etfâldeki şiirlerine bakıldığı zaman oradaki şiirlerin büyük çoğunluğunun kısa (sekiz satırlı) ve orta (on beş yirmi civarında satır) uzunlukta olduğu görülmektedir.

Süleyman el-İsa'nın eserlerinde kullanılan dil, her şeye rağmen basit, sade, akıcı, çocuk seviyesini gözetmeye çalışan, az sayıda yabancı ve fasih olmayan Arapça kelimeye karşı yüksek oranda Arapça fasih kelime ve lafızlarla yine az orandaki kapalı ve karmaşık terkip dışında büyük çoğunluğu anlaşılır kolay terkip özellikleriyle ön plana çıkan bir dildir demek mümkündür.

2.13. SÜLEYMAN el-İSA ŞİİRLERİNDE İMGE

İmge kelime olarak, zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi istenen şey, düş; genel görünüş, izlenim, imaj anlamlarına gelir. İmge, şiirde şairin dış dünyadan aldığı zihinsel uyarıları yeni bir ifade, benzetme veya diğer beyân unsurlarıyla ifade etmesi ile gerçekleşir. İmge bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubu, ipuçları verilmiş ancak açıkça söylenmemiş bir im/işaret şeklinde de olabilir. Şiirde imge tıpkı vezin, kâfiye ve müzikalite gibi bir zorunluluktur. Çünkü bir iletişim aracı olarak dış dünyaya sıkı sıkı bağlı olan dil, her şeyi anlatmaya yetmez. Bundan dolayı edebiyatçılar, okuyucuya iletmek istedikleri mesajları imge kullanımı yoluyla da vermeye çalışırlar. Böylece edebî eserde imge kullanımı zorunlu hale gelmekle kalmayıp, edebiyatçının duygu ve düşüncelerini iletmede muhatabı etkileyen başka bir yol olmaktadır. İmge kullanımına, tüm sanat dallarında olduğu gibi şiirde de başvurulmaktadır.

[640] Beyân es-Safedî, *Şi'ru'l-etfâl fî Suriye*, s.384.

Hakiki çocuk şiirinin sanatsal imgelerden yoksun olması mümkün değildir. Haddi zatında sanatsal imge çocuk şiirinde hedeflerden şeylerden biridir. Çünkü sanatsal imge, sanatsal zevki yüceltme, muhayyileyi açma, çocuğu harika beyân ile donatma ve edebiyat sanatlarında ifade üslupları konusunda başvurulan bir yoldur.

Süleyman el-İsa'da imge, iki amaca hizmet ediyor gözükmektedir. Onun, bazen soyut kavramları basitleştirmek, bazen de soyut düşünceyi somutlaştırmak için şiirde imgeyi kullandığı anlaşılmaktadır.

جعلوا من أرض الأزهار

مرعى للموت والنار

لمى لمى عطر السماء

فراشة مسحورة وبرعم تكلما[641]

Çiçek tarlasını ölüm ve ateş alanı haline getirdiler.

Lema Lema, gökyüzünün güzel kokusu

Sihirli kelebek ve tomurcuk konuştu.

Süleyman el-İsa'nın eserlerinde imgeler, en çok renklerle irtibatlıdır. Çünkü renkler, çocukları harekete geçirir, cezbeder. Süleyman el-İsa'nın, betimlemelerinde en çok öne çıkan renk yeşildir. Ona göre yeşil adeta aidiyet, hayır, bolluk, gelişme ve umudun simgesidir.

اسمي من لحن الشلال

اسمي أخضر كالآمال[642]

İsmim şelalenin melodisindendir

İsmim, umutlar gibi yeşildir.

Şarin yeşil renginden sonra imge için başvurduğu renk beyaz rengidir. Beyaz, masumiyet ve temizliğin sembolü olarak kabul edilir. Onun imgelerde kullandığı diğer renk ise siyahtır. Siyah rengi de zulüm ve baskının sembolüdür. Dikkat edilirse bu üç renk de Suriye Arap Cumhuriyeti'nin bayrağında bulunan renklerdir.

[641] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.96.
[642] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.173.

Süleyman el-İsa, duygu ve düşüncelerini ifade edebilmek, fikirlerini muhataplarına ulaştırmak için eserlerinde imge kullanımına fazlaca yer vermiştir. Bu imgelerden bazılarını da hayvanlar âleminden seçmiştir. Özellikle mesajını kuş, tavşan, tilki, karga gibi hayvanları imge olarak kullanarak okuyucuya ulaştırmaya çalışmıştır. Örneğin serçe imgesi ile çocuğu; işlerini yeni traktör ile yapan çiftçileri anlatırken orada yeni traktör imgesi ile yenilikçiliği; uzay mekiği ve ilim imgesi ile ilericiliği; tarihi şahsiyetler imgesi ile Arap milliyetçiliğine kadim köklere bağlamayı, melek imgesiyle anneyi kastetmiştir.

Şairin şiirlerinde sürekli tekrarladığı imgeler de vardır. Bu imgelerin genellikle sabit anlamlı oldukları görülür. Mesela havacılık, özgürlük ve serbestliğin sembolüdür. Nur, bilincin bazen de medeniyetin sembolüdür. Baharı, ilerleme ve yenilenmenin sembolü olarak kullanmıştır.

سنملأ الدنيا ربيعا يا ديار العرب

النور، نحب النور

وبلادي مهد النور

يا مدرستي يا غاليتي

يا بستان النور[643]

Dünyayı baharla kaplayacağız. Ey Arap Diyarı!

Aydınlık, aydınlığı severiz

Ülkemiz aydınlığın beşiğidir

Okulum, ey kıymetli okulum

Ey aydınlığın bostanı!

Süleyman el-İsa'nın çocuklar için yazdığı şiirlerdeki bu imgeleri anlayabilmeleri zor gözükmektedir. O nedenle araştırmacı Fâlih Fellûh'a göre şiirde yer alan anlaşılması zor imgelerin, somut, gerçek karşılıklarının öğretmenler tarafından çocuklara açıklanması gerekmektedir.

el-İsa, şiirlerinde mecâz, kinâye ve çocukların kolaylıkla manasını algılamakta zorlanacakları imgelerle ilgili olguların belirgin bir şekilde kullanımı, bazı imgelerin çocukların yaş ve algı seviyelerinin üzerinde olması, fasih olmasına rağmen sözlükteki

[643] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.72.

kelimeler yerine sokakta yaygın olarak kullanılan kelimeleri seçerek anlamayı zorlaştırması, pek çok lafzın soyut mana ve imgelerle dolu olması eleştirilmesine sebep olmuştur. Bazı şiirlerindeki; وطني يتسلق أسوار الزمن vatanım zaman surlarını tırmanıyor, لنا تاريخ أزلي ezeli bir tarihimiz var, الرؤى الشاردة dağınık fikirler, النخلة البتول bakire palmiye, اسمي أخضر كالآمال adım umutlar gibi yeşildir, lafızları buna örnek verilebilir. Mecâzi manadaki lafızlara da marangoz için يضحك في يده المنشار testere elinde gülüyor, cümlesini örnek vermek mümkündür.

2.14. SÜLEYMAN el-İSA ŞİİRLERİNDE ÜSLUP/EDEBİ SANATLAR

Şiirde imge kullanımı, belağattaki beyân ilminin unsurlarından teşbih, mecâz, isti'âre ve kinâye ile olur. Ancak imge oluşturmak, akla gelen ilk benzetmeyi, mecâzı, isti'âreyi, kinâyeyi kullanmak demek değildir. Onun da kendine göre kuralları vardır. Teşbih, mecâz, istiare, kinâye mananın, muhatabın zihnine daha iyi yerleşmesini sağlamak, maksadı daha açık ve etkili bir şekilde iletmek için başvurulan Beyân ilmine ait üsluplardır. Edebî ürünlerin özellikle de şiirin yukarıda sayılan biçim ve diğer unsurlarla beraber mana ve beyân üsluplarının da bütünlük arz eden niteliklere sahip olması gerekir.

2.14.1. Benzetme/Teşbih

Teşbih, kelime olarak benzetme, kavram olarak aralarında ortak özellikler bulunan iki şeyin bir birine benzetilmesi diye tarif edilebilir. Teşbih dört unsurdan meydana gelir. Bunlar müşebbeh-benzetilen, müşebbehun bih-benzeyen, teşbih edatı kaf harfi ve misle harfi مثل ,ك , bir de vechu şebeh-benzetme yönüdür. Örneğin, زيد كالليث في الشجاعة "Zeyd, cesaret yönünden aslan gibidir" cümlesinde Zeyd müşebbeh, aslan müşebbehun bih, cesaret veçh-i şebeh, kaf harfi de teşbih edatı olur. Teşbih, teşbihte yer alan unsurların tamamının, bu unsurlardan birinin veya bir kaçının cümlede olup olmamasına göre kısımlara ayrılır.[644]

Süleyman el-İsa'nın, eserlerinde teşbihlere yer vermiş olduğu görülmektedir. Divânu'l-etfâl adlı şiir antolojisindeki teşbihlerin çoğu, "gibi" anlamına gelen " ك /ke" veya مثل /misle benzetme harfi ile yapılmıştır. Bu edatlarla yaptığı teşbihlerde, teşbihin iki tarafı müşebbeh ve müşebbehun bih/benzeyen ve benzetilen zikredilmiş; benzetme yönü/veçhi şebeh ise zikredilmeden genellikle gizli ve manası kapalı olarak gelmiştir.

[644] Ali Bulut, *Belağat Meânî-Beyân-Bedî'*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014, s.176-192.

Örneğin, "الفلاح/ el-Fellâh/ Çiftçi" isimli şiirinde "ك /ke" benzetme harfini kullanarak tarlalardan ve tarlaların çiftçiye verdiklerinden bahsetmektedir.

تعطيه ما يشاء من ثمر

من غلة كدفقة المطر[645]

Tarlalar çiftçiye istediği meyveyi verir

Yağmur gibi boşanan bol ürün verir.

Burada "ك /ke" benzetme harfi ile güzel bir teşbih yapılmış olduğu görülmektedir. Fakat çocuk, Arapça ürün anlamına gelen "غلة" kelimesi ile yağmur gibi boşalan anlamına gelen "دفقة المطر" terkibi arasındaki benzetme yönünü algılamakta zorlanabilir. Buradaki benzetme yoluyla yapılan tasvirin, yağmurun bol olması gibi ürün de bol olur şeklinde açıklanması gerektedir.[646]

Orada başvurduğu benzetmede tarlaların çiftçilere yağmur yağışı gibi bol ürün verdiğinden bahsederken tarlaların çiftçilere verdiği bol ürünü gökten dökülen yağmur damlalarına benzeterek, tarlaların ürün bolluğunu muhataplara teşbih yoluyla anlatma yolunu seçmiştir.[647]

Şair aynı şekilde "الناي والقطيع /en-Ney ve'l-katî'/Ney ve Sürü" isimli şiirinde de

هذا الخروف الحلو فوق

التل يسرح كالشعاع[648]

Bu tatlı kuzu tepenin üstünde

Işık hüzmesi gibi otlayarak gezinir.

Şair burada kuzunun tepe eteğindeki hareketini, bir yerden bir yere zıplayarak gidip gelmesini, ışık hüzmesinin yer değiştirmesine benzetmektedir.

Beradâ[649] adlı şiirinde şair Nehri'nin akışını teşbihe başvurarak betimlemektedir.

يجري مثل الحلم الهادي

مثل أناشيد الميلاد[650]

[645] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.55.
[646] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.236-237.
[647] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.236.
[648] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.112.
[649] Suriye'nin başkenti Şam'da bulunan bir nehir adı.

Sakin hayal gibi akıyor

Doğum günü şarkıları gibi.

Burada مثل teşbih edatıyla benzetme yapıp, teşbihin iki yönü olan müşebbeh ve müşebbehün bih de zikrederek doğum günü şarkılarını Beradâ Nehri'nin akışına benzetmiştir. Ancak teşbihte bulunan bütün unsurlara yer verilmesine rağmen betimleme, açıklanmaya ihtiyaç duyacak kadar kapalı kalmıştır. Süleyman el-İsa'da teşbih, Cezayirli bir çocuğun diliyle yazdığı şiirinin beytinde olduğu gibi çoğu zaman teşbih-i beliğ olarak yani teşbih edatı ve benzetme yönü/vech-i şebeh zikredilmeksizin gelmektedir.

أنا إيماءة فجر صاعدة

أنا أنشودة حب واعدة[651]

Ben gelecek fecrin işaretiyim

Ben vaad olunan sevginin şarkısıyım.

Teşbih burada daha kapalı, daha uzak hedefli bir teşbihtir. On dört yaşında bile olsa bir çocuğun buradaki tasviri algılayabilmesi zordur. Çünkü buradaki tasvirin açıklanması bile karmaşık olacak kadar çocuğun algı ve idrak seviyesinin üzerinde gözükmektedir.

2.14.2. Mecâz

Sözlükte "bir yeri yürüyerek geçmek, yol kat etmek, yürüyüp geçilen yer" gibi anlamlara gelen mecâz, terim olarak ise lafzın asıl manasından alınarak başka bir manaya nakledilmesidir. Ancak bunun için lafzın asıl manasının dışında mecâzi manada kullanıldığını gösteren bir ipucu olmalıdır.[652]

Mecâz, düşüncenin açıkça ifade edilmesinde en etkili yollardan biridir. Mecâz suretiyle lafızlar birçok yeni mana kazanır. Böylece dilde genişlik ve kullanım kolaylığı meydana gelir. Mecâz akli ve luğavi olmak üzere iki kısma ayrılır.[653]

Süleyman el-İsa'nın şiirlerinde manasını algılamakta zorlanacakları mecâzi anlatımların belirgin bir şekilde kullanımı söz konusudur. Örneğin " عمي منصور نجار/ 'Ammî Mansûr Neccâr/Ammi Mansur Marangozdur" adlı şiirinde mecâzi anlatıma başvurarak meramını dile getirdiği görülmektedir.

---

[650] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.117.
[651] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.308.
[652] Ali Bulut, *Belağat Meâni-Beyân-Bedî'*, s.176-196.
[653] Ali Bulut, *Belağat Meânî-Beyân-Bedî'*, s.176-196-201.

عمي منصور نجار

.....

يضحك في يده المنشار[654]

Amcam Mansur marangozdur

……

Testere elinde gülümser.

Şair burada gülme eylemini testereye atfetmektedir. Hâlbuki gülme eylemi insanlara mahsus bir eylemdir. Testerenin gülmesi mümkün değildir. Dolayısıyla şair, gülme filini gerçek sahibinden başkasına nakledilerek mecâz-ı luğaviye başvurmuş; böylece Mansur Amca'nın testereyi ne kadar maharetle ve hoş bir şekilde kullandığını mecâz yoluyla anlatmaya çalışmıştır.

2.14.3. İsti'âre

İsti'âre, kelime olarak, eğretileme, ödünç alma demek olup; kavram olarak teşbihin unsurlarından müşebbeh, müşebbehun bih veya teşbih edatı gibi öğelerden birinin zikredilmediği teşbihtir diye tarif edilir. Örneğin رأيت رجلا شجاعا كالأسد في الحرب "Savaşta, aslan gibi cesur bir adam gördüm" şeklindeki teşbih cümlesi, رأيْت أسدا في الحرب "Savaşta bir aslan gördüm" şeklinde müşebbeh, teşbih edatı ve vech-i şebeh düşürülerek sadece müşebbehun bihe yer verilmiş ve böylece teşbih, istiareye dönüşmüştür. Ayrıca teşbihin istiareye dönüşmesi için müşebbehin asıl anlamının dışında bir anlamı ifade etmesi gerekir yani mecâzi anlamda kullanılması yoluyla mecâz isti'âreye dönüşmüştür.[655]

İsti'âreli bir ifade yerinde kullanıldığı zaman hem maksadı açıkça söylemekten hem de teşbihten daha etkili olup ifadeye edebî bir güzellik katmış olur, muhatabın hayal gücünün gelişmesine de katkı sağlar. İstiareyle soyut şeyler, duygu ve düşünceler somutlaştırılarak manaya kuvvet katılmış olur.

Belağatçıların dediği gibi isti'âre, teşbihin iki unsurundan birini hazf ederek yapılır. Burada isti'ârenin çocuğun zihninde teşbihten daha kapalı bir imge oluşturduğuna dikkat

[654] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.49.
[655] Ali Bulut, *Belağat Meânî-Beyân-Bedî'*, s.207.

etmek gerekir. İsti'âre çocuğun algı ve anlama seviyesinin üstünde olduğu için onun zihninde daha da kapalı, anlamsız olur.

Süleyman el-İsa'nın, eserlerinde meramını ifade edebilmek için isti'âre üslubunu kullandığına da rastlanmaktadır. Örneğin "نفديك يا علم/Nefdîke ya 'âlem/Canımız Sana Feda Ey Bayrak!" adlı şiirinin aşağıdaki beytinde, istiareyle maksadını iletme yoluna başvurduğu görülmektedir.

تحت العلم

نور الأخوة نرشف[656]

Bayrağın altında

Kardeşlik nurunu içeriz.

Burada nuru içeceğe benzetmiş, benzetilen öğeyi hazfetmiş ve benzetilen öğeyi "içeriz" filiyle istiare-i mekniyye yoluyla işaret etmiştir. Kardeşliğin içilen bir nur olması çocuklar için anlaşılması çok zor bir durumdur. Süleyman el-İsa benzer bir istiareli anlatımı " شهرزاد Şehrazad" adlı şiirinde de kullanmıştır. Orada şöyle der:

يا لحنا رشفوه

يا حلما خطفوه

يا نجما قطفوه

من عيد الميلاد[657]

Ey içtikleri ezgi

Ey kaçırdıkları hayal

Ey kopardıkları yıldız

Doğum gününden.

Burada içilen ezgidir, nur değil. Ezgi içilebilir mi? Hayal kaçırılabilir mi? Yıldız koparılabilir mi? Dolayısıyla şair burada da çocukların anlayamayacağı istiarelerle betimleme yaparak düşüncelerini ifade etmeye çalışmıştır.

Aynı şekilde "فلاح يقول /Fellâh/Çiftçi Diyor ki" şiirinde de iletmek istediği düşüncesini istiare üslubuna başvurarak ifade etmiştir.

[656] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl,* s.57-58.
[657] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl,* s.91.

فلنزرع أرجاء الوطن

دفقات نهار[658]

Ülkenin her yerini ekelim

Gündüzün damlalarıyla.

Toprağa bir şey ekme eyleminin tohum ve fidelerle yapıldığı bilinmektedir. Ancak ekme eyleminin "دفقات نهار /Defekât nehar/gündüz damlalarıyla" yapılması alışıldık bir durum değildir. Çünkü gündüzün damlaları yoktur. Damlalar sadece yağmurda olur. Süleyman el-İsa burada basit ifadelere rağmen imgeyi istiareyi mekniyyeye başvurarak yapmıştır.

el-İsa, yazınlarında meramını imge yoluyla ifade etmek için istiarelere de zaman zaman başvurmuştur. Ancak istiare, imge kullanımında etkili bir yol olsa da yetişkinler için yazılan edebî eserlerde, çocuk edebiyatından daha etkili olabilir. Çünkü çocukların seviyeleri istiare üslubunu anlamak için yeterli olmayabilir.

2.14.4. Kinâye

Kinâye, sözün asıl anlamının yanında başka bir anlama da gelecek şekilde kullanılmasına denir. Diğer bir deyişle sözün gerçek manâya da gelebilecek şekilde başka bir manâda da kullanılmasıdır. Kinâye'de maksat, anlamın kendi lafızlarıyla değil de aynı manâdaki başka lafızlarla ifade edilmesidir. Dolayısıyla kinâyeli söz bir yönüyle hakikat bir yönüyle de mecâzdır.[659]

Örneğin eski bir şairin sözünde: "أبيض المطبخ /mutfağı temiz" tabiri geçer. Bu kavram ile asli manâ değil, onun dışında başka bir manâ olan "cimrilik" kastedilmiştir. Mutfağın beyazlığı, misafir ağırlamamaktan dolayı mutfağın temiz yani beyaz kalması kinâye ile ifade edilmiştir. Dolayısıyla şair orada, beyaz mutfak ile cimriliği kinâyeli ifade etmiştir.[660]

Süleyman el-İsa eserlerinde teşbih ve isti'âreye çok fazla yer verirken kinâyeli beyân üslubuna daha az yer vermiştir. Divânu'l-etfâl adlı eserinde, kinâye üslubunu çok az kullandığı görülmektedir. Çünkü Süleyman el-İsa, imge kullanımında teşbih ve isti'âre gibi diğer beyân üsluplarına daha fazla tutkundur.

---

[658] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.631.
[659] Ali Bulut, *Belağat Meânî-Beyân-Bedî'*, s.215.
[660] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.239.

Şair, "نشيدة طفل من الجزائر/Neşide tıfl mine'l-Cezâir /Cezâyirli Çoçuğun Şarkısı adlı şiirinde kinâyeye başvurmuştur.

عربي أتخطى العتمة

أحمل الصبح رؤى مزدحمة

تنشر الماضي تغني الملحمة

وتحيّي الضحى كل انتصار

وبقلبي موجة مبتسمة[661]

Ben karanlığı aşan/yırtan Arabım

Sabahı taşıyorum kalabalık düşlere

Geçmişi dirilten kahramanlık şarkıları söyleyen

Her zaferi kuşluk vakti selamlayan

Ve kalbimde gülümseyen dalga vardır

Burada "أتخطى العتمة karanlığı aşmak" ibaresi asıl lafzi manâdır. Fakat engelleri aşmaktan kastedilen ise İsrail başarısızlığını ve yenilgisini aşmaktır ki bu kinâye ile kastedilen manâdır. Aynı şiirde "أحمل الصبح رؤى مزدحمة Sabaha kalabalık düşler taşıyorum" sözünde de kinâye vardır. Kastedilen ise "gelecekten umutlu olmak"tır. Şiirdeki " تغني الملحمة/Kahramanlık şarkısı söylüyor" sözüne gelince Süleyman el-İsa'nın bizzat kendisi bunun Cezâyir'in, büyük özgürlük devrimi dolayısıyla halkın sokaklara dökülüp sevinç şarkıları söylemelerinden kinâye olduğunu ifade etmektedir. el-İsa, "تحيّي للضحى Her zaferi kuşluk vaktinde selamlıyor" sözüyle Cezayir'in özgürlük savaşında verdiği mücadele ve ardından kazandığı zaferin yanında durduğunu ve onu selamladığını kinâye ile ifade etmektedir. Sonra "وبقلبي موجة مبتسمة Kalbimde gülümseyen bir dalga var" sözüyle içindeki kıpır kıpır derin sevincini ifade etmek için kinâye başvurmuş olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki tek bir makta'da başvurulan kinâye kullanımı, kinâyelerin yoğun olarak kullanıldığı şiirlerine bir örnektir.

Fakat Süleyman el-İsa, "سوار شعلة /Sivar Şu'le/Ateş Çemberi" adlı başka bir şiirinde;

وأقسم هاني

[661] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl*, s.308.

بحدّ السلاح

ليسترجعنّ التراب المباح[662]

Hani yemin etti

keskin silah ile

Hakkı olan toprağı geri alacağına

Bu şiirdeki " التراب المباح /et-turâbu'l-mubâh" işgal altındaki Filistin topraklarından kinâyedir. el-İsa, "رسالة من هدى /Risâle min Hüdâ/Hüdâ'dan bir mektup" adlı şiirinde bodrum katında oturan, diğer çocukları gibi güneşi göremeyen fakir hasta kız çocuğu Hüda'nın diliyle diyor ki :

ودوائي... هكذا قال أبي

غرفة تنشر فيها الشمس

بعض الذهب[663]

Böyle dedi babam; ilacım

İçine güneşin altın ışığını yaydığı odadır.

Hüdâ adlı kız çocuğunun umudunu ifade eden bu güzel niteleme Hüdâ'nın, içine güneşin girdiği sağlıklı bir evde yaşama istek ve umudunu kinâye yaparak ifade etmiştir.

Her ne kadar Süleyman el-İsa, ilkokul birinci sınıf ile dördüncü sınıf aşamasındaki çocuklar için yazmak arzusunda olsa da genel olarak onun yazdığı şiirlerin büyük çoğunluğu ilkokul beşinci sınıf ile ortaokul üçüncü sınıf aşamasındaki çocuklara yönelik şiirler olduğunu söylemek mümkündür. Ancak onun şiirleri yukarıda verilen şiirlerinde görüldüğü gibi terkip ve imgeler açısından çocukların seviyesine hitap etme özelliği bakımından zorluklar da içermektedir.[664]

2.14.5. Tekrar

Tekrar, edebî metnin anlamını güçlendirmek için kullanılan üslup özelliklerinden biridir. Tekrar üslubu şiirde de nesirde de bulunur. Arap dil bilimciler, Arap edebiyatında tekrarın önemi ve işleviyle ilgili pek çok çalışma yapıp faydalarını ve metindeki görevini tespit etmeye gayret etmişlerdir.

[662] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl,* s.391.
[663] Süleyman el-İsa, *Divânu'l-etfâl,* s.328.
[664] Kuveylit el-Hurî, *ve 'inde Süleyman ve Melike*, s.170.

Kavram olarak ise tekrar, pekiştirme, uyarma, korkutma, yüceltme veya edebî zevk alma gibi amaçlardan dolayı bir bağlam içinde kelime veya lafzın birden fazla yinelenmesi anlamlarına gelmektedir.[665]

Tekrar şiir bağlamında sadece lafzın tekrarıyla gerçekleşmez. Tekrar eden lafız, dinleyenin gönlünde duygusal bir etki bırakırsa tekrar olur. Eğer bu özelliği olmazsa tekrar, şiir yapısında bir anlam ve görev ifade etmeyen boş bir iş olmuş olur. Çünkü tekrar, şaire düşüncesini ve duruşunu oluşturmasına yardımcı olan estetik araçlardan biridir. Şiirdeki ritim de tekrar ile gerçekleşir. Aruzi ölçülerin beyitlerde tekrarı sürekli vardır.

Tekrar, Arap edebiyatında eskiden beri var olan bir vezin özelliğidir. Bu yüzden modern Arap şiirinde de tekrar olgusu her ne kadar hafife alan ve gereksiz görenler olsa da kullanılmıştır. Çünkü eleştirmenler tekrarı yenilenmenin bir biçimi olarak görüyorlar. Nazik el-Melâike'ye göre tekrar, şiirde eğer güzelce kullanılırsa ilham veren bir süs olur. Tekrar, diğer üslup özellikleri gibi şiire eklenen sadece estetik bir unsur değil aynı zamanda diğer üsluplar gibi şiirde bulunması gereken üsluplardan ve şairin sihirli elinin kelimelere hayat veren dokunuşlarından biridir.[666]

Eleştirmenler tekrarı, kelimenin tekrarı, ibarenin tekrarı, kıtanın tekrarı, harfin tekrarı diye kısımlara ayırmışlardır. Tekrar türlerinin en basit şekli, şiirde her beytin başında peş peşe gelen tek kelimenin tekrarıdır.

Süleyman el-İsa şiirlerinde ise tekrar, dikkat çekici bir şekilde öne çıkmaktadır. Süleyman el-İsa, tekrara şiirlerinde farklı şekillerde yer vermiştir. Şair tekrarı, kelime tekrarı, şiirin başlangıcının tekrarı, harf tekrarı bazen de nakarat tekrarı şeklinde kullanmıştır. Süleyman el-İsa, okuyanı ve dinleyeni şiirdeki olayı yaşıyormuş gibi veya onu şair gibi hissediyorcasına bir havaya sokan farklı müzikal ritimler aracılığıyla tekrarlar kullanmıştır.

هذي لونا بسمة فجر

خمس سنينٍ قالت عمري

جلست قربي رفقةً زهرِ

غنّتْ ألحاناً من شعري

[665] Medhet Sa'id el-Ceyyar, *es-Suretu'ş-şi'riyye 'inde Ebi'l-Kasım eş-Şabbî,* ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-kuttâb ve'l-muessesetu'l-vataniyye li'l-kuttâb, Libya, 1984, s.47.

[666] Nazik el-Melâike, *Kadâya şi'ru'l-mu'âsır,* Dâru'l-'ilmi li'l-melâyin, 14.baskı, Beyrut, 2007, s.264.

غنت ماما والرسام

مثل عصافير الأحلام

كانت لونا وهي تغني

مثل عصافير الأحلام

Bu Luna Sabah gülümsemesi

Beş yaş Dedi yaşım

Yanımda oturdu çiçek pırıltısı

Bir şarkı söyledi Benim şiirimden

Mama ve ressam

Rüyalardaki kuşları gibi

Luna şarkı söylerken

Rüyalardaki kuşları gibi[667]

Süleyman el-İsa'nın bu şiirde tekrar olgusuna başvurdğu görülmektedir. Tekrar olgusu, pedagojik bir hedefi yerine getirir. Çünkü onun sayesinde çocukların akıllarına ulaşmak mümkündür. Şair, tekrar üslubuyla, özellikle çocuklara hoş gelen, onları eğlendiren, dinlendiren, şarkı/şiir âlemine götüren estetik değerler gibi değerlerin manalarını çocukların akıllarına yerleştirmeyi hedefler. el-İsa'nın yukarıdaki şiirdeki ustalığı غنت fiilinin tekrarını beytin tamamına yayılmasıyla ortaya çıkmıştır. Şiirdeki diğer tekrarlar ise 6 ve 8'nci satırlarda tekrarlayan "hayallerdeki kuşlar/ عصافير الأحلام" anlamına gelen terkibi ve şairin gelecekteki ütopyasını gerçekleştirecek olan çocukların rüyasını ifade etmek, çocuklara bu düşüncesini aşılamak için tekrar üslubunu kullanmış gözükmektedir.[668]

Onun Cezâyirli edebiyatçı arkadaşı Mâlik el-Haddâd'a ithaf ettiği "تخضرّ زهرة /Tahdarru zehra" adlı şiirinde tekrarı nasıl kullandığını görmek mümkündür.

نحن يا "مالك"[669] جرحُ

قريتي[670] مثل "قُسَنْطينةَ"[671] جرح

[667] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâsa tatbîkiyye*, s.139-140.
[668] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.139-140.
[669] Süleyman el-İsa'nın Cezayirli edebiyatçı arkadaşı Mâlik el-Haddâd.

أبدا في دمنا منه أعاصير، ولفْحُ

قوته نبضك في النزع، ونبضي

يقضي في تحتراقات، وغمضي

أبدا أطعمه يأسي، وأشعاري، وناري

أبدا أسقيه ثاري

وأغذّيه دماري

وأغَني أبدا للريح، للموتِ، انتصاري

يا صديقي، نحن في التاريخ جرحُ

في قسنطينةَ منه، وبقلبي منه لفْحُ

جارفٌ كالنار، كالسيل.

كهمس الفجر ، سمحُ

أغمض الجفْنَ على تمزيقه جفني ، وأصحو

أبدا تزدرد البيداءَ ، والبيدُ سرابُ

علّ روحا عربيهْ

من وراء الأودية

تتلقى همسة من جرحنا الدامي، وقطرهْ

وعلى الدرب، على أشلائنا، تخضرّ زهرهْ[672]

Bu şiirde جرح/جرحنا kelimesinin tekrarı 1-2-11-22'nci satırlarda أبدا kelimesinin tekrarı ise 3-4-7-8-10-16-17'nci satırlarda, لفح lafzı ise 3-12'nci satırlarda gelmiştir. Aynı şekilde نبض kelimesinin tekrarına 5'nci satırda iki defa rastlanmaktadır. Şair bu tekrarlarla Cezayir halkının mücadelesine karşı duruşunu şiirdeki tekrarlarla Cezayirli edebiyatçı arkadaşı Malik el-Haddad'a halkın mücadelesine "أبدا" kelimesi ile sonsuza dek desteklemede ısrarlı olmasını tekrarlar aracılığıyla ifade etmeye çalışmaktadır.

Süleyman el-İsa'da tekrarın bir diğer türü ise "على الجمر" şiirindeki şekliyle görülür. Bu şiir, milliyetçiliği öne çıkaran serbest türde şiire örnektir. Orada ilk tekrar eden ifade,

---

[670] Süleyman el-İsa'nın doğduğu köy.
[671] Cezâyir'de bir şehir adı.
[672] Süleyman el-İsa, *el-E'mâliye'ş-şi'riyye,* el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâse ve'n-neşr, 1. Baskı, Şam, 1995, s.57.

şairin şiirlerinin çoğunda dikkat çeken bir olgu olan nidâ siğasıdır. O siğa da يا رفيقي/Ya Rafîkî/Ey arkadaşım! ifadesidir ki üç defa tekrar eder. Şiirde beş defa yinelenen يا nidâ harfi, tekrar eden harfi cer ise iki defa yinelenen من/min harfi olurken, teşbih harfi olan ك /kef harfi ise üç defa yinelenmiştir. Şiirdeki cümle tekrarı ise تحمل السبع السنين cümlesiyle meydana gelmiştir. Bu cümle, yedi yıl süren Cezâyir devrimi olaylarına işaret etmek için iki defa kullanılmıştır.[673]

Süleyman el-İsa aynı şiirde ikinci kıtanın başında ve son bölümünde aynı kıtayı tekrarlayarak yer vermiştir. O dizeler şöyledir:

تحمل السبع السنين

ثورةُ دقتْ قيودي

غضبةً أعطتْ وجودي

ووجودَ العربْ

ضوءَه معناه، عبر الحقبْ..

Süleyman el-İsa tekrarı, şiire hizmet eden, düşüncesini ortaya çıkaran ve destekleyen bir estetik araç yapmıştır. Zaten onun tüm şiirlerinde yapmaya çalıştığı da, sanatı araç olarak kullanıp fikirlerini muhataplara sunmaktır. Yani şiirin tüm olanaklarını fikirlerine hizmet için kullanmıştır.

2.15. SÜLEYMAN EL-İSA'YA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

el-İsa'a yazdığı eserlerde, dil bilgisi kuralları, üslup ve yabancı kelime kullanımı gibi konularda hatalara düşmekten dolayı eleştirilmiştir.

2.15.1. Dil Bilgisi Kuralları Yönünden

Süleyman el-İsa'nın yazdığı eserlerde özellikle de şiirlerinde şiir vezninden, kelime veya terkibin günlük dilde yaygın olarak kullanılmasından dolayı dil bilgisi kuralları ve fasih Arapça kullanımı yönünden hatalara rastlanmaktadır.

Arapça dilbilgisi kurallarına göre akılsız çoğul isimlerin sıfatları tekil ve dişil bir isim olarak gelir. Ancak Süleyman el-İsa'nın, bazen bu kurala uymadığını gösteren sıfat tamlamalarına rastlanabilmektedir. Örneğin "غيوم سوداء" "kara bulutlar" yerine "غيوم سود" ;

[673] Bu'ûsî Mes'ûd, *et-Teşkîlu'l-musîkî fî şi'ri Süleyman el-İsa divânu'l-Cezâir nemûzecen,* s.111-114.

"مروج خضراء" "yeşil çimenlik" yerine " مروج خضر " tamlamalarında, kendilerinden önceki isimlere sıfat olan "kara ve yeşil" lafızları dişil şekilde gelmesi gerekirken eril şekilde gelmiş böylece gramer hatasına düşülmüştür.

Dil kuralları bakımından hata kabul edilen bir başka durum da Fasih Arapça yerine avamın kullandığı kelime, terkip veya cümlelerin edebî eserlerde kullanılması durumudur. el-İsa'nın, pek çok şiirinde sözlüklerde var olan ancak günlük dilde nadiren kullanılan kelimelerle avamın kullandığı kelimelere yer verdiği görülmektedir. Onun şiirlerinde avam dilinde kullanılan kelimeleri kullanmasına örnek olarak baba manasında بابا (doğru olanı أب); anne manasında ماما (doğru olanı أم) gibi kelimeler, hatalı kullanımlara örnek verilebilir. Yine bazı edebî eserlerde kullanılan kelimelerde bulunması gereken şeddenin kullanılmaması gibi hatalar da yaygın olarak karşılaşılan hatalara örnek olarak gösterilebilir. Süleyman el-İsa'nın Arapça sözlüklerde yer alan fasih kelime yerine avam dilinde kullanılan bozuk kelimelerin kullanıldığına dair başka örnekler de vardır. el-İsa, fasih Arapça olan اقفزي fiili yerine اطفري ; اتسعي yerine انداحي kelimelerini kullanmakta bir beis görmediği müşahede edilmektedir. Aynı şekilde "السباحان الصغيران /es-Sebbehâni's-sağîrâni /İki küçük yüzücü" adlı şiirinde kullandığı ve dipnotta sözlükteki doğru lafzını verip manalarını açıkladığı ammice iki lafız olan تطفران ve تعبثان fiillerini, oynuyorlar ve zıplıyorlar anlamlarındaki تلعبان ve تقفزان fiillerinin[674] yerine kullandığına rastlanabilmektedir.

el-İsa, bahsi geçen türde dilsel hatalara düştüğünün farkındadır. Ancak o, bu tür yanlışlıkları kasten yaptığını; şu gerekçelerle açıklamaktadır: "*Belki de sembolizmi, lafızlarda zorluğu, bazı imgelerdeki garabeti kasten yaptım. Belki bazı ifadeler çocuğun yaşının üzerindedir. Öyleyse bazı imglerdeki, biçimlerdeki sorun kasten ve bilinçli olarak yapılmıştır. İmge ve zor lafızları seçmemin sebebi belki de çocukların kapalı imge ve zor lafızları algılama/telakki etme kudretlerine olan inancımdandır.*" [675]

Dünyanın diğer dillerinde olduğu gibi Arapçada da bazı kelimelerin anlamları belirli durumları ifade etmek için kullanılır. Örneğin راح fiilinin sözlükte, "ayrılmak, uzaklaşmak, gitmek, yolculuk, başlamak" anlamlarına gelir ve fiil, insana özgü bir durumu ifade etmek için kullanılır. Buna karşın انطلق fiili ise "fırlamak, serbest olmak, silah vb patlamak, rampadan fırlatılmak; uçak, füze vb için pistten veya rampadan kalkış yapmak,

[674] Kâfiye Ramadan, *el-Fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle*, s.241-243; Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.145-156.
[675] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.137.

ayrılmak; insan için ayrılmak, bir işi yapmaya koyulmak manalarına gelmektedir. Buradan hareketle uçağın pistten ayrılması ifade edilecekse انطلق fiilinin, insanın ayrılması, gitmesi kastedilecekse راح fiilinin kullanılması gerekirken; Süleyman el-İsa, uçağın kalkmasını ifade etmek için راح fiilinin emri olan روحي lafzını kullanarak yanlış kelime tercih ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.[676]

Arapça'da isim cümlesi özne/mübteda, yüklem/haber diye iki öğeden oluşur ve normal şartlarda önce özne sonra yüklem gelir ve belli kurallara bağlı olarak yer değiştirebilirler. Fiil cümlesi ise yüklem/fiil, özne/fail ve nesne/mefuller şeklinde sıralanan öğelerden oluşmakta ve bu cümle çeşidinde de belli kurallar dâhilinde öğeler yer değiştirebilmektedir. Kurala aykırı bir şekilde, kişisel isteğe bağlı olarak cümleyi meydana getiren öğelerin yer değiştirmesi ise hatalı cümle kurulumuna sebep olmaktadır. Süleyman el-İsa'nın bahsedilen türde hatalı cümle kurulumu yaptığına da rastlanabilmektedir. Örneğin onun "أبي حداد /Ebi Haddâd/Babam Demircidir" adlı şiirinde;

أبي حداد

قالت سعاد

Babam demirci

Dedi Suad

Sözünde ikinci satır birinci satırın önüne geçerek öğeler yazarın kişisel olarak tercih ettiği üslûbu dolayısıyla yer değiştirmiştir. Bir başka şiirinde de aynı hatayı tekrarlamakla tenkit edilmiştir.

من تطوان إلى بغداد

سارت قطاري يا أولاد

Tatvan'dan Bağdad'a

Gitti trenim ey çocuklar

Öyle görünüyor ki şair, şiir biçiminin gerektirdiği bu tür üslûpları kullanmıştır.

Süleyman el-İsa şiirlerinde, dil karmaşasına da rastlamak mümkündür. Belağat ilminde lafzî ta'kîd, yani cümleyi oluşturan lafızların yerli yerinde kullanılmamasıdır.[677] O, cümlelerde de herhangi bir gerekçeye bağlı olmaksızın pek çok lafzî ta'kîde de

[676] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.145.
[677] Ali Bulut, *Belağat Meânî-Beyân-Bedî'*, s.41.

düşmüştür. Mesela; " شقراء لعبتي تفهمي همستي" "Sarışındır oyuncağım, anlar fısıldamamı" ; "ممردا جعلت من أسود العذاب" "Azabın en karasından isyankâr yaptım" cümlesindeki gibi nesneyi fiilin önüne geçirmeyi üslûp özelliği olarak benimsemiş görünmektedir.

Aynı şekilde "كانا جبارا عنيدا نهرها" "İnatçı, zorba idi nehri." cümlesindeki gibi كان 'nin haberini öne geçirip habere sıfat ekleyip haberden sonra كان nin ismini getirmek yoluyla nadir bir kullanımı kendine özgü bir üslûp olarak benimsediği anlaşılmaktadır. Yine el-İsa كان nin ismi ile haberini birbirinden ayırmak gibi sebepler dolayısıyla eleştirilmiştir.

Çocuklar için yazarken, mef'ûlün fiilden sonra değil de fiil ile aynı işleve sahip ismi failden sonra gelmesi de müsamaha gösterilen bir durum olarak kabul edilmemektedir. Örneğin "يا حاملة حلم المطر" "Ey yağmurun rüyasını taşıyan!" dizesinde "حاملة" lafzı ism-i faildir ve kendisinden türemiş olduğu "حمل" fiilinin yerine kullanılmıştır. Bu dizeleri okuyan bir çocuğun, orada geçen "حاملة" lafzının ismi fail olduğunu anlayıp ona göre okuması mümkün değildir.[678]

Süleyman el-İsa'nın eleştirildiği bir diğer konu da geçişli-geçişsiz/lazım-müteaddi fiillerin yanlış kullanımı konusundadır. Arap dilinde geçişli fiiller nesneyi harf-i cer denilen harfler yoluyla değil de direkt olarak alırlar. Lazım fiiller ise ya nesne almazlar ya da nesneyi harf-i cerler yardımıyla alırlar. Süleyman el-İsa'nın, gerek vezin dışına çıkmama, gerek ritim oluşturma, gerekse kâfiyeyi bozmama gibi sebeplerden dolayı lazım fiilleri birlikte kullanıldıkları harf-i cer olmadan, müteaddi fiilleri de birlikte kullanılmaması gereken harf-i cerler yoluyla kullanarak bu tarz hatalara düştüğü görülmektedir. Ancak bu durum diğer Arap ülke çocuk edebiyatı ve edebiyatçılarına kıyasla Süleyman el-İsa'nın çocuk edebiyatı yazınlarında olduğu gibi genel olarak Suriye çocuk edebiyatında da çok az rastlanan bir durumdur. [679]

2.15.2. Üslup Yönünden

Çocuk edebiyatında çocuğun yaş dönemine uygun kelime ve terkiplere yer verilmesi eğitim bilimciler tarafından şart koşulmaktadır. Çünkü çocukların her dönemde anlama, algılama seviyeleri farklı farklıdır. Çocuk edebiyatçılarının hitap ettikleri çocuk kitlesinin sözcük dağarcığına uygun kelime ve terkiplerle eser yazması gerekmektedir. Örneğin on iki yaş altı çocuklar somut işlemler dönemindedirler. Onlara yönelik edebî

[678] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.156.
[679] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.134.

metinlerde soyut kavramlara yer verilmesi hatalı bir tutumdur. Aynı şekilde yetişkinlere yönelik olarak yazılan edebî yazılardaki gibi son derece ağır düşünme eylemi gerektiren kapalı, soyut, karmaşık ifadelere yer verilen bir edebî metin de on beş yaş altı çocuklar için uygun değildir.

Süleyman el-İsa, eserlerinde büyük oranda dilini basit ve anlaşılır kılmak için çaba harcamış, çocukluk dönemlerinin her birine uygun olabilecek eserler yazmış bir şair olarak gözükmektedir. Dolayısıyla onun şiirlerinde beş, altı yaşındaki çocuğun anlayacağı şiirler de vardır sekiz, on yaşındaki çocukların, on iki, on dört yaşındaki çocukların anlayacağı şiirleri de vardır. Ancak onun şiir yazarken, özellikle bir yaş grubunu gözeterek yazmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü onun şiirlerinde kolay olan kelime ve terkipler zor olanlarla veya basit olan kelime ve terkipler de mürekkeb olanlarla iç içe, yan yana yer alabilmektedir.

Bu durum onun , "Luna" isimli şiirine açıkça görülmektedir.

هذي لونا بسمة فجر

خمس سنينٍ قالت عمري

جلست قربي رفقةً زهرٍ

غنّتْ ألحاناً من شعري

غنت ماما والرسام

مثل عصافير الأحلام

كانت لونا وهي تغني

مثل عصافير الأحلام[680]

Bu Luna Sabah gülümsemesi

Beş yaş Dedi yaşım

Yanımda oturdu çiçek pırıltısı

Bir şarkı söyledi Benim şiirimden

Mama ve Ressamı

Rüya kuşları gibi

Luna şarkı söylerken

[680] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.139-140.

Rüya kuşları gibi

Şiir, genel olarak dil bakımından çocukların seviyesine uygun bulunurken burada el-İsa'nın kullandığı بسمة فجر، رفة زهر lafızları anaokulu çocuğunun seviyesinin üzerinde, çocuğun kavrayamayacağı mecâzi, soyut terkipler olarak görülmüş; şiirdeki لونا lafzı ise çocuk şiirinin bulunmaması gereken yabancı kelime kuralına uygun görülmemiştir. Çünkü Luna isminin fasih Arapça bir isim olmadığını söyleyen Muhammed Kâraniyâ, bu ismin yabancı bir isim olduğunu; dolayısıyla Süleyman el-İsa'nın şiirlerinde yabancı isimleri, kelimeleri kullanma hatasına düştüğünü belirtmektedir.[681]

Süleyman el-İsa'nın bahsedilen konunun idrâkinde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o çocuğa uygun dilin, çocuğun konuştuğu dil değil de anladığı dil olduğu; çocukların çoğunun duydukları konuşmayı anladığını fakat ifade edemediklerini ancak duyup da anlamadıkları kelime ve terkipleri biriktirip, ilgilerine göre seçtikleri ve kendilerince bir dizin oluşturduklarına inanmaktadır. Bundan dolayı Süleyman el-İsa, çocukların bilmedikleri lafızları, kelime ve terkipleri yavaş yavaş, şiir gibi edebî metinleri okudukça ömür boyu unutmayacakları sözcük hazinesi ve ifade gücü oluşturacak terkipleri edinebileceklerine inanmaktadır. O, bu sebeple çocuklara yönelik edebî metinlerde özellikle de şiirlerde bazen onların yaş dönemlerinin, algı ve idrâk seviyelerinin üzerinde kelime ve lafızların yer almasında bir sakınca görmemiş ve eserlerinde bahsedilen türde lafızlara yer vermiş (bu kelime ve lafızların manalarını dipnotlarda vermiş olsa da) olmasından dolayı eleştirilere maruz kalmıştır.[682]

el-İsa'nın, eserlerinde çocukların yaş ve algılama seviyelerinin üzerinde olan kelime ve terkiplere daha önce farklı konulara örnek olarak verilen çeşitli şiirlerinde geçen الشلال، الهمس، نرشف، المجد، المراح، الساجي، العبير، المقلة، المعول، الساعد المفتول، سناه، تهللي، الميادي ..... gibi pek çok kelime ve terkipler örnek olarak verilebilir. [683]

Ancak eleştirmenler, Süleyman el-İsa'nın şiirlerinin dipnotunda anlamlarını açıkladığı kelimelerden daha fazla, zor lafızların var olduğunu da iddia ederek şairi eleştirmektedirler.

Süleyman el-İsa, şiirlerinde bahsi geçen zorluktan başkası daha vardır ki o da terkip/tamlama zorluğudur. Örneğin aşağıdaki şiiri oluşturan kelimeler tek başlarına kolay

[681] Muhammed Karâniyâ, *Kasâidu'l-etfâl fi Suriye dirâse tatbîkiyye*, s.143.
[682] Kâfiye Ramazan, *el-fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa*, s. 242
[683] Kâfiye Ramazan, *el-fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa,* s. 242

olmasına rağmen yan yana gelerek oluşturdukları terkip bakımından çocukların anlayamayacağı zorlukta terkipler haline dönüşmüşlerdir.

يا لحنا رشفوهْ

يا حلما خطفوهْ

Ey içtikleri/kandıkları şarkı

Ey kopardıkları hayal!

Örnekteki şiir kesitinde görülebileceği gibi terkibin karmaşıklığı /ta'kid yüzünden metni anlamak zorlaşmıştır

Bu türden bir hataya şairin aşağıdaki dizelerde kullandığı üslupta rastlamak da mümkündür.

وتمنى لو رقص النورْ

في أغنيتهْ

Nurun raks etmesini temenni ediyor

Şarkılarında.

Bu dizelerde kullanılan kelimeler tek başlarına, anlam bakımından çocukların seviyesine uygun olarak görünmektedir. Fakat terkip olarak zor, betimleme ise çocukların algı seviyelerinin çok üzerindedir. Çünkü çocuğun "nurun dans etmesini" anlamasını beklemek mümkün değildir. [684]

Eleştirmenler, Süleyman el-İsa'nın gerek eski Arapça'ya vakıf olması gerekse yetenekli şair olması dolayısıyla yukarıda bahsedilen tarzda hatalardan kurtulamadığını; kullandığı dil ve üslubu basitleştirme konusunda başarılı olsa da şiirlerinin çoğunda çocukların seviyelerinin üzerinde kelime ve terkipleri kullanmaktan kurtulamadığını ifade ederek onu eleştirmişlerdir.

2.15.3. Konu ve İçerik Yönünden

Çocuk edebiyatının, çocukların ruh halleri gibi masum, berrak, düşmanlık, öç alma ve kin tutma gibi olumsuz duyguları beslemekten uzak; çocuğun yaş, duygu, algı seviyesine uygun olması gerekmektedir. Yetişkinlerin üstlenebileceği siyaset gibi

[684] Kâfiye Ramazan, *el-fennu'ş-şi'ri ve't-tıfl 'inde Süleyman el-İsa*, s. 243

sorumluluklardan uzak olması gerekmektedir. Çocuk edebiyatının özellikle politikaya fedâ edilmemesi gerekmektedir.

Süleyman el-İsa'nın çocukluğundan itibaren savunduğu Arap milliyetçiliği, Arap birliği, sosyalizm, devrimcilik gibi fikirlere hayatını adadığı bilinmektedir. el-İsa, Arapların yaşadıkları hezimetler sonrasında çocuklara yönelik eserler yazmaya başlamış; ancak eserlerinde yetişkinlerin üstlenmesi gereken sorumluluğu çocuklara yüklemeye çalışmıştır. Süleyman el-İsa'ya yöneltilen eleştirilerden bir tanesi de onun şiir sanatındaki yeteneğini, tecrübesini, birikimini siyasi görüşlerini çocuklara iletmede araç olarak kullanmış olmasıdır.

Dr. Vehib el-Ğanim, el-İsa'nın yeteneği ile eserleri arasında bir uyum olmadığını, şiire başladığı kırklı yıllardaki nokta ile seksenli yıllardaki nokta arasında gelişim bakımından, nitelik bakımından büyük bir gelişim gösterememiş olduğunu ifade etmektedir. Buna sebep olarak da onun çocuk edebiyatına başlama gerekçesi, kendini milliyetçiliğe fedâ etmesi, sanatsal sorgulamayı daima ertelemesi, yeni tecrübeleri edinmemesi gibi nedenleri göstermektedir. [685]

Ancak eleştirmenler, Süleyman el-İsa'nın şiir sanatını, sahip olduğu fikirlere hizmet için fedâ etmeye mecbur kaldığını da ifade etmektedirler. Onlara göre Arap milletinin yaşadığı hezimetler, yıkımlar, felaketler, ihtilaflar, kendi aralarında bölünmeler, işgaller, işgaller sonucu ortaya çıkan mülteci sorunları ve daha pek çok sebep, şaire boyun eğdiren, onun elini kolunu bağlayan sebeplerdir. Bütün bu yaşananlar, Süleyman el-İsa'nın önünde engel teşkil eden kuşatmaları kırma konusunda, sahip olduğu şiir sanatını meydan okuma aracı olarak kullanmaktan başka yol bırakmamıştır.[686]

Süleyman el-İsa'ya yöneltilen eleştirilerden biri de eserlerinde, İslam ve ahlak gibi konulara hiç yer vermemesi bakımındandır. el-İsa, çocuk edebiyatında özellikle Müslüman çocuk edebiyatında bulunması gereken İslam inanç-ibadet esasları ve Ahlâk gibi dinî konulara; doğruluk, merhamet, yardım severlik, diğerkamlık, akrabayı ziyaret, büyüklere saygı gibi ahlakla ilgili konulara ve temizlik, sağlık, spor yapmak gibi sağlıklı beden oluşturmayı içeren bazı konulara eserlerinde hiç yer vermemesi dolayısıyla eleştirilmiştir.

[685] Hüsâm el-Hatib, *Süleyman el-İsa: el-Mevhibe ve'l-fen*, s.133.
[686] Hüsâm el-Hatib, *Süleyman el-İsa: el-Mevhibe ve'l-fen*, s.134.

SONUÇ

Çocuk edebiyatı kavramı, 18. yüzyıldan sonra ortaya çıkan yeni bir kavramdır. Batı'da gerçekleşen Reform, Rönesans hareketleri, Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi ve sonrasında sanayi toplumunun ortaya çıkması, okullaşmanın yaygınlaşması, matbaanın icadı gibi gelişmeler yeni dünyanın şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Batı'da gerçekleşen gelişmeler aynı zamanda toplumun yeniden şekillenmesi gereğine, bunun doğal sonucu olarak da çocukların öneminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü şekillenmeye başlayan sanayi toplumunda, toplumun her kesimine farklı roller biçilmiştir. Dolayısıyla çocukların yeni toplumun gereklerine uygun bir şekilde yetiştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmış; çocuk gelişimi, psikoloji, eğitim bilimleri gibi ilim dallarında yaşanan gelişmeler ve bu bilim dallarının verileri ışığında çocuk yetiştirilmesi düşüncesi benimsenmiş; çocukların bu ilim dallarının ilkeleri doğrultusunda yetiştirilmesi düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Okullaşma ve matbaanın yaygınlaşmasıyla da eğitim bilimlerinin ilkelerine ve hedeflerine uygun, çocuklara yönelik edebî eserler ortaya çıkmaya başlamıştır.

İlk ortaya çıktığı dönemlerde çocuk edebiyatı ürünleri, yetişkinlere yönelik eserlerin hacimlerinin küçültülmesi ve muhtevalarının kısaltılması şeklinde telifler olmuştur. Sonraki dönemlerde çocuklara yönelik eserler, eğitim bilimleri alanındaki gelişmeler neticesinde ortaya çıkan çocuğa görelik, çocuğun yaş, algı, kapasite seviyelerine uygunluk gibi ilkeler gözetilerek yazılmaya başlanmıştır.

Çocuk edebiyatı kavramı, beraberinde iki tartışmayı getirmiştir. Bunlardan birincisi çocuk edebiyatının var olup olmadığı tartışmasıdır. Edebiyat tektir, edebiyatın içerik ve ilkeleri bellidir dolayısıyla çocuk edebiyatını edebiyattan ayrı bir sınıflamaya tabi tutmak doğru değildir şeklindedir. Çocuk edebiyatının edebiyat olma özelliğinin yanı sıra çocuklara özgü ilke ve hedefleri onu kendine has bir tür kılmaktadır şeklindeki ikinci görüş ise çocuk edebiyatının varlığını savunmaktadır. Çocuk edebiyatı, edebiyat ilminin ilke ve nitelikleri bakamından edebiyat ile aynıdır, genel edebiyattan ayrı düşünülemez. Ancak edebiyatın, hitap ettiği kesim, o kesimin ilgi, ihtiyaç; algı, anlama kapasitesi, yaş dönemlerine uygunluk ve hedefleri bakımından alt dallara ayrılması mümkündür. Örneğin yetişkinlere yönelik edebiyat ile çocuklara yönelik edebiyat arasında edebî ilke ve özellikler bakımından bir fark yoktur. Ancak çocuklara yönelik edebiyat ürünleri, yetişkinlere yönelik edebî ürünlerin sahip olmadığı bir takım ilke ve özelliklere sahip

olması onu yetişkin edebiyatından ayırır. Bu yüzden çocuk edebiyatı, genel edebiyattan ayrı değil genel edebiyat başlığı altında bir edebiyattır demek mümkündür.

İkinci tartışma da çocuk edebiyatının eski çağlarda var olup olmadığıdır. Çocuk edebiyatı kavramı, ilk defa 18. yüzyılda Batı'da ortaya çıktığı için çocuk edebiyatının bu tarihten sonra başladığını, eski çağlarda olmadığını ileri süren görüşler vardır. Çocuk insanlıkla birlikte var olan, edebiyat ise çok eski çağlardan beri var olan birer olgudurlar. Kavram olarak eski çağlarda olmayan çocuk edebiyatı ile aynı muhteva ve işleve sahip bir edebiyatın eski çağ ve toplumlarda olmaması düşünülemez. Çünkü çocuk her çağda ve yerde çocuktur, ihtiyaçları da aynıdır. Ancak 18. yüzyıldan sonra ortaya çıkan çocuk edebiyatı kavramıyla ilgili ilke ve özelliklerden hareketle eski çağlara bakarak orada çocuk edebiyatının olmadığını söylemek doğru olmaz. Çünkü bugünün şartlarından hareketle geçmişi değerlendirmek doğru değildir. Oysa eski çağlarda çocuk edebiyatının çocuğa görelik, çocuğun yaş, algı, idrak ve seviyesine yöneliklik ilkelerinin gözetildiğine dair deliller de vardır. Örneğin Aristo'nun eski Grek toplumunda çocukların yetiştirilmesine yönelik olarak "Çocuk Eğitimi" başlıklı eserinde, çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiği, onların dil ve sözcük becerilerinin nasıl geliştirilebileceğine yönelik öğütlere rastlamak mümkündür. Aynı şekilde eski Arapların da İslâmiyet ile birlikte çocuklara verilen önem ve onların yetiştirilmesine yönelik ilkelerin farkında ve bilincinde olduklarını gerek Hz. Muhammed'in (s.a.v) gerek sonraki dönem Müslüman yönetici ve âlimlerin söz ve nasihatlerinden anlamak mümkündür. Dolayısıyla bugünün çocuk edebiyatı ilkelerinden hareketle eski çağlarda çocuk edebiyatı yoktur demek doğru değildir. Ancak günümüz çocuk edebiyatı ilkelerine uygun ve bizzat çocuklar hedef alınarak yazılan edebiyat ürünleri vardı demek de doğru değildir. Her dönemde, o dönem çocuklarının edebî zevkine uygun gerek sözlü gerek yazılı edebî ürünler vardır demek daha doğru olur.

Çağdaş çocuk edebiyatının gelişim süreçleri, dünyanın farklı bölgelerinde aynı ve eş zamanlı olmamıştır. 18. yüzyılda Batı'da ortaya çıkan ve gelişmeye başlayan çocuk edebiyatı, Arap coğrafyasında 19. yüzyılın ortalarından sonra çocuk edebiyatının felsefi arka planından, çocuk edebiyatının ilke ve hedeflerinden mahrum bir şekilde Arap dünyasının Batı'ya açılan kapısı mesabesindeki Mısır ve ardından Suriye'de Batı'daki emsallerini iktibas ve taklit ile başlamıştır. Suriye'de çocuk edebiyatının başlangıcının, hangi tarihten itibaren başlatılması konusu problemlidir. Çünkü Suriye Arap Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihinin mi, çocuk edebiyatının bu coğrafyada yayılmaya

başladığı tarihinin mi başlangıç tarihi olarak alınacağı tereddütlü bir konudur. Asıl olan coğrafya ve orada yaşayan halk olduğu için Suriye'de çocuk edebiyatının başlangıç tarihi olarak, çocuk edebiyatı ürünlerinin bu coğrafyada yaşayan edebiyatçılar tarafından telif edilmeye başlandığı tarihin temel alınması bu çalışmada uygun görülmüştür. Dolayısıyla Suriye'de çocuk edebiyatı ürünleri, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında bulunan Suriye'de tıpkı Mısır'daki gibi bu alanda Batı'da yazılan eserlerin iktibas ve taklit edilmesi yoluyla telif edilen ürünlerdir. İlk dönem çocuk edebiyatı eserleri, şekil bakımından geleneksel biçimsel edebî ilkelere göre telif edilmiş; içerik bakımından çocukların eğlenmesini, vakit geçirmesini, okuma becerisini geliştirmesini hedefleyen; eğitim bilimlerinin ilke ve hedeflerinin çoğundan yoksun olan eserlerdir.

Suriye coğrafyasında 19. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan 20. yüzyılın ilk yarısına kadar süren bölgesel ve uluslararası iktidar savaşları, siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel pek çok alanda olduğu gibi çocuk edebiyatının da şekil, içerik ve hedeflerinde köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altındaki Arap coğrafyasında revaç bulan Osmanlı karşıtı Arap milliyetçiliği düşüncesi, 19. yüzyılın sonlarından itibaren çocuk edebiyatı ürünlerinde konu olarak işlenmeye başlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arap coğrafyasının parçalanması ve Batılı devletler tarafından işgal edilmeleri, Arapların acziyet ve geri kalmışlıklarının sonucunda içine düştükleri durumlar, bağımsızlık için mücadele etmek, ilerlemek, çağı yakalamak hedefleri doğrultusunda Arap milliyetçiliği konusunun yanı sıra bilim, ilerleme, özgürlük, vatan konularının da çocuk edebiyatı ürünlerinde yer almaya başladığı görülmektedir. 1946 yılında Suriye'de manda döneminin sona ermesiyle birlikte başlayan istikrarsız, iç çekişmelerle geçen yirmi yıllık süreç çocuk edebiyatının en sönük geçtiği süreç olmuştur. 1966 yılından itibaren özellikle İsrail ile yapılan savaş sonucunda yaşanan hezimet ve Suriye iç siyasetinde Ba'as Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte çocuğa ve çocuk edebiyatına ilgi yoğunlaşmış ancak bu edebiyatın işleviyle ilgili bakış açısı değişmiştir. Bu tarihten itibaren yetişkinlerden umudu kesen pek çok edebiyatçı, çocuklar için yazmaya yönelmiş; Suriye siyasetinde kontrolü ele geçiren Ba'as Partisi'nin idealleri doğrultusunda nesiller yetiştirmek hedefiyle çocuk edebiyatını araç olarak kullanmıştır.

Özellikle 1971 tarihinden itibaren başlayan süreçte eğitim bakanlığı aracılığıyla devletin çocuk edebiyatı ve edebiyatçılarını desteklemeye başlamasıyla çocuk edebiyatı

alanına yoğun ilgi artmış, gazete, dergi, radyo programı gibi pek çok yolla çocuk edebiyatı ürünleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Suriye çocuk edebiyatı alanında özgün ürünlerin de verilmeye başlandığı bu dönemde, çocuk edebiyatı alanıyla ilgili araştırma ve tenkit kitapları, makaleler de yazılmaya başlanmıştır. Bu dönem aynı zamanda Suriye Arap Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisi haline gelen Ba'as Partisi düşüncesini yansıtan çocuk edebiyatçılarının ve ürünlerinin devlet eliyle desteklendiği dönem olmuştur. Çocuk edebiyatı, çocukların algı, yaş, duygu, seviyelerine uygun olmayan, onların küçük yaşlarında psikolojik olarak kaldıramayacakları düşünce ve sorumlulukları çocukların omuzlarına yüklenmemesini gerektirir. Suriye çocuk edebiyatının içeriğinin, 1971'den sonraki dönemde, çocuk edebiyatının ilkelerine ters bir şekilde siyasi-ideolojik konularla dolmaya başladığını görmek mümkündür. Ancak sayıları az da olsa çocuk edebiyatı alanında resmi ideolojiden etkilenmeden İslam kültürü ve değerlerini konu edinen eserler telif eden edebiyatçılar da olmuştur.

Her insan, içinde yaşadığı toplum ve dönemin insanıdır. Yaşadığı dönemden, o dönemin olaylarından, fikirlerinden etkilenmemesi mümkün değildir. Her edebiyatçının ürünlerinde de yaşadığı toplumun, dönemin, o dönemdeki şartların, fikirlerin izleri görülebilmektedir. 1921 yılında Hatay'ın Aknehir (Nu'ayriye) Mahallesi'nde Nusayri Arap bir ailede doğan Süleyman el-İsa'nın eserlerinde de bunu görmek mümkündür. Onun doğduğu dönem, Araplar halklarının yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde Arap milliyetçiliği düşüncesinin revaçta olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla Süleyman el-İsa'nın Arap milliyetçiliği düşüncesini benimseyip savunması zor olmasa gerektir. el-İsa'nın gerek aldığı eğitim, gerek yaşadığı süreçler ve gerekse Suriye'nin içinden geçtiği tarihi süreçler, onun Arap milliyetçisi, seküler, sosyalist düşünceleri benimsemesinde önemli derecede etkili olmuştur denebilir. Böylece onun, sahip olduğu, uğruna mücadele verip hayatını adadığı siyasi düşünceleri, onun hayatına ve eserlerine damgasını vurmuştur.

Başlangıçta yetişkinler için klasik Arap şiiri biçiminde, Arap milliyetçiliği, Arap birliği, sosyalizm, devrimcilik konulu edebî ürünler telif eden Süleyman el-İsa, 1967 İsrail hezimetinden sonra yetişkinlerden umudunu kesip, çocuk edebiyatına yönelmiş ve çocuklar için yazmaya başlamıştır. Fikirlerini çocuklara aktararak hayallerini yeni nesiller aracılığıyla gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Ancak Süleyman el-İsa, çocuk edebiyatına yönelince şiir biçimi ve içeriği konusunda geleneksel Arap çizgisini terk etmiştir. Özellikle şiir biçimi konusunda klasik Arap şiir biçimini bırakıp mesajlarını daha rahat

iletebileceğine uygun olan serbest şiir biçiminde şiirler yazmaya yönelmiştir. Çünkü o, klasik Arap şiir biçiminin ilkelerine bağlı kalarak yenilikçi, siyasi, ideoljik düşünceleri çocuklara aktarmanın mümkün olmadığını düşünmektedir. Dolayısıyla el-İsa da diğer modern Arap şairleri ile aynı gerekçeyle serbest şiir biçiminde şiirler yazmayı benimsemiştir. Bu yüzden şiir sanatı konusunda yeteneği herkes tarafından kabul edilen el-İsa, sırf politik görüşlerini çocuk muhataplarına iletmek için geleneksel Arap şiirinin biçim ve içerik ile ilgili kurallarını çiğneyerek serbest şiir türünde eserler yazmayı benimsemiştir.

el-İsa, siyasi fikirlerini erken yaştaki çocuklara benimse dürtüsüyle eserler telif etmekle, çocuk edebiyatı eserlerinin çocuğa görelik, çocuğun yaş, duygu, algı, anlama, gelişim seviyelerine uygunluk ilkeleriyle de çelişmiştir. Ancak o bunun bilincinde olduğunu, yaptığı bu işin Arap halklarının tarih sahnesinde varlıklarını koruyabilmelerinin zorunluluğundan kaynaklandığını ifade etmiştir.

el-İsa'nın, serbest şiir biçiminde şiirler yazması onu dilbilgisi kuralları ve üslup bakımından bir takım hatalar yapmaya da götürmüştür. Eserlerindeki metinlerde çocuklarının seviyelerinin üzerinde bir takım kelime, terkip, üslup ve tasvirlere sık sık yer vermiştir. el-İsa, buna gerekçe olarak da, çocukların, çocukken idrak edemedikleri metinleri ileriki yaşlarda kavrayabileceklerini göstermiştir.

Süleyman el-İsa, telif ettiği eserlerin hemen hemen tamamında Allah'a, peygamberlere imân gibi İslamî; dostluk, barış, kardeşlik, doğruluk, helal kazanç, öldürmemek, iyi insan olmak gibi evrensel ahlakî konulara yer vermemiştir. Aksine, eserlerinde militanlığa, ideolojisi uğruna kendini feda etmeye, ırkçılık ve kızıl devrimciliğe ait değerlere yoğun bir şekilde yer verdiği görülmektedir. Nüfusunun yaklaşık yüzde doksanı Müslüman olan bir ülkenin çocukları için edebî ürünler telif eden bir yazarın böyle davranması, sosyoloji ilmiyle, akılla bağdaşmadığı gibi başarıya da ulaşması da imkânsızdır. Şairin eserleriyle Suriye halkına ulaşamadığı, eserlerinde iletmek istediği fikirlerin halkın büyük çoğunluğu tarafından kabul görmediği Suriye'nin içinden geçtiği son süreçlerden açıkça anlaşılmıştır.

Süleyman el-İsa, seküler, sosyalist, Arap milliyetçiliği fikirleriyle özetlenebilecek Ba'as Patisi ideolojisini çocuk edebiyatı aracılığıyla topluma benimsetme konusunda Arap dünyasındaki çocuk edebiyatçılarının öncüsü olarak kabul edilmektedir. Edebiyatçılık yetenekleri herkes tarafından kabul edilen, çocuk edebiyatı alanında Arap dünyasında en fazla ürün veren edebiyatçılardan olmuştur. Ancak onun edebiyatçılık yeteneklerinin

yüksek olması, alana çok fazla eser kazandırması, hayatını ve sanatını siyasi fikirlerine feda etmesi, eserlerinin çocuk edebiyatının en temel bazı ilkelerine ters unsurlar barındırdığı gerçeğini ortadan kaldırmaya yetmemiştir.

KAYNAKLAR

‘ABDULFETTAH, ‘İzzet Halil, el-Enşita fî riyadi’l-etfâl, Daru’l-fikri’l-‘Arabî, Kahire, 1992.

ʿABDULFETTAH, İsmâʿîl, *Edebu’l-Etfâl Fî’l-ʿÂlemi’l-Muʾâṣır, Ruʾye, Nakdiyye, Tahlîliyye,* Mektebetu’d-dâri’l-ʿArabiyye, Mısır, 1999.

ABDULLAH, Ömer Faruk, *Suriye Dosyası*, çev: Hasan Basri, Akabe, İstanbul, 1992.

ABDULMU’İZ ALİ, Sa’id, *el-Kıssa ve eseruha fî terbiyeti’t-tıfl*, ‘Alemu’l-kutub, Kahire, 2006.

ABDU’L-MUN’İM el-ĞABAŞİ, Şuʿayb, *Sihâfetu’l-etfâl fi’l-vatani’l-‘Arabi*, 1.bs., el-‘Âlemu’l-kutub, Kahire, 2002.

ABDULLATİF, Muhammed Hamâse, *el-Binâu’l-arûzi li’l-kasîdeti’l-‘Arabiyye*, Dâru’ş-şurûk, 1. Baskı, Kahire, 1999.

ABİD, Muhammed Sabir, *el-Kasîdetu’l-‘Arabiyyetu’l-hadisetu beyne’l-binyeti’d-dilâliyyeti ve’l-binyeti’l-ikâ’iyye,* İttihâdu’l-kuttâbi’l-‘Arab, Dımeşk, 2001.

ABU JABER, Kamel, *Arap Ba’as Sosyalist Partisi*, (Çev. Ahmet Ersoy), Altınok Matbaası, Ankara, 1970.

AHMED HASAN, Saʿîd, *Edebu’l-Etfâl ve Mektebâtuhum*, Muessesetu’ş-Şark, Ürdün, 1981.

AHMED, Necla Muhammed Ali, *Edebu’t-tıfl*, Dâru’l-ma’rife el-camiî’ el-İskenderî, Mısır, 2011.

AKDEMİR, Salih, *Suriye’deki Etnik ve Dinî Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rölü*, Avrasya Dosyası Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, ASAM Yay., 2000.

AKİF OKUR, Mehmet- SALIK, Nuri*, Bağımsızlıktan Arap Baharı’na Suriye İç ve Dış Politika*, (Editörler) Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, Nobel Yay., Ankara, 2016.

ALAN, Murat, *Üst Akıl Derin Aklın Küresel Efendileri*, Hayat Yayın Grubu, 6. Baskı, Ankara, 2019.

ALAYLIOĞLU, Ruşen- OĞUZKAN, A. Ferhan, *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, İnkilap ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1976.

ALİ KEN’AN, Ahmed, *Edebu'l-etfâl Kadîmen ve Hadîsen Arabiyyen ve Ecnebiyyen*, Edebu't-tıfl fi'l-Vatani'l-'Arabî I, Suriye Eğitim Bakanlığı, Şam, 2004.

ALPAY, Meral, vd., *Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Kitapları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1975.

ALTUNCÎ, Muhammed, *el-Muʾcemu’l-mufassal fi’l-edeb*, C.1, 1. Baskı, Dâru’l-kutubu’l-‘ilmiyye, Beyrut, 1999.

ATAMAN, Muhittin, *Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum*, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Nisan 2012.

ATAY, Mehmet, *Arap Ba'as Sosyalist Partisi Üzerine, Avrasya Dosyası,* ASAM Yay., C.6, Sayı:1, İstanbul, 2000.

'ATİYYE, Abdulhâdi Abdullah, *Melâmihu't-tecdid fî musîka'ş-şi'ri'l-Arab*, Bustanu'l-ma'rife, el-İskenderiyye, Mısır, 2002.

ASKERİ, Süleyman ve diğer bir grup, *Sekâfetu't-tıfli'l-'Arabî*, 'Asa li'n-neşr ve't-tevzi', Kahira, 2001.

AYDIN, Ayşe H., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayrılıkçı Arap Örgütleri-Aliye Divânı Harbi Örfisi,* Arba Yay. İstanbul, 1993.

AYDOS, Volkan- DURAN, Mehmet, *Suriye Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası Yay., İstanbul, 2000.

'AZAM, Muhammed, *Madâmînu şi'ri'l-etfâl 'inde Süleyman el-İsa,* el-Mevkifu'l-edebi, İttihâdu'l-kuttabi'l-'Arabî, 21 cilt, sayı, 250-252, Nisan, Suriye, 1992.

BAKTIAYA Adil, *Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu Sosyo-Ekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce,* İletişim Yay., I. Baskı, İstanbul, 2017.

BEDEVÎ, Abdurrahman Muhammed, *Kâmil Keylânî ve sîretuhu'z-zâtiyye*, el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-'âmme li'l-kitâb, Kahire, 1999.

BEKÂ'İ, Eymen Yusuf, *Süleyman el-İsa Münşidu'l-'uruba ve't-tufule,* Dâru'l-kutubi'l-'ilmeyye, Beyrut, 1994.

BENBASSA, Esther, *Son Osmanlı Hahamı'nın Mektupları*, Alyans'tan Lozari'a, Çev; İrfan Yalçın, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998.

BİLGEGİL, Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri,* Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.

BULUT, Ali, *Belağat Meânî-Beyân-Bedî'*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014.

BURAYĞİŞ, Muhammed Hasan, *Edebu'l-etfâl ehdâfuh ve simâtuh*, Müessesetu'r-risâle, Beyrut, 1998.

CA'FER, Abdurrezzak, *Edebu'l-etfâl fî Suriye ve 'alakâtuhu bi't-turâsi'l-'Arabî,* el-Mevkifu'l-edebi, aded mümtaz, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arabî, sayı, 208-210, Dimeşk, 1988.

CAN, Dilek Tüfekçi, *Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma: Tanımlar, Türler, Teoriler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2012.

CAN, Muhammet Berat Can, *Filistin Direniş Edebiyatı*, Ssjournal, C.5, S.7, 2019.

CELULÎ, el-Îd, *et-Teşkîlü'l-mûsikî fi'n-nassi'ş-şi'ri'l-muvecceh li'l-etfâl*, Mecelletü'l-âdâb ve'l-luğât, Câmi'atü Kasdî Merbah-Ouargla, No.8; Mayıs, Cezâyir, 2009.

CEYLAN, Zafer, *Modern Arap Şiirinde Mito Poetik İsyan Temmûzî Şiir Hareketi*, Çizgi Kitabevi yayınları, Ankara, 2019.

CİDE, Abdulhamit, *el-İttihâdu'l-cedîde fi'ş-şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Mısr*, Müessesetu Nevfel, Beyrut, 1980.

CİRAVOĞLU, Öner, *Çocuk Edebiyatı*, Esin Yayınevi, İstanbul, 2000.

ÇAĞ, Galip- EKER, *Sami, Ortadoğu'da Ba'as Rejimleri: Suriye ve Irak*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2(2): ss.057-072.

DAĞ, Ahmet Emin, *Suriye: Küresel ve Bölgesel Kaostan Beslenen İç Savaş*, İNSAMER Analiz 05., (01.07.2015).

DANİ, Muhammed, *Edebu'l-etfâl*, Dâru'l-beydâ, Fas, 2019.

DAWM, C. Ernest, *Osmanlıcılıktan Arapçılığa*, çev: Bahattin Aydın-Taşkın Temiz, Yükseliş Yay., İstanbul, 1998.

DEKKÂK, Emel Hamdi, *el-Kıssa fi mecellati'l-etfâl ve devruha fî tenşi'eti'l-etfâl ictima'iyyen*, el-Hey'etu'l-'ammetu's-Suriyi li'l-kuttâb, Dımeşk, 2012.

DEMİRAY, Kemal, *Türkçe Çocuk Edebiyatı*. (12. Baskı) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.

DİLİDÜZGÜN, Selahattin, *Çocuk Kitaplarında Yazınsal Nitelik. I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*, Haz. Sedat Sever, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

EBU CAMUS, Abdü'l-Hakîm, *Ferâşe, fî semâi râ'ife*, 1.Basım, Merkez Ûgârît, el-Bîreh, 2001.

EBU HEYF, Abdullah, *et-Tenmiyetu's-sekâfiyye li't-tıfli'l-'Arabi*, Menşûrât İttihâdi'l-kuttâbi'l-'Arabî, Suriye, 2001.

…….Abdullah, *Edebu'l-etfâl fî Sûriye*, Dâru'l-kuttâbi'l-Arabî, Şam 2003.

EBU JABER, Kamel, *Arap Ba'as Sosyalist Partisi*, (Çev. Ahmet Ersoy), Altınok Matbaası, Ankara, 1970.

EBU ME'ÂL, 'Abdulfettâḥ, *Edebu'l-eṭfâl dirâse ve tatbîk*, Dâru'ş-şurûk, (2. Baskı), Ürdün, 1988.

EBU SA'D, Ahmed, *Eğâni terkîsi'l-etfâl 'inde'l-'Arab*, Dâru'l-İlm, Lübnan, 1974.

EBU ŞENEB, Adil, *İstiftâ*', el-Mevkifu'l-edebi, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab, Sayı 11, Dımeşk, 1974.

EBYAD, Melike, *Süleyman el-İsa beyne'l-edeb ve'l-hayât*, Şairu'l-'urûba ve't-tufûle Haz. Melike el-Ebyad ve Ali el-Kayyım, Menşuratu'l-Hey'eti'l-'ammeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011.

----------, *Rihletu Kifâh*, Dâru'l-hâfiz, Şam, 2007.

----------, *Süleyman el-İsa fi'l-lemehât*, Menşuratu'l-hey'eti'l-'ammeti's-Suri, Vezâratu's-sekâfe, Şam, 2009.

----------, Melike ve Ali el-Kayyım, *Şairu'l-'uruba ve't-tufule*, Menşurâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb vezâratu's-sekâfe, Şam, 2011.

ed-DEKKÂK, Ömer, *el-İtticâhu'l-kavmî fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî'l-hadîs*, Mektebetu'ş-Şark, Halep, 1963.

el-'AKKAD, Abbâs Mahmud, *Dîvân min devâvîn*, Nahdatü Mısr li't-tıbâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî', Kahire, 2001.

el-'ARAB, İbrahim, *Âdâbu'l-'Arab, Nezâratu'l-meârifi''l-Umûmiyye*, el-Matba'atu'l-emîriyye, Kahire, 1913.

el-ARNAUT, Abdullatif, *Şa'ir Süleyman el-İsa*, Mecelletu'l-ma'rife, S. 489, 1 Ocak, Şam, 2004.

el-CEYYAR, Medhet Sa'id, *es-Suretu'ş-şi'riyye 'inde Ebi'l-Kasım eş-Şabbî*, ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-kuttâb ve'l-müessesetu'l-vataniyye li'l-kuttâb, Libya, 1984.

el-ĞABAŞİ, Şu'ayb 'Abdulmun'im, *Sıhâfetu'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabi*, 1.bs., 'Alemu'l-kutub, Kahire, 2002.

el-HADİDÎ, Ali, *fî edebi'l-etfâl*, Mektebetu'l-anglo'l-Mısriyye, Kahire, 1988.

el-HAFÂCÎ, Muhammed Abdülmun'im, *Dirâsât fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-mu'âsır ve Medârisuhu*, C.1, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1992.

el-HALÂVE, Muhammed Seyyid, *el-Edebu'l-kısasî li't-tıfl madmûn ictima'i nefsi*, Muessese Hurûsi'd-devliyye, Mısır, 2000.

el-HATİB, Husâm ve dğr, *el-Kıssatu'l-kasîra fî Suriye*, İttihâdu'l-kuttâbi'l-Arab, Şam 1977.

el-HAŞİMÎ, Nureddin, *Kıssatu'l-etfâl fî Suriye fi't-tis'inât / eş-Şahsiyye fi'l-kıssati't-tıfliyye*, İttihâdu kuttâbi'l-'Arab el-Mevkifu'l-edebi, S.400, Şam, 2004.

el-HİTÎ, Hâdî Nu'man, *Edebu'l-etfâl felsefetuhu, funûnuhu vesâituhu*, el-Hey'etu'l-'âmmetu'l-Mısriyye li'l-kitâb, Mısır, 1977.

……., Hâdî Numan, *Sekâftu'l-etfâl*, el-Meclisu'l-vatanî li's-sekâfeti ve'l-funûn ve'l-Âdâb, Kuveyt,1988.

el-İSA, Süleyman, *Dîvanu'l-etfâl*, Dâru'l-fikr, 1.Baskı, Şam, 1999.

……., Süleyman, *el-E'mâliye'ş-şi'riyye,* el-Müessesetu'l-'Arabiye li'd-dirâse ve'n-neşr, 1. Baskı, Şam, 1995.

……., Süleyman, *Vâil Yebhasu an vatanihi'l-kebir,* Vezâratu's-sekâfe, Şam, 2003.

……., Süleyman, *ed-Divânu'd-dâhik,* Dâru'ş-şura, Beyrut, 1983.

……., Süleyman, *'Alâ tarîki'l-'umr*, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâse ve'n-neşr, Beyrut, 1996.

……., Süleyman, *Mudun ve Esfâr*, Menşûrâtu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyye li'l-kuttâb, Şam, 2009.

……., Süleyman, *en-Nu'ayriyye-Karyetî,* el-Hey'etu'l-'âmmetu's-Suriyye li'l-kuttâb, Şam, 2009.

……., Süleyman, *Ene ve'l-esdikâ',* el-Hey'etu'l-'âmmetu's-Suriyye li'l-kuttâb, Şam, 2010.

el-HUSRÎ, Sati', *Arap Milliyetçiliği Üzerine Arapçılık Nedir?, Jean Lcca (ed.). Uluslar ve Milliyetçilikler*, çev: Siren İdemen, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.

el-MEKÂLİH, Abdul˙Azîz, *el-Vechu'd-Dâ'i', Dirâsât 'anî'l-edeb ve't-tıfli'l-'Arabî,* Menşûrât Vezârati's-Sekâfe, (2. Baskı), Irak, 1986.

el-MELÂİKE, Nazik, *Kadâya şi'ru'l-mu'âsır,* Dâru'l-'ilmi li'l-melâyin, 14.baskı, Beyrut, 2007.

el-MELLÛHÎ, Mehyâr 'Adnan, *Mevsû'atu edebi'l-etfâl ve udebâihim fî Suriye bi'l-karni'l-'ışrîn*, Dimeşk, Dâru Şehrâzâd, 2004.

el-UBEYDÎ, Halid b. Hâtır, *Takvîmu'n-nusûs'iş-şi'riyyeti fî kutubi'l-kırâati ve'l-mahfûzâti li's-sufûfi's-selâseti'l-'ulyâ min'el-merhaleti'l- ibtidâiyyeti fî dav'i me'âyîri edebi'l-etfâl,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atü Ümmü'l-Kurâ Kulliyyetu't-Terbiyye, Mekke, 2005.

ENİS, İbrahim, *Musîka'ş-şi'r*, Mektebetu'l-Anglo el-Mısriyye, Kahire, 1952.

en-Nİ'ME, İbrâhim, *ed-Da'vetu'l-kavmiyye,* Dâru'l-Me'mûn, Amman, 2008.

……..İbrâhim, *Muâmerât fî muvâceheti'l-İslâm,* Dâru'l-Me'mûn, Amman, 2010.

en-NUVEYHÎ, Muhammed, *Kadıyyetu'ş-şi'ri'l-cedîd,* el-Matba'atu'l-'âlemiyye, Kahira, 1964.

er-RAFÎ'Î, Mustafa Sadık, *Târîhu Âdâbi'l-'Arab*, Hindavî, Kahire, 2012.

EROL, Ali, *Şiir ve Musîkî*, İlmi Araştırmalar, S. 14, İstanbul, 2002.

es-SAFEDÎ, Beyân, *Şi'ru'l-etfâl fi'l-vatani'l-Arabî (dirâse târîhiyye nakdiyye*), el-Hey'etu'l-Âmmetu's-Suriyye li'l-kuttâb vezâretu's-sekâfe, Şam, 2008.

……Beyân, Şi'ru'l-etfâl fî Suriye, Menşûrâtu İttihâdi'l-kuttâbi'l-'Arab, Dımeşk 1992.

eş-ŞALEBÎ, Mahmûd, *ed-Dîk ve'n-nehâr*, Râbıtatu'l-kuttâbi'l-Urduniyyîn, Amman, 1982.

eş-ŞİHÂTA, Hasan, *Edebu't-tıfl'il-'Arabî: Dirâsât ve Buhûs*, 3. Basım. ed- Dârü'l-Mısriyyeti'l-Lübnaniyye, Kahire, 1994.

el-UBEYDÎ, Halid b. Hâtır el-Ubeydî, *Takvîmu'n-nusûsi'ş-şi'riyyeti fî kutubi'l-kırâeti ve'l-mahfûzâti li's-sufûfi's-selâseti'l-'ulyâ min'el-merhaleti'l- ibtidâiyyeti fî dav'i me'âyîri edebi'l-etfâl*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmiatu Ummi'l-Kurâ Kulliyyetu't-Terbiyye, Mekke, 2005.

FAYSAL, Semer Rûhî, *Vâki'u kısasi'l-etfâl fî Suriye,* el-Mevkifu'l-edebi, İttihâdu'l-kuttabi'l-'Arab, Dımeşk, 1979.

…….. Semer Rûhî, *Muşkilât kısasu'l-etfâl fî Sûriye*, Menşûrât İttihâdi'l-kuttâbi'l-'Arab, Suriye, 1981.

…….. Semer Rûhî, *Kısasu'l-etfâl fî Suriye,* Menşûrâtu İttihâdi'l-kuttâbi'l-'Arab, Dımeşk 1981.

FELLÛH, Fâlih, *el-Kıyemu't-terbeviyeti's-sâide ve tekniyyâti'l-'ameli't-terbevî fî enâşîdi'l-etfâl li Süleyman el-İsa,* Mecelletu'l-âdâb, sayı 27, 1979.

FERÂHİDÎ, el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'ayn*, Dâru'l-İhyâi't-turâsi'l-'Arab, Beyrut, 2001.

FİLDİŞ, Ayşe Tekdal, *Günümüzde Suriye'de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış,* Ortadoğu Analiz, 2013.

FİRUZABADÎ, Mecdu'd-dîn Muhammed b, Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Dâru İhyâi't-turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1997.

FROMKİN, David, *Barışa Son Veren Barış-Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, çev: Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 1993.

FOULQUİE, Paul, *Dictionnaire de la Langue Pedagogique, (Pedagoji Sözlüğü*), çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994.

GALANTİ, Avram, *Türkler ve Yahudiler*, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1995.

GİRİTLİ, İsmet, *Bugünkü Ortadoğu'nun Önemli Sorunları*, Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yay., İstanbul, 2004.

GÜREL, Zeki, *İkibine Doğru Çocuk Edebiyatımız*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2001.

GÖKŞEN, Enver Naci, *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*. (Geliştirilmiş 5. Basım) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.

HALİDÎ, Mustafa- FERRÛH, *Misyonerler Eğitim ve Siyaset*, Araştırma Yayınları, İstanbul, 1991.

HANNA, Halîl, *Nevâdir Cuhâ'l-kubrâ*, Mektebetu'n-nâfize, Mısır, 1988.

HAURANÎ, Albert Habib, *Arap Halkları Tarihi*, çev: Yavuz Alagon, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

HİCÂVÎ, Arif, *İhyâu'ş-şi'r*, Dâru'l-meşrık, Kahire, 2018.

HUNT, Peter, *Introduction to Children's Literature*, Oxford University Press, Oxford, 1994.

HÜSEYN, Kemâluddîn, *Medhal fî kısas ve hikâyâti'l-etfâl*, Matba'atu'l-'umrâniyye li'l-ofset, Kahira, 2005.

İBN BESSÂM, Muhammed b. Ahmed b. *Nihâyetu'r-Rutbe fî talebi'l-his'be, tahkîk ve ta'lîk Husamuddin es-Samerraî*, Matba'atu'l-me'ârif, Bağdad, 1987.

İBN FARİS, Ebu'l-Hasan Ahmed, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*, Dâru'l-fikr li't-tıbâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî', Mısır, 1997.

İBN MANZÛR, Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisanu'l-'Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, 1994.

İBN el-MUKAFFA, Ebi Muhammed Abdullah, *Edebu's-sağir ve'l-edebu'l-kebir*, Çıra Yayınları, İstanbul, ty.

İNALCIK, Halil-GÖYÜNÇ, Nejat, W. LOWRY, Heath, *Osmanlı Araştırmaları IV*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1984.

'İSA, Ahmed, *el-Ğina li'l-etfâl 'inde'l-'Arab*, Muessese Hindâvî, Birleşik Krallık/Londra, 2020.

'İSA, Fevzi, *Edebu'l-etfâl*, Munşe'etu'l-me'ârif, İskenderiye, 1988.

İSMAİL, Abdulfettâh, *Edebu'l-etfâl, ed*-Dâru'l-Arabiye li'l-kitâb, Kahire, 2000.

İSMAİL, Mahmud Hasan -FERİD, Mahmud Ahmed, *Edebu'l-eftâl el-usus ve'l-mebâdi'*, Kahira, 2000.

'İZZUDDİN, İsmail, *eş-Şi'ru'l-'Arabiyyu'l-mu'âsır kadâyâhu ve zevâhiruhu'l-fenniyye ve'l-ma'neviyye,* Dâru'l-kuttâbi'l-'Arab li't-tıbâ'ati ve'n-neşr, Kahira, 1967.

KALLEK, Cengiz, Kudâme b. Caʿfer, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), C.* XXVI, Ankara, 2002.

KARADÂVÎ, Yusuf, *Nefehât ve Lefehât*, Thk. Husni Edhem Cerrâr, Dâru'l-me'mûn, Amman, 2008.

KARAMAN, Hayrettin ve diğerleri, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli, Hadimu'l-harameyn eş-şerifeyn Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu, Medine-i Münevvere, 1992.

KÂRANİYÂ, Muhammed, *Kasâidu'l-etfâl fî Suriye dirâsa tatbîkiyye*, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab, Şam, 2003.

……Muhammed, *Zevâhiru't-tecdîd fî kasîdeti'l-etfâli fî Suriye*, İttihâdu'l-kuttâbi'l-'Arab, Dımeşk, 2008.

KARASU, Mehmet -ÜNAL, Esra, *Süleyman el-İsa (Taş)'ya Saygı*, Ürün Yay., Ankara, 2010.

KARATAŞ, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 3. Baskı. Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, İmge Kitapevi, Ankara, 2006.

KASIM, Mahmud, *Mevsû'atu kuttâbi'l-etfâl fi'l-vatani'l-'Arabî*, el-Hey'etu'l-Mısrıyyetu'l-'âmme li'l-kitâb, Mısır, 2007.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-müellifîn Terâcimu musannifi'l-kutubi'l-'Arabiyye*, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 1961.

KENEFÂNÎ, Ğassan, *Edebu'l-mukâveme fî Filistine'l-Muhtelle 1948-1966*, Dâru Menşûrâti'r-rimâl, Beyrut, 2013.

KEYLÂNÎ, Necîb, *Edebu'l-etfâl fî dav'i'l-İslâm*, Muessesetu'r-risâle, Lübnan, 1986.

KILIÇ, Hulusi Kılıç, *Ebu'l-Ferec el-İsfehâni*, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), Ankara, 2002.

KILINÇKAYA, M.Derviş, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye,* Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2004.

KİLCİ, Kübra, *Suriye'de Çocuk Edebiyatı (Zekeriyâ Tâmir Örneği),* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstansbul, 2018.

KOCABAŞ, Süleyman, *İsrail Devleti'ne Giden Yolda Siyonizm-Osmanlı Devleti İlişkileri*, Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul, 1991.

KÖŞELİ, Yusuf, *Arap Çocuk Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2011.

KUT, Turgut, *"Bulak",* TDV İslam Ansiklopedisi, DİA, İstanbul, 1992.

MES'ÛD, Bu'ûsî, *et-Teşkîlu'l-musîki fî şi'ri Süleyman el-İsa Divânu'l-Cezâyir Nemûzecen*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu'l-Hâc lihadar, Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-luğât, Kısmu'l-luğati'l-Arabiyye ve Âdâbiha, Cezâyir, 2012.

MUHAMMED HÜSEYİN, el-*İtticâhâtu'l-vataniyye fî'ş-şi'ri'l-'Arabi'l-mu'âsır*, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 1984.

MUHAMMED ALİ AHMED, Necla, *Edebu't-tıfl,* Dâru'l-ma'rife, Mısır, 2011.

MUSTAFA, İbrahim ve dğr., *el-Mu'cemu'l-vesît*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Diyarbakır, 2004.

NECİB, Ahmed, *Edebu'l-etfâl 'ilm ve fen*, Dâru'l-fikri'l-'Arabî, Kahire, 1991.

NUSHİ, İbrahim, *Târîhu't-terbiyyeti ve't-ta'lim ('Asru'l-Batalime),* Cilt 2, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-'âmme li'l-kitâb, Kahire, 1985.

OĞUZKAN, A. Ferhan, *Çocuk Edebiyatı*, Anı Yayıncılık, 8. Baskı, Ankara, 2006.

…… A. Ferhan, *Çocuk Edebiyatı*, Sözkesen Matbaacılık, Ankara, 2010.

OKUR, Mehmet Akif, *Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası*, Bilig, Kış, S. 48, 2009.

OSMAN, Haşim, *Tarihu Suriye'l-hadis,* Riyadu'r-rayyes li'l-kutub ve'n-neşr, 1.Baskı, Beyrut, 2012.

OUROT, Muhammed, *Arap Dünyasında Çocuk Edebiyatı Hakkında Nitel Bir İnceleme (Suriye Örneği),* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2016.

ÖNAL, Mehmet, *Edebî Dil ve Üslup*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı. 36, Erzurum, 2008.

ÖZKOÇ, Özge, *Suriye Ba'as Partisi: Kökenleri Dönüşümü İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991),* Mülkiyelilir Birliği Yay., Ankara, 2008.

PALA, İskender, ve dğr., *"Kâfiye"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/49-53.

PALMER, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, çev., Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995.

POSTMAN, Neil, *Çocukluğun Yokoluşu*, çev. Kemal İnal, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.

RECEB, Mustafa, *Etfâluna min eyne nebde'*, el-Hey'etu'l-'âmme li kusuri's-sekâfe, Kahire, 2005.

REYMOND, Andre, *"Arap Siyasal Sınırları İçinde Osmanlı Mirâsı" L. Carl Brown (cd.), İmparatorluk Mirâsı: Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, çev., Gül Çağalı Güven, İletişim Yay., İstanbul, 2003.

RIDVAN, Muhammed Mahmud – NECİB Ahmed, *Edebu'l-etfâl*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 2002.

SAĞALTICI, Nuri, *Süleyman el-İsa (Taş)'a Saygı,* Ürün Yay, Ankara, 2010.

SALE, Roger, *Grolier International Americana Encyclopedia*, c. IV, Medya Holdingi A.Ş., İstanbul, 1993.

SEVER, Sedat, *Çocuk ve Edebiyat* (6. Baskı), TUDEM, İzmir, 2012.

SOY, Bayram, *Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar*, Bilig, S.30, 2004.

SÜVEYLİM, Ahmed, *Etfâluna fî 'uyûni'ş-şu'arâ'*, Mektebetu'l-usra, Kahire, 2002.

……Ahmed, *Dirâsât fî edebi'l-etfâl*, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-âmme li'l-kitâb, Kahire, 2006.

ŞAHİN, Abdullah, Çocuk *ve Çocukluk Eğitim Fakülteleri için Çocuk Edebiyatı,* Editörler: Ömer Yılar, Lokman Turan, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2007.

ŞEN, Sabahattin, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Ba'as Partisi ve İdeolojisi*, Bir Yay., İstanbul, 2004.

ŞENTÜRK, Doğan, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası*, *Saddam'ın Ba'ası*, Alfa Yay., İstanbul, 2003.

ŞERÂYİHA, Hayfâ', *Edebu'l-etfâl ve mektebâtuhum*, el-Matba'atu' l-vataniyye, (2. Baskı), Ürdün, 1983.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. 'Ali, *el-Fevâidu'l-mecmû'a*, Dâru'l-mektebi'l-İslâmî, Beyrut, 1987.

ŞEVKÎ, Ahmed, *el-Muhtâr min dîvân-ı Şevkî li'l-etfâl*, el-Hey'etü'l-Mısriyyetu'l-'âmme li'l-kitab, Kahire, 2002.

……, *Dîvân-i Şevkî li'n-nâşi'e*, Hazırlayan: Ahmed Süveylem, 1.Basım, Dâru'ş- şurûk, Kahire, 2007.

ŞİHATA, Hasan, *Edebu't-tıfli'l-'Arabî*, ed-Dâru'l-Mısriyye el-Lübnaniyye, Kahire, 2004.

ŞİRİN, Mustafa Ruhi, *Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 1994.

…….Mustafa Ruhi, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2007.

……..Mustafa Ruhi, *Çocuk Edebiyatı Kültürü*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.

……..Mustafa Ruhi, *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, İstanbul Çocuk Vakfı Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2000.

TU'AYME, Rüşdî, *Edebu'etfâl fi'l-merhaleti'l-ibtidâyye*, Dâru'l-fikri'l-'Arabî, Kahire, 1998.

TAMER, Ülkü, *"Çocuk Edebiyatı." Çocuk Edebiyatı Yıllığı*. hzl. Mustafa Ruhi Şirin, Gökyüzü Yayınları, İstanbul, 1988.

TAVAKKALNA, M. Said*, Suriye ve Lübnan'da Fransa'nın İşi Ne?*, İstanbul, 1945.

TÖKEL, Dursun Ali, *Deneysel Edebiyat Yönüyle Divân Şiiri,* Ankara, 2010.

TURAL, Sadık-AĞCA, Hüseyin vd., *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C. 2, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Yayın: 214, Kaynak Eser Dizisi:4, 2003.

TÜRK DİL KURUMU, *Türkçe Sözlük*, MEB Yayınları, Ankara, 2005.

TÜRK DÜNYASI ORTAK EDEBİYATI*, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C. 2, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Yayın: 214, Kaynak Eser Dizisi: 4, 2003.

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, *"Çocuk Maddesi*." Milli Eğitim Basımevi, C.12. M.E.B. Devlet Kitapları, Ankara, 1982.

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, *Çocuk Maddesi*, Milli Eğitim Basımevi, C. 12. M.E.B. Devlet Kitapları, Ankara, 1982.

UMAR, Ömer Osman, *Suriye'de Fransız Emperyalizmi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 12, Sayı: 1, Elazığ, 2002.

ULAŞ, Rumeysa Zeynep, *Arap Edebiyatında Çocuk Şiiri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belağatı Bilim Dalı, İstanbul, 2017.

ÜRÜN, Ahmet Kazım, *Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar, SÜEFD,* S.35, 2016.

VAN DAM, Nicholas, *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, çev: Semih İdiz-Aslı Falay Çelkıvık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

YA'KUB, Emil Bedi', *Mu'cemu'ş-şuara munzu bed'i 'asri'n-nahda,* Daru Sadr, 1. Cilt, 1. Baskı, Beyrut, 2004.

YALAR, Mehmet, *Arap Edebiyatında Şiir Kavramı (Mukayeseli ve Analitik Bir Bakış),* Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 11, sayı 1, Bursa, 2002.

……., Mehmet, *Modern Arap Şiiri*, Arasta Yayınları, Bursa, 2003.

YALÇIN, Alemdar-AYTAŞ, Gıyasettin, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara, 2002.

……Abduttevvâb, *Tıflu ma kalbe'l-medrese, edebuhu'ş-şifâhî ve'l-mektûb,* Dâru'l-me'arif, Kahire, 1998.

YAVUZ, Celalettin, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri,* Ankara Ticaret Odası Yay., Ankara, 2005.

YAVUZER, Haluk, *Çocuk Psikolojisi,* Remzi Kitabevi, 10. Baskı, İstanbul, 1993.

YEMUT, Ğâzî, *Buhûr'ş-şi'ri'l-'Arabi 'Arûdu'l-Halil*, Dâru'l-fikri'l-Lübnanî, Beyrut, 1992.

YUNİS, Ali, *en-Nakdu'l-edebi ve kadâya'ş-şekli'l-musîki fi'ş-şi'ri'l-cedîd,* el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-'âmme li'l-kitâb, Kahire, 1985.

YUSUF, Abduttevvâb, *Kutubu'l-etfâl fî ʿaleminâ'l-Muʿâsır*, Dâru'l-kuttâbi'l-Mısrî, Mısır 1985.

ZAMZAM, Aya, *Zekeriyâ Tâmir'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Öğretmenliği Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis, 2013.

ZALAT, Ahmed, *Edebu'l-etfâli'l-'Arabî*, Dâru Hibetu'n-Nil, Kahire, 1998.

……Ahmed, *Edebu't-tufule usûluhu ve mefâhimuhu ve ruvvâduhu*, eş-Şeriketu'l-Arabiyye li'n-neşr ve't-tevzî', Kahire, 1997.

……Ahmed, *Edebu'l-etfâli'l-'Arabî dirâsa mu'âsira fi't-te'sîl ve't-tahlîl,* 1.bs., Dâru hibetu'n-Nil el-'Arabiyye li'n-neşr ve't-tevzî', Mısır/Kahire, 1998.

…….Ahmed*, Edebu't-tufule beyne Kâmil Keylanî ve Muhammed el-Herrâvî "dirâse tahlîliyye ve nakdiyye"*, Dâru'l-me'ârif, Kahire, 1994.

ZUBAİDA, Sami, *İslâm, Halk ve Devlet*, çev: Sami Oğuz, İletişim Yay., İstanbul, 1994.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://syrbook.gov.sy/index.php?ACT=1&Mid=9&Sid=4, (31.07.2017).

http://nurisagaltici.blogspot.com/2010/02/suleyman-isanin-hayati-ve-yapitlari.html. (17.07.2019).

http://esyria.sy/sites/code/index.php?site=hama&p=stories&category=face&filename=200906291435055. (23.08.2019).

https://ar.wikipedia.org/wiki/ميخائيل_عيد. (22.08.2019).

https://ar.wikipedia.org/wiki/لينا_كيلاني. (22.08.2019).

http://al-adab.com/author/41196-فالح-فلوح،. (19.08.2019).

https://www.abjjad.com/author/2794160237/فالح-فلوح/books. (19.08.2019).

https://ar.wikipedia.org/wiki/بيان_الصفدي. (18.08.2019).

https://ar.wikipedia.org/wiki/عبد_الفتاح_قلعه_جي. (08.07.2020).

https://ar.wikipedia.org/wiki/عادل_أبو_شنب. (15.08.2019).

http://www.awu.sy/?page=DetMembers&id=645&lang=ar. (13.08.2019).

http://www.syrianstory.com/a-adel.htm. (15.08.2019).

https://ar.wikipedia.org/wiki/علي_الطنطاوي#دراسته. (10.08.2019).

http://arab-ency.com.sy/detail/5721. (03.08.2019).

saat:20:50.https://ar.wikipedia.org/wiki/عز_الدين_التنوخي. (02.08.2019).

https://books.google.com.tr/books?id=CLtGCwAAQBAJ&pg=PT484&lpg=PT484&dq=جسماني+شقرا&source=bl&ots=fcveLlU2VH&sig=ACfU3U0U4sljcJVhMOiOVMEVAwMdj3nLhg&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjj2fHplPfqAhVliIsKHXNCBx44ChDoATAAegQICBAB#v=onepage&q=جسماني%20شقرا&f=false. (30.07.2019).

https://alencyclopedia.com/?s=جسمان+شقرا. (30.07.2019).

https://pt-br.facebook.com/1041017155927655/photos/-1328-الأديب-الشاعر-عبدالكريم-الحيدري-1407/-هـ-1910-1986-مولد-في-مدينة-حلب-وفيها-ت/1317408494955185/. (30.07.2019).

https://alencyclopedia.com/2-محمد-جميل-سلطان/. (29.07.2019).

https://ar.wikipedia.org/wiki/التلفزيون_السوري. (23.07.2019).

https://www.almoajam.org/lists/inner/2464 (r maddesinde Rızkullah Hassun). (27.07.2019).

https://homsstory.com/رضا-صافي-الشاعر-والأديب/, (24.07.2019).

https://pulpit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html. (25.07.2019).

https://www.almoajam.org/lists/inner/2872. bkz "أ" maddesi. (30.07.2019).

https://www.almoajam.org/lists/inner/2872. bkz "ش" maddesi (30.07.2019).

http://www.bostah.com/تاريخ-الإذاعة-السورية.html. (23.07.2019).

https://www.orientalhorizons.net/index.php?id=79&articles=1595606755. (24.07.2019).

https://www.marefa.org/حامد_حسن_معروف. (10.08.2019).

https://doc.aljazeera.net/تقارير/هنا-الإذاعة-السورية-من-دمشق-إذاعة-كل-ا/. (23.07.2019).

https://homsstory.com/رضا-صافي-الشاعر-والأديب/. (10.08.2019).

http://awu.sy/?page=DetMembers&id=368&lang=ar. (10.08.2019).

https://www.almoajam.org/lists/inner/2872, bkz "ع" maddesi. (30.07.2019).

http://www.bostah.com/تاريخ-الإذاعة-السورية.html. (23.07.2019).

https://doc.aljazeera.net/تقارير/هنا-الإذاعة-السورية-من-دمشق-إذاعة-كل-ا/. (23.07.2019).

https://www.marefa.org/حامد_حسن_معروف. (10.08.2019).

https://pulpit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html, https://homsstory.com/رضا-صافي-الشاعر-والأديب/.(10.08.2019).

https://www.insamer.com/tr/?output=pdf&type=post&id=4742. (10.08.2019).

https://pulpit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html. (10.08.2019).

http://www.syrianstory.com/comment29-5.htm. Erişim tarihi: (05.08.2019).

http://awu.sy/?page=DetMembers&id=368&lang=ar. (10.08.2019).
http://Puplit.alwatanvoice.com/articles/2009/09/03/173294.html. (24.07.2019).
www.emakalat.com., e- makalat Mezhep Araştırmaları, VI/2 (Güz 2013). (23.07.2019).
www.setav.org | Nisan 2012. (23.07.2019).
http://www.21yyte.org/tr/arastirma/Suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi. (06.09.2019).
www.amnesty.org.tr. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Kısım1, Madde1. (23.07.2019).
https://islamansiklopedisi.org.tr/muvessah. (27.08.2020)
http://www.aladab.com/sites/default/files/aladab_1979_v27_12_0064_0072.pdf. (20.08.2020).
http://idrak4.blogspot.com/2017/08/1962-2016-pdf.html. (23.07.2020).
https://al-adab.com/sites/default/files/aladab_1979_v27_12_0064_0072.pdf. (23.07.2020).
https://arabicpost.net/ثقافة/20/05/2021/أشهر-القصائد-التي-كُتبت-عن-فلسطين/. (26.07.2020).
https://tr.wikipedia.org/wiki/Milliyetçilik. (25.07.2020).
https://www.startimes.com/?t=12569686. (24.07.2020).
https://alroya.om/category/72/رأي-المواطن. (29.08.2020).
https://ar.wikipedia.org/wiki/سليمان_العيسى. (21.07.2020).
https://ar.wikipedia.org/wiki/رزق_الله_حسون. (10.07.2020).
http://syrbook.gov.sy/index.php?ACT=1&Mid=10&Sid=4. (20.07.2020).
http://syrbook.gov.sy/index.php?ACT=1&Mid=9&Sid=4&Cid=21. (20.07.2020).
https://www.arabccd.org/files/0000/833/مجلات%20الأطفال%20موسوعة%20.pdf. (20.07.2020).
https://alroya.om/post/211458/س-ليمان-العيسى-حلم-عربي-ناز-ف. (29.08.2020).
https://al-adab.com/sites/default/files/aladab_1979_v27_12_0064_0072.pdf. (23.07.2020)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Kültür. (16.08.2020).
https://tr.wikipedia.org/wiki/Arap_Sosyalist_Baas_Partisi_-_Suriye_Bölgesi. (01.08 2020)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyalizm. (01.08 2020)
https://sozluk.gov.tr/. (08.07.2020).
http://web.deu.edu.tr/ilyas/ftp/966751.pdf. (08.07.2020).
https://islamansiklopedisi.org.tr/edebiyat. (08.07.2020).
https://www.turkedebiyati.org/edebi-metin-nedir.html. (16.06.2020).
https://www.alshareyah.com/الأسرة/37-طفولة/239-أدب-الطفل-أنواعه-وأهدافه. (17.06.2020).
https://ar.wikipedia.org/wiki/شعر_(أدب)#أنواع_الشعر_العربي. (23.06.2020).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilimkurgu., (20.06.2020).

https://orhansabanci.files.wordpress.com/2014/09/mustafa-ruhi-c59firin-ders-notlarc4b1.pdf. (20.06.2020).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Çocuk_tiyatroları. (23.06.2020).

https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/jakobenizm-nedir-5364023. (25.02.2021).

https://www.researchgate.net/publication/340619012_DEVRIM_JAKOBENIZM_VE_OZGURLUK. (25.02.2021).

https://sozluk.gov.tr/. (25.02.2021).

https://www.edebiyatciyim.com/imge-nedir-imge-hakkinda-bilgi/. (10.08.2021).

https://islamansiklopedisi.org.tr/kâfiye, (03.02.2021).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Alliance_Israélite_Universelle. (23.07.2021).

https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/277.pdf. (23.06.2021).

https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3_Mustafa%20Ruhi%20ŞİRİN%20_%20Edebiyat%20ve%20Çocuk%20Edebiyatı%20Edebiyatın%20Amacı%20ve%20İşlevi.pdf. (23.06.2021).

https://docplayer.biz.tr/12844235-Dunyada-ve-turkiye-de-cocuk-edebiyati-nin-gelisimi-onur-akbas.html. (01.07.2021).

https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/301.pdf. (24.07.2021).

https://orhansabanci.files.wordpress.com/2014/09/mustafa-ruhi-c59firin-ders-notlarc4b1.pdf. (02.07.2021).

http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBİYATI/onur_akbas_turkiyede_ve_dunyada_cocuk_edebiyatinin_gelisimi.pdf. (02.07.2021).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Kemal	ŞİMŞEK
Doğum Yeri ve Yılı		
Bildiği Yabancı Diller	Arapça	İngilizce
Eğitim Durumu	Başlama-Bitirme	Kurum Adı
Lisans	1994-1999	Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2009-2015	100.Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
Doktora	2015-2022	Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Çalıştığı Kurum	Başlama-Ayrılma	Çalışılan Kurum Adı
1	2003-2013	Milli Eğitim Bakanlığı
2	2013-2015	İbrahim Çeçen Üni. İslami İlimler Fakültesi
3	2015-2017	Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
4	2017-…..	Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayınlar	"KUR'AN'A GÖRE OLUMLU LİDER TİPLERİNDE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER" RumeliDE Journal of Language and Literature Studies 2022. 26 (February)	
İletişim		
Tarih		
İmza		
Adı Soyadı	Kemal ŞİMŞEK	